

Güvenlik Stratejileri Dergisi

The Journal of Security Strategies

ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR
VE LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK STRATEGIC STUDIES
AND GRADUATE INSTITUTE

Cilt / Volume: 19

Sayı / Issue: 45

Ağustos / August 2023

BASKI / PRINTED BY

MSÜ Basım ve Yayınevi Müdürlüğü / TNDU Printing and Publishing Office

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ / CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Millî Savunma Üniversitesi
Atatürk Stratejik Araştırmalar
ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Yenilevent / İSTANBUL
TÜRKİYE

Web: gsd.msu.edu.tr/
dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtj

E-posta: makale@msu.edu.tr

MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR
VE LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ

TURKISH NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
ATATÜRK STRATEGIC STUDIES
AND GRADUATE INSTITUTE
THE JOURNAL OF SECURITY STRATEGIES

Cilt/Volume: 19 • Sayı/Issue: 45 • ISSN 1305-4740 • E-ISSN 2822-6984
Uluslararası Hakemli Dergi / International Peer-Reviewed Journal

Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
adına Sahibi ve Sorumlusu

Owner on behalf of
Atatürk Strategic Studies
and Graduate Institute

Prof. Dr. Faruk UÇAR (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Editör / Editor

Prof. Dr. Gültekin YILDIZ (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Dr. Öğr. Üyesi Barış ATEŞ (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Öğr. Gör. Esra Ecem ŞAHİN (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Arş. Gör. Alperen Kürşad ZENGİN (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor

Öğr. Gör. Dilek KARABACAK (MSÜ, Fatih HATEN, İstanbul, Türkiye)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Güngör ŞAHİN (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Doç. Dr. Zeynep SELÇUK (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Barış ATEŞ (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKSOY (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

TARANDIĞIMIZ VERİTABANLARI / DATABASES INDEXING OUR JOURNAL

ULAKBİM TR DİZİN

Sosyal Bilimler Veritabanı

SOBİAD Atf Dizini

Index Copernicus

Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü yayını olan Güvenlik Stratejileri Dergisi, yılda üç kez Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir; Millî Savunma Üniversitesi ve Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

The Journal of Security Strategies is an international peer-reviewed journal and published tri-annually in April, August, and December. The opinions, thoughts, postulations, or proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in any way, represent those of Turkish National Defence University or of Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute.

DANIŐMA KURULU / ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Talat CANBOLAT (Millî Savunma Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. İsmail ÇOŐKUN (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Burak Samih GÜLBOY (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Tođrul İSMAYIL (Kahramanmaraő Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraő, Türkiye)
- Prof. Dr. R. Kutay KARACA (İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Hikmet KIRIK (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Yaşar ONAY (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Murat ÖZGEN (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Hasip SAYGILI (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. İlyas TOPSAKAL (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Mesut UYAR (Antalya Bilim Üniversitesi-Türkiye)
- Prof. Dr. Abdülkadir VAROđLU (Başkent Üniversitesi-Türkiye)
- Prof. Dr. Gültekin YILDIZ (Millî Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, Ankara, Türkiye)
- Prof. Dr. Tuncay ZORLU (İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Doç. Dr. Öner AKGÜL (Ahi Evran Üniversitesi, Kırőehir, Türkiye)
- Doç. Dr. Ođuzhan GÖKTOLGA (İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye)
- Doç. Dr. Hakkı Hakan ERKİNER (Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi Gökhan AK (Ayvansaray Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi Atahan Birol KARTAL (Beykent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi Dorota DOMALEWSKA (War Studies University, Varşova, Polonya)
- Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Dr. Giovanni ERCOLANI (University of Murcia, Murcia, Spain)

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

The Effectiveness of the United Nations Peacekeeping Operations
in Building the Capacity of Local Police Forces: Case of Kosovo 255
Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları'nın
Yerel Polisin Kapasitesinin Geliştirilmesindeki Etkinliği: Kosova Örneği
Alptekin ASLANTAŞ - Barış ÖZDAL

Soğuk Savaş Dönemi ABD'nin Kıbrıs'ta Komünizm Kaygısı 299
The American (USA's) Concern for Communism in Cyprus During the Cold War Era
Cemile ŞAHİN - İsmail ŞAHİN

Hegemonyada Karşılıklı Bağımlılık Teorisi Kapsamında
Çin'in Suudi Arabistan ve İran ile İlişkilerinin Analizi 333
Analysis of China's Relations with Saudi Arabia and Iran
within the Scope of Theory of Hegemonic Interdependency
Müge YÜCE - Süleyman ERKAN

Jeopolitik Açıdan Suudi Arabistan-Yemen Sınır Anlaşmazlığı
ve Husiler Meselesi 363
The Saudi Arabia-Yemen Border Dispute and the Houthis Issue
from the Perspective of Geopolitics
Seyedmohammad SEYEDİ ASL - Orhan KARAOĞLU

“Hibrit Savaş” Teriminin İkinci Lübnan Savaşı
ve Rusya'nın Kırım'ı İlhakı Kapsamında İncelenmesi 393
Examining the term “Hybrid Warfare” within the Scope of
Second Lebanon War and Russia's Annexation of Crimea
Fırat KAPLAN

Radikalleşme ile Mücadelede İstihbarat Örgütlerinin Rolü:
Danimarka Güvenlik ve İstihbarat Servisi
(Politiets Efterretningstjeneste- PET) Örneği 421
The Role of Intelligence Organizations in Countering Radicalization:
The Danish Security and Intelligence Service
(Politiets Efterretningstjeneste- PET) Case
Kaan KILIÇ - Zeynep SELÇUK

Ön-Alıcı ve Önleyici Müdahalede Simülasyonlar 455
Simulations in Pre-emptive and Preventive Intervention
Elif GÜRDAL LİMON - Onur LİMON

Farklı Kuramsal Perspektiflerden Özel Güvenlik ve Özel Güvenikleştirme 483
Private Security and Privatizing Security from Different Theoretical Perspectives
Menderes ALPKUTLU

Görüş / Commentary

Thoughts on Strategy Formulation 513
Strateji Oluşturmaya Dair Düşünceler
Yavuz TÜRKGENCİ

Yayın İlkeleri 529
Submission Guidelines 533

The Effectiveness of the United Nations Peacekeeping Operations in Building the Capacity of Local Police Forces: Case of Kosovo

Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları'nın
Yerel Polisin Kapasitesinin Geliştirilmesindeki Etkinliği:
Kosova Örneği

Alptekin ASLANTAŞ* - Barış ÖZDAL**

Abstract

Kosovo has historically been the scene of ethnic-driven regional conflicts among the communities. After the disengagement of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY) in 1992, the conflicts that had begun with the independence declarations of the Republics of SFRY eventually evolved into ethnic disputes between Serbs and Albanians. As the United Nations (UN) failed to resolve the conflict by diplomatic means, the North Atlantic Treaty Organization (NATO) initiated an air campaign to stop armed attacks by Serbian Military Forces on the Albanian civil communities. The UN Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) was established in 1999 to restore peace and stability in Kosovo. One of the mandated tasks of the UNMIK was to establish the local police known as Kosovo Police Service (KPS) and to build its capacity. The objectives of this research are to determine whether the UNMIK was effective and successful in building the KPS's capacity. A set of new success criteria is developed and applied to evaluate the success of UNMIK in this mandated task. Data for this study were collected using official reports of the UN and

* Ph.D. Alptekin ASLANTAŞ is a 2nd Degree Chief Superintendent in Turkish National Police, Bursa Türkiye. He served for the PKOs in Kosovo and Haiti as a police advisor. Since 2021, he has been working with the United Nations Mission in South Sudan (UNMISS) in the capacity of Protection of Civilians Site Coordinator, responsible for all UNPOL activities in Juba. e-mail: alpaslantas@gmail.com. ORCID: 0000-0001-9098-0759.

** Prof. Dr. Barış ÖZDAL, Department of International Relations, Bursa Uludağ University, Bursa, Türkiye. e-mail: barisozdal@gmail.com. ORCID: 0000-0001-5460-6655.

Geliş Tarihi / Submitted : 10/05/2023

Kabul Tarihi / Accepted : 19/07/2023

the crime statistics of the KPS. As a result of the analysis, it was determined that UNMIK was successful in establishing a local police force.

Keywords: *United Nations, Peace Keeping, UNPOL, UNMIK, Kosovo.*

Öz

Kosova tarihsel süreç içerisinde toplumlar arasında etnik temelli bölgesel çatışmalara sahne olmuştur. 1992'de Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin (YSFC) dağılmasının ardından, YSFC'ye bağlı Cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle başlayan çatışmalar, zamanla Sırp ve Arnavutlar arasında etnik çatışmalara dönüşmüştür. Birleşmiş Milletler (BM) sorunu diplomatik yöntemlerle çözemezken, NATO Sırp Silahlı Kuvvetleri'nin, Arnavut sivil topluluklarına yönelik silahlı saldırılarını durdurmak için bir hava harekâtı başlatmıştır. Bu kapsamda BM Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK), Kosova'da barış ve istikrarı yeniden sağlamak için 1999'da kurulmuştur. UNMIK'in kendisine verilen görevlerinden biri, Kosova Polis Teşkilatı (KPS) olarak bilinen yerel polis teşkilatını kurmak ve kapasitesini geliştirmek olarak belirlenmiştir. Bu araştırmanın amacı, UNMIK'in KPS'nin kapasitesini geliştirmede etkili ve başarılı olup olmadığını analiz etmektir. UNMIK'in bu görevdeki başarısını değerlendirmek için bir dizi yeni başarı kriteri geliştirilmiş ve uygulanmıştır. İlgili verilerse BM'nin resmî raporları ve KPS'nin suç istatistikleri kullanılarak oluşturulmuştur. Yapılan analiz sonucunda UNMIK'in yerel bir polis teşkilatı kurmada başarılı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Birleşmiş Milletler, Barışı Koruma, UNPOL, UNMIK, Kosova.*

Introduction

Kosovo has been the core of the conflict in the Balkans after the disengagement of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY) in 1992, between Serbs and Albanians over Serbia's claim to Kosovo. Due to the vetoes by the permanent members of the United Nations Security Council (UNSC) and disagreement during the discussions at the UNSC to resolve the conflict, the North Atlantic Treaty Organization (NATO) initiated an air campaign, which led to legitimacy discussions, to stop armed attacks by Serbian Military Forces on the Albanian civil communities. The UN Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) one of the peacekeeping operations (PKO) of the United Nations (UN), was established in 1999 following the NATO air campaign with significantly expanded executive

powers ranging from building the capacity of the institutions to collecting taxes. UNMIK remained in the country until Kosovo's independence was proclaimed in 2008 and transferred its powers to the European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX), which is also another international organization. UNMIK still carries out its activities with a few coordination officers who are experts in their fields although the primary responsibility remains with EULEX.

In this context, one of the mandated tasks of the UNMIK was to establish the local police known as Kosovo Police Service (KPS) and to build its capacity to a level that it can operate alone without any international support. In this study, we will analyze UNMIK's effectiveness and success in building the KPS's ability in detail. As in other fields of the Social Sciences, there is no universally accepted definition of successful PKO and there are no criteria that reveal the success of PKO with absolute certainty. Since the success criteria differ from one researcher to another based on their own experience and understanding, evaluations of the same PKO may sometimes be significantly opposed. Therefore, we have developed a new set of success criteria by combining the experience and knowledge gained in three different peacekeeping operations as a practitioner and by reviewing the literature.

Recently researchers have shown an increased interest in UN PKOs, however, there is little published data on the success of the Police in particular. This study offers some important insights into the activities of the UN Police (UNPOL) to establish a local police force and to build its capacity. The study's primary purpose is to examine whether the UNMIK successfully established an effective local police force as highlighted in the UNMIK Mandate by using the new success criteria for PKOs. The study will provide some recommendations to the UNPOL decision-makers in order to improve the quality of the service of the UNPOL component in PKOs.

1. UNMIK

When NATO intervened in the crisis, 800,000 of the 1.7 million population of Kosovo became refugees in Albania, Macedonia, and Montenegro while about 500,000 became internally displaced.¹ The humanitarian tragedy of the Bosnia and Herzegovina civil war represented an important example

¹ UN, *Secretary General's Report on Kosovo*, <http://undocs.org/S/1999/779>, accessed 15.05.2019.

for the international community during the Kosovo crisis. The ineffectiveness of UNSC resolutions in Bosnia and Herzegovina due to vetoes and the loss of thousands of civilian lives led to the non-anticipation of UNSC resolutions in the Kosovo crisis and early intervention for humanitarian reasons. Due to the lessons learned from the Bosnian case, it became possible to prevent the escalation of the situation in Kosovo and the loss of tens of thousands of civilian lives.

The Department of Peacekeeping Operations (DPKO) prepared the most comprehensive Mandate in UN history and envisaged the plan's implementation in less than two weeks. A few days later, the UNSC adopted Resolution 1244 of 10 June 1999, which equipped UNMIK with all executive and administrative powers in Kosovo. With this decision, the UNSC demanded the immediate withdrawal of all SFRY military, police, and paramilitary structures from Kosovo and decided the simultaneous deployment of NATO's military force Kosovo Force (KFOR), and UNMIK personnel to the region.²

The UN made no distinction regarding the distribution of power in Kosovo. It gave all the powers of a traditional state (legislative, executive, and judicial powers) to the Special Representative of the UN Secretary-General (SRSG) as the head of the UNMIK. According to the UNMIK Mandate, all activities were to be divided into four distinct pillars for management. In the first pillar, the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), also a UN organ, was responsible for humanitarian activities. The United Nations facilitated the second pillar's civil administration through UNMIK. In the third pillar, institution-building was assigned to the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE). In the fourth pillar, reconstruction and economic development activities were given to the European Union (EU), a regional organization.³

Despite not being referred to as a “*Trusteeship Regime*,” the UN has implicitly established one by taking over control of all Kosovo administrative units. After the UN Trusteeship Council's operations were suspended in 1994, the UN first used this model of administration in Kosovo without

² UN, *Security Council Resolution 1244*, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1244>, accessed 20.11.2020.

³ Barış Özdal, *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı?* Dora Yayınları, Bursa, 2020, p. 217.

referring to the name of the Trusteeship Regime.⁴ As a result, unlike previous PKOs, the UN has taken on the responsibility of managing an entire region for the first time in recent history.

1.1. History of KPS

Before the death of President Tito in 1980, Kosovo, governed as an autonomous region within the SFRY, did not have a separate police force. Although the Serbs were the minority in the area, all police activities in Kosovo were conducted by a Serb-dominated police unit affiliated with Belgrade. As a result of the Belgrade administration's removal of Kosovo's autonomy in 1989, the expulsion of all Albanians from the SFRY Police Service, and the withdrawal of Serbs from the region, Kosovo's courts, prisons, and police stations were abandoned, and the police force structure collapsed. Therefore, it was of great importance to establish a professional and sustainable police force for Kosovo.

UNMIK oversaw the recruitment, postgraduate deployment, and on-the-job training processes of the local police while the OSCE undertook staff selection and all training activities at the Police Academy.⁵ The number of police officers requested from the member states for UNMIK was the highest number of personnel assigned in all peacekeeping operations to date. In addition to UNMIK's mandate with the most significant number of police in the history of the PKO, the OSCE has also been tasked with the institutional building of responsible and accountable local police under UNMIK's supervision. The establishment and development of the KPS were carried out with the joint effort of the UNMIK and OSCE.⁶

UNMIK has appointed a special team to select candidates who would be recruited in KPS. This team has set criteria under four categories: minimum requirements, preferred skills, comprehensive exams, and psychological and physical health standards.⁷ Written and oral exams, physical, medical, and

⁴ Tonny Brems Knudsen and Carsten Bagge Laustsen, "The Future of International Trusteeship: Conclusive Reflections", Tonny Brems Knudsen and Carsten Bagge Laustsen, (eds.), *Kosovo between War and Peace: Nationalism, Peacebuilding and International Trusteeship*, Routledge, New York, 2006, p. 15.

⁵ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/1999/779>, accessed 15.05.2019.

⁶ Baliqi Bekim, "Security Sector Reform in Kosovo: From Institutional Transitions to the Democratic Consolidation", *Iliria International Review*, 2, 2012, p. 24-31.

⁷ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2000/177>, accessed

psychological examinations were conducted to select candidates. In addition, background checks were conducted to determine whether the candidates actively participated in the conflicts and whether they were involved in human rights violations. These standards have changed little, and the process has become institutionalized even when all the training and recruitment processes of the police were transferred to the KPS in 2003.⁸ From this point of view, UNMIK has taken the first steps to establish a reliable local police force by using the methods used in the police recruitment processes of developed states. This was a step, which has been applied to a limited extent in other PKOs.

UNMIK laid the foundation of KPS by starting the training with the first group of 200 staff selected from 19,500 candidates on September 6, 1999. The training curriculum was prepared by the experts of the OSCE and the International Criminal Investigative Training Assistance Program (ICITAP), affiliated with the US Department of Justice, before the end of the NATO airstrike.⁹ OSCE and ICITAP experts visited refugee camps outside of Kosovo and identified people who worked as police, prosecutors or judges during the SFRY period, who could be assigned to the new force after the withdrawal of the Serbs.¹⁰

The high number of qualified citizens who applied to join the first core staff of the KPS and met the qualifications mentioned above has made the work of UNMIK administrators much more manageable. Besides, in contrast to other missions, the curriculum of the training to be delivered was developed by the OSCE's professional staff in training and not by the UN police, who have varying education and practices. Moreover, because the OSCE's trainers correctly estimated that it would take time to create an organization from scratch and fill the authority vacuum in the country, they chose to capitalize on their expertise by recruiting individuals with prior law enforcement and judicial experience.

15.05.2019.

⁸ Morgan Green, Jonathan Friedman and Richard Bennet, "Building the Police Force in a Security Vacuum: International Efforts in Kosovo, 1999-2001", *Innovations for Successful Societies*, Princeton University, Princeton. <https://successfulsocieties.princeton.edu/sites/successfulsocieties/files/Kosovo%20Police%20ToU.pdf>, accessed 13.12.2020.

⁹ Green, p. 6.

¹⁰ Steffen Eckhard, *International Assistance to Police Reform*, London: Macmillan Publishers, 2016, p. 59.

Within six weeks, 173 of the 200 candidates in the first group began working in the streets of Kosovo. UNMIK has planned and executed the selection and recruitment of police candidates effectively. Even though police salaries were relatively low, it had been easy to find qualified candidates due to the high rates of unemployment. The rate of minority representation in the new police force has been set at 15% and the basis for retaining Serbian and other minorities in the system has been established.¹¹ In addition, UNMIK has reserved 25% of the KPS for female candidates. In this respect, it has planned to create a more balanced organization than many European police forces, regarding gender equality.¹²

The personnel selection and recruitment process is crucial for a newly established police force, but training activities are equally important for expanding the capacity of the new organization. In this regard, KPS had a significant advantage over other UN PKOs. Steve Bennett, the Head of Police Training and Development for the OSCE and an expert in police training, personally designed and oversaw the KPS training curriculum. Thus, KPS began receiving qualified training at the same level of quality as its European counterparts from the beginning. The training, which was initially administered by interpreters, became the responsibility of the KPS in 2001, just two years after the war and when local police lecturers were trained. In 2008, 107 KPS trainers continued to provide training to KPS officers under the supervision of the OSCE. Bennett extended his work after the first badge was graduated and began working on the streets of the capital, spending nine weeks in the classroom and 19 weeks on the job. After recruiting sufficient staff, the training period was increased to 40 weeks consisting of 20 weeks of theory and 20 weeks of on-the-job training. In addition, the candidates participated in field training for two months after their three months of classroom instruction and then they exchanged locations with the school every two weeks in their field training until the training was completed. In this way, the candidates could put their theoretical knowledge into practice and identify problems on the spot. Each year, graduates return to the Police Academy for recertification in their competencies and further training in management

¹¹ UNDP, *Assessment of Administrative Capacity in Kosovo*, 2005, p. 53, https://www.un.org/ruleoflaw/files/Assessment%20Admin%20Capacity_Kosovo.pdf, accessed 28.05.2019.

¹² UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2000/177>, accessed 15.05.2019.

and other specialities. In the field, the daily, weekly, and monthly performance of each candidate was evaluated by the UN police by following the on-the-job training program determined by the UNMIK headquarters for the candidates.¹³

As can be seen, a new system of on-the-job training for local police has been implemented, which has not been done in other PKOs. A monitoring and evaluation file was created for each KPS candidate using this new system during the on-the-job training process. Regardless of the unit, UNPOL personnel working with the KPS monitored and documented the KPS's performance on their duty. The KPS candidates, who couldn't meet the expected standards and had to be improved, were sent back to the police academy for further training. In line with the UNPOLs report, staff members whose performance was abysmally poor, who violated human rights, and who were unfit for the service, were dismissed. This practice enabled the active participation of UNPOLs in KPS selection, recruitment, and training processes. It also put a very positive impact on the willingness and cooperation of the local police toward the capacity-building activities provided by the Individual Police Officers (IPOs).

In summary, Kosovo, which was autonomously administered within the SFRY, has never had a local police organization of its own throughout its history. The police activities were performed by the officials assigned by the Yugoslav central government and these officials were predominately Serbs. Following the abolishment of Kosovo's autonomy in 1989, minorities were dismissed from the police force, and the overall control of the region was taken by the Serbian communities. After the intervention of the international community in the Kosovo crisis, a joint effort was put in place by UNMIK and OSCE to establish a new and independent police force known as KPS.

1.2. UNMIK's Capacity Building Efforts for KPS

One of the primary responsibilities of UNMIK, which was equipped with extraordinary powers by the UNSC, was to establish the local police force and increase its institutional capacity. Although some of the security concerns were resolved with UNMIK's inauguration, the desired level of public order could not be established due to the inability to reach a sufficient

¹³ Green, p. 9.

number of UNPOLs. Out of 4,700 international police designated for the mission, only 1,800 (including 1,100 FPU, that is Formed Police Units) were able to reach the region in December 1999, that is approximately six months after the mission started. When the first year of UNMIK was completed in March 2000, only 2,361 of the 3,618 police officers, who had been envisaged in the mission, could work in the region.¹⁴ The number of police officers initially authorized for the mission could only be approached in September 2002 with 4,468 personnel from 49 states.

In addition, 169 unarmed UNPOLs from the United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina (UNMIBH) were transferred to Kosovo to support the UNPOLs in Kosovo, whose number was 1,100 in the first phase. With the operation of the selection and recruitment process described in detail in the previous section, 200 KPS, who were the first graduates of the process, started patrolling the streets of Pristina, accompanied by UNPOL.¹⁵ In Pristina and Prizren, where one-third of the crimes were committed, the UNPOL-KPS was jointly responsible for all policing activities, while there was a shortage of personnel in other regions.¹⁶

One of the accomplishments of UNMIK was the training of 998 IPOs who will supervise and instruct the KPS on the ground. Thus, the IPOs had a clear understanding of the Monitoring-Mentoring-Advising (MMA) activities they were responsible for, the topics they would provide training and consulting on, and their role in the mission. Even after their mandate, most PKOs appeared unaware of UNPOL's mission and its role in building the capacity of the local police.¹⁷

By May 2000, UNMIK reached 3,636 personnel, which is 77% of the planned international police number of 4,718 and took the responsibility of the capital city of Pristina. In this period, the total number of KPS reached 1,692, together with the police officers who completed their training, although the proposed plan was to increase the strength of KPS to 3,500 by

¹⁴ Anthony J. Miller, "UNMIK: Lessons from the early institution-building phase." *New England Law Review*, 39:1, 2004, p. 19.

¹⁵ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/1999/987>, accessed 15.05.2019.

¹⁶ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2000/177>, accessed 15.05.2019.

¹⁷ *Ibid*, p. 4.

January 2001. On the other hand, the number of the UNPOLs, which would mentor, monitor, and advise KPS on their daily activities continued to be trained and their total number reached 1,600.¹⁸ What is surprising here is that the number of the new police force surpassed the strength of the trained UNPOLs in only a year.

While training the KPS on the one hand, the UNPOL continued to provide all security services for the Kosovo citizens thanks to the executive UNMIK Mandate. Municipal elections held in October 2000 were UNMIK's most significant accomplishment in 2000, has increased the international community's confidence and support for UNMIK. In addition to UNPOL, KPS officers, who began their service after completing Police Academy training, contributed significantly to this success. At the end of the year 2000, the total UNPOL personnel in the country amounted to 4,000 individuals. Since the beginning of 2000, UNMIK police have investigated over 200 murders, 314 arsons, 82 rapes, abuses, and over 7,000 thefts and robberies.¹⁹

At the beginning of 2001, although the attacks against the Serbian minority increased, Serbian homes and Orthodox churches were torched, and KFOR-protected convoys carrying Serbs were attacked, UNMIK managed to complete the elections of the Kosovo Assembly, which was another accomplishment of the mission and the police.²⁰ By all means, this was the result of the successful training of the KPS officers in the Police Academy administered jointly by UNPOL and OSCE. The number of the KPS graduates who completed 19 weeks of training increased to 3,138, while the total number of UNMIK peaked at 4,446 in February 2001.

The transfer of Kosovo's security responsibility to the KPS began in the second year of UNMIK's presence in the country, indicating success in and of itself. However, the selection and training of the upper and middle-level ranks were not left to the Kosovo government. Instead, an organizational chart and a thorough analysis of the needs in these ranks were created before

¹⁸ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2000/878>, accessed 15.05.2019.

¹⁹ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2001/218>, accessed 15.05.2019.

²⁰ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2001/926>, accessed 15.05.2019.

a planned training study was conducted as an excellent example of institutional capacity building.²¹

At the beginning of the second year, the number of KPS reached 4,392, and KPS began patrolling and conducting criminal investigations on its own in some areas.²² The Police Academy began providing further training in criminal investigation, crime scene investigation, ballistics, and intelligence gathering.²³ During this period, a remarkable decrease was observed in severe crime types such as murder, kidnapping, arson, and looting.²⁴ Therefore, 2002 was one of the milestones for enhancing the KPS's capacity, training it in various areas of expertise and effectively combating crime.

On the third anniversary of the Police Academy's establishment, the number of KPS officers reached 5,240 with the participation of the students who graduated from courses run only by the local police trainers and serious crimes such as murder, kidnapping, rape, and robbery decreased significantly. KPS has completed its deployment in all regions, and, for the first time, Serbs in Mitrovica region joined the KPS and began working. The voluntary participation of the Serb communities in the KPS indicated that the ethnic groups accepted the jurisdiction of the newly established local police force. In addition, the number of KPS officers serving in Kosovo for the first time surpassed the number of UNPOL and the results of the capacity-building efforts became more visible. In 2003, KPS began to take over the police duties previously performed by KFOR and UNPOL, using the available resources. The KPS conducted preventive patrols in Mitrovica, which was populated by the Serb minority and considered the core of the conflicts while assuming full control of two police stations in Pristina and Gilan for the first time.²⁵ In addition, the convoy security provided for minorities was reduced by 85% during this period and KPS started intelligence-gathering activities with

²¹ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2001/565>, accessed 15.05.2019.

²² UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2002/62>, accessed 15.05.2019.

²³ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2002/436>, accessed 15.05.2019.

²⁴ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/1999/779>, accessed 15.05.2019.

²⁵ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2003/113>, p. 5, accessed 15.05.2019.

the technical support of UNMIK.²⁶ All these improvements can be seen as indicators of the successful capacity building implemented by the UNPOL.

In this period, an increase in the effectiveness of KPS's preventive activities contributed to the declining trend of common crimes. In particular, the capture of the perpetrators of the attack on the railway in Mitrovica, the seizure of 36 kg of heroin as a result of the work on organized crimes, the trial of war crimes, and increased technical capacity to follow up on counterfeit crimes had shown the way the KPS has taken in building its institutional capacity.²⁷ On the other hand, however, the murder of three Serbian citizens in the Pristina region, the shooting of the former Serbian deputy mayor in the town of Klokot, and the rise in attacks against Serbs in Kosovo began to cause concern.²⁸

The events of March 2004 were a significant setback and disappointment for efforts to stabilize Kosovo. During the events organized by Albanian nationalists against minorities, mainly Serbs, houses, schools, and health facilities were destroyed and minorities were threatened and forced to abandon their homes. During the events that resulted in the deaths of 11 Albanians and 8 Serbs, 65 UNPOL and 58 KPS personnel were injured.²⁹ Numerous violent incidents had occurred before these events. Still, UNMIK could not read the people's expectations for independence, despite its technical and logistical capabilities and KPS was similarly unprepared for the widespread violence that ensued. Nevertheless, despite all the negative observations, the KPS's general stance during the events was viewed as a success in enhancing professional capacity.³⁰

To establish the institutional framework of the KPS, the OSCE and UNPOL prepared the legal documents regulating the organizational structure, standard staff, and ranking principles to recognize the KPS's significant

²⁶ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2003/421>, accessed 15.05.2019.

²⁷ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2004/71>, accessed 15.05.2019.

²⁸ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2003/675>, accessed 15.05.2019.

²⁹ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2004/348>, accessed 15.05.2019.

³⁰ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2004/613>, accessed 15.05.2019.

contribution to reducing violence during the 2004 events. Thus, KPS was institutionally prepared for its post-independence role and the transition period was managed effectively. As a result, KPS has become an institution in Kosovo in which ethnic diversity was best represented according to 2005 evaluations.³¹ In the same period, the number of personnel selected, recruited, and trained by the OSCE exceeded 6,000.³²

The transfer of responsibilities to KPS suspended due to the March events was rescheduled and the total number of police stations handed over to the KPS's administration increased to 15. The responsibility for the training at the Police Academy was left entirely to KPS and the efforts to establish Riot Forces were accelerated.³³ The new Crowd Control Unit (CCU) commissioned by 240 police in the first phase successfully handled many sensitive social incidents, including Serbian Prime Minister Boris Tadic's visit to Kosovo.³⁴

The year 2005 was marked by an increase in serious incidents across the country: the most senior Serbian officer in the KPS was injured in a bomb attack, a rocket was fired on a bus in transit near Prizren, and a hand grenade left under a KPS vehicle exploded near the UNMIK headquarters. Despite all these challenges, 33 police stations across the country, the Regional Police Headquarters of cities other than Mitrovica, and units of Community-Based Policing, Crime Scene Investigation, and Violence Against Women were left entirely under the control of the KPS. The number of KPS to serve in the CCU established to intervene in riots increased to 1,700 in the same period.³⁵ It is seen that UNMIK and KPS, which were caught unprepared and often criticized after the events in March 2004, carried out important works in 2005 in increasing the institutional capacity of the KPS and the responsibility for ensuring security across the country was largely transferred to the KPS.

³¹ Troebst, p. 36.

³² Katy A. Crossley-Frolick and Oya Dursun-Ozkanca, "Security Sector Reform and Transitional Justice in Kosovo: Comparing the Kosovo Security Force and Police Reform Processes", *Journal of Intervention and Statebuilding*, 6:2, 2012, p. 121-143.

³³ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2004/907>, accessed 15.05.2019.

³⁴ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2005/335>, accessed 15.05.2019.

³⁵ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2006/45>, p. 6. accessed 15.05.2019.

As the number of KPS reached the planned 7,335 officers at the end of 2006, new police recruitment was suspended. However, the Police Academy developed management skills training for the middle and high-rank officers of KPS. Carsten Twelmeier, who was experienced in police training and responsible for the Police Academy, managed to include the Academy in the Bologna process, to provide a police education at EU standards.³⁶ In 2006, a decrease was recorded in all crime types including the 70% decrease in ethnic-based crimes.³⁷ Overall, these improvements support the view that the capacity building of the KPS, starting from zero in 1999 to 7,335 officers trained to EU standards in 2006 was a significant achievement for the UNMIK.

After eight years of interim rule by UNMIK, the people of Kosovo anticipated a final decision regarding their future in 2007. Numerous social demonstrations were held to force the international community to decide on independence. With the successful conclusion of the local elections, the total number of elections organized by the UNMIK administration rose to five and discussions began on whether the UNMIK should withdraw from Kosovo. Although Ahtisaari's report on the final status of Kosovo was submitted to the UNSC and even though the EU, USA, and Russia, known as the Troika, were unable to reach an agreement, the Assembly of Kosovo convened on 17 February and declared its independence which was to be recognized by 42 states within four months. Training, capacity building, and all other responsibilities regarding KPS were transferred to EULEX upon Kosovo's independence.³⁸

The transfer of authority from UNMIK to the KPS was completed in four stages. In 2001, KPS took over all patrol duties, gaining experience and knowledge of patrol methods, while patrolling jointly with the UNPOL. In the second phase, KPS managers were gradually given control of all police stations in Kosovo. KPS took on middle management units in the third phase and all types of upper management levels in the final stage. The first two phases occurred at 32 police stations in each of the six police districts, while the last two steps occurred at the UNMIK and KPS headquarters. Three

³⁶ Eckhard, p. 70.

³⁷ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2007/134>, accessed 15.05.2019.

³⁸ UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2008/354>, accessed 15.05.2019.

years after UNMIK assumed responsibility for all policing activities in Kosovo in 1999, the KPS established its authority throughout the country. Examining crime statistics reveals that KPS also achieved considerable success. After the conflict, serious crimes such as murder, kidnapping, and arson declined sharply. However, it is difficult to determine how much of this success can be attributed to KPS because the UNPOL was also active during this period. Even though the murder rate per 100,000 inhabitants in Kosovo appears to be high, it remains similar compared to other states in the region. Between 2005 and 2011, the murder rate fluctuated between 2.6%, and 3.2%, compared to 2.2% in bordering Macedonia and 1.6% in Serbia.³⁹

It would not be incorrect to conclude that the OSCE and UNPOL were successful in Kosovo. Nonetheless, several significant factors have contributed to this success. First, the majority of the people of Kosovo did not view UNMIK as invaders and supported them. Second, the police were selected from tens of thousands of candidates, so various options existed.⁴⁰ In addition, as Doyle and Sambanis stated in their study, the state of education, development, and the rapid intervention of the international community were other indicators of success.⁴¹

It should not be forgotten that between 1999, and 2008, the international community made substantial investments in Kosovo. Three and a half billion Euros have been transferred by the OSCE, IMF, EU, World Bank, Western states, and non-governmental organizations to ensure long-term peace and stability and build institutions and enhance capacity. Additionally, substantial human and technical resources have been allocated. In the first two years of UNMIK, 557 dollars per capita was expended, which doubled the investment in Bosnia and was nearly ten times that of Afghanistan.⁴²

According to surveys measuring citizens' trust in Kosovo institutions, it has been determined that the KPS's institutional development process has been a success. The OSCE surveys conducted in 2007 showed that the KPS was the second most trusted institution in the country. The studies of 2009

³⁹ Green, p. 12 and 17.

⁴⁰ Troebst, p. 39.

⁴¹ Michael W. Doyle and Nicholas Sambanis, *Making War and Building Peace: United Nations Peace Operations*, Princeton University Press, 2006, p. 107.

⁴² Skendaj Elton, "International Insulation from Politics and the Challenge of State Building: Learning from Kosovo", *Global Governance*, 20:3, 2014, p. 479.

and 2010 revealed the KPS as the most trustworthy institution in Kosovo. Despite the low salary of KPS, the limited occurrence of bribery was perhaps the most important achievement of the new police force. In the survey conducted by the “Civil Enterprise Forum”, a Kosovo non-governmental organization, in 2007, only 39 of the 1,200 respondents declared that they had bribed the police.⁴³ Therefore, this result has been one of the indicators that KPS has attained an institutional identity and professionalism.

2. Success Criteria

As discussed earlier, there is no generally accepted set of success criteria for PKOs. PKOs are typically categorized into two groups. Traditional PKOs, which emerged due to the international community’s efforts to prevent armed conflicts between states, generally assumed the responsibilities of monitoring the borders between the conflicting states, controlling the created buffer zones, conducting disarmament activities, and providing the necessary political atmosphere for peace negotiations. Thus, Traditional PKOs primarily engaged in activities involving military missions and their success was relatively straightforward. Since the mission’s primary objective was to end interstate conflict and border violations, achieving this objective alone was the mission’s success.

After the failures of the PKOs conducted in Bosnia-Herzegovina, Rwanda, and Somalia in the first half of the 1990s, which the UN Secretary-General acknowledged, the UNSC began assigning tasks to the Extended PKOs, whose powers and responsibilities were expanded. The military and police forces assigned to these new missions have taken on new and extensive functions that go well beyond those of the traditional PKOs. Separation of combatants, disarmament of parties, organization of fair and democratic elections, distribution of humanitarian aid, protection of children and women, protection of UN and other international organization personnel, assistance in the development of the state’s capacity, observance of ceasefire agreements, and monitoring of no-fly zones are examples of these tasks. In comparison to the first generation of PKOs, evaluating the success of PKOs, which include these new, complex, and independent duties, is highly challenging.

⁴³ Green, p. 15-16.

Some researchers consider fulfilling the tasks outlined in the Mandate, which includes the responsibilities assigned to the PKO by the UNSC, as the most critical success criteria. From this perspective, it is impossible to state that every PKO is successful because the Mandates are complex and exhaustive and comprise all of the mission's intended objectives. UNSC resolutions represent the ideal on paper. Nevertheless, it is a big challenge to determine how many of these comprehensive and complex tasks are necessary for success. UNMIK was mandated to create a safe environment for the refugees to return to the place of their origins and regained their property rights. Even if this fundamental task, which was clearly stated in the Mandate has not been fully accomplished, the mission's success can be attributed to the fact that Kosovo has developed a self-sufficient institutional infrastructure in about eight years.

In our study, the accomplishments of the missions will be measured primarily by the institutional capacity, and number of the local police, along with crime rates. In addition, we will include additional factors that we have determined will affect the mission's success.

2.1. The Authority and Responsibilities allocated to the PKOs in the Mandate

PKOs are established with a Mandate following UNSC resolutions. The tour of duty, the strength of the personnel, authorities, and responsibilities of the operational force, as well as tasks assigned to the mission, and the amount of logistical and financial support allocation are detailed in the Mission's Mandate. Although each PKO has distinct characteristics, the Mandates adopted by the UNSC in recent years have assigned similar tasks and responsibilities. What differs in the Mandates are the strength of the personnel, logistics resources allocated, and authorities assigned to the mission. Therefore, the number of personnel assigned to achieve similar goals and the logistical support given to them directly affects the mission's success.

From this perspective, it is clear that the UNSC keeps the number of personnel and the amount of logistical support high for some missions by issuing a comprehensive Mandate. In contrast, these resources are kept limited for the other missions. In our case, UNMIK Mandate granted the authority to independently exercise all police powers, which is known as '*Executive Power*'. While UNPOL's missions are limited to co-location and MMA activities in most of the PKOs, UNPOL in Kosovo was authorized to conduct all policing activities on its own, enjoying the *Executive Power*. Among those powers,

arresting, stopping, searching, interrogating, conducting patrol, searching the facilities, establishing checkpoints, etc., were authorized to be exercised independently by the UNPOLs in the absence of the local police.⁴⁴ This comprehensive implementation of the powers specified in the Mandate is one of the most important factors influencing the success of PKOs.

2.2. *Crime Numbers*

The most important indicator of the mission's success for the police is whether the number of crimes committed in the conflict zone has decreased following the assignment of the PKO. Since existing law enforcement agencies have become ineffective in post-conflict societies, it is common to observe an increase in all types of crime, particularly crimes against property, such as theft and looting, and crimes against persons, such as rape and kidnapping. However, if the crime rate continues to rise in the years following the deployment of the PKO mission, it is considered that the mission has not had the desired effect and may be a failure.

In post-conflict societies, it is typically challenging to obtain accurate crime statistics. Due to the security forces' weakness and the citizens' reluctance to report crimes on the assumption that their complaints will not be addressed, the numbers recorded do not accurately reflect the actual number of crimes. On the other hand, it should be kept in mind that these numbers are the only information available for the researcher to analyze the measures taken by the security forces to combat crime. Consequently, one of the success criteria for our study will be the impact of UNMIK's efforts to reduce crime rates in Kosovo.

2.3. *The Number of Local Police after the Capacity Building Activities*

An additional significant indicator of the mission's success is the increase in the number of local police and their geographical deployment across the country. In addition, regardless of the rise in the number of police officers, there has been an emphasis on improving the unique quality of the police for particular areas where it required special expertise beyond the essential police functions, as well as enhancing the institutional capacity of the police organization as a whole. The number of police officers per citizen

⁴⁴ UN, *Security Council Resolution 1244*, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1244>, p. 4., accessed 20.11.2020.

is used as the primary evaluation criteria to demonstrate the institutional ability of the host country.

The initial strength and capability of the local police are also crucial to the mission's success. In some conflict zones, there is no separate police force responsible for security and the armed forces provide this service instead. In some countries, protection is provided by the local police force before the conflict. Security service is civilian and provided mainly by the police in most states. Therefore, re-evaluation of this service provided by the military mindset and the restructuring of the institutions take longer than the one provided by the police before.

2.4. The Number of UNPOL Deployed to PKOs

Another indicator is the number of UNPOLs sent to the conflict zone by the international community. The number of police assigned by the UNSC to intervene in post-conflict societies directly impacts the stability and peace of the region in question. It is highly important to deploy enough of number IPOs to deliver the mandated tasks in the PKO. Likewise, it takes longer than planned if the number of IPOs remains limited comparatively to the scope of expanded tasks.

Similarly, it is essential to consider the fact that the country's initial conditions at the time the mission is established also affect its success. Initial conditions include the existence of a central government, the status and dependability of law enforcement, the efficacy of the judicial system, and the applicability of the peace agreement. It is necessary to calculate in detail how the financial resources for the upcoming work are to be acquired, as well as the duration and scope of the personnel, logistics, and all other forms of international community support.

2.5. The Speed of the PKO Deployment

The speed with which the international community intervenes in a post-conflict region is an additional factor influencing the success of the PKOs. The international community has a crucial window of opportunity at the onset of PKO responses. After a conflict, the local population is weary of endless disputes and expects international support to arrive quickly. When the support is delayed, the parties to the conflict lose faith in the international community and the political conditions necessary for peace vanish.

Therefore, perhaps the first condition for the success of the PKOs is the deployment of the necessary police forces and troops to the conflict zone

to prevent further loss of life through adequate preparation and planning for the effective and swift implementation of the UNSC's Mandate. The quicker the intervention is, the quicker the end of the conflicts comes together with the beginning of peace negotiations and the establishment of the political environment that will lead to the country's stability.

2.6. Geographical Features of the Region PKOs Deployed

The geographical structure of the regions where missions are conducted can also be counted as a factor influencing success. Examining the Mandates of the PKOs reveals that the tasks assigned to UNPOL are remarkably similar, including the tasks of establishing, training, and expanding the local police forces. Therefore, it requires additional time and resources to reach regions outside of the capital and complete the assigned tasks in host countries that are geographically large and densely populated.

It is easier to build the capacity of the local police in smaller and less populated states than in the states/regions that are geographically large and have a large population. In geographically expansive states, it takes considerable time to train and equip the local police to the point where they can provide security across the entire state.

2.7. Willingness of the Local Police in Capacity Building

Local governments must accept change and international assistance for the mission to be successful. Research reveals that international donors cannot develop institutional capacity without the willingness and support of the host nation. One of the requirements for the appointment of PKOs is the 'consent' of the host state. The UN emphasizes implementing this principle and does not appoint any PKO without the 'consent' of the host state. It is not the consent mentioned in this study but rather the willingness and support of local partners to change.

The success of the PKO is significantly influenced by the interest and willingness of local police officers in the training and technical assistance provided to them by the international community. It has been observed that the local police in many states where PKO is deployed are aloof towards UNPOL, which came to support them, and that they show resistance to the UNPOL by not voluntarily participating in training or not receiving technical advice. This resistance results in the PKO failing to carry out its mandates tasks and remaining in the field longer than anticipated. In addition, PKOs typically lack sanctions designed to break the local police's resistance to

institutional capacity-building. Therefore, the contribution of UNPOL officers to the mission is limited to the willingness of the local police to voluntarily accept this contribution.

2.8. Qualification and Education of UNPOLs Assigned to the PKOs

The quality and level of education of international police officers contributing to PKOs are also closely related to the success of the mission and the development of the local police's capabilities. One of the most significant obstacles confronted by PKOs is that police officers from various nations have varying levels of policing education, knowledge, and experience. Unless common and standardized training is provided, each police organization from different states unwittingly brings their own policing expertise and methods to the mission area. This creates confusion among the local police, who may receive different advice and assistance from IPOs of different countries on the same issue and casts doubt on the professionalism of the international police.

Member states are responsible for the pre-mission training of personnel selected for assignment to the PKOs. With a training period of at least two weeks and the application of the standard training curriculum sent by the UN, it is intended that the personnel employed are to know the PKO, the duties outlined in the mission Mandate, and the host country. However, most states do not take this training seriously and prohibit employees from participating. Therefore, personnel with different levels of education and experience from different countries are not able to perform in an integrated and holistic approach. In addition, implementing the Mandate is hampered by international police officers being unfamiliar with local penal codes. The international police, which is to advise the local police in areas deemed necessary, should have at least a basic understanding of the applicable laws.

2.9. The Development Status of the States Contributing Personnel to the PKOs

The development rate of the states contributing police to the PKO is one of the factors affecting the effectiveness and success of the UN missions. The development of the states also indicates the capacity of the police assigned to the mission. It is undeniable that the police forces of the states, which are at the top of the Human Development Index (HDI) compiled by the United Nations Development Program, are institutionally structured and equipped far better than the states which are at the bottom of the HDI. On the other hand, when this ranking is used as a basis, it becomes clear that the personnel

contributions of the HDI top-ranking states to the PKOs are minimal. As of May 2023, eight of the ten top IPO contributing countries are from Africa. Likewise, nine of the ten top FPU contributing countries are from Africa.⁴⁵

Statistics from the UN Peacekeeping Operations website confirm that the contribution of personnel from the European continent to the PKOs has decreased significantly in recent years. In contrast, the contribution of African personnel has generally increased in the missions. Due to the inability to receive sufficient contributions from the European continent, the UN has focused on training the police forces of African states. On this basis, it is intended to provide international police support to the PKOs assigned in Africa and to prevent problems arising from cultural differences by employing African police forces in Africa.

2.10. Interest and Support of the International Community

The international community's determination to restore peace and stability in the conflict zone and the support of multiple international organizations also contribute to the success of the missions. While the international community pays little attention to certain conflict zones, multiple international organizations attempt to lead others. When regional conflict and instability are likely to spread to other regions, more than one organization typically steps up to assume responsibility.

International organizations' interest in the conflict zone is advantageous for the international community in sharing responsibilities and carrying out the mandated tasks more effectively. Different organizations have different expertise in various fields and contribute to developing PKOs' capacities. For instance, instead of the United Nations, the OSCE assumed responsibility for police training in Kosovo and its personnel with huge experience played a significant role in the rapid training of local police.

2.11. The Continuity of the PKOs

Continuity of missions with the same mandate is unquestionably one of the essential factors in the success of PKOs. In the case of short-term appointments of PKOs with different names in the conflict zone, even though

⁴⁵ UN, *United Nations Police*, Police Contributing Countries, <https://police.un.org/en/police-contributing-countries>, accessed 16.07.2023.

the conflict has been resolved, it is impossible to establish permanent stability and expand the capacity of the institutions.

Establishing a PKO and implementing its Mandate requires a comprehensive and complex procedure. Time is necessary for UN officials to effectively communicate with local authorities in the conflict zone to be intervened, establish mutual trust, and carry out the mission's responsibilities. Frequent changes in senior officials, the closure of the PKOs, and the assignment of a new PKO result in the erasure of institutional memory of the previous missions, and the resumption of all activities. Therefore, the continuity of the mission and the senior officials contribute to the success of the PKO.

3. The Analysis of the UNMIK's Success by Using the Success Criteria

In order to evaluate the success of the mission in capacity building of the KPS during the UNMIK's tour of duty in Kosovo, the new set of success criteria explained above will be applied to the UNMIK in this section.

3.1. The Strength of the UNMIK Mandate

UNMIK, deployed to maintain Kosovo stability, has the most comprehensive, detailed, and strong Mandate in UN history. UN delegated the SRSG all the legislative, executive, and judicial powers, that are, all the powers of a classical state, without making any distinctions regarding the division of power in Kosovo.⁴⁶ With these extraordinary powers at its disposal, UNMIK assumed control of all administrative divisions in place of the Belgrade administration, which was forced to leave Kosovo.

When the UNMIK Mandate is analyzed, it becomes clear that it has a variety of tasks that have never been encountered in any PKO before. The UNMIK's mandate included broad responsibilities like "*building all the institutions needed by a democratic society*" and more traditional assignments such as ensuring security, establishing law, and facilitating the transition to civilian rule. Some tasks included establishing and developing democratic institutions, running local governments, rehabilitating the infrastructure, securing human rights, and ensuring the safe return of refugees. In comparison

⁴⁶ UN, *Security Council Resolution 1244*, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1244>, p. 4., accessed 20.11.2020.

to the number of police officers assigned in other PKOs, members of the international community have been asked to provide a large number of police officers to meet a significant increase in UNPOLs. It was the highest number of UNPOL personnel allocated in all missions to date. In addition, UNMIK was given the authority to use all police powers independently (*executive power*), which enabled the mission to maintain safety and stability in Kosovo. Additionally, apart from UNPOLs, many military and civilian personnel were deployed to support UNMIK activities in their own capacity.

As discussed earlier, the finance and resources available for UNMIK were double the international investment in Bosnia and ten times that of Afghanistan. Between 1999 and 2008, the international community made substantial investments in Kosovo through the OSCE, the IMF, the EU, the World Bank, Western states, and non-governmental organizations. Therefore, the analysis of the “*Mandate*,” which is the first success criterion of our study shows that UNMIK’s executively strong mandate, as well as the resources allocated to the mission, supported UNPOL in establishing and increasing the capacity of an effective local police force.

3.2. Total Crime Numbers in Kosovo

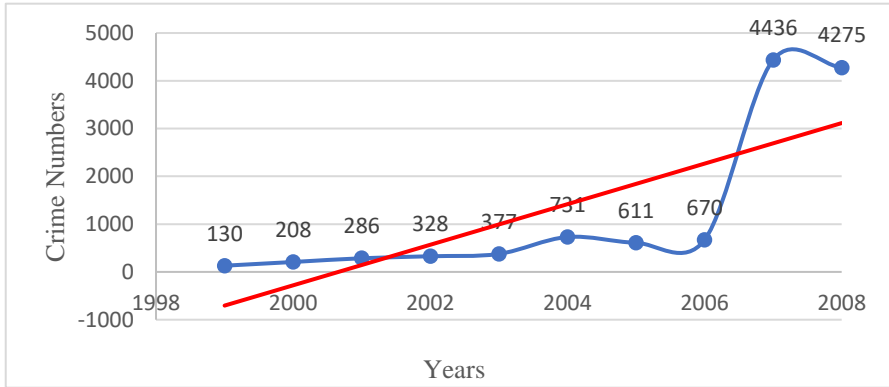
Despite being the only PKO deployed in Kosovo, it took a considerable amount of time to obtain official data and crime statistics for the duration of the UNMIK mission, which lasted approximately nine years. After several interactions with the UN and EU, the UN HQs in New York reported that crime statistics were unavailable since they had been transferred to the EULEX mission. In contrast, the EULEX mission stated that they had the data only after the 2008 independence of Kosovo. Before 2008, Kosovo Police did not share the statistical data they possessed and claimed that UNMIK was responsible. The numbers for UNPOL and the KPS were obtained from the SRSG’s reports to the UN General Assembly and crime statistics analyzed in the study were obtained from the KPS after our extensive correspondence.

Attempts were made to obtain crime statistics from the information reports about UNMIK that the UN Secretary-General regularly submitted to the UNSC. However, it was understood that this information was included in the reports presented during the mission’s first two years but not shared in subsequent years. For this reason, the KPS crime statistics were used as the basis for uniformity and consistency rather than the first two years of UNMIK records. Although there is a significant disparity between the data of UNMIK and that of KPS for the first two years, the available data

show a striking similarity in terms of the increase/decrease trend of crime. After the Serbian army entered Kosovo, particularly in the first two years of UNMIK's establishment, the police were insufficient in number, uneducated, and ill-equipped, unable to collect reliable data, inadequately distributed throughout the country, and unable to classify crimes consistently. Additionally, it was known that the number of crimes may not be accurately reflected in the statistics for various reasons such as the lack of trust towards the police forces, fear of retaliation, incapacity of the police to collect data and register crimes etc.

As explained above, the actual crime numbers in a country that goes through an armed conflict may not be reflected in the crime statistics. Therefore, for this study, instead of including all types of crime statistics, only six major crime types (murder, kidnapping, rape, demonstrations, robbery, and arson), which harm the overall security perception of the communities, have been used to analyse the success of the mission. The six crime types used in the evaluation of crime statistics were provided directly by the KPS in 2021 after several attempts. Here, instead of all kinds of crime, an assessment was made of six major crimes that are important for the mission and are frequently committed in post-conflict environments.

As seen in Graph 1, there was no significant change in the total number of crimes but a tiny increase during the service of UNMIK in Kosovo. When the annual change in the total number of crimes committed throughout Kosovo is analysed, it is seen that it followed a horizontal course between 1999 and 2003. In other words, despite the efforts of UNMIK to increase the capacity of the local police in Kosovo for years, it is understood that the total number of crimes recorded in six crime types has not changed significantly. Although it can be said that the increased number of KPS did not have any positive impact on crime reduction, we have an alternative explanation for this finding. The slightly increased crime numbers reveal that the KPS managed to register more crimes that were not recorded during the first years of the UNMIK mission due to the lack of manpower and trust towards KPS.

Graph 1. Total Number of Crimes Recorded in Six Major Crimes in Kosovo Between 1999 and 2008⁴⁷

What is surprising is that there was a significant increase in the total number of crimes committed in Kosovo in 2004 during March. It is seen that the turmoil and security environment in the country is reflected in the number of crimes reported. The number of crimes, which remained horizontal until 2006, peaked in 2007 and continued at the same rate until 2008 when independence was declared. The study indicates that KPS, together with UNPOL, successfully kept the crime rates under control from 2000 to 2004 at the beginning of the establishment of the new police force. The increase in 2004 is the outcome of the unrest and demonstrations, which can be seen as ordinary for all countries facing the same incidents. The severe escalation in 2007 can be explained by the protests for the independence of Kosovo backed up by the political groups and the different communities. Therefore, again this rapid rise in crime rates should be eliminated to make an objective analysis. According to these data, we can state that the UNPOL's effort to establish an effective local police force was successful in combatting criminality in Kosovo.

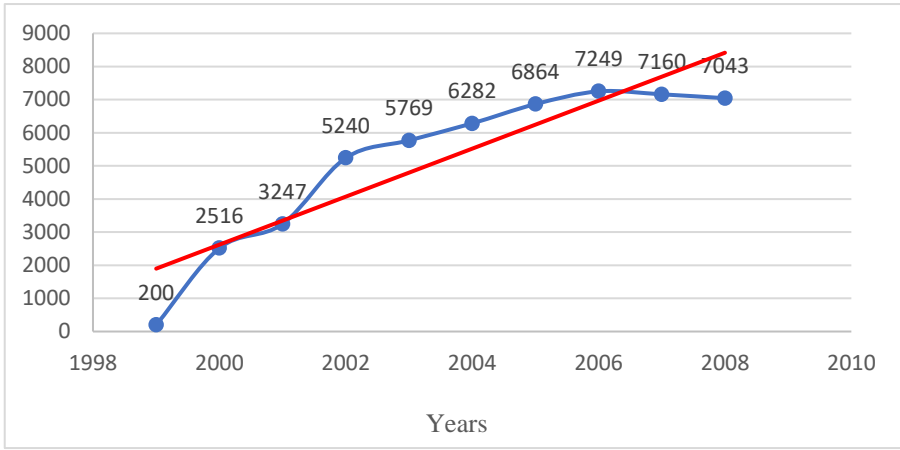
3.3. *Change in the Number of KPS over the Years*

It was stated in the previous section that the main objective of PKO is the protection of conflict-affected civilians. In addition to this critical assignment, UNPOL's another primary task is to establish or reconstruct

⁴⁷ Compiled by the authors via the data obtained from the KPS.

the local police forces that adhere to democratic policing standards. In line with these general rules, UNSC authorized UNMIK to establish and train the KPS, plan the personnel selection and recruitment process, supervise the trained police on the job, and provide necessary technical support. The figures given below regarding the numbers of KPS in Kosovo were created by examining the reports submitted to the UNSC by SRSR through Secretary General between 1999-2008.

Graph 2. Numerical Change of KPS between 1999 and 2008⁴⁸

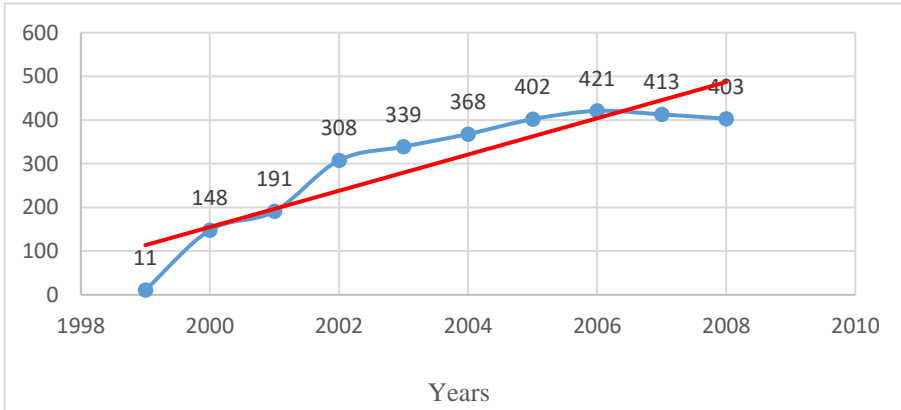

What is striking about the data in Graph 2 is that the number of police officers was only 200 in 1999 when UNMIK was established, but it increased by approximately 12.5 times and reached 2,516 in the following two years, hitting 5,240 in 2002 and doubling in the following two years. These results suggest that UNMIK achieved significant success in the first three years of its mission by increasing police numbers. The rapid increase in police officers contributed remarkably to UNMIK's efforts to fight against crime effectively and to maintain lasting peace. The capacity increase continued until 2006 when the number of police officers surpassed 7,000 and continued on a horizontal trajectory until the mission was terminated. Consequently, Kosovo's required number of KPS has been met within the

⁴⁸ Compiled by the authors via the data obtained from the reports submitted to the UNSC by SRSR through Secretary General between 1999-2008.

first six years. These results indicate that UNMIK was highly successful in building the capacity of the police in a short period.

Graph 3. Change in Citizen/KPS Ratio (Number of Police per 100.00 people) between 1999 and 2008⁴⁹

Numerous factors influence the success of the police. However, one of the primary factors is that the necessary number of police officers providing security services to the citizens has been reached. The average number of international police officers assigned per 100,000 citizens is 220, whereas the average for the EU is 318.⁵⁰ From this perspective, it is clear that the international community has been incredibly successful in establishing KPS and expanding its capacity.

Graph 3 shows that the citizen/police ratio in 1999, when UNMIK was appointed, was only 11, but after the first year, it increased more than 13 times and reached 148. Within three years of the mission's establishment, the citizen/police ratio miraculously exceeded the international rate of 220 and hit 308. In the following years, the EU average of 318 was also exceeded, reaching a peak of 421 in 2006 and 403 in 2008 when the mission was closed. Based on

⁴⁹ Created by the authors by dividing the population of Kosovo by the number of KPS between 1999-2008.

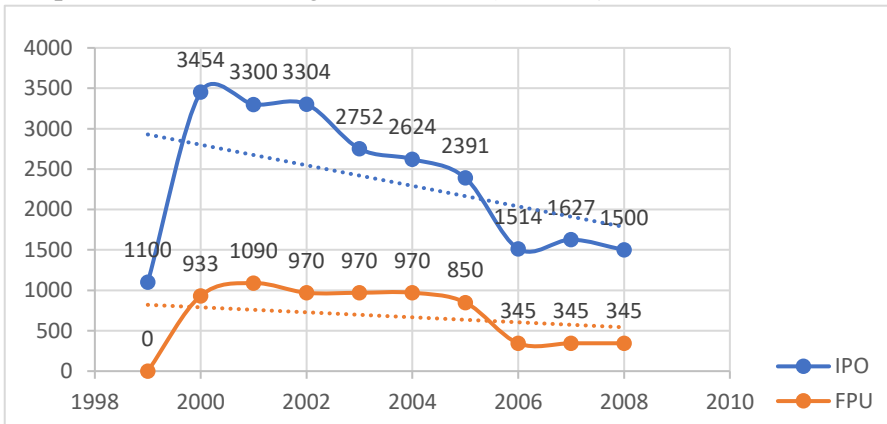
⁵⁰ European Commission, *Eurostat, Your key to European statistics*, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190104-1>, accessed 21.02.2022

both international and EU standards, it is seen that UNMIK has achieved significant success in terms of increasing the local police capacity in numbers.

3.4. Change in the Number of UNPOL over the Years

It is well known that IPOs are individual officers brought from different countries to build the capacity of the local police and to provide technical assistance during co-location activities. At the same time, FPU is formed by police units tasked with intervening in riots and protecting UN personnel and facilities. These two units collectively form the strength of UNPOL.

Graph 4. Numerical Change of IPO-FPU (UNPOL) between 1999 and 2008⁵¹

When the UNSC decides to intervene in post-conflict communities, the number of police forces and troops assigned is one of the key elements that directly affect stability and peace in that region. The UN does not have a stand-by police force to step in during international crises. Member states are requested to provide personnel after the UNSC appoints the PKO. The number of UNPOLs that the UNSC assigned and the Mandate are crucial to the mission's success.

As can be seen from Graph 4 above, 1,100 IPOs were initially assigned when UNMIK was established in 1999. This number alone is far higher than most of the PKOs' approved strength through their mission in the

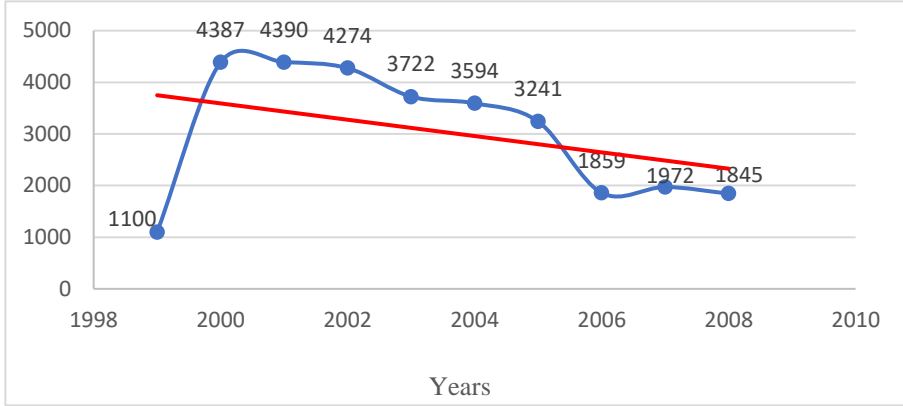
⁵¹ Compiled by the authors via the data obtained from the reports submitted to the UNSC by SRSRG through Secretary General between 1999-2008.

host country. The number of IPOs increased by more than three times the following year, reaching 3,454. Despite the yearly decrease, this number remained higher than 3,300 until 2002. Over the next three years, it decreased gradually, dropping to 2,391 in 2005 and 1,500 in the final three years of the mission. The most exciting finding of this study was that the number of IPOs, who were responsible for the capacity-building activities assigned to the UNMIK, is the highest in the UN Peacekeeping history. As an example, the maximum approved strength of the IPOs in Haiti was 1,671 which was never met. The actual number deployed to the mission in Haiti was only 760 until the earthquake of 2010, which caused more than 220,000 casualties. Even after this catastrophic incident, the number of IPOs remained at approximately 1250. However, in Kosovo, the initial number of IPOs responsible for MMA activities was 1,100. According to these data, we can infer that the high number of IPOs has successfully achieved the expected role of capacity building of KPS in Kosovo.

3.5. The Speed of the UNPOL Deployment

The speed of intervention of the PKOs to be deployed in the post-conflict region is another aspect that affects success. The international community has a crucial moment of opportunity to intervene at the very beginning. The local population is weary of the constant wars and demands international support as soon as possible after the conflict. When this aid arrives late, the parties of the conflict stop believing in the international community and the political climate required for peace negotiations is no longer present. For this reason, it is essential to reach the approved strength of UNPOLs authorized in the mission's Mandate.

Graph 5. Numerical Change of UNPOL between 1999 and 2008⁵²

In other words, the first years of international intervention are crucial to the mission's success. The PKO must utilize the full strength of its staff as soon as possible to meet its objectives and deliver mandates tasks. As seen in Graph 5, UNMIK began its mission in Kosovo in 1999 with 1,100 IPOs assigned at the initial phase of the mission. IPOs increased by more than three times the following year and this was an increase not seen in any other PKO mission. This increase brought the total number of IPOs to the maximum number of personnel assigned for the mission. UNMIK had the most significant number of IPOs to support the development of the local police's training and capacity from the very beginning of the mission and kept this advantage throughout.

3.6. Geographical Features of Kosovo

The deployment of the local police throughout the country is another criterion for the missions' success. One of the elements influencing the success of the mission is the geographic composition of the areas where the missions are conducted. The tasks assigned to the PKOs with their Mandates are very similar. Compared to geographically large states with large populations, it is believed that it is easier to maintain peace and stability in smaller states with fewer residents and to implement the Mandate. It takes

⁵² Compiled by the authors via the data obtained from the reports submitted to the UNSC by SRSRG through Secretary General between 1999-2008.

quite a long time for the local police in larger states to become sufficiently prepared and trained to provide security throughout the entire state.

Kosovo is a small country with an educated population, in which all infrastructure projects were completed during the rule of the former SFRY and each region was easily accessible. Additionally, since the Balkans were close to continental Europe, the European nations intended to prevent a conflict from spreading to their borders. From this viewpoint, it is evident that Kosovo's population and geographic structure have provided a significant advantage for UNMIK. The mission's success was closely related to the geographic distribution of local police nationwide, as increasing the number of local police officers alone was insufficient. Capacity-building activities for KPS have begun in all the regions in Kosovo as soon as UNMIK began its mission. In other words, plans to establish, expand, and assign local police forces across the nation have been made and carried out from the beginning. In Kosovo's five cities and all its sub-administrative divisions, police presence was guaranteed and necessary care was taken to ensure that all ethnic groups were represented in the KPS structure. It was concluded that UNMIK successfully reorganized local police across the nation with the advantage of the geographical features of the country.

3.7. Willingness of the Local Police

The willingness of local police to cooperate is another criterion by which we can evaluate the PKO's success. Numerous studies have demonstrated that without the host state's support and willingness, international organizations can't increase the capacity of local institutions. Regarding the police forces, the interest and desire of the local police officers to receive training and technical support from the international community significantly impact the PKO's success. In many states, where PKO is deployed, the local police appear to be distant from UNPOL, who came to support them, refuse to participate in the training voluntarily, and generally display resistance. Due to this resistance, the PKO either fails to carry out its tasks or remains in the field longer than anticipated. Furthermore, PKOs generally do not have any sanctions in place to overcome this opposition to the institutional framework.

The local police officers in Kosovo became more enthusiastic and interested as a result of UNMIK's active participation in all facets of the training and capacity-building activities, which began with the KPS's selection and recruitment process, the development of the training curriculum by OSCE professionals, and the support of co-location activities with numerous IPOs.

Additionally, a relationship of trust grew between the KPS officers and the IPOs, and as a result, the local police's support for the process increased. Each IPO monitored the KPS, for which it was responsible, for its development in the co-located unit and offered consultation individually in the areas deemed necessary. In addition, the KPS personnel, who took their field training after their education at the Police Academy and who were still in the status of candidate civil servants, were more willing to cooperate, knowing that if the result of the performance report filled by the IPOs was negative, they would be sent to training again. If their performance was found entirely inadequate, they would lose their job. From this point of view, it has been understood that KPS personnel were willing to get international support and cooperation, which led to the success of UNMIK.

3.8. Qualification and Education of UNPOL Assigned to the UNMIK

UNPOL's qualifications and educational status are used as other success criteria. Undoubtedly, the effectiveness of the mission and the development of the local police force are directly correlated to the level of skill and education of the international police who are to conduct MMA activities in the PKOs. IPOs participating in the missions have varying levels of police training, expertise, and knowledge. It should not be surprising that IPOs bring their own policing knowledge and practice, which they got in their respective states, to the mission area, if they cannot receive standard training on their responsibilities from the UN. The professionalism of the police sent by the states to the PKO is another issue that frequently arises in all missions. There are several well-known acute issues, including poor planning, inadequate training provided before or during the task, the inability to build institutional knowledge due to frequent relocations within the mission, the failure to place personnel in units appropriate for their expertise and experience, and a lack of skill in UNPOL selections.

Mission personnel develop different practices due to their varied education and work experience across the globe and due to their lack of knowledge of the relevant local penal codes, and these problems cause significant issues with implementing the Mandate. It is evident that the international police, who are invited to assist the local police in expanding their capabilities, should at least have a basic understanding of the local laws in place. Moreover, MMA activities are entirely unrelated to standard police procedures and can only be performed by qualified professionals.

A comprehensive two-week pre-mission training with a curriculum developed by the UN is required for the personnel participating in the missions. There is no UN control over the states whether this training is provided since it is the member state's responsibility. It is evident that, in practice, most member states do not provide this fundamental training to their personnel. Thus, the staff members who are to play a crucial role in the PKOs are sent to the missions unprepared. Additionally, this two-week training is more about preparation and acclimating to the mission's conditions than the tasks performed in the mission.

In Kosovo, UNMIK trained about 1,000 IPOs who would later monitor and supervise the KPS in the field during the mission's first year. The support given by the IPOs in the mission was directly related to the training on boosting the institutional capacity of the local police force and to the MMA activities, whose curriculum was developed by OSCE experts. 91% of the staff received training for the job they would perform at the outset of the mission, given that only 1,100 IPOs assigned to UNMIK at the beginning of the task. As a result, the staff members learned what to focus on in their area, what topics they would provide training and consultancy, and what role they would play in the mission. The mission had a significant advantage in carrying out the obligations assumed in the Mandate because it was definite that all the personnel who joined UNMIK in the years that followed received the same training gradually. As in many other PKOs IPOs appear to be unaware of UNPOL's ongoing mission and its role in enhancing the capabilities of the local police, even after their Mandate has expired, this education of IPOs in UNMIK was an essential step for the mission's success. Therefore, it seems that UNMIK succeeded in training the UNPOLs, who would assist their local counterparts, and this, in turn, has positively affected the mission's success.

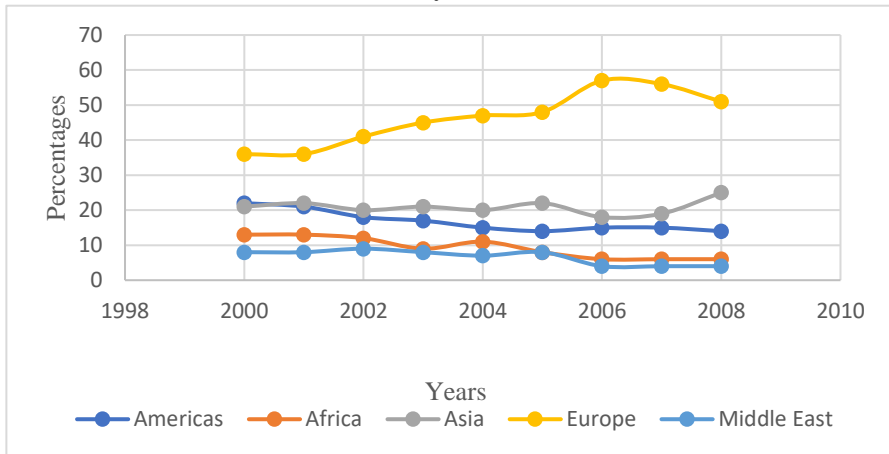
3.9. The Development Status of the States Contributing Personnel to the UNMIK

The development status of the states that provide personnel contribution is another indicator of success. The efficiency and success of UN missions are directly affected by the level of development of the nations providing personnel to the PKO. The member state's development rate also indicates the education and growth of the IPOs assigned to the PKO mission. The police departments of the states with the highest scores on the HDI list have far better institutionalization and professionalism than those of the states with the lowest scores. However, based on this ranking, it is

seen that the personnel contributions of the developed states to the PKO missions are pretty limited.

It is commonly known that Europe's personnel contribution has dropped significantly over the past few years. European nations prioritize the peace missions by the OSCE and the EU and do not send many personnel to the UN PKOs. It is acknowledged that African nations have contributed more in recent years. Therefore, the UN focuses on educating the police forces of the African nations as the contribution of the European nations remains limited in recent years.

Graph 6. Participation Percentages of IPOs Participating in the UNMIK Mission by Continent⁵³

The most exciting aspect of Graph 6 is that the states providing IPOs to UNMIK are concentrated in three continents: The first continent was Europe, which was directly affected by the conflicts in Kosovo as the refugees sought shelter in the neighbouring EU countries. The second continent was Asia, the primary source of FPU's contributing to the PKOs. The third one was the American continent, including the USA which had initiated the NATO air campaign. A closer inspection of the graph shows that the European

⁵³ Compiled by the authors via the data obtained from the reports submitted to the UNSC by SRSRG through Secretary General between 1999-2008.

continent made the most significant contribution and that the contribution rate rose annually. In the first year of UNMIK, the European continent alone provided 35% of the IPOs taking part in the mission; by 2006, this number rose to 60%. Aside from Europe, the contribution of the other continents has never come close to 30%. Therefore, this critical contribution from European states has been the most crucial factor in training and structuring the KPS as a police organization by European standards. From this data, we can assume that IPOs from European countries, which are at the top of the HDI list, have contributed to building a thriving local police force in Kosovo.

3.10. Interest and Support of the International Community to UNMIK

The interest and support of the international community are other criteria for PKOs to be successful. The success of the missions is influenced by the determination and backing of the international community and international organizations to restore peace and stability in the conflict zone. While some conflict zones receive little attention from the international community, numerous international organizations work to influence others. When regional conflict and instability are likely to spread to other regions, more than one organization wants to take on responsibility. However, from time to time, the national agendas of the leading states in the conflict zone may cause more than one international organization to be interested in the region. International organizations' involvement in the conflict zone is advantageous for sharing responsibilities and successfully performing the tasks outlined in the Mandate. Different organizations that have expertise and specialization in various fields contribute to the capacity building of PKOs.

UNMIK appeared to have the backing of numerous international organizations, which is an uncommon situation in other PKOs. According to the Mandate, UNMIK activities were intended to be managed in four different pillars, even though the SRSG was given full management responsibility of the country. The UNHCR was put in charge of the first pillar's humanitarian aid initiatives. UNMIK assisted the UN in carrying out the second pillar's civilian administration. While the OSCE, a regional organization, was responsible for building the institutions in the third pillar, the EU, another regional organization, was responsible for restructuring and economic development in the fourth pillar.

Experts from the OSCE and ICITAP also developed the police training curriculum. In this context, KPS stood out against other newly established

police forces founded by UN missions. Steve Bennett, the OSCE's Head of Police Training and Development and a specialist in the field of police training, created a unique training program for KPS and personally oversaw its execution. Certain PKOs may, of course, receive some limited assistance from international institutions but no UN mission has undertaken the responsibility to which international institutions have not directly contributed, as it was in the case of Kosovo.

3.11. Continuity of the UNMIK

Continuity of missions under the same Mandate is undoubtedly one of the critical elements in PKO's success. Even though the conflict ended when PKOs with different names were temporarily appointed in the conflict zone, creating long-term stability or boosting the institutions' capacity is impossible.

Establishing a PKO and applying the Mandate necessarily require a comprehensive and intricate process, as stated in the sections above. It requires time for local authorities in the conflict zone where the UN is intervening to build trust with UN representatives and for the mission to carry out its tasks effectively. The institutional memory of the previous assignment is reset with a new PKO. All activities are resumed when senior officials frequently change or their PKOs are closed, and a new mission is assigned. As a result, the continuity of the task and senior officials helps the PKO succeed and achieve its objectives.

Although each of the established peace missions appears to fall under the scope of the UN and one mission is a continuation of the other, each mission has a unique budget, management structure, senior officials, and Mandate. As a result, when the mission is completed, the experience gained and the bilateral relationships built with the host state administrators end. However, when the next mission begins, the previous gains are mainly reset and everything starts over. Because of this, the police's professionalization, training, and capacity-building efforts are also interrupted with each mission completed. The areas that need to be improved may also change depending on the political objectives of the states which fund the new mission. In contrast to operations in other regions, UNMIK was the first and still only peacekeeping mission in Kosovo to be commissioned by the UN from the start, despite having a lengthy mandate. As it is evident from the information we have provided, UNMIK, which transferred all of its authority to EULEX after the independence of Kosovo, was run by a single PKO between 1999 and 2008, which led to the success of the mission.

Conclusion

This study aimed to assess whether the UNMIK was successful in building the capacity of the local police force known as KPS, which was one of the mandated tasks of the mission. After giving brief information on the background of the conflict that has endangered the stability of Kosovo for decades, the intervention of the international community in Kosovo through UNMIK after the NATO airstrike was explained. The history of the local police force and the UNMIK's effort to establish and develop the KPS was also summarised in the first part of the study.

The eleven success criteria for the PKOs set and developed by the authors of this study have been introduced as there were no tangible criteria available to evaluate the mission's success with absolute certainty. The overall success of the UNMIK/UNPOL was evaluated by applying each of the success criteria. The first criterion as '*authority and responsibilities allocated to the PKO in the Mandate*' has identified that the UNMIK mandate was executive and all the powers of a classical state were delegated to the mission. This strong mandate enabled UNPOL to use all police powers independently and this helped the mission to maintain safety and stability in Kosovo while training and monitoring the KPS in the field. Therefore, the analysis of the Mandate reveals that UNMIK's executively strong mandate and the resources allocated to the mission supported UNPOL in establishing and capacitating an effective local police force.

The second criterion was the trend of '*total crime numbers*' after the intervention of the UNMIK between 1999 and 2008. The statistics obtained by the authors from the KPS after long negotiations have shown that the KPS together with UNPOL successfully kept the crime rates under control from 2000 to 2004 at the beginning of the establishment of the new police force. The increase in 2004 is the outcome of the demonstrations and the severe escalation in 2007 can be explained by the protests for the independence of Kosovo which can be seen as extraordinary conditions and should be eliminated to make an objective analysis. According to these data, we can refer that the UNPOL's effort to establish an effective local police force was successful in combatting crimes in Kosovo.

The third criterion which was '*change in the number of KPS over the years*' has confirmed that UNMIK achieved significant success in the first three years of its mission by increasing police numbers. Within three years of the mission's establishment, the citizen/police ratio miraculously exceeded

the international rate of 220 and hit 308. In the following years, the EU average of 318 was also exceeded, reaching a peak of 421 in 2006 and 403 in 2008 when the mission was closed. Consequently, Kosovo's required number of KPS officers has been met within the first six years. These results have indicated that UNMIK was highly successful in building the capacity of the police in a short period.

The fourth criterion as '*change in the number of UNPOLs over the years*' has proved that the initial number of IPOs in the UNMIK was far higher than most of the PKOs' approved strength and even increased by more than three times the following year. The most exciting finding of this study was that the number of IPOs, who were responsible for the capacity-building activities allocated for the UNMIK, is the highest in the UN Peacekeeping history and this fact has supported UNPOLs success in the mission.

Another success criterion which was '*speed of the UNPOL deployment*' has reassured that the first years of international intervention are crucial to the mission's success. UNMIK began its mission in Kosovo in 1999 with 1,100 IPOs assigned at the initial phase of the mission. IPOs increased by more than three times the following year and this was an increase not seen in any other PKO mission. This rapid increase brought the total number of IPOs to the maximum number of personnel approved for the mission.

The sixth criterion as '*geographical features of Kosovo*' has shown that the deployment of the local police throughout the country is important for the mission to be successful. The mission's success is closely related to the geographic distribution of local police nationwide. Capacity-building activities for the KPS have begun in all the regions in Kosovo as soon as UNMIK began its mission. In Kosovo's five cities and all sub-administrative divisions, police presence was guaranteed, and necessary care was taken to ensure that all ethnic groups were represented in the KPS structure. Thus, we can conclude that UNMIK successfully reorganized local police across the nation with the advantage of the geographical features of the country.

Another criterion which was the '*willingness of the local police*' has demonstrated that the KPS officers became more enthusiastic and interested as a result of UNMIK's active participation in all facets of the training and capacity-building activities. This was the result of the involvement of UNPOL in the selection and recruitment process of the KPS. Monitoring and reporting of each KPS officer have built a strong relationship between the UNPOL and the KPS and the reporting mechanism which affects the service

of the individuals in police, forced the KPS officers to collaborate more. It has been understood that KPS was willing to get international support and cooperation and this fact led to the success of UNMIK.

The eight criterion as *'qualification and education of UNPOLs assigned to the UNMIK'* have also proved that IPOs, who conduct MMA activities in the PKOs, have varying levels of police training, expertise, and knowledge. Thus, they bring the policing knowledge and practice of their own state to the mission area, when the person participating in the missions cannot receive standard training on their responsibilities from the UN. In Kosovo, however, UNMIK trained about 1,000 IPOs, which is 91% of the strength, who would later monitor and supervise the KPS officers in the field during the mission's first year. Therefore, it seems that UNMIK succeeded in training the UNPOLs who assisted the local counterparts and that this training has positively affected the mission's success.

Another criterion which was *'the development status of the states contributing police to the UNMIK'* has indicated that the UN member state's development rate also indicates the education and growth of the IPOs assigned to the PKO mission. The police departments of the states with the highest scores on the HDI list have far better institutionalization and professionalism than those of the states with the lowest scores. The contribution of the European countries that are at the top of this list was higher than the contribution of other continents in the case of UNMIK and in 2006 alone the percentage of the European contribution to the mission reached 60%. Therefore, this critical contribution from European states has been the most crucial factor in training and structuring the KPS as a police organization by European standards.

'Interest and Support of the International Community to UNMIK' was another criterion for PKO to be successful. International organizations' involvement in the conflict zone is advantageous for sharing responsibilities and performing the tasks outlined in the Mandate successfully. Different organizations, that have expertise and specialization in various fields contribute to the capacity building of PKOs. In Kosovo, the ICITAP and the OSCE supported UNMIK to train the new KPS force which, in turn, has affected the success positively.

The last criterion was the *'Continuity of the UNMIK'* as a single mission from beginning to end. Most of the PKOs are closed after a period of time and another mission is established in the same country with a different

name. Although each of the established peace missions appears to fall under the scope of the UN and one mission is a continuation of the other, each mission has its unique budget, management structure, senior officials, and Mandate. As a result, when the mission is completed, the experience gained and the bilateral relationships built with the host state administrators end. However, in Kosovo, UNMIK was the only mission throughout the crisis and this fact enabled UNPOLs to deliver their mandated tasks without any interruption.

The study has identified that UNMIK was successful in general but particularly in establishing and building the capacity of the KPS by implementing the eleven different criteria that affect the success of the PKOs. The data used in this study suggests that UNPOL has achieved significant success in terms of increasing the local police capacity to international and EU standards.

Geniş Özet

Kosova tarih boyunca güç mücadelesine sahne olmuş ve çatışmaların merkezinde yer almış, YSFC'nin dağılmasının ardından ise tam bağımsızlık talebiyle ortaya çıkan Arnavutlar ile Sırpalar arasında başlayan çatışmalar, zamanla etnik temelli bir savaşa dönüşmüştür. Sıcak savaşın BM'nin aldığı kararlara rağmen durdurulamaması ve sivil Arnavutlara yönelik silahlı saldırıların artması üzerine NATO tarafından hava harekâtı başlatılmıştır. Bu gelişmenin ardından taraflar arasındaki çatışmalar son bulurken, Kosova'da barış ve istikrarı yeniden sağlamak için 1999'da UNMIK görevlendirilmiştir. UNMIK'in Yetki Belgesi'nde sayılan görevlerinden birisi de KPS'nin kurulması ve kapasitesinin geliştirilmesi olarak belirlenmiştir. Bu araştırmanın amacı ise UNMIK'in kendisine verilen bu görevi başarılı şekilde yerine getirip getirmediğinin araştırılmasıdır. Başarının uluslararası kabul gören belirli kriterleri bulunmadığından UNMIK'in bu görevdeki başarısını değerlendirmek için tarafımızdan bir dizi yeni başarı kriteri geliştirilmiş ve uygulanmıştır.

Bu bağlamda çalışmamızda öncelikle UNMIK'in görevlendirilmesine giden süreç açıklanmıştır. Ayrıca Kosova'da KPS'in kurulması öncesinde güvenliğin sağlanma biçimi ile yerel polis gücünün yapısı aktarılmıştır. UNMIK'in yerel polisin kapasite artırımı konusundaki çabalarının analiz edilebilmesi amacıyla tarafımızdan bazı başarı kriterleri geliştirilmiş ve her biri ayrı ayrı UNMIK'e uygulanarak misyonun başarısı detaylı olarak analiz edilmiştir.

Analiz sonucunda UNMIK Yetki Belgesi'nin uluslararası polise çok geniş alanda çalışma yetkisi vererek kapasite artırımını çalışmalarının etkili şekilde yürütmesine sebep olduğu, suç sayılarının zaman içinde KPS tarafından kontrol altına alınabildiği, KPS'in yıllar içinde uluslararası polis/vatandaş sayısı oranına hızla ulaştığı, UNMIK'te görev alan UNPOL sayısının diğer BKO'larda görevlendirilen uluslararası polis sayısından fazla olduğu, UNMIK'in BM Güvenlik Konseyi kararı sonrası hızla çatışma bölgesinde görev aldığı, Kosova'nın coğrafi olarak dar bir alanda yer almasının misyonun başarısı için avantaj sağladığı, yerel polisin kapasite artırım çalışmalarına etkin şekilde motive edildiği, UNMIK bünyesinde görevlendirilen UNPOL'un nitelik ve eğitimlerinin başarıya önemli katkı sağladığı, UNMIK misyonuna UNPOL desteği veren ülkelerin gelişmişlik endeksinde üstlerde yer aldığı, uluslararası birçok toplum ve organizasyonun UNMIK'e farklı kapasitelerde destek verdiği ve UNMIK'in sorumluluklarının 1999 yılında EULEX'e devredilene kadar tek isim ve misyon altında görev yaptığı tespit edilmiştir.

Daha net bir biçimde ifade edersek, başarı kriterlerinin uygulanması sonucunda, UNMIK'in yerel polis teşkilatının kurulması ve kapasitesinin inşası konusunda etkili ve başarılı olduğu sonucuna varılmıştır.

Conflict of Interest Statement:

The authors declare that there is no conflict of interest.

Author Contribution Statements:

The authors contributed to the study equally.

References

Published Works

- BALIQI Bekim (2012). "Security Sector Reform in Kosovo: From Institutional Transitions to the Democratic Consolidation", *Iliria International Review*, 2, 24-31.
- DOYLE Michael W. and SAMBANIS Nicholas (2006). *Making War and Building Peace: United Nations Peace Operations*, Princeton University Press, Princeton.
- KATY A. Crossley-Frolick and DURSUN-OZKANCA Oya (2012). "Security Sector Reform and Transitional Justice in Kosovo: Comparing the Kosovo Security Force and Police Reform Processes", *Journal of Intervention and Statebuilding*, 6:2, 121-143.
- KNUDSEN Tonny Brems and LAUSTSEN Carsten Bagge (2006). "The Future of International Trusteeship: Conclusive Reflections", (eds.) Tonny Brems Knudsen and Carsten Bagge Laustsen, *Kosovo between War and Peace: Nationalism, Peacebuilding and International Trusteeship*, Routledge, New York.
- KUHLE Lene C. B. Laustsen (2006). "The Kosovo Myth: Nationalism and Revenge", *Kosovo between War and Peace: Nationalism, Peacebuilding and International Trusteeship*, Routledge, New York.
- MILLER Anthony J. (2004). "UNMIK: Lessons from the Early Institution-Building Phase." *New England Law Review*, 39:1.
- ÖZDAL Barış (2020). *Avrupa Birliği Siyasi Bir Çüce, Askeri Bir Solucan mı?*, Dora Yayınları, Bursa.
- SKENDAJ Elton (2014). "International Insulation from Politics and the Challenge of State Building: Learning from Kosovo", *Global Governance*, 20:3, 459-481.
- STEFFEN Eckhard (2016). *International Assistance to Police Reform*, Macmillan Publishers, London.
- ### Internet Sources
- European Commission, eurostat, Your key to European statistics, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190104-1>, (21.02.2022).
- MORGAN Green, Jonathan Friedman and Richard Bennet, "Building the Police Force in a Security Vacuum: International Efforts in Kosovo, 1999-2001", *Innovations for Successful Societies*, Princeton University, <https://successfulsocieties.princeton.edu/sites/successfulsocieties/files/Kosovo%20Police%20ToU.pdf>, 2012, s. 2., accessed 13.12.2020.
- STEFAN Troebst, *Conflict in Kosovo: Failure of Prevention? An Analytical Documentation, 1992-1998* Flensburg: European Centre for Minority Issues, 1998, p. 18, https://www.ecmi.de/fileadmin/redakteure/publications/pdf/working_paper_1.pdf, accessed 15.11.2020.
- UNDP, *Assessment of Administrative Capacity in Kosovo*, 2005, s. 53, https://www.un.org/ruleoflaw/files/Assessment%20Admin%20Capacity_Kosovo.pdf, accessed 20.05.2020.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2006/45>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2002/62>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2004/71>, accessed 15.05.2019.

- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2003/113>, accessed 15.05.2019. UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2007/134>, accessed 15.05.2019. UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2000/177>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2001/218>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2005/335>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2004/348>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2008/354>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2003/421>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2002/436>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2001/565>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2004/613>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2003/675>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/1999/779>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2000/878>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2004/907>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/2001/926>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Report of the Secretary General on UNMIK*, <http://undocs.org/S/1999/987>, accessed 15.05.2019.
- UN, *Security Council Resolution 1244*, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1244>, accessed 20.11.2020.
- UN, *United Nations Police, Police Contributing Countries*, <https://police.un.org/en/police-contributing-countries>, accessed 16.07.2023.

Soğuk Savaş Dönemi ABD'nin Kıbrıs'ta Komünizm Kaygısı

The American (USA's) Concern for Communism in Cyprus During the Cold War Era

Cemile ŞAHİN* - İsmail ŞAHİN**

Öz

Bu çalışmanın amacı, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Soğuk Savaş Dönemi'ndeki Kıbrıs politikalarını irdelemektir. Bu dönem boyunca, ABD'nin adadaki komünist örgütlenmeden ziyadesiyle rahatsızlık duyduğu bir gerçektir. Bu bağlamda ABD, adada güçlü bir siyasi tabana sahip bulunan AKEL'in (Emekçi Halkın İlerici Partisi) iktidara gelme ihtimalinden oldukça çekinmiştir. Bununla birlikte Sovyetler Birliği'nin AKEL üzerinden adada nüfuz kurma çabalarını da endişeyle takip etmiştir. Çalışma boyunca ABD'nin söz konusu endişeleri ile bunların çözümüne yönelik attığı adımlar ele alınmıştır. Makalede Soğuk Savaş Dönemi koşulları Kıbrıs bağlamında tımdengelim yöntemi ile incelenmiştir. Çalışmanın ana konusu ABD dış politikası olduğu için araştırmada ağırlıklı olarak Amerikan arşiv vesikaları kullanılarak dönemin koşulları ve kaygıları ele alınmıştır. Araştırma, elde ettiği bulgulardan hareketle, ABD'nin Kıbrıs politikasının Soğuk Savaş tezleri çerçevesinde şekillendiği sonucuna varmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Soğuk Savaş, Kıbrıs, AKEL, Komünizm.

* Doç. Dr., Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bandırma-Balıkesir, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9989-8903, e-posta: csahin@bandirma.edu.tr.

** Prof. Dr., Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bandırma-Balıkesir, Türkiye, ORCID: 0000-0003-3144-7844, e-posta: isahin@bandirma.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 26.04.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 29.06.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Abstract

This study aims to analyse the Cyprus policies of the United States of America (USA) during the Cold War. During this period, it was a fact that the USA was highly uncomfortable with the communist organization on the island. In this context, the USA was very concerned about the possibility of AKEL (Progressive Party of the Working People), which had a robust political base on the island, coming to power. In addition, it also followed with concern the Soviet Union's efforts to establish influence on the island through AKEL. The study discusses these concerns and the steps taken by the USA to resolve them. In the article, the conditions of the Cold War period are analysed in the context of Cyprus using the deductive method. Since the main subject of the study is the USA's foreign policy, the conditions and concerns of the period are discussed by using mainly American archival documents. Based on the findings, the study concludes that the USA's policy towards Cyprus was shaped within the framework of Cold War theses.

Keywords: *US, Cold War, Cyprus, AKEL, Communism.*

Giriş

İngiliz İmparatorluğu, İkinci Dünya Savaşı'nın galipleri arasında yer almış olmasına rağmen savaştan bir hayli zayıflayarak çıkmış ve böylelikle İngiliz emperyal düzeni ağır bir tahribata uğramıştır. Tüm emareler, imparatorluğun sonunun geldiğine işaret etmekte olup,¹ savaş sonrasında imparatorluk büyük bir hızla çözülmüş ve başta Hindistan olmak üzere Asya'daki sömürgeler bağımsız birer devlet haline dönüşmüştür. 1945 yılı seçimlerini kazanarak iktidarı devralan Clement Attlee liderliğindeki İşçi Partisi'nin odağında, modern bir refah devletinin oluşturulması yer almıştır. Başbakan koltuğuna oturan Attlee, bu doğrultuda sosyal ve ekonomik reformlara öncelik vererek ülkenin ekonomisini güçlendirmek yönünde adımlar atmıştır. Yine de İngiltere'nin denizaşırı askerî taahhütlerinden tamamıyla kopmamış, hatta Sovyetler Birliği tehdidini bertaraf etme politikasına sınımsız sarılmıştır. Bu bağlamda Batı'nın askerî gücünü arttırma planlarını açıkça destekleyerek 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Londra, savaş sonrası yeni düzende, dünya barışının korunmasında ve Sovyet tehdidini yok etmede, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile birlikte

¹ Jeremy Black, *İngiltere Tarihi*, (çev. Aytac Yıldız), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2020, s. 485.

hareket etmeyi ve bu sayede Birleşmiş Milletler (BM) ile NATO'nun etkili bir güce dönüştürülmesini savunmuştur. Savaş öncesinde olduğu gibi savaş sonrasında da İngiltere ile ABD arasında sıkı bir iş birliği söz konusu olup, özellikle Soğuk Savaş'ın başlamasıyla iki ülke arasındaki bağlar daha da kuvvetlenmiştir. Washington ise İngiltere'nin küresel çaptaki gücünden ve emperyal kaynaklarından azami ölçüde yararlanmak istemiştir. Bu doğrultuda, özellikle Sovyet tehdidine karşı, İngiltere'nin deniz aşırı topraklarındaki askerî üslerinden yararlanmak, Amerika'nın öncelikleri arasında yer almıştır. Öyle ki Beyaz Saray, küresel güç dengesini etkileyebilecek stratejik toprakların, ne Sovyetler Birliği'nin kontrolüne geçmesine ne de bu topraklarda komünizmin güç kazanmasına taraftardır.

Savaş sonrası dönemde İngiliz savunma politikaları irdelendiğinde, Orta Doğu ve Avrupa'da potansiyel düşman olarak Sovyetler Birliği'nin algılandığı görülmektedir. Bu nedenle ABD ile yakın bir iş birliği kurulmasına ziyadesiyle önem verildiği anlaşılmaktadır. Burada dikkat çeken bir husus ise Hindistan'ın bağımsızlığının, Akdeniz'in stratejik önemini İngiltere açısından hiçbir şekilde azaltmadığıdır.² Bu bağlamda Londra, ABD dışında hiçbir dış gücün bölgede stratejik bir konum elde etmesine müsaade etme taraftarı değildir.³ İngiltere'nin temel arzusu, ABD'nin Akdeniz coğrafyasında her türlü sorumluluğu üstlenmesidir. Bunun en temel nedeni, imparatorluğun Akdeniz boyunca azalan askerî ve siyasi gücüdür. İngiliz stratejisine göre Sovyet Rusya ve komünizme karşı Akdeniz'in güvenliğini sağlayacak en etkili yol, bölgede tesis edilecek Anglo-Sakson bağlılıklardır. Bu dönemde Akdeniz'de meydana gelebilecek otorite boşluğunun veyahut istikrarsız hükümetlerin, bölge ülkelerinde ekonomik, sosyal ve siyasi iyileşmeyi büyük ölçüde aksatacağı ve bunun sonucunda Sovyetlerin veya komünistlerin güç kazanmasından endişe duyulmaktadır. Dolayısıyla hem İngilizlerin hem de Amerikalıların Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs'ta iç düzeni bozucu komünist hareketleri veya örgütleri yakın takibe aldıkları ve de komünist olmayan hükümetlerin iktidara gelmesini arzuladıkları anlaşılmaktadır. Nitekim bu vaziyet ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından 1947 tarihinde hazırlanan muhtıradan açıkça görülmektedir.⁴

² Office of the Historian-Foreign Relations of the United States (FRUS), *The Ambassador in the United Kingdom (Douglas) to the Secretary of State, 1947v01/d388*, 11 Haziran 1947.

³ FRUS (1947v01/d388), 11 Haziran 1947.

⁴ FRUS (1947v05/d395), *Memorandum Prepared in the Department of State*, (Tarihsiz).

1. Soğuk Savaş Dönemi'nde Kıbrıs Politikalarının Arka Planı

İkinci Dünya Savaşı ertesinde, ABD ile İngiltere'nin Kıbrıs adasına yönelik politikalarını belirleyen faktörlerden birinin de komünizm ve Sovyet tehlikesi olduğu çok açıktır. Bu bağlamda her iki ülke, Orta Doğu'nun güvenliği ve dünya barışının sürdürülmesi adına, Kıbrıs'ın bir İngiliz üs bölgesi olarak korunmasından yana olmuşlardır.⁵ Ancak bu görüşün mevcut koşullardan etkilendiğini belirtmekte fayda var. Neticede, iki ülke arasındaki yazışmalar, uluslararası konjonktürün değişmesi durumunda Kıbrıs'ın statüsünün gözden geçirilmesi konusunda hemfikir olduklarını işaret etmektedir. Burada dikkate alınması gereken bir husus da Filistin meselesi üzerinden yaşanan gerilimdir. Filistin topraklarında İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesi, Orta Doğu'da tansiyonu bir hayli yükseltmiş ve artan sorunlar, tüm Orta Doğu'nun enerjisini ve güvenliğini tüketecek bir seviyeye ulaşmıştır. Ayrıca bu sorun, Orta Doğu ile Batı dünyası arasındaki ilişkileri ziyadesiyle zehirlemiş olduğundan, böylesine gergin bir ortamda İngiltere ve ABD'nin en büyük korkusu, Yahudiler ile Araplar arasındaki mücadelenin bir sonucu olarak Sovyetler Birliği ordusunun Filistin'e girmesini kolaylaştıracak koşulların oluşmasıdır. Zira her iki ülke, Filistin'de bir Rus gücünün varlığını hayati bir kayıp olarak nitelendirmiştir. Bu nedenle Amerikan hükümeti, Orta Doğu ve Akdeniz'de kendi çıkarlarına uygun adil ve kalıcı bir barışın kurulması için azami ölçüde İngiltere ile iş birliği tesis edilmesine taraftardır. Bu durum, Amerikan çıkarlarının savunulması bakımından da önemlidir. Zira zayıflamış yapısına rağmen İngiltere; dominyonları, kolonileri ve diğer ileri karakollarıyla büyük askerî değere sahip topraklardan oluşan dünya çapında geniş bir ağa sahip ülke konumunda olduğundan, tüm bu olanaklar stratejik avantajların yanında Birleşmiş Milletler ve Sovyetler Birliği'yle ilişkilerde de Amerikalılara üstünlük sağlamada oldukça kıymetlidir.

Amerika'nın ilkesel olarak, self determinasyon hakkını desteklediği bilinen bir gerçektir. Ancak Washington'un bu aşamada, self determinasyona yani "halkların kendi kaderini tayin etme hakkına" temkinli yaklaştığı anlaşılmaktadır. Özellikle bu hakkın kullanılmasının, Amerikan ve İngiliz çıkarlarına verebileceği zararlardan duyulan kaygı, belirleyici olmuştur. Bu yüzden, Amerikan ve İngiliz çıkarlarına ve amaçlarına karşıt olan bir

⁵ FRUS (1947v05/d424), *Statement by the United States and the United Kingdom Groups*, (Tarihsiz).

etkinin nüfuzuna açık olacak bir boşluk bırakacak şekilde hızlı bir geri çekilmeye sıcak yaklaşılmamıştır. Bundan dolayı bilhassa ABD, prensip olarak Kıbrıs Rumlarının Enosis isteğini yerinde bir talep olarak değerlendirmiştir. Ancak uluslararası siyasi koşullardan ötürü Enosis'e mesafeli yaklaşmıştır. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir; Birincisi, Filistin'de yaşanan karışıklıklardır. İkincisi, Sovyetler Birliği'ne karşı doğudaki iki ileri karakol olan Yunanistan ve Türkiye'nin bu sorun nedeniyle çatışmaya sürüklenmesi endişesidir. Üçüncüsü ise, İngiliz birliklerinin Mısır ve Filistin'den çekilmesinin, Doğu Akdeniz'de ciddi bir güç boşluğuna yol açma ihtimalidir. Tüm bu olasılıklar, Doğu Akdeniz'i herhangi bir çatışmanın odak noktası haline getirebileceğinden, Amerikalı yetkililer bu şartlardan hareketle Malta ve Kıbrıs'taki İngiliz varlığının sürdürülmesini desteklemişlerdir. Aslında İngilizler ile Amerikalıların üzerinde mutabık kaldıkları kaygılar, Yunan İç Savaşı (1946-1949) yıllarında ortaya çıkmıştır. Bu dönem iki ülke, Yunanistan'ın komünizme yönelmesini engellemek üzere birlikte hareket etmiştir.⁶ Büyük Savaş, Avrupa'daki güç dengesini Sovyetler Birliği lehine çevirmiştir. Henry Kissinger'ın ifadesiyle, "*Fransa yere serilmiş; Büyük Britanya tükenmiş; Almanya da dört işgal bölgesine ayrılmıştır.*"⁷ Savaş patlak vermeden önceki yedi büyük güce dayalı çok kutuplu uluslararası sistem, savaş sonrasında yerini iki süper güce dayalı iki kutuplu bir sisteme bırakmıştır. Haliyle bu manzara, Josef Stalin liderliğindeki Sovyetler Birliği'ne Avrupa üzerinde hegemonya kurma fırsatı sunmuştur. En azından kuşklar ve öngörüler bu yönde yoğunlaşmıştır.

2. ABD'nin Soğuk Savaş Dönemi'ndeki Dış Politika Hedefleri

12 Nisan 1945 tarihinde ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt'in ani ölümü üzerine başkan yardımcılığından başkanlık koltuğuna geçen Harry S. Truman, savaş müttefiki Sovyetler Birliği'ne daima kuşkuyla yaklaşmasıyla biliniyordu. Alman ordularının 22 Haziran 1941 günü Sovyetler Birliği'ne saldırmasıyla başlayan kaygılı süreçte, senatör olarak görev yaptığı bir konuşmada Truman şunları söylemiştir: "*Hangi şartlar altında olursa olsun Hitler'i galip görmek istemesem de, Almanya'yı kazanıyormuş gibi görürsek Rusya'ya yardım etmeliyiz ve Rusya'yı kazanıyormuş gibi görürsek Almanya'ya yardım*

⁶ Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, (çev. Dilek Şendil), İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 174-175.

⁷ Henry Kissinger, *Diplomasi*, (çev. İbrahim H. Kurt), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011, s. 407.

etmeliyiz. Böylece onların mümkün olduğu kadar çok adam öldürmesine izin vermeliyiz, ikisi de sözlerine sadık değiller.”⁸ Zaten, savaş sonunda Sovyetlerin ve Amerikalıların amaçlarının farklı olduğu kısa zaman zarfında anlaşılmıştır. Stalin, zaferin bir ödülü olarak toprak şeklinde somut kazanımlar talep etmiştir.⁹ Dahası Sovyetler Birliği, sadece Doğu Avrupa’da gücünü konsolide etmek için toprak talep etmemiş; aynı zamanda bu topraklarda kendi sosyal sistemini de kurmayı amaçlamıştır. Aslında savaş sonrası düzene ilişkin İngiltere, ABD ve Sovyetler Birliği, Yalta Konferansı ile Postdam Konferansı’nda ciddi tartışmalara rağmen ortak bir mutabakata varmışlardır. Dolayısıyla Stalin, konferanslarda alınan kararların uygulanmasını talep ederek, bu çerçevede Doğu Avrupa ülkeleri ile Almanya konusunda hassasiyet göstermiştir. Eski Başbakan Churchill’in Amerika’nın Missouri Eyaleti, Fulton kentinde, Westminster College’ta Başkan Truman’ın huzurunda öğrencilere yaptığı meşhur “demir perde”¹⁰ konuşmasını, 14 Mart 1946 tarihli Pravda gazetesine değerlendiren Stalin şöyle demiştir:

Bu, Müttefik Devletler arasına fesat tohumları ekmek, iş birliği ve barışı bozmak için atılmış tehlikeli bir adımdır. (...) Aslında Bay Churchill ile onun İngiltere ve ABD’deki dostları, İngilizce konuşmayan diğer uluslara bir tür ultimatoma veriyorlar, yani gönüllü olarak bizim hakimiyetimizi kabul edin, o zaman her şey yoluna girer, aksi halde savaş kaçınılmazdır demeye getiriyorlar. (...) Biz Yalta anlaşmalarından vazgeçmeyiz. Almanlar ülkemize Finlandiya, Polonya, Romanya ve Macaristan üzerinden saldırmışlardı. (...) Şimdi Sovyetler Birliği, gelecekte kendi güvenliğini sağlamak için bu ülkelerde Sovyet yanlısı hükümetler bulunmasına çalışıyorsa, bunda şaşılacak ne var?¹¹

⁸ Kissinger, *Diplomasi*, s. 406.

⁹ Joseph S. Nye ve David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, (çev. Renan Akman), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013, s. 194.

¹⁰ Churchill konuşmasında, Baltık’taki Stettin’den Adriyatik’teki Trieste’ye kadar Avrupa’nın üzerine bir “demir perde” indiğini söylüyordu. Tarihçilerin büyük çoğunluğu bu konuşmayı Soğuk Savaş’ın miladı olarak kabul ederler. Churchill savaşın askeri sonuçlarından oldukça memnundu. Ancak Yalta ve Postdam sonrası ortaya çıkan siyasi neticelerden büyük bir rahatsızlık duyuyordu. “Biz böyle bir Avrupa için savaşmamıştık” diyen kurt politikacı savaşın siyasi sonuçlarını düzenleyen anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesini savunuyordu.

¹¹ Yuriy Yemelyanov, *Stalin İktidarın Zirvesinde*, (çev. Orhan Uravelli), Lena Yayınları, Ankara, 2015, s. 430.

Savaş sonrasında Moskova'nın; Arap coğrafyası, İran ve Türkiye'ye karşı ortaya koymuş olduğu tutum da Amerikalıları rahatsız etmiştir. Başkan Truman, Ocak 1946'da Sovyetlerin bu tutumundan duyduğu rahatsızlığı belirttiikten sonra, Rusya'nın Türkiye'yi işgal etmeyi ve Karadeniz Boğazlarını Akdeniz'e kadar ele geçirmeyi planladığına dair aklında hiçbir şüphenin olmadığını ifade etmiştir.¹² Küresel bir güç çekişmesi söz konusu olup, en büyük satranç, Avrupa ve onu çevreleyen ülkelerde oynanıyordu. Belki daha da önemlisi, güç ve güvenlik meseleleri kadar görünürlük kazanan ideolojik rekabetin varlığıdır. Moskova, Batı kapitalizmi karşısında güvenliğini sağlayabilmek için kendi çıkar alanlarında Sovyet tipi rejimlerin kurulmasını, varoluşsal bir mücadele olarak algılıyordu. Buna karşılık ABD, Birleşmiş Milletler sistemini referans alan ortak güvenliğe dayalı liberal küresel bir dünya düzeni kurulmasını destekliyordu.¹³ Bu amaçla, demokratik rejimler arasındaki cepheyi güçlendirmenin peşindeydi. Bilhassa Avrupa ve çevresi olmak üzere Sovyetlere karşı güç mücadelesinde jeopolitik avantaj sağlayacak ülkelerde liberal demokratik yapıların tesis edilmesine ziyadesiyle önem vermiştir. Washington ve Londra, liberal demokratik ve iktisadi düzeni tehdit edecek bir sistemin varlığına karşı olduklarını her fırsatta dile getirmekten çekinmiyorlardı. Onların nazarında Sovyetler Birliği'nin faşist Almanya'dan hiçbir farkı yoktu ve Sovyet ideolojisi en az faşizm kadar tehlikeliydi. Stalin ise Avrupa'da Kızıl Ordu'nun varlık gösterdiği her toprak parçasında, SSCB'nin güvenliği için uygun gördüğü siyasi ve stratejik kazanımları sağlama konusunda esneklik göstermiyordu. Stalin'e göre savaş, Sovyetler Birliği'nin tüm birikimlerini alıp götürmüştü ve bunların yeniden yerine konması için güvenli bir barış ortamına ihtiyaç vardı. Stalin bu yolun sınırlarını olabildiğince batıya çekerken, çareyi de Almanya'nın bir daha Sovyetlere zarar veremeyecek hale getirilmesinde ve ülkesinin batısında Sovyet tipi rejimlerin iktidara getirilmesinde görüyordu. Sovyet lider, Kızıl Ordu'nun ve SSCB'nin zaferden sonra artan gücüne ve dünya kamuoyunda elde ettiği sempatiye de güvenerek bu amaçlarına ulaşmayı ve nihayetinde ülkesine güvenli ve büyük bir devlete yakışır bir konum kazandırmayı planlıyordu. Stalin'i bu denli güvenlik merkezli

¹² Elizabeth Edwards Spalding, *The First Cold Warrior: Harry Truman, Containment, and the Remaking of Liberal Internationalism*, The University Press of Kentucky, Kentucky, 2006, s. 30.

¹³ Nye ve Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, s. 192.

davranmaya iten endişenin, Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi hızlıca belini doğrultup yeniden silaha sarılması düşüncesi olduğu söylenebilir. Nitekim ülkenin uğradığı yıkım ve kayıplar, Almanya'nın çok ötesindeydi. Bu nedenle Stalin tüm varsayımlarını, yakın gelecekte Batılı güçler arasında yeni bir savaş daha çıkabilir olasılığına dayandırıyordu. Dolayısıyla realpolitığe inanmış birisi olarak Stalin işini şansa bırakmak istemiyordu. İngiltere ve Amerika ise bu durumu tehlikeli bir oyun olarak gördüklerinden, Sovyetler Birliği'nin savaştan sonraki nüfuz alanını sınırlı tutmaya kararlıydılar.

Sovyetler Birliği ile İngiltere ve ABD arasındaki çıkar çatışmasının, savaş sırasında bilhassa Hitler'in savaşı kaybetmesine kesin olarak bakıldığı yıllarda ortaya çıktığı anlaşılıyor. Nitekim müttefiklere zaferin kapılarını açan Normandiya Çıkarması'nın başarısının ardından, 09-20 Ekim 1944'te Moskova'da bir araya gelen Churchill ile Stalin, nüfuz bölgeleri üzerinde mutabakata varmaya çalışmışlardır. Yüzdeler Anlaşması olarak tarihe geçen bu toplantıda Churchill tarafından Stalin'e Güneydoğu Avrupa'nın, iki ülke arasında nüfuz bölgelerine ayrılmasını teklif edilmiştir.¹⁴ Bu önerinin altında yatan neden, Normandiya Çıkarması'yla birlikte Kızıl Ordu'nun da başlattığı taarruzda, Balkanlar ve Orta Avrupa'yı hâkimiyeti altına almasıdır. Churchill, Sovyetler Birliği'nin batı sınırının Tahran Konferansı'nda müttefiklerce kabul edilen Curzon Hattı'nın¹⁵ batısına geçmesine taraftar değildir. Ayrıca Churchill, Stalin'i Avrupa'dan uzak tutabilmek için Almanya yenilir yenilmez Sovyetleri, Japonya'ya savaş ilan etmesi için ikna etmeye uğraşmıştır. Sovyet ordusunun Doğu Avrupa'da ilerlemesi karşısında bu defa Churchill, Sovyetleri İngiliz çıkar bölgelerinden uzak tutma yolunda bir diplomasi takip etmeye başlamıştır. Bu bağlamda İngiltere Başbakanı, Stalin'i Yunanistan'dan uzak tutmak için özel bir çaba ortaya koymuş ve ondan Yunanistan'da komünistlere iç savaşa girme konusunda cesaret vermemesini ve İtalya'da komünizmi kışkırtmamasını talep etmiştir.¹⁶ Moskova'daki görüşmede Churchill, SSCB'nin Karadeniz ve Güneydoğu Avrupa'daki çıkarlarını bariz bir şekilde kabul etmiştir. Öte taraftan, Stalin'i de İtalya ve

¹⁴ Romanya: %90 Rusya ve %10 diğerleri; Yunanistan: %90 Britanya (ABD ile mutabakata göre) ve %10 Rusya; Yugoslavya: %50-%50; Macaristan %50-%50; Bulgaristan %75 Rusya ve %25 diğerleri. Daha sonra Moskova'nın önerisiyle Macaristan'daki Sovyet oranı yüzde 80'e çıkarılmıştı.

¹⁵ Curzon Hattı, Sovyetler Birliği ile Polonya arasında öngörülen sınır çizgisidir.

¹⁶ Martin Gilbert, *Churchill Bir Yaşam*, (çev. Süha Sertabiboğlu), İstanbul, 2013, s. 939.

Yunanistan'dan uzak tutarak İngiltere'nin Akdeniz'deki geleneksel çıkarlarını koruma altına almayı başaramamıştır. Anlaşılabilirliği kadarıyla Churchill, Sovyetler Birliği'nin Balkanlardaki etkinliğine karşı çıkmazken, Orta Avrupa'daki etkinliğini asgari düzeyde tutmayı planlamıştır.¹⁷

Stalin'in temel önceliği iç sorunlar olmuştur. Savaş, ülkenin sanayi tesislerine büyük zarar vermiş, binlerce işletme, fabrika ve tesis yok edilmiştir. Dahası ülke, 30 milyona yakın insanını savaş nedeniyle kaybettiğinden, doğal olarak ciddi bir işgücü açığı ortaya çıkmıştır. Bir bütün olarak ele alındığında Sovyetler Birliği'nin, millî servetinin en az üçte birini savaş nedeniyle kaybettiği tahmin edilmektedir. Bu nedenle ekonomik sorunlar çığ gibi büyümüş, karaborsa, karne uygulaması, enflasyon, tefecilik, yokluk ve kıtlık, dönemin en belirgin ekonomik sorunları olarak öne çıkmıştır. Bir de tüm bunlara ilaveten, savaş sonunda meydana gelen kuraklık, işleri büsbütün altüst etmiştir. 1946 yılında baş gösteren tarımsal felaket için Stalin her ne kadar, "*kuraklığı da yeneceğiz!*"¹⁸ dese de tarımsal problemler bir türlü istenilen ölçüde çözüme kavuşturulamamıştır. Bu yüzden geniş çaplı rehabilitasyon ve kalkınma programları için Sovyetlerin duyduğu en acil ihtiyaç, uzun süreli bir barıştır. 10 Ocak 1947 tarihinde İngiltere Genelkurmay Başkanı Feldmareşal B. L. Montgomery'nin Stalin ile yaptığı görüşmede edindiği intiba, bu bağlamda oldukça dikkat çekicidir:

Genel olarak Moskova ziyaretim ve Stalin'le buluşmam, bende silinmez izler bıraktı. Edindiğim izlenime göre, Rusya, büyük bir koalisyonun içinde bile olsa, yeni bir dünya savaşına hazır değildi, yönetim de bunun farkında. Rusya'ya uzun süreli bir barış lazım, ülke çok harap halde, savaştan oldukça büyük zarar görmüş. Ben şu sonuca vardım: Rusya yeni bir savaş istememektedir ve ortamı gelecek provokasyonlardan uzak duracaktır, dahası tahriklere de uymayacak, çok dengeli ve tutarlı diplomatik adımlar atacaktır. Bu izlenimlerimi Britanya hükümetine ve karargâh başkanlarına da ilettim.¹⁹

Bu pencereden bakıldığında Stalin için en pratik yolun, askerî güçten ziyade siyasi saha olduğu kolaylıkla anlaşılacaktır. Yukarıda da vurgulandığı

¹⁷ Yemelyanov, *Stalin İktidarın Zirvesinde*, s. 393.

¹⁸ Yemelyanov, *Stalin İktidarın Zirvesinde*, s. 426.

¹⁹ Yemelyanov, *Stalin İktidarın Zirvesinde*, s. 431-32.

üzere Hitler'e karşı kazanılan zafer, hem Sovyetler Birliği'ne hem de komünizmle duyulan sempatinin artmasına yol açmıştır. Dolayısıyla komünizm ve sosyalizmin yayılması, Sovyet yumuşak gücünün de yayılması anlamına geldiğinden,²⁰ her hâlükârda bu durum Moskova'nın işine yarayacak; ona önemli diplomatik ve jeopolitik kazanımlar sağlayacaktır. Özellikle Nazilerin ellerinden aldıkları topraklar ile İngiliz İmparatorluğu içerisinde bağımsızlık arayan ülkeleri, kaçırılmayacak bir fırsat olarak görmüşlerdir. 1945 yazında Almanya'nın başkenti Berlin'in yakınlarında bulunan Postdam'da²¹ yapılan görüşmede, ABD'nin çiçeği burnunda Başkanı Harry Truman, Churchill'in de hazır bulunduğu bir ortamda, atom bombası denemelerinin başarıyla sonuçlandığını Stalin'e bildirmiştir.²² Bu mesaj şüphesiz, ayağını denk alması yönünde Stalin'e açık bir uyarı niteliğindedir.

Savaş sonrasında dünyanın siyasi çehresinde ciddi bir değişim meydana gelmiş ve bu bağlamda sosyalist fikir ve hareketler, başta Avrupa olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde hızla güç kazanmıştır. Doğu ve Orta Avrupa ile Balkanlar'da komünist rejimler kurulurken, Fransa ve İtalya'da komünist partiler iktidara ortak olmuştur. Başkan Truman, Truman Doktrini olarak bilinen Kongre'deki meşhur konuşmasında, “*özgür halkları desteklemek, ABD'nin politikası olmalıdır*”²³ şeklinde konuşmuştur. Bu doğrultuda SSCB'nin, Doğu Avrupa ve Yakın Doğu'daki yayılmacı politikalarına karşı, Avrupa'nın siyasi, iktisadi ve askerî açılardan yeniden inşası; Türkiye, Yunanistan ve İran'ın Sovyet etkisinden uzak tutulması, Fransız ve İtalyan komünist partilerinin koalisyon hükümetlerinden dışlanması şeklinde birtakım tedbirlere başvurulmuştur. Daha sonra bu sistematik tedbirlerin kısa zaman zarfında Truman Doktrini, Marshall Planı ve NATO'nun kuruluşu ile daha kurumsal bir çerçeveye oturtulduğu anlaşılıyor. Haliyle tüm bu gelişmeler, iki küresel güç arasındaki ilişkilerde gerilimi, çatışmayı ve rekabeti derinleştirdiği gibi uluslararası sistemin mantığının “sıfır toplamlı oyun” kuralı kapsamında işlemlerini sağlamıştır.

²⁰ Paul Bushkovitch, *Rusya'nın Kısa Tarihi*, (çev. Mehmet Doğan), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 413.

²¹ Postdam Konferansı, Almanya'nın teslim olmasının ardından 17 Temmuz 1945 ile 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Almanya'nın Postdam kentinde müttefik üç liderin, Stalin, Churchill ve Truman'ın katılımıyla gerçekleşti. Churchill'in seçimleri kaybetmesi üzerine konferansa yeni Başbakan Clement Atlee de iştirak etmiştir.

²² Kissinger, *Diplomasi*, s. 416.

²³ Oktar Türel, *Küresel Tarihçe, 1945-79*, Yordam Kitap, İstanbul, 2017, s. 66.

3. ABD'nin Kıbrıs'taki Komünist Örgütlenmeden Kaynaklı Kaygıları

Türkiye ile Yunanistan arasında barışı korumak ve adayı komünizmden uzak tutmak, ABD'nin Kıbrıs'taki en temel politikası olmuştur. Bu bağlamda Amerikalıların önceliği, BM ilkelerinden ziyade NATO'nun çıkarlarıydı. Bu nedenle Kıbrıslı Rumların Amerikan makamlarından beklentisi, adadaki sorunları NATO müttefiklerinin güvenlik ihtiyaçlarına göre değil de BM ilkeleri çerçevesinde ele almasıydı. Bunun doğal bir yansıması olarak Rumlar, self determinasyon hakkının Kıbrıs'ta uygulanması için Amerikalılardan hem yardım talep ediyordu ve hem de onlara birtakım güvenceler sunuyordu. Bu doğrultuda Washington'u ikna etmek için savundukları argüman, Kıbrıs'ta Enosis gerçekleşse bile adanın NATO güvenlik sisteminin bir parçası olmaya devam edeceği iddiasıydı. Zira Yunanistan bir NATO ülkesiydi. Prensipite Birleşik Devletler bu fikre karşı çıkmıyordu. Ancak en büyük kaygısı Türkiye idi. Nitekim Türkiye ve Kıbrıs Türkleri Enosis'e karşı çıkıyorlardı. Diğer yandan Amerika, Makarios'un "tarafsızlık" adı altında Doğu Bloku ülkeleriyle yakın ilişkiler geliştirmesinden ciddi düzeyde rahatsızlık duyuyordu. Bu yüzden bu tarafsızlığa son verecek, adayı Batı Kampı içerisine sokacak ve onu bir NATO ülkesine dönüştürecek Enosis fikrine sıcak yaklaşıyordu. Dolayısıyla Amerika'nın zaman zaman Enosis'e yeşil ışık yakması, yine onun güvenlik kaygılarından ileri geliyordu. Öyle ki Washington nezdinde Enosis, komünizmle mücadelede alternatif bir yöntemdi ancak ABD, bu yöntemin Türkiye'ye rağmen uygulanmasını, stratejik nedenlerle tehlikeli buluyordu.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Kıbrıs adası üzerinde küresel güç mücadelesinin ortaya çıkmasının en temel nedenlerinden birisi, İngiltere'nin ada üzerindeki hâkimiyetinin devam edip etmeyeceği tartışmasıdır. Doğal olarak bu belirsizlik, Kıbrıs Rumları ile Yunanistan'ı, Enosis konusunda cesaretlendirmiştir. Enosis, en basit haliyle, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması anlamına gelmektedir. Ancak siyasi retorik bakımından, antiemperyalist söylemleri fazlasıyla ihtiva ettiğinden, Enosis'in liderliğini yapan Kilise ile 1926 yılında kurulan Kıbrıs Komünist Partisi'nin (KKP) devamı niteliğindeki AKEL'in (Emekçi Halkın İlerici Partisi) söylemleri de antiemperyalizmde buluşmuştur. Böylece adanın Ortodoks inancına sahip halk kitleleriyle, sosyalist ideolojiyi benimseyen kesimlerin ortak noktasını, Enosis olduğu kadar, bu sihirli kelimenin merkezinde bulunan sömürge karşıtlığından başlayıp, NATO aleyhtarlığına kadar uzanan söylemler ve itirazlar oluşturmuştur. Bir taraftan ada üzerindeki egemenlik tartışmaları, diğer

tarafından sömürge karşıtı siyasi söylemlerin yoğunluğu, Orta Doğu ve Akdeniz denkleminde önemli bir jeopolitik konuma sahip Kıbrıs'ta, Sovyetler Birliği'ne ve onun Batı karşıtı ideolojik fikirlerine karşı sempatinin artmasına imkân sağlamıştır. Bu durumun farkında olan Washington ve Londra ise stratejik bir toprak olan Kıbrıs'ta komünistlerin başarı kazanmasını, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'daki çıkarları bakımından önemli bir tehdit olarak tanımladıklarından, tüm hesaplarını ve tüm ilişkilerini, adada komünizmin zayıflaması, en azından iktidarı ele geçirebilecek ölçüde güç kazanmaması için harcamışlardır.

Marksist ideoloji çerçevesinde örgütlenen ve kurumsallaşan AKEL'in arkasında güçlü bir halk kitlesi vardı. İşçi sendikaları, gençlik dernekleri ve ziraat örgütleri, partinin ana omurgasını oluşturuyordu ve bu yapılar, partinin kentlerden en ücra köylere kadar taraftar toplamasına imkân tanımaktaydı. Nitekim savaş yıllarının ekonomik ve toplumsal koşullarında iyice tabana yayılan AKEL, seçmenlerin yaklaşık üçte birinin desteğini alabilecek bir seviyeye ulaşmıştır.²⁴ Adams ve Cottrell'in araştırmasına göre AKEL, nüfus oranı esas alındığında komünist olmayan ülkeler içerisinde en güçlü partiler arasında yer alıyordu.²⁵ AKEL, resmî olarak 14 Nisan 1941 tarihinde kurulmuş olsa da yukarıda da belirtildiği üzere Kıbrıs Komünist Partisi'nin devamı niteliğindedir. Nitekim bu durum, Mart 1943'te yapılan yerel seçimlerde kendisini göstermiş ve AKEL resmî olarak girdiği bu ilk seçimde, beş büyük kentten Limasol ve Mağusa'nın belediye başkanlıklarını kazanmayı başarmıştı. Bununla birlikte Kıbrıs'ta, sendikaların öncülüğünde daha yüksek ücretler, daha kısa çalışma saatleri ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi amacıyla başlatılan grevler, ekonomik taleplerinin yanı sıra sömürgeci İngiltere'nin ülkeden gitmesini savunan siyasal talepler de içeriyordu. İşçilerin haklarının savunulması ve sömürge karşıtı söylemler, çalışanlar ve halk arasında milliyetçi eğilimleri beslemesinin yanında sola karşı sempatinin artmasına da yol açıyordu. Böylece milliyetçi ve sol söylemin iç içe geçtiği yeni bir dil, ada genelinde hızla yayılıyordu. 1940'lı yılların sonlarında iyiden iyiye güçlenen bu tablonun, ABD ve İngiltere'nin çıkarlarına zarar vereceği varsayılıyordu.

1950'lerin ortalarına kadar ABD ile İngiltere'nin hedefi, bölgesel statükoyu korumak ve bölgedeki değişim güçlerini kontrol altında tutmaktı.

²⁴ T. W. Adams ve Alvin J. Cottrell, *Cyprus Between East and West*, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968, s. 14.

²⁵ Adams ve Cottrell, *Cyprus Between East and West*, s. 14.

Bu bağlamda her iki devletin ortak beklentisi, bölgede yükselen milliyetçiliğin kendisine rakip veyahut tehdit olarak komünizmi görmesidir. Ancak beklentinin aksine bölgede palazlanan milliyetçiliklerin ekseriyetinin, kendilerine tehdit olarak komünizmi seçmek yerine Siyonizm'i veya Batı karşıtlığını seçtikleri anlaşılmaktadır. Amerika Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in, Orta Doğu ülkelerini kapsayan uzun ziyareti (Mayıs 1953) sonrasında kaleme aldığı raporunda, “*Araplar, komünizmden değil Siyonizmden ve ABD'nin yayımlacı Siyonizm'in destekçisi olmasından korkuyorlar*”²⁶ tespitinde bulunması, bu anlamda oldukça dikkat çekicidir. Benzer durum Kıbrıs Rumları arasında da geçerlidir. Onlar için de komünizm esas tehdit olarak görülmemiş; Amerikan-İngiliz dostluğuna dayanan statükonun korunması düşüncesi, alt edilmesi gereken esas tehlike olarak tanımlanmıştır. Bu toplumsal ve siyasal koşullardan istifade etmeyi amaçlayan SSCB ise komünizm, milliyetçilik ve tarafsızlık düşüncesini Akdeniz ve Orta Doğu'ya yaymaya çalışmıştır. 1945-1960 arası dönemde Sovyetler Birliği'nin, Kıbrıs'a yönelik politikaları genel hatlarıyla; Adada İngiliz egemenliğini sonlandırmak, adanın NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan'ın hâkimiyetine geçmesini önlemek, adayı NATO ve Batı kampı dışında tutmak ve adada Sovyet nüfuzunu artırmak şeklinde özetlenebilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Rusya'nın Türkiye, Yunanistan ve İran üzerinde nüfuz kurma suretiyle, Akdeniz ve Orta Doğu'ya yayılma girişimleri karşısında, İngiltere'nin Akdeniz ve Orta Doğu'daki varlığı daha değerli ve stratejik bir hale gelmiştir. Daha da önemlisi, savaş sonrasında İsrail'in kurulması, Kıbrıs'ta Enosis taleplerinin artması ve Mısır'da İngiliz karşıtlığının yükselmesi, Orta Doğu'da dengeleri değiştirebilecek mahiyette tarihi hadiseler olarak görülmüştür. Bu yüzden, 1950'li yılların başından itibaren, İngiltere ve ABD'nin, Sovyetler Birliği'ne karşı Orta Doğu'nun savunmasına özel ehemmiyet verdikleri anlaşılmaktadır.²⁷ Washington ve Londra açısından Akdeniz'in kontrolü, stratejik ve siyasi açıdan büyük önem taşımakta olup, bu çerçevede Yunanistan ve Türkiye, Sovyetler Birliği'ne karşı doğudaki ileri karakollar olarak tanımlanmıştır. Dahası, Filistin'deki

²⁶ J.C. Hurewitz, *Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II, D. Van Nostrand Company, Princeton, 1956, s. 341.

²⁷ Bu konuda kapsamlı bir çalışma için bkz: Fahir Armaoğlu, “(Amerikan Belgeleri ile) Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paktı'na 1951-1955”, *Bellekten*, Sayı: Nisan 1995, Cilt 59 - Sayı 224.

istikrarsızlığın, Doğu Akdeniz'in barış ve güvenliğine zarar verebileceğine ilişkin endişe had safhada olduğundan ABD, Malta ve Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin lojistik imkânlarını oldukça önemsemiştir²⁸ ve hiçbir şekilde Kıbrıs üzerinden müttefiklerin bir çatışma içerisine girmesini veyahut adadaki istikrarın ortadan kaldırılmasını arzu etmemiştir.²⁹ Açıkçası, Amerikalı yetkililer Kıbrıs sorunu için, “şimdi zamanı değil” yorumunu yaparak bu sorunun ileriki yıllarda ele alınması gerektiğini tavsiye etmişlerdir.

4. İsrail'in Kuruluşu, Batı İttifakı ve Kıbrıs

Soğuk Savaş'ın başında İsrail'in kurulması, Orta Doğu'daki tüm taşları yerinden oynatmaya yetmiştir. Araplar için artık en büyük tehlike, İsrail ve onun resmî ideolojisi Siyonizm'dir. Sovyet tehdidi ya da komünizm, Arapların tehdit gündeminde doğrudan yer almamış, hatta Araplar, Amerikalılar ile İngilizleri İsrail'in kurucuları olarak gördükleri için bu iki güce karşı tepkilerini giderek arttırmışlardır. İsrail'in kuruluşu, Orta Doğu'daki anti-Amerikancılığın en önemli kaynağı; Siyonizm ise Amerikan karşıtı duyguları beslemeye devam eden en büyük faktör olmuştur. Birleşik Devletler açık bir şekilde İsrail'in kuruluşunu desteklemiş ve Orta Doğu'daki politikasını, bu yeni devlet üzerine kurmaya kararlı olmuştur.³⁰ Washington bu çerçevede İsrail'in, Orta Doğu bölgesinde barışın ve ekonomik kalkınmanın sürdürülmesi için kalıcı bir güç haline gelmesi için çabalamıştır.³¹ Bu stratejiye göre, Orta Doğu'da İsrail'in kalıcı ve yapıcı bir güç haline getirilmesi, Amerika'nın jeopolitik kaygılarını asgari düzeye indirebilirdi. Washington'dakiler yine de bu politikanın hassas ve dengeli bir şekilde yürütülmesini istemişlerdir. Zira yükselen Arap milliyetçiliği, komünizm tehlikesi ve Sovyet tehdidi gibi önemli faktörler, başta ABD olmak üzere diğer Batılı güçlerin çıkarlarını Orta Doğu'da tehlikeye atabilirdi. Bu nedenle Amerika, bir taraftan Arapları tamamıyla Sovyetler Birliği'nde kaptırmamak için uğraşırken diğer taraftan da Sovyetlerin, Orta Doğu ve Akdeniz'e yayılmasını önleyebilecek jeopolitik özelliklere sahip Türkiye ve Yunanistan'ı kendi tarafında tutmaya ve bu iki devleti Sovyetlere karşı güçlendirmeye çalışmıştır.³²

²⁸ FRUS (1948v03/d679), *Department of State Policy Statement*, 11 June 1948.

²⁹ FRUS (1948v04/d92), *The Secretary of State to the Embassy in Greece*, 9 August 1948.

³⁰ Armaoğlu, “(Amerikan Belgeleri ile) Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paketi'ne 1951-1955”, s. 192.

³¹ FRUS (1948v05p2/d580), *Memorandum of Conversation Prepared in the Office of the Special Representative of the United States in Israel*, 7 September 1948.

³² FRUS (1948v04/d140), *Memorandum by the Joint Chiefs of Staff to the Secretary of Defense*

Birleşik Devletler nazarında Türkiye ve Yunanistan, sahip olduğu askerî ve coğrafi yetenekler bakımından Sovyet yayılcılığına karşı iki önemli tampon ülkedir. Bu nedenle bu iki ülkenin SSCB'nin kontrolü veya egemenliği altına girmemesi, ABD'nin ulusal güvenlik çıkarları için hayati derecede önemli görülmüştür. Özellikle Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'nun güvenliği bakımından Girit, Rodos ve Kıbrıs'ın, SSCB'nin etkisinden uzak tutulmasına ziyadesiyle ehemmiyet verildiği anlaşılıyor. Benzer şekilde Türkiye'nin, Süveyş Kanalı'ndan Orta Doğu petrol sahalarına uzanan hava, kara ve deniz yollarına hâkim olması, Türkiye'nin ABD nezdindeki stratejik değerinin artmasına yol açmıştır.

Diğer taraftan Amerikalı politika yapıcıları, Orta Doğu'daki güç dengesinin kendi aleyhlerine değişmemesi için İsrail ile Kıbrıs adası arasında sıkı bir ilişki kurulmasını, stratejik açıdan önemli buluyorlardı. Orta Doğu'da İngiltere ve Fransa'nın gücü ve etkisi her geçen gün azalıyordu ve ayrıca Araplar arasında, İsrail ve Batı sömürgecilikinden kaynaklı Batı karşıtlığı, halklar ve devletler nezdinde çığ gibi büyüyordu. Bu konjonktürden ötürü ABD, Orta Doğu'da Sovyetler Birliği'nin etkisini azaltmak ve çevrelemek adına, Orta Doğu'nun Arap olmayan ülkelerinden bir savunma ve güvenlik kuşağı oluşturma düşüncesi ile hareket etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı J. Foster Dulles'in girişimleriyle hazırlanan ve Kuzey Seddi (*Northern Tier*) olarak tanımlanan bu projenin neticesinde Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere arasında Bağdat Paktı (1955) inşa edilmiştir. Orta Doğu'nun savunmasını Batı ittifakına bağlama ve bu yolla bir güvenlik koridoru oluşturma anlayışı çerçevesinde İsrail ile Kıbrıs arasında da bir bağ kurulması, jeopolitik nedenlerle değerli görülmüştür. Özellikle, Kıbrıs'ın bağımsızlık sürecinde bu düşüncenin daha da olgunlaştığı anlaşılıyor.

Kıbrıs adası ile Filistin, Akdeniz'le birbirine bağlı Levant coğrafyasının iki önemli toprak parçasıdır. Her iki coğrafya, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Türklerin hâkimiyeti altındadır. Savaş sonrası yeni düzende de kaderleri yine çok değişmemiş, bu sefer de her ikisi birer İngiliz kolonisine dönüşmüştür. Koloni idaresi boyunca en dikkat çekici gelişme, her iki ülkede ortaya çıkan İngiliz karşıtı bağımsızlık mücadelesi olmuştur. Bu mücadele irdelendiğinde, Kıbrıs Rumlarının İngilizleri ve Türkleri; Filistinli Arapların ise İngilizleri ve Yahudileri "işgalci" olarak tanımladıkları görülüyor. Doğal

(Forrestal), 24 November 1948.

olarak bu bakış açısının, Kıbrıs Rumları ile Filistinli Araplar arasında yakın dostluk ve siyasi iş birliği alanlarının çoğalmasına kapı araladığı söylenebilir.³³ Özellikle İsrail'in bağımsızlığı sonrasında bu ilişkinin görünür bir şekilde ortaya çıktığı bilinmektedir. Kıbrıs Rumlarının İngiliz işgaline son verme ve adayı Yunanistan'la birleştirme (Enosis) mücadelesinin, Filistin meselesiyle benzerliğinden dolayı Arap dünyasında ciddi ölçüde karşılık bulduğunu söylemek mümkündür.

Bağdat Paktı'nın tek Arap ülkesi olan Irak'ta, 14 Temmuz 1958'de gerçekleşen kanlı darbe sonucu Batı yanlısı hükümetin devrilmesi, Kıbrıs'ın bölge siyasetindeki stratejik yükünü daha da ağırlaştırmış ve Kıbrıs sorununun gelişimini ziyadesiyle etkilemiştir. Kıbrıs uyuşmazlığı, NATO'nun iki stratejik ülkesi Türkiye ve Yunanistan'ı karşı karşıya getiren ve her iki ülke kamuoyunu meşgul eden ciddi bir problemdir. Soğuk Savaş'ın kaygılı ve sancılı yıllarında ortaya çıkan bu sorunun, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki münasebetleri altüst etme olasılığı oldukça yüksektir. ABD, müttefikler arasında böyle bir uyuşmazlığın ortaya çıkmasına taraftar olmadığından, Kıbrıs sorunu nedeniyle hem müttefikler hem de adadaki halklar arasında yükselen tansiyonun, Sovyetler Birliği'ne önemli fırsatlar sunabileceğinden hareketle, adanın savunmasının Yunanistan, Türkiye ve İngiltere tarafından müştereken yapılmasını tavsiye etmiştir. Buna göre, bölgede meydana gelen düzensizlik ve güvensizlik ancak bu şekilde emniyet altına alınabileceğinden, ABD'nin teşvikiyle NATO Genel Sekreteri Lord Ismay, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan temsilcilerine 20 Mart 1957 tarihinde bir mektup göndererek, Kıbrıs uyuşmazlığında NATO'nun arabuluculuk yapabileceğini teklif etmiştir. Lord Ismay, sorunun NATO dayanışması içerisinde çözülebileceğini ifade ediyordu. Nihayetinde yoğun diplomatik çabaların ışığında üç devlet, Doğu Akdeniz'de sulh ve emniyeti takviye etmek amacıyla 1959 yılı başında Zürih ve Londra'da gerçekleştirdikleri konferanslarla, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması konusunda mutabakata varmışlardır. Öyle ki bu üç devlet, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantörü oldukları gibi bu yeni devleti NATO üyesi yapmak konusunda da anlaşmışlardır.³⁴

³³ Nabeel Shaath, "Old friends? Palestine, Cyprus, and Greece", euobserver, 26 Ocak 2016, https://euobserver-com.translate.google.com/opinion/132004?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=nui,op,sc, erişim 20.10.2021.

³⁴ Robert Holland, "NATO and the Struggle for Cyprus", *Journal of Modern Greek*

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin doğuşunu ve sonraki gelişmeleri, Soğuk Savaş koşullarında ve Orta Doğu'da meydana gelen olaylar bağlamında değerlendirmek oldukça faydalı olabilir. Hatta Kıbrıs meselesini tüm bu olayların birer fonksiyonu olarak ele almak, konunun derinliğini anlamak bakımından farklı bir bakış açısı sunabilir. Bu perspektiften bakıldığında, Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnâsır ile Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un kurduğu samimi dostluk ve İngiltere'ye karşı gösterdikleri ortak tepki, dikkate değer veriler sunar. Zira bu yakın ilişkinin, Kıbrıs Rumları ile Arap dünyasının yakınlaşmasında önemli bir rol oynadığı gelişmelerden izlenebiliyor. Öyle ki Arap dünyasıyla Kıbrıs Rumları arasında inşa edilen bağların, İsrail'in bağımsızlık ve uluslararası tanınma süreçlerine yansımaları da rahatlıkla görülebilir. Bu bağlamda 1960 yılında Türk ve Rum ortaklığında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı olan Başpiskopos Makarios'un, İsrail'i tanımamak ve İsrail'le diplomatik ilişkiler tesis etmemek için güçlü bir direnç ortaya koyması, bu yakın ilişkinin bir yansıması niteliğindedir. Buna karşılık, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Muavini, Kıbrıslı Türk Dr. Fazıl Küçük'ün, Makarios'un aksine İsrail'le diplomatik ilişkiler kurulmasına taraftar olması, elbette bir rastlantının eseri değildir. Küçük'ün tavrının arkasında Türkiye'nin olduğu aşikârdır. Bu yıllarda Türkiye'de 27 Mayıs 1960 askerî darbesi yaşanmış ve ülke hiç olmadığı kadar Batı desteğine ihtiyaç duymakta olduğundan, İsrail'le ilişkilere ayrı bir önem verilmiştir. Kaldı ki Türkiye, İsrail'i tanıyan halkı Müslüman olan ilk devlet olmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üç garantör ülkesinden ikisi, Türkiye ve İngiltere, İsrail'i tanınması ve İsrail'in Lefkoşa'da büyükelçilik açmasına müsaade etmesi için ABD ile birlikte Makarios'a baskı yapmaktan geri durmamıştır.

Makarios'un İsrail'e mesafeli ve soğuk durmasının birçok nedeni vardır. Bunlardan biri, İsrail'in Kıbrıs meselesinde Türkiye lehine takındığı tutumdur. Nitekim İsrail, Kıbrıs konusunda Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde yürütülen Rum-Yunan politikasına destek veren ülkeler arasında yer almamıştır. Ayrıca Makarios, İsrail'le kurulacak diplomatik ilişkilerin, Arap dünyasında ve bağlantısızlarda ortaya çıkaracağı tepkiden çekiniyordu. Makarios'un en büyük arzusu, Kıbrıs'ın dış ilişkiler dokusunu olabildiğince güçlendirmektir ve bu amaca İsrail'in ket vurmasından endişe duyuyordu.

Kısacası Makarios, İsrail’le diplomatik ilişki kurmanın götürüsünün, getirisinden çok daha fazla olacağını düşünüyordu. Başpiskopos bu noktada haklıydı. Zira İsrail’in Kıbrıs’a olan ihtiyacı, Kıbrıs’ın İsrail’e duyduğu ihtiyaçla mukayese edilemeyecek düzeyde fazlaydı. Tüm bunların yanında Helen dünyası, başından itibaren İsrail’in kurulmasına tepkiliydi. Yunanistan 29 Kasım 1947 tarihinde BM Genel Kurulu’nda yapılan Filistin’de iki ayrı devlet kurulmasını öngören 181 sayılı kararın oylamasına karşı çıkan 13 ülkeden biriydi. Dolayısıyla Atina, kendisi gibi Makarios’un da İsrail’le diplomatik ilişkiler kurmasına sıcak yaklaşmamıştır.³⁵

İsrail açısından ise Kıbrıs’la diplomatik ilişkiler kurmanın birçok açıdan kazanımı söz konusudur. Öncelikle jeopolitik bakımdan Kıbrıs adası, İsrail için hayatı bir önem arz ediyordu. Arap komşularıyla sarılı İsrail’in hava, kara ve deniz ulaşımında ciddi güçlükler bulunduğundan,³⁶ Akdeniz üzerinden dünyayla bağlantıya geçmek neredeyse en istikrarlı güzergâhtı. Dolayısıyla hava ve deniz trafiğinde, Doğu Akdeniz’in kontrol noktasını oluşturan Kıbrıs adasının, İsrail için kıymeti büyüktü. Kısacası Kıbrıs, İsrail’in güvenliğinin ve hayat sahasının merkezinde yer alıyordu ve stratejik yönden birçok avantajı söz konusuydu. Bu çerçevede İsrail’in tanınmasına ve bölgesel izolasyondan kurtulma çabalarına ciddi bir katkı sağlayabilirdi. Özellikle İsrail karşıtı tutumuyla bilinen Bağlantısızlar Hareketi içerisindeki Makarios’un güçlü pozisyonu, İsrail tarafından oldukça önemseniyordu. Ayrıca Kıbrıs’la iyi ilişkiler, BM Genel Kurulu’nda İsrail lehine kazanımlar da getirebilirdi. Belki de daha önemlisi, İsrail karşıtlığıyla bilinen Yunanistan’la ilişkilerin onarılması için yeni bir fırsat doğabilirdi. İsrail-Kıbrıs ilişkilerinin kurulup geliştirilmesinde amaçlanan diğer bir hedef ise, İskenderiye ve Amerika’daki Rum diasporasıyla da ilişki kurulmasıydı. Nitekim Amerika ve İskenderiye’de güçlü bir Rum diasporası bulunuyordu ve bu diaspora büyük ölçüde Filistin meselesinde Arap yanlısı görüşe destek veriyordu. Bu, ters yönlü bir ilişkiydi. Zira İsrail, Amerika’daki Rum diasporasıyla yakın ilişkiler kurmak için de yoğun bir çaba harcıyordu. Buradaki amaçlardan birisi de Amerikan Rumları üzerinden Mısır, Yunanistan ve Kıbrıs’la ilişki

³⁵ Yunanistan-İsrail ilişkileri için bkz: İsmail Şahin, Hanefi Yazıcı, “Greece’s ‘Changing’ Israeli and ‘Unchanging’ Egyptian Policy”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 3:19, 2021, s. 115-138.

³⁶ Arthur Goldschmidt Jr., Lawrence Davidson, *Kısa Ortadoğu Tarihi*, (çev. Aydemir Güler), Doruk Yayınları, İstanbul, 2011, s. 409.

kurabilmektir. Öyle ki İsrail Dışişleri Bakanlığı, Amerika'da önde gelen Rumlarla yakın temas kurmak için çok ciddi lobi faaliyetleri yürütüyordu. Bu bağlamda Makarios'la sıcak ilişkileri ve Kıbrıs'ta ticari bağları bulunan Amerikalı milyoner iş adamı Spiros Skoras ve Amerikan Helenik Konseyi Başkanı Dean Alfange ile İsrail adına lobicilik yapma adına görüşmeler yapıldığı görülüyor.³⁷ İsrail'in ayrıca Makarios'a baskı yapmak adına, Amerikan Rum Ortodoks Başpiskoposluğundan da yardım talebinde bulunması, oldukça ilgi çekicidir.

İsrail'in tüm bu stratejileri yürütürken küresel ve bölgesel ölçekte dikkat çekici argümanlar kullandığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda İsrail'in, Kıbrıs'ta diplomatik varlık tesis etmesinin Batı'nın çıkarları ve stratejileri bakımından ne denli önemli olduğuna ilişkin vurgulu bir diplomatik ikna kampanyası yürüttüğü görülüyor. Kampanyanın özünde, komünizmle mücadele ile Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin (BAC) bölgesel etkisi yer almıştır. Kısacası İsraili diplomatlar, Kıbrıs'ta komünizmin etkisini ve Makarios-Nasır ilişkisini ön plana çıkararak, Amerika ve İngiltere'den destek talep ediyorlardı. Haksız da sayılmazlardı. 1959 yazında Makarios, iki ülke arasındaki diplomatik zorluklardan bahsederken İsrail'le diplomatik ilişkiler kurmadan önce BAC'ın fikrini soracağından bahsediyordu.³⁸ Bu süreç, hiç şüphesiz Makarios için oldukça zor olmuştur. Öncelikle, Arap dostlarını küstürmeden bu yolu başarılı bir şekilde yürütmesi gerekiyordu. Ayrıca, ABD ve İngiltere'nin tepkisinden çekiniyordu. Zira bu ülkeler uluslararası sistemin güçlü üyeleri idi ve Makarios'a sürekli İsrail'e karşı bir ayrımcılıkta bulunmaması uyarısını yapıyorlardı. Ayrıca hem Londra hem de Washington, Kıbrıs'ta komünizmin güç kazanmasından oldukça endişe duymaktaydı. Diğer yandan, 1958 yazında Irak'ta meydana gelen askerî darbe, Batı yanlısı hükümeti devirmiş ve Bağdat Paktı'nın geleceğini büyük bir tehlikeye sürüklemişti. Bölgesel güç dengesinde ortaya çıkan bu beklenmedik gelişme, Kıbrıs'ın bölgesel sorumluluğunu daha da artırmıştı ve böyle bir atmosferde adada Sovyet etkisinin ve komünizmin güç kazanmasına Batılı güçlerin sıcak yaklaşmasını beklemek doğru bir yaklaşım olmazdı. Genel hatlarıyla ele alındığında, ABD'nin bu dönemde Orta Doğu'ya yönelik politikasını dört başlık altında toplamak mümkündür: Petrol kaynaklarına

³⁷ Zach Levey, "Israel's Entry into Cyprus, 1959-1963: Diplomacy and Strategy in the Eastern Mediterranean", *Middle East Review of International Affairs*, 7:3, September 2003, s. 78.

³⁸ Levey, s. 77.

erişimin kontrol altında tutulması, İsrail'in desteklenmesi ve korunması, Sovyet etkisinin bölgede kısıtlanması ve bölgedeki Batı yanlısı rejimlerin korunması.³⁹

Diğer taraftan İsrail, Kıbrıs ve Yunanistan'ı Filistin meselesinin dışında tutmayı arzuluyordu. Daha doğru bir ifadeyle İsrail, bu iki ülkeyle Filistin meselesi bağlamında bir ilişki kurulmasına veya Filistin meselesinin ilişkilere yön vermesine taraftar değildi. Açıkçası İsrail'in bu beklentisi, jeopolitik ekseninde oldukça rasyonel bir tercihti fakat kısa zamanda sonuç verebilecek düzeyde bir olgunluğa henüz erişmemişti. Nitekim Tel Aviv, ülkenin ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerini uluslararası arenada genişletmeyi, öncelikli dış politika hedefleri arasında görüyordu. Fakat İsrail, bir devlet olarak olağanüstü koşullardan doğmuştu ve devletin merkezinde yer alan Siyonist inanç, diğer devletlerle diplomatik ilişkiler kurulmasında önemli bir engel oluşturuyordu.⁴⁰ İngiltere'nin, Filistin mandasından geride İsrail Devleti'ni bırakarak çekilmesi, bölgede Batılı güçlere karşı duyulan şüpheyi iyice artırmış; belki daha da önemlisi Süveyş Krizi (1956) sonrası İngiltere ve Fransa'nın bölgeyi terk etmek zorunda kalması, Orta Doğu'daki ülkelere bir takım bağımsız davranışlarda bulunma fırsatı sunmuştu. Fakat bu vaziyet, İsrail'in bölgede coğrafi olarak ziyadesiyle yalnızlaşmasına ve azami düzeyde dış tehditlere açık hale gelmesine yol açtığından, İsrail'in bölgedeki dostlarının sayısını artırması ve artan güvenlik kaygılarını azaltması önemliydi. Dolayısıyla İsrail açısından, 1960 yılında bağımsızlığına kavuşan Kıbrıs Cumhuriyeti'yle iyi komşuluk ilişkileri tesis etmenin paha biçilmez avantajları vardı.

Nitekim İsrail'in tehditkâr Arap devletleriyle çevrili olması ve coğrafi izolasyonu gibi önde gelen faktörler, Tel Aviv'i bölgedeki Arap olmayan ülkelerle iş birliği yapmaya zorluyordu. Zira İsrail, bölgedeki dostlarının sayısını artırarak Arap ülkelere karşı caydırıcılığını güçlendirmeyi, kendi güvenliği açısından son derece önemli görüyordu. Ben Gurion liderliğindeki İsrail'in bu endişelerini, İngiltere ve Amerika da paylaşıyordu. Nasır'ın Arap dünyasındaki artan nüfuzundan kaygılanan Washington ve Londra, bölgede

³⁹ Yakub Halabi, *US Foreign Policy in the Middle East: From Crises to Change*, Routledge, 2016, s. 2.

⁴⁰ Efraim Inbar, "Jews, Jewishness and Israel's Foreign Policy", *Jewish Political Studies Review*, Fall 1990, 2:3/4, Israel as a Jewish State (Fall 1990).

genel olarak çıkarlarının büyük bir tehdit altında olduğunu düşünüyorlardı.⁴¹ Batılı güçlerin kaygılarının farkında olan İsrail, Kıbrıs'ta diplomatik varlık kurmasının sadece kendisi için değil aynı zamanda Batı için ne kadar mühim bir mesele olduğunu, Batılı dostlarına ikna edici bir şekilde anlatmaktan geri durmuyordu. İsraili yetkililerin bu doğrultuda Batılı müttefiklerini ikna etmek için iki başlığa dikkat çekmeye özen gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Birincisi, Kıbrıs'taki komünizm tehlikesi, ikincisi ise Nasır-Makarios ilişkisidir. Kıbrıs'ta komünizm zaten dikkat çekici ölçüde güçlü bir siyasal ve sendikal tabana sahip olduğundan, Lefkoşa'da açılacak bir İsrail büyükelçiliği, Batılı güçlerin kaygılarını gidermede faydalı olabilirdi. Zira İsrail, Afrika'da komünizmle mücadelede Batılı ülkelerle birlikte hareket ediyordu. Böyle bir tecrübenin, Kıbrıs'ta da iş görebileceği ve orada komünizmi kontrol altına almada fayda sağlayabileceği düşünülüyordu. İngiltere ve ABD'nin İsrail-Kıbrıs ilişkisini, Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'de nüfuz elde etme çabaları ve komünizm tehlikesiyle ilişkilendirmesi, olayların seyri bakımından önemlidir. Bu nedenle İngiltere ve ABD, Kıbrıs'ta kurulan cumhuriyetin devamını destekliyorlardı. Nihayetinde bu devletin anayasal düzenini korumakla yetkilendirilmiş garantör üç NATO üyesi bulunuyordu ve bu garantör devletler komünistlerin adada rejimi değiştirmesine asla müsaade etmezlerdi. Ayrıca, Kıbrıs'taki İngiliz üsleri ve buralarda yer alan haberleşme tesisleri, bölgesel güvenlik bakımından oldukça değerli olup, bu askerî tesislerin haberleşme altyapısı, sadece İngiltere'ye değil aynı zamanda NATO'ya da bölgede önemli bir avantaj sağlıyordu. İngiltere ve Amerika'nın Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nden temel beklentisi, ekonomik, toplumsal ve siyasi olarak Batı'ya uyum sağlamaya gayret etmeleri ve komünizm karşısında sağlam bir duvar inşa etmeleriydi.⁴² Kısacası bu üç ülkeden NATO'nun politik ve ekonomik ilkelerine uygun bir şekilde hareket etmeleri isteniyordu. Kıbrıs'ta toplumsal olayların patlak vermesinin hemen akabinde, ABD Dışişleri Bakanlığının ve Başkan Lyndon B. Johnson'un öne çıkan endişesi, Kıbrıs'taki şiddet olaylarının Sovyetler Birliği'ni de içine

⁴¹ Ilan Pappé, *Modern Filistin Tarihi*, (Çev. Nuri Plümer), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007, s. 239.

⁴² Brendan O'Malley, Ian Craig, *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion*, I. B. Tauris & Co Ltd., London, 1999, s. 83.

alacak şekilde bir savaşa dönüşmesiydi.⁴³ Bu kaygıdan dolayı Amerikalı yetkililer, Türk muhataplarına sürekli bir şekilde soğukkanlı ve temkinli davranmalarını; kendi başlarına karar vermemelerini ve de Washington'la sürekli istişare içinde kalmalarını tavsiye ediyorlardı.

Öyle ki adada AKEL'in güçlü varlığı ve Makarios'un, Sovyetler Birliği ve Nasır'la olan yakın ilişkileri, blok içi bir zayıflık olarak yorumlanıyordu. İngiltere, Kıbrıs'taki varlığının Batı kampına kuvvet katacağını sürekli tekrarlıyordu. Bunun yanında Kıbrıs'taki askerî üslerin sadece NATO'nun çıkarları kapsamında düşünülmesine de karşı çıkıyordu. Çünkü böyle bir hizmeti, NATO üyesi Yunanistan da sunabilirdi. Böyle bir bağlantı, Birleşik Krallığın adadaki egemenliğinin sonunu getirebilirdi. Bu hassasiyetten dolayı Londra, adadaki üslerin NATO çıkarları kadar, NATO dışı diğer stratejik faaliyetlerdeki ve operasyonlardaki önemine de sıkça işaret ediyordu. Bu sayede adadaki varlığını bilhassa Amerika nezdinde pekiştirmeye çalışıyordu.

Beyaz Saray'daki Kıbrıs'a ilişkin kaygıların benzer şekilde İsrail'i de tedirgin ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim komünist AKEL'in adada güç kazanması, İsrail'in arzu ettiği bir durum değildir ve bunun nedeni de oldukça açıktır. Çünkü AKEL, Filistin meselesinde Arapların yanında yer aldığı gibi, İsrail'i işgalci, sömürgeci, ırkçı ve aynı zamanda emperyalizmin ileri bir karakolu olarak tanımlıyordu. Diğer yandan ise AKEL'in Sovyetler Birliği ile sıkı bağları, Amerika'yı endişelendiriyordu. AKEL mensuplarının Sovyetler Birliği, özellikle Moskova'ya sıkça yaptıkları ziyaretler dikkatleri üzerine çekerken, Radyo Budapeşte'den Kıbrıs'a ulaşan Sovyet propagandası Rumca yayınlar, Amerikalıların gözlerini adanın üstünden çekmesini engelleyen birçok nedenden sadece birkaçı arasında yer almıştır.⁴⁴ Ekim 1961'de Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesinin (SBKP) 22'inci kongresine katılan AKEL Genel Sekreteri Ezekias Papaioannou'nun burada yaptığı konuşma, Batı kampının kuşklarını haklı çıkartacak cinstendir. Papaioannou konuşmasında, Kıbrıs halkının adadaki İngiliz üslerinin tasfiye edilmesi ve Kıbrıs'a tam bağımsızlık verilmesi için verdiği mücadelede, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin sınırsız destek

⁴³ George McGhee, *ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu*, (Çev. Belkıs Çorakçı), Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992, s. 270.

⁴⁴ Andreas Stergiou, "Soviet Policy in The Eastern Mediterranean and The AKEL", *Modern Greek Studies Yearbook*, 30/31, University of Minnesota, 2014/2015, s. 210.

sağlaması gerektiğini söylemiştir.⁴⁵ AKEL, 1960 yılında gelen bağımsızlığı memnuniyetle karşılamış ancak Kıbrıs antlaşmaları ile İngiliz üslerini, bağımsızlığın önemli kısıtlayıcıları olarak görmüştür. ABD açısından AKEL'in adadaki gücünü kontrol altında tutmak oldukça önemli olup bu durum, Başkan Yardımcısı Lyndon Johnson'un, 1962 yazında Kıbrıs'a gerçekleştirdiği ziyaretin içeriğinden de anlaşılmaktadır.⁴⁶ Amerikan hükümeti, Kıbrıs'ta toplumlar arası çatışmanın ortaya çıkmasından endişe duymuştur. Çünkü böyle bir ortamda ortaya çıkacak istikrarsızlığın, bir taraftan Türk-Yunan savaşına kapı aralaması diğer taraftan da adadaki komünist varlığı güçlendirme potansiyeli söz konusudur.

Amerikan hükümetini bu endişelere sürükleyen en büyük etkenlerden birisi Makarios'tur. Nitekim Makarios, Enosis politikalarından vazgeçmediği gibi adadaki komünist hareketlerle "gereğince" mücadele etmiyordu. Bu bağlamda ABD hükümeti, adada müsamaha gösterilen komünistlerin 1965 yılında yapılacak seçimlerde iktidarı ele geçirmesinden de kaygı duymuştur. Öyle ki Johnson'un Kıbrıs ziyareti tutanaklarından, Amerikan hükümetinin bu kaygılarını bir bir Makarios'a aktardığı ve ona bazı uyarılarda bulunduğu anlaşılıyor. Başkan Yardımcısı konuşmasının bir yerinde, "bazı ülkelerde olduğu gibi, demokratik liderlerin bir sabah uyandığını ve komünistlerin kontrolü ele geçirdiğini gördüklerini, bu nedenle durumun büyük bir dikkatle izlenmesi gerektiğini"⁴⁷ ifade etmesi, konunun ehemmiyetini kavramak bakımından oldukça dikkat çekicidir. Johnson'un, Makarios'tan bir başka talebi ise Voice of America (VOA) istasyonunun adada kurulmasıdır. İstasyon sayesinde komünist propagandasına karşı daha etkili bir mücadele verilmesi ve ayrıca Amerikan bakış açısının da ada halkına kazandırılması düşünülmüştür. Ancak Makarios'un, böyle bir istasyonun varlığının Kıbrıs'ın bağlantısız politikasını sarsabileceği gerekçesiyle şüpheyle yaklaştığı anlaşılıyor.⁴⁸

Makarios'a göre adadaki komünizm tehdidi abartıldığı düzeyde değildir. Makarios, fanatik bir komünizm karşıtı olmadığı gibi, AKEL'e oy veren birçok insanın, komünizmle bir bağının bulunmadığını da

⁴⁵ Yitzhak Oron (ed), Middle East Record, Vol. II, Israel Programme for Scientific Translations, Jerusalem, 1961, s. 250-251.

⁴⁶ Başkan Yardımcısı Lyndon Johnson, Ağustos 1962'de Lübnan, İran, Türkiye, Kıbrıs ve Yunanistan'a resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir.

⁴⁷ FRUS (1961-63v16/d263), *Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State*, 3 Eylül 1962.

⁴⁸ FRUS (1961-63v16/d260), *Memorandum of Conversation, Washington*, 6 June 1962.

düşünmektedir.⁴⁹ En büyük endişesi, Rum toplumunun Yunan İç Savaşı'na benzer büyük bir ideolojik ayrışmaya sürüklenmesi ve böylelikle "Kıbrıs'ın ulusal bütünlüğüne ve kimliğine" zarar vermesidir. Başpiskopos, adadaki Komünist örgütlenmeyi kabul ediyordu. Fakat İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Enosis'i gerçekleştirmek için İngiliz sömürgeciliğine karşı birlikte mücadele etmişlerdi. Dolayısıyla bu iş birliğinin zarar görmesinden ziyadesiyle korktuğu için, bir taraftan da EOKA mensuplarının komünistlere saldırmasını önlemeye, onları bir şekilde dizginlemeye çabalıyordu. Onun için önemli olan, Amerika ya da Sovyetler Birliği'nin çıkarları değil, Rum toplumunun menfaatlerinin hepsinin üzerinde yer almasıydı ve Makarios azami ölçüde bu birlikteliği korumaya çalışıyordu. Hatta bu kaygılardan dolayı, Rum toplumu içerisinde siyasi partilerin kurulmasına bile karşı çıkıyordu. Adada en örgütlü siyasi parti AKEL'di. Ayrıca 1941 yılında kurulan Kıbrıs İşçi Sendikaları Federasyonu (PEO), sol işçi hareketi üzerinde etkili bir güçtü. Buna karşılık sağ, sol kadar örgütlü değildi. Sağ kanat, Kilise'nin dolayısıyla Makarios'un dini ve siyasi liderliği altında birleşmişlerdi. Ekim 1962'de ABD'nin Lefkoşa Büyükelçisi Fraser Wilkins ile yaptığı görüşmede Makarios şunları söylüyordu:

Komünizm karşıtı görüşlerim konusunda hiçbir şüphem yok. Aynı zamanda, şimdi onlardan yararlanmalı ve yeni Kıbrıs Hükümeti'ni çalıştırmaya ve ekonomik kalkınma programını uygulamaya yoğunlaşmalıyım. Kıbrıs Rum toplumu içinde ayrılık riskini göze alamam ama demokratik cumhuriyetimizi ele geçirmeye çalışırlarsa komünistleri ezerim.⁵⁰

5. Sovyetler Birliği'nin AKEL Üzerinden Adada Nüfuz Kurma Çabaları

Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş Dönemi boyunca en çok müracaat ettiği yöntemlerden biri, Batı Bloğu içerisinde çatlaklar yaratmak ve bu sayede kendisine oyun kurabileceği bir alan açabilmektir. Moskova açısından Kıbrıs meselesi, bu yönüyle NATO üyesi iki müttefik ülkeyi, Türkiye ve Yunanistan'ı birbirine düşürebilecek kullanışlı bir araç niteliği taşıyordu.⁵¹

⁴⁹ Stanley Mayes, *Kıbrıs'ın İlk Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un Yaşam Öyküsü*, (Çev. Önder Seçkin), Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2019, s. 52.

⁵⁰ FRUS, *Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State*, 1961-63v16/d266, 13 Ekim 1962.

⁵¹ Andreas Stergiou, "Soviet Policy in The Eastern Mediterranean and The AKEL", s. 204-205.

Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs'ta açık siyasi eylemlerde bulunmak yerine, adada siyasi nüfuz elde etme ve bu sayede Batı ilişkilerine zarar verme şeklinde dolaylı bir yöntemle başvurduğu anlaşılıyor. Moskova'nın bu stratejisinde, Doğu Akdeniz'deki komünist partilere ve örgütlere biçilen rol oldukça önemlidir. Özellikle AKEL'in bu misyonda alacağı rol çok daha kıymetli görülüyordu. Öncelikle AKEL, başarılı bir siyasi grafik çiziyordu ve bu yönüyle Orta Doğu'da komünizmin gelişimi için sürükleyici bir etki yapabilme potansiyeline sahipti. Ayrıca Arap ülkelerinin, Moskova ve Yunanistan'la sıkı bağları söz konusuydu.

Tüm bu nitelikleriyle AKEL, Yakındoğu'da Sovyet etkisinin yayılmasına ciddi bir katkı sunabilirdi. Açıkçası AKEL'in bu rolü, hem Moskova hem de Washington tarafından aynı ciddiyetle ele alınıyordu. O yüzden AKEL'in bir taraf için "fırsat", diğer taraf içinse "tehdit" olarak algılandığını ifade etmek, yerinde bir tespit olabilir. Bloklar arasında Kıbrıs'ın, süratle jeopolitik ve ideolojik kaygıların odağı haline getirilmesi ve bu bağlamda realist yaklaşımlar çerçevesinde gelişen politikalara tabi kılınmasının önemli sonuçları olmuştur. Bunlar içerisinde belki de en dikkat çekici olanı, adadaki sorunların Türk-Rum meselesinin dışında ele alınmasına giden sürecin fitilini ateşlemesidir. Bir başka ifadeyle, Kıbrıs bir blok sorununa dönüştürülerek yüksek politikanın ayrılmaz bir parçası haline getirilmiş ve bu paradigma kapsamında ada içi meseleler ve çatışmalar adı birer vakaya indirgenmiştir. Amerikalılar için adanın önemi ve içeride meydana gelen olaylar, Batı'nın güç dengesindeki konumunu koruma ve Doğu Akdeniz'deki Sovyet etkisinin yayılmasını kontrol altına alma ölçüsünde kıymet arz etmiştir.⁵² Soğuk Savaş yıllarında Amerika'nın resmî görüşü, Doğu Akdeniz'in ve Orta Doğu'nun güvenliğinin, ABD'nin güvenliği için hayati bir önem taşıması olup⁵³ bu görüşten hareketle, Yunanistan'ın ve Türkiye'nin komünist tahakküm altına girmemesi için ABD yardımı ve desteği şart görülmüştür. Kıbrıs'a yönelik bakış açısı da bu doğrultuda olmuştur. Bu nedenle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında patlak veren olaylar karşısında Amerikan hükümeti ciddi bir endişeyle gelişmeleri takip etmiştir. Bu çerçevede Amerikan hükümeti, Makarios'un toplumsal çatışmaları körüklemesinden bir

⁵² John C. Campbell, "The Soviet Union and the United States in the Middle East", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 401, 1972, ss. 126-35.

⁵³ FRUS (1949v06/d133), *Report by the National Security Council to the President*, Washington, 22 March 1949.

hayli kaygılanmıştır. Aslında ABD başından beri Makarios'a bu kuşkuyla yaklaşmış, Onun adayı karıştırmamasından ve NATO içi veya NATO dışı bir savaşa yol açmasından endişe duymuştur.⁵⁴ Makarios ise adadaki komünizmin varlığını, kendi meşruiyetinin ve gücünün sigortası olarak varsaymış, bu bağlamda komünistleri hem Moskova'yla hem de Batı'yla ilişkilerinde bir araç olarak kullanmaktan geri durmamıştır. Bu durum onun pragmatist tutumuyla oldukça örtüşmüş, öyle ki bir taraftan Amerika'ya diğer taraftan ise Sovyetler Birliği'ne güzellemeler yapan Makarios, bu siyasette iç dinamikleri kendisine kalkan olarak kullanmayı adet haline getirmiştir. Mesela hiç gönlü olmadığı halde Kıbrıs'ta Amerikan etkisini artırmak için adada bir Amerikan Üniversitesinin ve radyo istasyonunun kurulmasını arzu ettiğini ancak toplumsal tepkilerden dolayı bu işe temkinli yaklaştığını ifade edebilecek kadar ikiyüzlü bir politikayı başarılı bir şekilde yürütebilmiştir.

6. ABD'nin Endişelerini Gidermek İçin Atılan Adımlar

ABD, Kıbrıs'taki gelişmeleri yakından takip ederek, blok siyasetinin dayattığı güç dengesi perspektifinden adadaki olayları değerlendirmiştir. Washington hiçbir şekilde adada komünistlerin iktidara gelmesini istemediğinden, komünistler karşısında Makarios'u desteklemiştir. Diğer taraftan Moskova'nın adada nüfuz elde etmesini de sakıncalı görerek, bundan dolayı da Makarios'u yakından takip etmiş ve Onu Sovyetler Birliği'nden uzak tutmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, Kıbrıs'ta ortaya çıkabilecek bir gelişmenin, Batı birliğine ve komünizme karşı ittifaka zarar vermemesi, ABD açısından son derece önemlidir. 25 Ekim 1970 tarihinde, Washington'da ABD Başkanı Nixon, Ulusal Güvenlik Danışmanı Henry Kissinger ve Makarios arasında gerçekleşen bir toplantıda, Makarios, *"coğrafyamız ve kendine özgü koşullarımız nedeniyle bağlantısız bir politika izliyoruz, ancak tarih, gelenek ve inanç olarak Batı'ya aitiz"* demiştir.⁵⁵ Aynı toplantıda Makarios'un *"Küba gibi olmayacağız"*, *"hiçbir zaman önemli bir göreve solcu birini atamadım"*, *"komünistleri kontrol altında tutuyorum"* şeklinde sözlere konuşmasında yer vermesi, Amerika'nın kaygılarını ve Başpiskopos'un tutumunu yansıtmaları bakımından oldukça dikkate değer bilgiler içermektedir. Makarios, Kıbrıs'ta 5 Temmuz 1970 tarihinde yapılan genel seçimlerin sonrasında Amerika'ya gitmiştir. 1965 yılı seçimleri toplumlar arası olaylar nedeniyle yapılamamıştır.

⁵⁴ FRUS (1961-63v16/d248), *National Security Action Memorandum No. 71*, Washington, 23 August 1961.

⁵⁵ FRUS (1969-76v29/d360), *Memorandum of Conversation*, Washington, 25 October 1970.

Seçimde oyların yarısından fazlasını sol partiler kazanmıştır. Fakat seçim sisteminden dolayı ancak 35 milletvekilinden 11'ini elde etmeyi başaramışlardır. Yine de bu oran, Washington'u rahatsız etmeye yetecek ölçüde olup, Amerika'ya göre adada komünistlerin bu denli yayılmasının ve nüfuz elde etmesinin nedeni Makarios'tur. Nitekim Makarios, Washington'un arzu ettiği, anti-komünist eylem programını layıkıyla uygulamaktan sürekli kaçınıyordu. Hatta bazı iddialar, sıkı bir anti-komünist olan George Grivas'ın, 1971 yılında tekrardan Kıbrıs'a dönmesini, adada büyüyen komünizm tehlikesine bağlamaktadır.

7. ABD ve Taksim Tezi

ABD'nin Kıbrıs Türklerine yaklaşımının, Soğuk Savaş stratejileri bağlamında olduğu söylenebilir. Adada komünizmin Rumlar arasında daha yaygın olması, Türklerin Türkiye'nin dış politika yaklaşımını benimsemesi, Filistin'den ziyade İsrail'e yakın durmaları ve SSCB yerine ABD'ye sempati beslemeleri gibi faktörler, Kıbrıs Türklerini ideolojik olarak Rumlara karşı daha avantajlı bir hale getirdiğinden, adada komünizmi dengelemek adına Kıbrıs Türkleri önem arz ediyordu. Washington'un adanın taksimine karşı çıkma nedenlerinden birisinin de bu durum olduğu iddia edilebilir. Kıbrıs Türk Cemaat Lideri Rauf Denктаş, Başkan Yardımcısı Johnson'a Kıbrıs ziyareti sırasında, "*Kıbrıs Türk toplumu, komünizmin Kıbrıs'ta yayılmasının önünde önemli bir engeldir*"⁵⁶ sözünü söylemiştir. Aslında bu söz, birçok düşüncenin şifresini çözmeye yetiyordu. Nitekim konuşmanın sonunda Johnson, "*sizin gibi insanlar bizim dostumuzdur*" şeklinde Denктаş'a bir yanıt vermiştir. Amerikan hükümetlerinin, Kıbrıs'taki komünist faaliyetleri yakından takip ettiği ve hiçbir şekilde onların iktidara gelmemesi için adadaki gelişmeleri mercek altına aldığı rahatlıkla anlaşılabilir. Türkiye ile Yunanistan arasında barışı korumak ve adayı komünizmden uzak tutmak, Birleşik Devletlerin Kıbrıs'taki en temel politikası olmuştur. Amerikalılar bu tutumundan dolayı Rumlar tarafından, Kıbrıs'ta BM ilkelerine göre değil de NATO çıkarlarına göre pozisyon alan bir devlet olarak değerlendirilmiştir.⁵⁷ Kıbrıslı Rumların Amerikan makamlarından beklentisi, adadaki sorunların, NATO müttefiklerinin güvenlik ihtiyaçlarına göre değil de demokratik

⁵⁶ FRUS, (1961-63v16/d264), *Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State*, Athens, 3 September 1962.

⁵⁷ FRUS, (1964-68v33/d457), *Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State*, Nicosia, 8 February 1964.

çoğunluk kuralının uygulanmasına uygun bir şekilde hareket etmeleridir.⁵⁸ Başka bir ifadeyle aslında Rumlar, self determinasyon hakkının kayıtsız şartsız Kıbrıs'ta uygulanması için Amerikalılardan yardım talep ediyordu ve bu doğrultuda Washington'u ikna etmek için savundukları argüman, Kıbrıs'ta Enosis gerçekleşse bile adanın NATO güvenlik sisteminin bir parçası olmaya devam edeceği fikriydi. Zira Yunanistan bir NATO ülkesiydi. Esasında Birleşik Devletler prensipte bu fikirlere karşı çıkmıyordu. En büyük endişesi Türkiye idi. Nitekim Türkiye ve Kıbrıs Türkleri her fırsatta güçlü bir şekilde Enosis'e karşı çıkıyordu. Amerika, konuya güvenlik açısından yaklaşıyordu ve Makarios'un "tarafsızlık" adı altında Doğu Bloku ülkeleriyle yakın ilişkiler geliştirmesinden rahatsızlık duyuyordu. Bu yüzden bu tarafsızlığa son verecek, adayı Batı Kampı içerisine sokacak ve onu bir NATO ülkesine dönüştürecek Enosis fikrine sıcak yaklaşıyordu. Dolayısıyla Amerika'nın zaman zaman Enosis'e yeşil ışık yakması, yine onun güvenlik kaygılarından ileri geliyordu.⁵⁹ Başka bir ifadeyle, Washington nezdinde Enosis, komünizmle mücadelede alternatif bir yöntemdi ancak ABD, bu yöntemin Türkiye'ye rağmen uygulanmasını, stratejik nedenlerle doğru bulmuyordu.

Birleşik Devletler başından itibaren Kıbrıs'taki olaylara genel çıkarlar bağlamında yaklaşmış, Türkiye ve Yunanistan'dan da bu yönde hareket etmelerini istemiştir. Ancak, 1963 sonunda adada patlak veren hadiseler karşısında Türkiye'yi dengelemek adına Makarios'un Sovyetler Birliği'ne yaklaşması, Washington'da endişe uyandırmıştır. Diğer taraftan, büyük bir depresyona giren Türk-Yunan ilişkilerinin yeniden düzelebilmesinin yolu Kıbrıs'tan geçiyordu ve Amerika tüm bunların farkındaydı. Bu yüzden Washington Makarios'a, Kıbrıs Türkleri ile Türkiye'yi kışkırtacak tutum ve davranışlardan kaçınmasını tavsiye ettiği, bu konuda Amerikan hükümetinin Yunan hükümeti nezdinde baskıyı artırdığı ve Türkleri kışkırtmamak için Enosis'in ve self determinasyon hakkının gündeme getirilmemesi için Yunan Başbakanı Georgios Papandreou'tan ricada bulunduğu anlaşılmaktadır.⁶⁰ Birleşik Devletler aynı zamanda, Türkiye'nin adaya müdahalesine ve

⁵⁸ FRUS, (1964-68v16/d29), *Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State, Nicosia, 7 April 1964.*

⁵⁹ FRUS, (1964-68v16/d29), *Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State, Nicosia, 7 April 1964.*

⁶⁰ FRUS, (1964-68v16/d31), *Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State, Athens, 10 April 1964.*

adanın bölünmesine de (Taksim) şiddetle karşı çıkmıştır. Her şeyden önce Washington, adada kendisine danışılmadan bir oldubitti yaratılmasını istememiştir. Ona göre en ideal çözüm, tarafların ortak rızası sonucunda ortaya çıkmalıydı. Başkan Johnson, bu vaziyeti 5 Haziran 1964 tarihli mektubunda Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye iletmişti. Başkan, "Johnson Mektubu" olarak tarihe geçen bu belgede, Türkiye'den Kıbrıs'a müdahalede bulunmama ve Washington'la istişare etmeden böyle bir girişimden kaçınma taahhüdü istemiştir. Mektupta öne çıkartılan endişelerden birisi, Türk-Yunan savaşı iken diğeri Türk müdahalesinin yol açabileceği Sovyet müdahalesidir. Yukarıda da bahsedildiği üzere Birleşik Devletler, adanın bölünmesini ifade eden Taksim fikrine kesinlikle karşı çıkmıştır. Bunun bir nedeni de Kıbrıs Türklerinin adada komünizmin yayılmasını engelleyici rolünün ortadan kalkacağı endişesidir. Bu, oldukça yeni ve ilginç bir bakış açısıdır. Daha da ilginç olanı ise Kıbrıs Anayasası'nda Kıbrıs Türklerine ihdas edilen Cumhurbaşkanı Yardımcılığı makamının sahip olduğu veto yetkisine ilişkin Washington'un bakış açısıdır. Bilindiği gibi, Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın dışişleri, savunma ve güvenlik konularında veto yetkisi bulunuyordu. Anlaşıldığı kadarıyla Washington, Türklerin sahip olduğu veto yetkisini Sovyetler Birliği ile AKEL'i adada frenlemek için oluşturulmuş etkili bir mekanizma olarak yorumluyordu. Bu yüzden Türklerin Taksim talebine sıcak yaklaşmamıştır.

Sonuç

ABD'nin Soğuk Savaş Dönemi'nde Kıbrıs sorununa yaklaşımı, Soğuk Savaş tezleri bağlamında gerçekleşmiştir. Bundan dolayı adadaki komünist hareketleri yakından takip etme ve onların iktidara gelmesini engelleyici bir politika izleme ihtiyacı hissetmiştir. Washington için adadaki en korkunç senaryo, Sovyetler Birliği yanlısı komünist AKEL'in iktidara gelmesidir. Elde edilen kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla ABD, adada Makarios ile AKEL arasında bir tercihte bulunmak zorunda kalmış ve davranışları ile söylemlerini pek olumlu karşılamasa da seçeneğini Makarios'tan yana kullanmıştır. Bir başka ifadeyle Makarios, ABD için ehveni şerdir. Bu bağlamda ABD'nin Makarios'tan yana tutum takınmasının en önemli nedeni onun anti-komünist karakteridir.

ABD makamları Makarios'tan komünizmle mücadele konusunda ciddi sözler alsa da yine de ona bu konuda tam manasıyla güvenmemişlerdir. Zira Washington, Kıbrıs'ta sağ bir partinin kurulması için her fırsatta Makarios'a baskı kurmaktan geri durmamıştır. Makarios ise kendi iktidarına

zarar verebilme olasılığından dolayı bazı oyalama taktikleriyle bu teklifleri geçiştirmeye çalışmış ve böylece ABD'yi adadan uzak tutmak için yoğun bir çaba harcamıştır. Makarios'un bu hususta ileri sürdüğü iki argüman söz konusu olmuştur. Bunlardan birincisi, adadaki uluslararası komünist faaliyetlere bizzat kendisinin asla müsaade etmeyeceğidir. İkincisi ise, kendi iktidarı nedeniyle komünistlerin artık adada ciddi bir tehdit oluşturmadığıdır.

Yine ulaşılan kaynaklardan ABD'nin Kıbrıs'taki Enosis ve Taksim taleplerine de Soğuk Savaş tezleri kapsamında yaklaştığı tespit edilmiştir. Mesela Amerika ilkesel olarak, self determinasyon hakkını desteklemesine rağmen Türk-Yunan ilişkileri ile Amerikan ve İngiliz çıkarlarına verebileceği zararlardan dolayı, Enosis'e temkinli yaklaşmıştır. Bununla birlikte Washington, Taksim tezine neredeyse hiç sıcak yaklaşmamıştır. Bunun en öne çıkan sebebinin, Amerika'nın Kıbrıs Türklerini adada komünizme karşı bir fren-denge unsuru olarak görmesinden ileri geldiği söylenebilir. Bu kaygılardan dolayı ABD, Kıbrıs'ta statükonun devamından yana bir tutum takınmayı, kendisinin ve NATO'nun çıkarlarına uygun bir davranış olarak görmüştür.

Sonuç olarak, bu araştırma, ABD'nin Kıbrıs politikasının Soğuk Savaş Dönemi'nin etkileriyle şekillendiğini ortaya koymaktadır. ABD, Kıbrıs'taki komünist örgütlenmeyi ve özellikle AKEL'in iktidara gelme ihtimalini ciddi bir endişe kaynağı olarak görmüştür. Sovyetler Birliği'nin AKEL üzerinden adada nüfuz kurma çabaları da ABD'nin kaygılarını artırmıştır. ABD, bu kaygılarını gidermek ve adadaki Sovyet etkisini sınırlamak amacıyla çeşitli adımlar atmıştır. Diplomatik girişimlerle Kıbrıs'ın ilişkilerini Türkiye ve Yunanistan üzerinden yönetmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Amerikan arşiv vesikaları, çalışmada kullanılan birinci el kaynaklar olarak, dönemin koşullarını, Soğuk Savaş Dönemi'nin Kıbrıs üzerindeki etkilerini ve ABD'nin kaygılarını daha iyi anlamamıza yardımcı olmuştur.

Summary

The island of Cyprus gained its independence from Britain during the Cold War. However, there were constant concerns that this independence would open a space for the Soviet Union in the Mediterranean and the Middle East. London did not favour allowing any foreign power other than the USA to gain a strategic position in the region. The primary desire of Britain was for the USA to assume all responsibilities in the Mediterranean region. The main reason for this is the declining military and political

power of the British Empire in the Mediterranean. According to the British strategy, the most effective way to ensure the security of the Mediterranean against Soviet Russia and communism is the Anglo-Saxon allegiances to be established in the region. During this period, it was feared that a vacuum of authority or unstable governments in the Mediterranean would severely impede economic, social, and political recovery in the countries of the region and that the Soviets or communists would gain power in the region as a result. Therefore, it is understood that both the British and the Americans closely monitored communist movements or organizations disrupting internal order in Greece, Turkey, and Cyprus, and desired non-communist governments to come to power.

In this context, the USA was very concerned about the possibility of AKEL (Progressive Party of the Working People), which had a strong political base on the island, coming to power. Furthermore, the USA closely followed the Soviet Union's efforts to exert influence on the island through AKEL. The available sources indicate that the USA's approach to the Cyprus problem during the Cold War period was carried out in the context of Cold War doctrines. As a result, the USA closely monitored communist movements on the island and felt the need to pursue a policy that would prevent them from coming to power. The most horrifying scenario for Washington was the coming to power of the pro-Soviet Union communist AKEL. As far as it is understood from the sources used, the USA had to choose between Makarios and AKEL on the island and although it did not approve of his behaviour and rhetoric, the USA chose Makarios. In other words, Makarios became the lesser evil for the USA. The most significant reason for the USA taking a favourable stance towards Makarios was his anti-communist character.

Although the USA authorities received serious commitments from Makarios regarding the fight against communism, they still did not fully trust him in this regard. As a matter of fact, Washington did not hesitate to put pressure on Makarios at every opportunity to establish a right-wing party in Cyprus. On the other hand, Makarios attempted to evade these proposals with some delaying tactics, fearing the possibility of harming his own power. Makarios put forward two arguments in this regard. The first one was that he personally would never allow international communist activities on the island. The second was that the communists no longer posed a serious threat on the island due to his rule.

The available sources showed that the USA approached the Enosis and Taksim demands in Cyprus within the framework of Cold War doctrines. For instance, although the USA supported the principle of self-determination in principle, it adopted a cautious approach towards Enosis due to the potential harm it could cause to Turkish-Greek relations and American and British interests. However, Washington showed almost no enthusiasm for the Taksim thesis. It can be said that the most prominent reason for this was that the USA saw the Turkish Cypriots as a check-balance against communism on the island. Due to these concerns, the USA authorities considered it in their interests and in NATO's interests to adopt an attitude in favour of the continuation of the status quo in Cyprus.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanımız bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

Yazarlar araştırmaya eşit oranda katkıda bulunmuştur.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Office of the Historian-Foreign Relations of the United States (FRUS)

FRUS), *The Ambassador in the United Kingdom (Douglas) to the Secretary of State*, 1947v01/d388, 11 Haziran 1947.

FRUS (1947v01/d388), 11 Haziran 1947.

FRUS (1947v05/d395), *Memorandum Prepared in the Department of State*, (Tarihsiz).

FRUS (1947v05/d424), *Statement by the United States and the United Kingdom Groups*, (Tarihsiz).

FRUS (1948v03/d679), *Department of State Policy Statement*, 11 June 1948.

FRUS (1948v04/d92), *The Secretary of State to the Embassy in Greece*, 9 August 1948.

FRUS (1948v05p2/d580), *Memorandum of Conversation Prepared in the Office of the Special Representative of the United States in Israel*, 7 September 1948.

FRUS (1948v04/d140), *Memorandum by the Joint Chiefs of Staff to the Secretary of Defense (Forrestal)*, 24 November 1948.

FRUS (1961-63v16/d263), *Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State*, 3 Eylül 1962.

FRUS (1961-63v16/d260), *Memorandum of Conversation, Washington*, 6 June 1962.

FRUS (1949v06/d133), *Report by the National Security Council to the President*, Washington, 22 March 1949.

- FRUS (1961-63v16/d248), *National Security Action Memorandum No. 71*, Washington, 23 August 1961.
- FRUS (1969-76v29/d360), *Memorandum of Conversation*, Washington, 25 October 1970.
- FRUS, (1961-63v16/d264), *Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State*, Athens, 3 September 1962.
- FRUS, (1964-68v33/d457), *Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State*, Nicosia, 8 February 1964.
- FRUS, (1964-68v16/d29), *Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State*, Nicosia, 7 April 1964.
- FRUS, (1964-68v16/d29), *Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State*, Nicosia, 7 April 1964.
- FRUS, (1964-68v16/d31), *Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State*, Athens, 10 April 1964.

Basılı Eserler

- ADAMS T. W. ve COTTRELL Alvin J. (1968). *Cyprus Between East and West*, The Johns Hopkins Press, Baltimore.
- ARMAOGLU Fahir (1995). “(Amerikan Belgeleri ile) Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paketi'na 1951-1955”, *Belleten*, 224:59, 189-256.
- BLACK Jeremy (2020). *İngiltere Tarihi*, (çev. Aytaç Yıldız), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- BUSHKOVİTCH Paul (2016). *Rusya'nın Kısa Tarihi*, (çev. Mehmet Doğan), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- CAMPBELL John C. (1972). “The Soviet Union and the United States in the Middle East”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 401, 126-135.
- CLOGG Richard (1997). *Modern Yunanistan Tarihi*, (çev. Dilek Şendil), İletişim Yayınları, İstanbul.
- GİLBERT Martin (2013). *Churchill Bir Yaşam*, (çev. Süha Sertabiboğlu), İstanbul.
- GOLDSCHMİDT JR. Arthur ve DAVIDSON Lawrence (2011). *Kısa Ortadoğu Tarihi*, (çev. Aydemir Güler), Doruk Yayınları, İstanbul.
- HALABI Yakub (2016). *US Foreign Policy in the Middle East: From Crises to Change*, Routledge.
- HOLLAND Robert (1995). “NATO and the Struggle for Cyprus”, *Journal of Modern Greek Studies*, 1:13, 33-61.
- HUREWITZ J. C. (1956). *Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II, D. Van Nostrand Company, Princeton.
- INBAR Efraim (1990). “Jews, Jewishness and Israel's Foreign Policy”, *Jewish Political Studies Review*, 2:3/4, 165-183.
- KİSSİNGER Henry (2011). *Diplomasi*, (çev. İbrahim H. Kurt), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- LEVEY Zach (2003). “Israel's Entry into Cyprus, 1959-1963: Diplomacy and Strategy in the Eastern Mediterranean”, *Middle East Review of International Affairs*, 7:3, 73-87.
- MAYES Stanley (2019). *Kıbrıs'ın İlk Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un Yaşam Öyküsü*, Çev. Onder Seçkin, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- MCGHEE George (1992). *ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu*, (çev. Belkıs Çorakçı), Ankara.
- NYE Joseph S. ve WELCH David A. (2013). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, (çev. Renan Akman), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- O'MALLEY Brendan ve CRAIG Ian (1999). *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and The Turkish Invasion*, I. B. Tauris & Co Ltd., London.

- PAPPE İlan (2007). *Modern Filistin Tarihi*, (çev. Nuri Plümer), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- SPALDING Elizabeth Edwards (2006). *The First Cold Warrior: Harry Truman, Containment, and The Remaking of Liberal Internationalism*, The University Press of Kentucky.
- STERGIOU Andreas (2014/2015). “Soviet Policy in The Eastern Mediterranean and The AKEL”, *Modern Greek Studies Yearbook*, 30/31, University of Minnesota.
- ŞAHİN İsmail ve YAZICI Hanefi (2021). “Greece’s ‘Changing’ Israeli and ‘Unchanging’ Egyptian Policy”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 3:19, 115-138.
- TÜREL Oktar (2017). *Küresel Tarihçe, 1945-79*, Yordam Kitap, İstanbul.
- YEMELYANOV Yuriy (2015). *Stalin İktidarın Zirvesinde*, (çev. Orhan Uravelli), Lena Yayınları, Ankara.
- ORON Yitzhak (ed.) (1961). *Middle East Record, Vol. II, Israel Programme for Scientific Translations*, Jerusalem.
- İnternet Kaynakları**
- SHAATH Nabeel (26 Ocak 2016). “Old friends? Palestine, Cyprus, and Greece”, *euobserver*, <https://euobserver.com.translate.goog/opinion/132004>, erişim 20.10.2021.

Hegemonyada Karşılıklı Bağımlılık Teorisi Kapsamında Çin'in Suudi Arabistan ve İran ile İlişkilerinin Analizi*

Analysis of China's Relations with Saudi Arabia and Iran within the Scope of Theory of Hegemonic Interdependency

Müge YÜCE** - Süleyman ERKAN***

Öz

Bu çalışma, Çin'in Orta Doğu politikasını İran ve Suudi Arabistan ile ilişkileri üzerinden açıklamaktadır. Çalışmanın temel argümanı, Çin'in Orta Doğu politikasının küresel bir hegemonya elde etme amacına değil bölgede etkisi azalmakta olsa da hâkim güç olmayı sürdüren ABD ile iş birliğine ve çatışmadan kaçınmaya dayandığıdır. Argümanı desteklemek üzere Ş. Abu Lughod tarafından geliştirilen "karşılıklı bağımlı hegemon güçler" teorisi ele alınmış, Suudi Arabistan ve İran ile ilişkiler karşılaştırmalı şekilde yorumlanmıştır. Lughod, 21. yüzyıl dünya düzeninin sisteme hâkim tek bir egemen gücün olmadığı, bunun yerine birkaç çekirdek gücün bir arada var olabileceği bir görünüm arz edeceğini öngörmektedir. Elde edilen bulgulara göre Çin'in Orta Doğu politikası, küresel sistemdeki güç merkezlerinden biri olarak bölgenin hâkim gücüyle bir arada var olmaya dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya, Orta Doğu, Çin Dış Politikası, İran, Suudi Arabistan.

* Bu çalışma Müge Yüce tarafından Prof. Dr. Süleyman Erkan danışmanlığında hazırlanan "Uluslararası İlişkiler'de Hegemonya ve Hegemonik Geçiş Teorileri: 'Yeni Hegemon' Söylemi Kapsamında Çin'in Ortadoğu Politikası" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğretim Üyesi, Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Erzurum, Türkiye, ORCID: 0000-0002-7593-6060, e-posta: muge.yuce@atauni.edu.tr.

*** Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Trabzon, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9253-1578, e-posta: serkan@ktu.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 12.05.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 14.07.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Abstract

This study explains China's Middle East policy through its relations with Iran and Saudi Arabia. The main argument is that China's Middle East policy is not based on achieving global hegemony but on cooperation and avoidance of conflict with the United States, which is still a hegemon power albeit its declining effect in the region. In support of the argument, the study discusses the "mutually dependent hegemonic powers" theory developed by J. Abu Lughod and interprets Chinese relations with Saudi Arabia and Iran comparatively. Lughod predicts that the 21st-century world order will have an appearance in which there is not one hegemonic power dominating the system, but there are several core powers that can coexist instead. According to the findings, China's Middle East policy is based on coexistence with the dominant power of the region as one of the core powers in the global system.

Keywords: *Hegemony, Middle East, China's Foreign Policy, Iran, Saudi Arabia.*

Giriş

2022 yılında Rusya'nın Ukrayna işgali ile başlayan süreç, Çin'in Asya-Pasifik'te benzer bir saldırgan tavır izlemesi olasılığına yönelik tartışmaları odak noktası haline getirmiştir. Bu tehditlere karşı Avrupa Birliği Rusya'nın yayılması karşısında kolektif hareket etme yönünde iç dinamiklerini harekete geçirmeye çalışırken, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Pasifik'te Çin'e karşı yeni müttefiklik ağları oluşturmaya odaklanmıştır. Böyle bir uluslararası ortamda Orta Doğu, ikincil bir mücadele alanı haline gelmişken 2023 yılının ilk aylarında Pekin'in arabuluculuğunda Suudi Arabistan ve İran'ın uzlaşma görüşmelerine başlama kararı alması dünyanın dikkatini değiştiren önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Orta Doğu'da bölgesel politikayı şekillendiren iki farklı kutuptaki ülkenin Çin aracılığında masaya oturması, Pekin'in bölgede hegemonya kurmaya başladığına yönelik algıların somut bir kanıtı olarak sunulmuştur. Fakat Çin'in Orta Doğu politikasına yönelik açıklamaları takip edildiğinde Pekin yönetiminin ABD ve Rusya'yı doğrudan karşısına almama ve bölgesel çatışmalarda taraf tutmayarak ekonomik ve siyasi çıkarlarını güven altına almayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Bu açıklamalarla çeliştiği düşünülen eylemleri ise bölgesel ve küresel düzeni açıklamak isteyen uzmanların hangi teorik çerçeveye dayanacağını önemli bir soru işareti haline getirmektedir.

Uluslararası İlişkiler disiplininin temel sorunsalını oluşturan “uluslararası düzeni anlama ve açıklamaya çalışma” amacı kapsamında geliştirilen teoriler, tüm kuramsal çabalar gibi gerçekliği sadeleştiren bir mekanizma içerisinde şekillenmektedir. Teorisyenler için amaç, az sayıda faktörün çok sayıda durumu açıklayabildiği en güçlü açıklamayı bulmaktır.¹ Ancak, Uluslararası ilişkiler disiplininin Avro-Amerikan (*Eurocentric*) hüviyeti, bu disiplin içerisinde geliştirilen teorilerin gerçeklerin sadeleştirilerek genel geçer çıkarımlarda bulunulmasından öteye giden bir niteliğe sahip olmasına yol açmaktadır. Bu nitelik, literatürde Avrupa-merkezcilik (*Eurocentricism*) olarak bilinen ve Batı dünyasını temel referans noktası olarak alan geleneksel bakış açısıdır.² Uluslararası İlişkiler disiplinde geleneksel bakış açısına göre uluslararası ilişkiler tarihi, güçlü devletlerin yükseliş ve çöküş süreçleri ekseninde ve büyük güçler arasındaki sürekli mücadeleler kapsamında algılanmaktadır.³ Bu algının yol açtığı en önemli sonuçlardan bir tanesi ise küresel sistemdeki hegemonya olgusunun yalnızca Batı merkezli büyük güçlerin yükseliş süreçleri temelinde açıklanmasıdır.

Hegemonyanın inşası ve sürdürülmesine ilişkin Uluslararası İlişkiler literatürü çoğunlukla 19. yüzyılda Britanya'nın, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise ABD'nin bölgesel ve küresel politikalarına odaklanmaktadır.⁴ Bu çalışmalarda II. Dünya Savaşı sonrası dönemde “süper güç” statüsüne yükselen ABD'nin Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte küresel bir hegemonya kurmaya çalıştığı öne sürülmektedir.⁵ ABD hegemonyasının kurumsal temelleri, yapısal özellikleri ve bu hegemonyanın küresel sistem üzerinde yol açtığı sonuçlar hegemonya çalışmalarının temel sorunsallarını oluşturmaktadır. Bu kapsamda ABD hegemonyasının küresel bir barışa ve istikrara yol açacağı

¹ Amitav Acharya ve Bary Buzan, “Neden Batı Kökenli Olmayan Bir Uluslararası İlişkiler Teorisinden Yoksunuz?”, *Batı Kökenli Olmayan Uluslararası İlişkiler Teorisi, Asya Üzerine ve Asya'nın Ötesinde Çeşitli Perspektifler*, (çev. Ebru Thwaites Diken), Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 1. Basım, Sakarya, 2018, s. 19.

² Erdem Özlük, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu, Kimliği ve Sorunları”, Şaban Kardeş ve Ali Balcı, (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2015, s. 113.

³ Tarak Barkawi ve Mark Laffey, “The Postcolonial Moment in Security Studies”, *Review of International Studies*, 32, 2006, s. 329.

⁴ Giovanni Arrighi, “The Three Hegemonies of Historical Capitalism”, *Review*, 13:3, 1990, 365-408. Immanuel Wallerstein, “U.S. Weakness and the Struggle for Hegemony”, *Monthly Review*, 55:3, 2003, July-August.

⁵ Ian Clark, “Bringing hegemony back in: the United States and international order”, *International Affairs*, 85:1, 2009, s. 23-36.

Hegemonik İstikrar teorisi ile ele alınırken, bu hegemonyanın düşüşe geçerek yükselmekte olan yeni güçlere aktarılacağı Güç Geçiş Teorisi üzerinden incelenmektedir.⁶ Çin'in yükselişi ve bu yükselişin Orta Doğu politikalarına etkisi de güç geçiş teorilerinin sağladığı temel argümanlar çerçevesinde, ABD'nin Orta Doğu'da düşüşe geçen bir hegemon olduğu, burada doğacak güç boşluğunun ise Çin tarafından kurulacak olası bir hegemonya ile doldurulabileceği tartışmasına dayandırılmaktadır.⁷

Batılı hegemon güçlerin yükseliş süreçleri ile Çin'in yükselişinin karşılaştırılmasına dayanan bakış açısı, Uluslararası İlişkiler disiplinine hâkim olan Avro-Atlantik merkezli bir tarih anlayışını yansıtmaktadır. Bu anlayış doğrultusunda Çin'in yeni hegemon güç olacağına yönelik çalışmaların bir kısmı argümanlarını Güney ve Doğu Asya gibi Çin'in geleneksel nüfuz bölgelerindeki politikalarına odaklanarak açıklamakta diğer kısmı ise Afrika ve Latin Amerika'ya yapılan yatırımları Çin hegemonyasının yaygınlaştırılması çabaları kapsamında değerlendirmektedir. Ancak Çin hegemonyasını temel alan dış politika çalışmalarının çok az bir kısmı Çin'in Orta Doğu politikasını analiz etmektedir. Hâlbuki Uluslararası İlişkiler'de Orta Doğu, küresel hegemonyanın kurulması sürecinde kontrol ve etki sahibi olmak için mücadele edilen stratejik bir bölge olarak kabul görmektedir.⁸ Nitekim küresel sistemde daha önce hegemon güç olan aktörlerin Orta Doğu ve Levant bölgesinde aktif bir dış politika izledikleri, Orta Doğu'nun merkez olduğu ulaştırma ve ticaret rotalarını kontrol etmeye çalıştıkları öne sürülmektedir. Bu kapsamda Britanya İmparatorluğu'nun Hint alt kıtasına giden ticaret yollarını kontrol etmesi imparatorluğun devamlılığı için hayati olarak kabul

⁶ Steve Chan, *China, the US and the Power-Transition Theory A Critique*, Routledge Publications.

⁷ S. G., Brooks, & W. C. Wohlforth, "The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-first Century: China's Rise and the Fate of America's Global Position", *International Security*, 40:3, 2016, s. 7-53. F. Shor, "Declining US Hegemony and Rising Chinese Power: A Formula for Conflict?", *Perspectives on Global Development and Technology*, 11:1, 2012, s. 157-167. Syed Inam Ali Naqvi, "A New World Order: China's Role in Reshaping the Middle East and Challenging American Hegemony", 2023, <https://modern diplomacy.eu/2023/03/16/a-new-world-order-chinas-role-in-reshaping-the-middle-east-and-challenging-american-hegemony/>

⁸ Martina Ponížilová, "Foreign Policy Activities of China in the Middle East: Establishing Energy Security or Being a Responsible Emerging Power?", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 21:6, 2019, s. 643-662. Foreign Policy (2022, 20 Temmuz), China Won't Replace the U.S. in the Middle East, Daniella Pletka and Dan Blumenthal, <https://foreignpolicy.com/2022/07/20/china-us-middle-east-relations-hegemon-saudi-iran/>

edilmiştir.⁹ Soğuk Savaş döneminde Eisenhower Doktrini aracılığıyla SSCB etkisinin ve komünist ideolojinin yayılmasını engellemek üzere ABD'nin bölgedeki etkisini artırdığı ve Britanya'nın yerine bölgenin yeni hâkim gücü olduğu bilinmektedir.¹⁰

Çin ile Orta Doğu ilişkilerine odaklanan akademik çalışmalar ise çoğunlukla enerji arz güvenliğine ve medeniyetler arası farklılığa vurgu yapmaktadır. Fakat Orta Doğu'daki enerji piyasalarında giderek artan payına rağmen Çin, bölgede yaşanan krizlerde ve siyasi anlaşmazlıklarda taraf tutmama, bölgenin tüm ülkeleri ile iyi ilişkileri sürdürme, egemenliğe saygı ve iç işlerine karışmama şeklinde özetlenebilecek geleneksel dış politika ilkelerini takip etmeye devam etmektedir. Ancak “yeni hegemon güç” olacağı iddia edilen Çin'in Orta Doğu'da bölgesel sorunların tarafı olmak istememesi, mevcut Uluslararası İlişkiler kuramları ve siyasi tarih karşılaştırmalarının açıklamakta yetersiz kaldığı bir çelişki ortaya çıkarmaktadır.

Bu kapsamda çalışmanın temel amacı, Çin dış politikasını Avro-Amerikan merkezli güçlerle karşılaştırmalı şekilde ele alan yaklaşımların Çin'in Orta Doğu'da izlemekte olduğu politikaları açıklamakta yetersiz kaldığını ortaya koymaktır. Temel argüman, Çin'in Orta Doğu politikasının Avro-Atlantik hegemonya modelinden ziyade Janet Abu Lughod tarafından önerildiği gibi Hegemonya'da Karşılık Bağımlılık teorisi ile açıklanabileceğidir. Buna göre Çin'in evrensel bir hegemonya politikası izlemediği Suudi Arabistan ve İran örnekleri üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Argümanı desteklemek için çalışmada Uluslararası İlişkiler disiplini kapsamında geliştirilen Dünya Sistemleri Analizi'nin “hegemonya” ya ilişkin argümanları ve bu argümanların Avrupa merkezli niteliğini eleştiren Andre Gunder Frank ekolünün temel savları incelenmiştir. Teorik açıklamalar Çin'in Orta Doğu'da izlediği politikalar ile sentezlenerek yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre Çin tarafından Orta Doğu'da izlenen dış politika, Avro-Amerikan merkezli güçlerin yükseliş sürecinde izledikleri hegemonik mücadele stratejisi ile açıklanamayan unsurlara sahiptir. Buna göre Pekin tarafından Orta Doğu'da izlenen temel dış politika

⁹ Richard Davis, “Britain's Middle Eastern Policy, 1900-1931: Dual Attractions of Empire and Europe”, *Politique, Culture, Société*, 2, 2010, 3., M. Woodhouse, “Britain and the Middle East”, *Pakistan Horizon*, 62:1, 2009, s. 89.

¹⁰ Salim Yaquub, “Imperious Doctrines: U.S.-Arab Relations from Dwight D. Eisenhower to George W. Bush”, *Diplomatic History*, 26:4, 2002, s. 572.

ilkeleri geleneksel Çin dış politika ilkelerine bağlılık göstermektedir. Ancak Çin'in imparatorluk dönemi yönetim anlayışının da etkisi ile Pekin tarafından sınırları ötesindeki bölgelerde doğrudan müdahaleye varan ve hegemonik mücadeleyi gerektiren bir dış politikadan kaçınılmaktadır. Bu politika doğrultusunda Çin'in Orta Doğu'da izlemiş olduğu dış politikanın hegemonya mücadelesinden ziyade çatışma ve iş birliği unsurlarının ulusal çıkarlar yönünde sentezlendiği bir görünüm arz ettiği ortaya konmuştur.

Bu kapsamda çalışmada öncelikle Wallerstein tarafından geliştirilen Dünya Sistemleri analizinin temel unsurları ele alınmış, daha sonra bu analizin Avrupa merkezli niteliklerini eleştiren Frank ekolü incelenmiştir. A. G. Frank, G. Arrighi ve B. Gills tarafından geliştirilen argümanları izleyerek Karşılıklı Bağımlı Hegemonlar argümanını oluşturan J. Abu Lughod'un temel savları, Pekin'in Suudi Arabistan ve İran ile ilişkilerine uygulanmıştır.

1. Immanuel Wallerstein ve Dünya Sistemleri Analizi

Hegemonya kavramı, Dünya Sistemi analizcileri tarafından üretim, ticaret ve finans alanındaki eş zamanlı üstünlüğü ifade edecek şekilde kullanılmaktadır.¹¹ Hegemonya, Wallerstein ile birlikte günümüzde en dinamik tartışma konularından birisini oluşturan Dünya Sistemleri analizinin temel unsuruna dönüşmüştür. Sistem, aralarında herhangi bir nedenle zorunlu ilişkiler bulunan öge veya alt sistemler seti olarak tanımlanabilir ve “sistem analizi” bu ögelerin birbirleriyle ilişkisini, sisteme etkilerini ve sistemin bu ögelere etkilerini inceler.¹² Wallerstein, Dünya Sistemleri analizini “bir teori değil fakat sosyal bilimler araştırmalarının üzerine inşa edildiği ön kabullere yönelik bir itiraz” olarak nitelendirmekte ve bu yöntem, içinde bulunulan toplumsal tarihsel sistemin süreklilik ve çelişkileri içerisinde ele alındığı özgün bir bakış açısı olarak kabul edilmektedir.¹³

Wallerstein'a göre tarihsel bir sistemde devletlerin hâkimiyetlerini gerçekleştirebilmesinin birbirinden oldukça farklı iki yolu vardır. Birincisi, dünya-ekonomiyi bir dünya-imparatorluk haline dönüştürmektir. İkincisi ise dünya-sistem içinde “hegemonya” olarak adlandırılan şeyi elde etmektir. Wallerstein'ın tanımlamasında “Dünya-imparatorluk” kavramı ile tüm

¹¹ İlker Aktükün ve Zekeriyya Akdağ, “Küresel Hegemonya Mücadelesinde Çin”, *Journal of Applied and Theoretical Social Sciences*, 3:1, 2021, s. 9.

¹² Elçin Aktoprak, “Immanuel Wallerstein: Sosyal Bilimlere Yeniden Bakmak”, *Uluslararası İlişkiler*, 1:4, 2004, s. 31.

¹³ Immanuel Wallerstein, *The Essential Wallerstein*, The New Press, New York, 2000, s. 129.

dünya-sistemde tek bir siyasi otoritenin bulunduğu bir yapı kast edilmektedir. Buna göre son beş yüzyıl içinde bu türden bir dünya-impatorluk yaratmak amacıyla üç ciddi girişim olmuştur. Bunlardan ilki 16. yüzyılda V. Charles'ın girişimi, ikincisi 19. yüzyılın başında Napolyon'un ve üçüncüsü 20. yüzyılın ortalarında Hitler'in girişimidir. Bu üç girişim de başarısız olmuş ve uluslararası sistemde dünya-impatorluk kurmayı başaran bir devlet henüz var olmamıştır. Uluslararası sistemde dünya-impatorluk kurulamasa da üç kez "hegemonya" kurma girişimi başarı ile sonuçlanmıştır. Bunlardan ilki 17. yüzyılın ortalarında bugün Hollanda olarak adlandırılan Birleşik Eyaletler, ikincisi 19. yüzyılın ortalarında Birleşik Krallık ve üçüncüsü 20. yüzyılın ortalarında Birleşik Devletler tarafından kurulan hegemonyalardır. Bunlara "hegemonik" denmesini sağlayan temel özellik belirli bir dönem için devletlerarası sistemde oyunun kurallarını belirlemeleri, üretim, ticaret ve finans alanında dünya-ekonomiye hâkim olmaları, askerî açıdan oldukça güçlü olmakla birlikte siyasi olarak istediklerini minimum askerî güç kullanarak elde edebilmeleri ve küresel sistemde kullanılan kültürel dili düzenleyebilmeleridir.¹⁴

Bir devlet gerçek anlamda hegemonik olur olmaz gerilemeye başladığını iddia eden Wallerstein'in kullandığı en önemli kavramlardan biri "hegemonyaların" çevrimsel yükseliş ve düşüşleridir.¹⁵ Çevrimsel yükseliş ve düşüşlerin neden olduğu üç savaş tanımlayan Wallerstein'a göre 1618-1648, 1792-1815, 1914-1945 dönemlerinde yaşanan savaşlar bu türden hegemonik savaşlardır ve yapısal bakımdan dördüncüsünün olmaması için hiçbir sebep yoktur.¹⁶ Bu kapsamda ABD'nin savaş sonrası dönemde hegemonik bir güç olarak kazandığı başarı, ülkenin hegemonik çöküşünün koşullarını da yaratmıştır. Vietnam Savaşı'nı, 1968 devrimlerini, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasını ve 11 Eylül 2001 saldırılarını ABD hegemonyasının çöküş sürecinin en önemli aşamaları olarak gören Wallerstein, mevcut kapitalist-dünya sisteminin nihai krizini yaşadığına dikkat çekmektedir.¹⁷

¹⁴ Immanuel Wallerstein, *Dünya-Sistemleri Analizi, Bir Giriş*, (çev. Ender Abadoğlu, Nuri Ersoy), Bgst Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2011, s. 106-107.

¹⁵ Immanuel Wallerstein, *Modern Dünya Sistemi, Merkantilizm ve Dünya Avrupa Ekonomisinin Güçlendirilmesi, 1600-1750*, 2. Cilt, (çev. Latif Boyacı), Yarı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2010, s. 50

¹⁶ Immanuel Wallerstein, *Jeopolitik ve Jeokültür, Değişmekte Olan Dünya-Sistem Üzerine Denemeler*, (çev. Mustafa Özel), Küre Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2016, s. 161.

¹⁷ Immanuel Wallerstein, *Amerikan Gücünün Gerileyişi, Kaotik Bir Dünyada ABD*, (çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2015, s. 22.

Wallerstein'in dünya-sistemi kuramının Çin'in yükselişini açıklamakta yetersiz kaldığı ve bu kuram çerçevesinde geliştirilen hegemonya anlayışının tarihi bütünsel olarak ele almadığına yönelik birçok eleştiri bulunmaktadır. Dünya Sistemi kuramına yöneltilen eleştirilerden biri, Dünya Sisteminin sadece kapitalist yapıyla ilintilendirilmesi, Avrupa'nın dünya ölçeğinde genişlemesinin tarihin başlangıç noktası olarak kabul edilmesi ve böylece Avrupa'nın etken bir özne, geride kalanların ise edilgen unsurlar olarak değerlendirilmesidir.¹⁸

1.1. Dünya Sistemleri Analizinin Eleştirisi ve Frank Ekolü

Wallerstein tarafından geliştirilen "kapitalist dünya ekonomisi" ve "dünya sistemi" kavramsallaştırmalarına en önemli eleştirilerden birini sunan Andre Gunder Frank, 1970'li yıllarda bağımlılık teorisine yaptığı katkılarla tanınmış, 1980'li yıllarla birlikte dünya sistemi kuramı çerçevesindeki tartışmalara katılmıştır. Frank'ın odaklandığı temel unsur, ana akım teorik açıklamaların Batı merkezli tarih anlayışını benimsediği olmuştur. Buna göre Frank, tarihî süreç içerisinde dünya sistemi özelliği gösteren sistemlerin yalnızca Batı merkezli ortaya çıkmadığını ve Batı merkezli sistemlerin yükselişinden önce Asya merkezli dünya sistemlerinin var olduğunu savunmuştur.¹⁹ Frank tarafından benimsenen bu yaklaşım daha sonra Giovanni Arrighi, Barry K. Gills, Samir Amin ve Janet Abu-Lughod tarafından geliştirilmiştir. Frank ve takipçileri tarafından geliştirilen anlayış, Dünya Sistemi analizinde Batı merkezli tarih anlayışını eleştirmekte ve Asya'nın geçmiş dönemlerdeki hâkim konumunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu hususta Frank ve takipçileri, Dünya Sistemleri Analizi'nin temel argümanlarını kabul etmekle birlikte 16. yüzyıl öncesinde Asya merkezli bir Dünya Sistemi olduğu konusunda temel akımdan ayrılmaktadırlar.

Andre Gunder Frank teorik çalışmalarını ilk olarak Bağımlılık Okulu kuramının argümanlarına dayandırarak geliştirmiştir. Nitekim Frank'ın çalışmalarının düşünsel temellerinin atıldığı dönem olan 1960'lar Bağlantısızlık Hareketi ve Üçüncü Dünyaçı akımın da etkisiyle geleneksel

¹⁸ Nihal Emeklier, "Dünya Sistem Kuramı ve Afro-Avrasya Uluslararası Sistemi: 1500'den Önce - 1500'den Sonra", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Afro-Avrasya Özel Sayısı, 1:1, 2017, s. 180.

¹⁹ Annamarie Oliverio ve Pat Lauderdale, "The World System According to Andre Gunder Frank: Hegemony and Domination", *Journal of World Systems Research*, 21:1, 2015, s. 184.

Uluslararası İlişkiler teorilerine alternatif yorumların şekillenmeye başladığı yıllardır. Bununla birlikte 1970-1991 döneminde dünya politikasında meydana gelen değişim ve dönüşümler Frank'ı Dünya Sistemleri analizi çerçevesinde çalışmaya sevk etmiştir. Frank, “azgelişmişliğin gelişmesi” ve “yeniden Doğu” (*re-Orient*) gibi kavramları ortaya atarak mevcut paradigmaların yıkılmasına ve yeni bir paradigmanın oluşturulmasına katkı sağlamıştır.²⁰ 1991 yılında sosyalist sistemin kapitalist sistem içerisinde bir parçaya dönüşerek yok olması ve Asya ülkelerinin dikkat çeken yükselişi, A.G. Frank için “dünya ekonomik sistemi” teorilerinin yetersizliğini ortaya çıkarmış ve teorinin yeniden ele alınması için uygun ortamı sağlamıştır. Nitekim mevcut sistemin 1450'de Batı Avrupa'da ortaya çıkarak tüm dünyaya yayıldığını iddia eden dünya ekonomisi teorisi, Doğu Asya'daki devletlerin 1980 ve 1990'lı yıllardaki istikrarlı yükselişini açıklayamamıştır. Bu kapsamda 1994 yılında yayınladığı makalesinde Frank, Braudel ve Wallerstein'in iddia ettiğinin aksine modern dünya ekonomisinin kökeninin Asya merkezli olduğunu ve ancak 1800'lerden sonra Avrupa'nın ön plana çıkmaya başladığını öne sürmüştür.²¹

Frank'ın öncülüğünü yaptığı ve Dünya Sistemleri analizinin Avrupa hegemonyası üzerinden açıklanmasına karşı çıkan yaklaşım, G. Arrighi tarafından 18. yüzyıl öncesi Çin merkezli dünya sisteminin analiz edilmesiyle yeni bir ivme kazanmıştır. Arrighi, hem Avrupa merkezli hem de Asya'daki Çin merkezli sistemde ortaya çıkan hegemonyanın özgün niteliklerini analiz ederek Çin'in gelecekteki olası hegemonyasının neye benzeyeceği üzerine argümanlar geliştirmiştir. Arrighi, Batı merkezli devletlerarası sistemin ortaya çıkardığı hegemonyanın aksine Doğu Asya merkezli sistemin teritoryal genişleme yönünde bir rekabete yol açmadığını savunmaktadır. Buna göre 18. yüzyıldan önce Doğu Asya merkezli sistemin hegemon gücü olan Çin, teritoryal genişlemeden çok ulusal ekonomi ve devlet inşası yoluyla sistem içerisindeki konumunu güçlendirmiştir. Bu aşamada 1644 yılında kurulan Qing Hanedanlığı'nın kuzey ve kuzeybatı sınır bölgelerine doğru göstermiş olduğu yayılmanın “sonsuz” genişleme zincirinin bir halkası olmaktan çok, sınır çizme hedeflerine uygun olarak zaman ve mekânla sınırlı olan bir

²⁰ Cristobal Kay, “Andre Gunder Frank: ‘Unity in Diversity’ from the Development of Underdevelopment to the World System”, *New Political Economy*, 16:4, 2011, s. 524.

²¹ Andre Gunder Frank “The World Economic System in Asia Before European Hegemony”, *The Historian*, 56:2, 1994, s. 256

özellik gösterdiği vurgulanmaktadır. Qing Hanedanlığı döneminde Çin'in göstermiş olduğu bu teritoryal yayılma Batılı hegemonların aksine periferilerden kaynak elde etmekten çok bu bölgelere yatırım ile sonuçlanan bir özellik de göstermektedir.²² Arrighi yapmış olduğu bu analizler sonucunda Çin hegemonyası tartışmalarına farklı bir bakış açısı sağlamış ve bu analizler, Barry K. Gills ve J. Abu-Lughod tarafından geliştirilerek Avro-Atlantik merkezli hegemonya anlayışının temel argümanlarına alternatif bir anlayış geliştirilmesine olanak sağlamıştır.

Gills, Dünya Sistemi kuramının kabul ettiği, dünyadaki rolleri ve işlevleri açısından “birbirine benzer hegemonların” sistem içerisinde tek hâkim olduğu ve bu hegemon gücünü kaybettiğinde bir başkasının onun yerini aldığı “ardışık sıralanma” sürecini reddetmektedir. Burada Gills birden fazla hegemonun hüküm sürdüğü karşılıklı olarak bağlantılı bir hegemonyalar setinin var olduğunu savunmaktadır.²³ Buna örnek olarak Portekiz'in dünya sisteminde lider bir deniz gücü olmasının yanında Portekiz'in Habsburg, Osmanlı, Babür ve Ming İmparatorlukları gibi çok önemli bir hegemonyalar grubuyla birlikte ve onlarla karşılıklı ilişki içinde var olduğu 16. yüzyılı göstermektedir.

Gills tarafından sunulan kuramsal bakış açısına göre 21. yüzyıl dünya düzeninde Çin'in yeni bir güç merkezi olarak yükselişi, küresel sistemde Avro-Amerikan merkezli ekonomik, siyasi ve sosyal yapının yaşamış olduğu krizin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Tarihsel sürecin göstermiş olduğu gibi dünya sisteminde meydana gelen bu tür bir kriz, sistemin tamamında meydana gelecek radikal bir kırılmaya yol açacak ve yeni hegemonların ortaya çıkması ile sonuçlanacaktır. Ancak Gills'in öne sürdüğü yeni hegemonik yapı, 21. yüzyıla kadar hâkim olan Avro-Amerikan merkezli hegemonik yapının siyasi, sosyal ve ekonomik değerlerinden tamamen farklı bir içeriğe sahip olacak bir düzeni içermektedir. Bu nedenle Çin merkezli ortaya çıkacak ve farklı hegemonların bir arada var olmasına dayanacak yeni dünya düzeni, “Çin Tehdidi” söylemlerine yol açan Batı merkezli tarihsel yorumlar

²² Giovanni Arrighi, *Adam Smith Pekin'de 21. Yüzyılın Soykütüğü*, (çev. İbrahim Yıldız), Yordam Kitap, 2. Basım, İstanbul, 2008, s. 321.

²³ B. K. Gills ve A. G. Frank, “Dünya Sisteminde Çevrimler, Krizler ve Hegemonik Değişiklikler (MÖ 1700- MS 1700)”, Andre Gunder Frank, Barry K. Gills, (der.), *Dünya Sistemi Beş Yüzyıllık mı, Beş Bin Yıllık mı?*, (çev. Esin Soğancılar), İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 287.

ile açıklanamamaktadır. Gills tarafından önerilen yeni bakış açısı, Janet Abu-Lughod'un geliştirmiş olduğu karşılıklı bağımlı hegemon güçlerin varlığına dayanan sistem öngörüsü ile genişletilmiştir.

1.2. Janet L. Abu-Lughod ve Hegemonya'da Karşılıklı Bağımlılık Olgusu

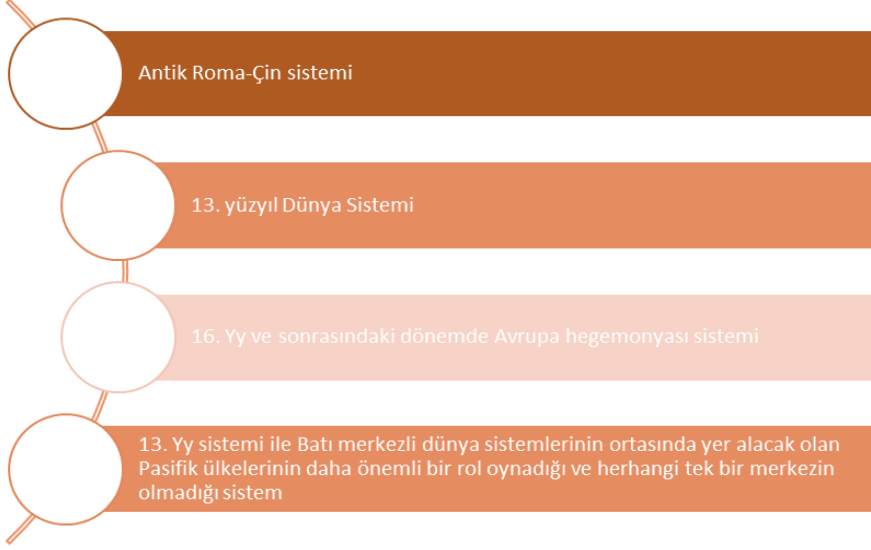
Dünya Sistemleri kuramına J. Abu Lughod tarafından yapılan katkı, kendisinden önceki argümanları geliştirirken aynı zamanda önemli bir kırılma noktası da yaratmıştır. Abu-Lughod'un temel argümanı, bir dünya sistemine her zaman tek bir egemen tarafından hükmedilmediği bunun yerine kendi etki alanlarında hâkim aktörler olan birkaç güç merkezinin hem rekabet hem de iş birliği aracılığıyla bir arada var olabildiği dünya sistemlerinin varlığıdır.²⁴ Bu önerme ile Abu-Lughod Dünya Sistemleri analizinde var olan iki temel anlayışa bir üçüncüsünü eklemektedir.

Wallerstein, 16. yüzyılda Batı-Avrupa'da ortaya çıkan dünya sisteminin hâlâ geçerli sistem olduğunu öne sürerken, Frank ve Gills ise 5000 yıldır tek bir dünya sisteminin var olduğunu fakat bu sistemin sürekli evrimler geçirerek varlığını devam ettirdiğini savunmaktadır. Abu-Lughod bu tartışmaya; her biri değişen bir yapıya ve kendi hegemonlar grubuna sahip birkaç ardışık dünya sisteminin var olduğu teziyle karşı çıkmaktadır.²⁵ Abu-Lughod birbirini takip eden dört farklı dünya sistemi sıralamaktadır:

²⁴ Barry K. Gills, "Dünya Sisteminde Hegemonik Geçişler", Andre Gunder Frank, Barry K. Gills (der.), *Dünya Sistemi Beş Yüzyıllık mı, Beş Bin Yıllık mı?*, (çev. Esin Soğancılar), İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 243.

²⁵ Janet Abu-Lughod, J. "Süreksizlikler ve Süreklilikler: Tek Dünya Sistemi mi Yoksa Birbirini İzleyen Sistemler mi?", Andre Gunder Frank, Barry K. Gills (der.), *Dünya Sistemi Beş Yüzyıllık mı, Beş Bin Yıllık mı?* (çev. Esin Soğancılar), İmge Kitabevi, Ankara 2003, s. 509.

Şekil. 1 Abu Lughod'a Göre Ardışık Dünya Sistemleri

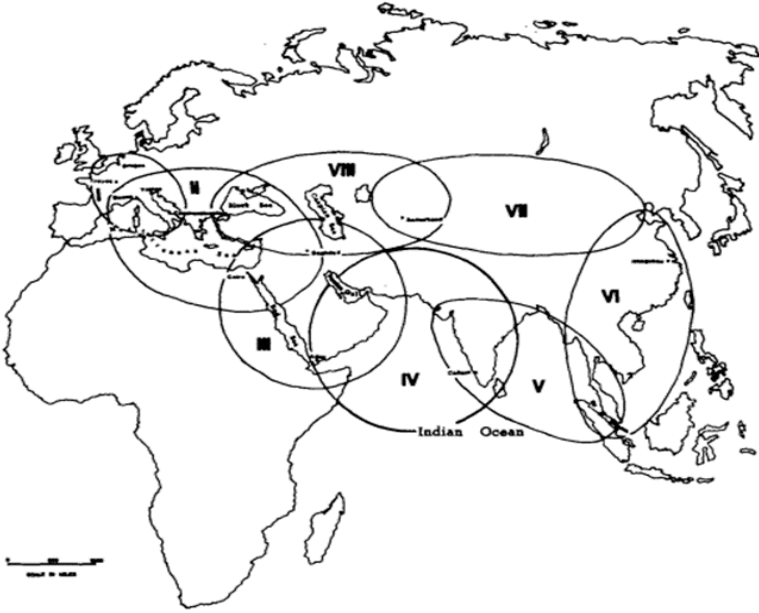
Kaynak: Nielsen, 1991, s. 483

Abu-Lughod'un tezinin temel önermesi, yeni ortaya çıkmakta olan küresel sistemin "hegemonya" ve "hegemon güçler arasındaki ilişkiler" açısından 13. yüzyıl dünya sisteminde geçerli olan yapıya benzeyeceği önermesidir. Buna göre Doğu ve Batı medeniyetleri arasında bütünleşmeye yönelik önemli adımların atıldığı 1250 dolaylarında, Doğu ve Batı arasında önemli bir denge oluşmaya başlamıştır. 13. yüzyıl dünya sistemini karakterize eden temel özellik birbirinden farklı siyasi, ekonomik ve toplumsal özelliklere sahip olan, her birine farklı bir gücün hâkim olduğu fakat bu güçler arasındaki ilişkilerin bir arada var olma ve iş birliği ile şekillendiği çok merkezliktir.²⁶ Bu sistemde Abu-Lughod, 13. yüzyıl dünya sistemini coğrafi olarak Kuzeybatı Avrupa ve Çin arasında uzanan bir sistem olarak tanımlamış, politik ve kültürel olarak ayrı üç çekirdek bölgeyi birbirine bağlayan iç içe geçmiş sekiz ticaret devresinin varlığını ortaya koymuştur (Bkz. Harita.1).

²⁶ Barry K. Gills, "Janet Abu-Lughod and the World System: The History of World System Development and the Development of World System History", *Journal of World System Research*, 20:2, 2014, s. 176.

Birbiri ile bağlantılı ve iç içe geçmiş farklı alt sistemlerden oluşan 13. yüzyıl dünya sisteminde en önemli alt bölgeyi Akdeniz'in doğusu, Orta Asya ve Hint Okyanusu'na uzanan III numaralı sistem oluşturmaktadır. Orta Doğu merkezli bu sistem, tarih boyunca emperyal yayılmanın merkezi olmuştur.²⁷ Buna göre Orta Doğu ve Akdeniz'in doğusunu içine alarak Hint Okyanusu üzerinden Çin'e uzanan bu alt-sistemin merkezini Basra Körfezi oluşturmaktadır. Coğrafi konumunun sahip olduğu stratejik önem sebebiyle Körfez bölgesinin tarihî önemine vurgu yapan Abu-Lughod, bu bölgenin kendi iç dinamiklerinin ve sahip olduğu düzenin tüm alt sistemler arasında ticaret yolu ile kurulan karşılıklı etkileşim için hayati bir önem taşıdığını ortaya koymaktadır.²⁸

Harita 1: 13. Yüzyıl Dünya Sisteminin Yapısı

Kaynak: Abu-Lughod, 1987, s. 8.

²⁷ Janet L. Abu-Lughod, "The Shape of the World System in the Thirteenth Century", *Studies in Comparative International Development*, 22:4, 1987, s. 10.

²⁸ Janet L. Abu-Lughod, *Before European Hegemony, The World System A.D. 1250-1350*, Oxford University Press, New York 1989, s. 208.

Bu bölgelerin her birinde bir veya daha fazla sayıda hegemon var olmasına karşılık, hiçbir alt sistemin tek başına sistemin bütünü üzerinde hegemonya uygulamadığı bir mekanizmanın işlediği kabul edilmektedir.²⁹ Nitekim bu dönemde Doğu ve Batı medeniyetleri arasında bir denge oluşmaya başlamış ancak bu denge 15. yüzyılda başlayan coğrafi keşifler sonrasında Batı medeniyetinin öne geçmesi ile sonuçlanmıştır. Coğrafi keşiflerden önce teknolojik ve kurumsal anlamda Batı'dan çok daha gelişmiş düzeyde olan Doğu merkezli sistemin, küresel yapı içerisinde hegemon olması Batı'ya göre daha mümkündür. Bununla birlikte merkezinde Çin İmparatorluğu'nun yer aldığı Doğu sistemi yerine Batı medeniyeti yükselmiş ve küresel sistemin hegemon gücü haline gelmiştir. Doğu ve Batı sistemleri arasındaki dengenin Batı medeniyeti lehine değişmesini açıklamak üzere Çin ekonomisinin durağan yapısına ve katı düzenlemelere sahip imparatorluk sistemine vurgu yapan yorumlar Abu-Lughod'a göre Avrupa merkezli bir yorumdur. Çünkü bu yorumun gözden kaçırdığı nokta, Çin'in liderliğinde yüksek bir gelişmişlik seviyesine ulaşmış olan antik Doğu medeniyetinin bu refahının yine imparatorluk sistemi ve "durağan" Çin ekonomik yapısı ile sağlanmış olduğudur.³⁰

Abu-Lughod için önem taşıyan olgu, "Doğu'nun düşüşünün Batı'nın yükselişinin öncülü olduğu" konusundaki gerçekliktir.³¹ Hegemonik geçiş konusunda da devletlerin mutlak yükseliş ve düşüş süreçleri algısının yanıltıcı olduğunu söyleyen Abu-Lughod, bunun yerine devletlerin karmaşık, çok katmanlı bir hiyerarşideki görece konumunu vurgulamaktadır. Buna göre, bazı ulusların diğerleri karşısında görece olarak güç kazanması ve zaman zaman kendilerine bağımlı olanlarla karşılıklı etkileşimlerinde kuralları koyma başarısını göstermeleri "yükseliş", bu avantajlı konumun yitirilmesi de "düşüş" olarak nitelendirilmelidir. Buna göre dünya sistemi içerisinde, daha önce çevre konumundaki oyuncular sistemde daha güçlü konumlar işgal etmeye başladıklarında ve daha önce yoğun karşılıklı etkileşimlerin kıyısında kalan coğrafi bölgeler, odak noktaları haline geldiğinde "dünya sisteminin yeniden yapılanması" olgusundan söz edilmelidir.³²

²⁹ Abu Lughod, "Süreksizlikler ve Süreklilikler: Tek Dünya Sistemi mi Yoksa Birbirini İzleyen Sistemler mi?", s. 515.

³⁰ Janet L. Abu-Lughod, "The Shape of the World System in the Thirteenth Century", s. 5-6.

³¹ B. K. Gills ve A. G. Frank, "Dünya Sisteminde Çevrimler, Krizler ve Hegemonik Değişiklikler (MÖ 1700- MS 1700)", s. 348.

³² Janet L. Abu-Lughod, *Before European Hegemony, The World System A.D. 1250-1350*, s. 334.

Günümüz dünya sisteminde ortaya çıkmakta olan ekonomik ve siyasal krizlerin, daha önce etkin güçler olmayan Asyalı devletlerin yükselişe geçmelerinin tek bir açıklaması vardır. Bu açıklama dünya sisteminin yeniden yapılanmakta olduğudur. Bununla birlikte Abu-Lughod'un modelinin günümüz dünya-sistemine uygulanmasında yadsınmaması gereken önemli bir ayrıntı; bölgesel hegemonyalara ilişkindir. Buna göre hegemonik gücün bölgesel biçimi, dünya-sistemi içerisindeki hegemonya biçiminden farklı olabilir. Ancak küresel hegemonya hiçbir zaman yalnızca tek bir gücün elinde değil aksine özellikle küresel hegemonya veya dünya hegemonyası her zaman sınıf koalisyonları, ittifaklar ve rekabetçi olanları da içine almak üzere devletler arasındaki diğer ortaklık biçimlerinden oluşan karmaşık bir ağ sistemi aracılığıyla uygulanan ortak bir hegemonya olagelmıştır.³³ Tek bir hegemon gücün uluslararası üretim ve ticarete hâkim olmaması anlamında hiyerarşik bir yapıda olmayan 13. yüzyıl dünya sistemi, "merkez"inde tek bir coğrafi birimin bulunmadığı bir yapı göstermektedir.³⁴

Dünya Sistemleri teorisyenlerinin bugün çoğunlukla kabul ettiği gibi Avro-Atlantik merkezli dünya sistemi ve bu sistem içerisinde hegemonya sahibi olan ABD etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Mevcut dünya sisteminin ve hegemon gücün etkinliğinde meydana gelen bu düşüş, yeni bir hegemonya modelinin geçerli olacağı Asya merkezli bir dünya sisteminin kurulmasına imkân tanımaktadır. Yeni oluşmakta olan dünya sisteminin nasıl bir yapıya sahip olabileceği üzerine öngöründe bulunan Abu-Lughod'a göre Avrupa hegemonyasının yeni bir tür dünya hegemonyası ile yer değiştirmesi çok zor görünmektedir. Ancak 13. yüzyılda olduğu gibi farklı alt-sistemlerde hâkim birden çok hegemonun birlikte var olduğu bir dünya sisteminin oluşması çok daha olasıdır.³⁵ Bu yoruma göre Çin'in bölgesel hegemonyası agresif dış politikalara dayansa da küresel hegemonyanın mutlaka ittifaklara dayanması gerektiği yorumu yapılabilir.³⁶

³³ Barry K. Gills, "Dünya Sisteminde Hegemonik Geçişler", s. 244.

³⁴ Janet L. Abu-Lughod, *Before European Hegemony, The World System A.D. 1250-1350*, s. 365.

³⁵ Age, s. 371.

³⁶ Donald A. Nielsen, "After World Systems Theory: Concerning Janet Abu-Lughod's 'Before European Hegemony'", *International Journal of Politics, Culture and Society*, 4:4, 1991, s. 482.

2. Çin'in Orta Doğu Politikasında Suudi Arabistan ve İran ile İlişkilerin Analizi

Abu-Lughod'un 13. dünya sisteminde tüm alt bölgeler arasındaki etkileşimi sağlaması açısından kritik bir öneme sahip olduğu belirtilen alt sistem Orta Doğu'yu merkeze alan sistemdir. Orta Doğu mevcut sistemin işleyişinde hayati bir unsur olan enerji ulaştırma hatlarında ve jeopolitik stratejilerin belirlenmesi hususunda anahtar rol oynamaya devam etmektedir. Ancak tarih boyunca Orta Doğu'yu tanımlayan temel özellikler ekonomik geri kalmışlıktan beslenen siyasi istikrarsızlık, toplumsal ilişkilerin dinî kurallar (İslam) tarafından belirlendiği teokratik bir yapı ve küresel sistemde hegemonya kurmak isteyen güçlerin bölge üzerindeki etki mücadeleleri olmuştur. Bu kapsamda 20. yüzyıl başlarında Britanya'nın bölgeyi kontrol etme yönündeki politikaları II. Dünya Savaşı'ndan sonra yerini ABD ve SSCB arasındaki mücadeleye bırakmıştır. 1991'de SSCB'nin yıkılması üzerine ABD'nin küresel sistemdeki rakipsiz konumu Orta Doğu'nun da hegemon gücü olarak kabul edilmesine yol açmıştır.³⁷

Bölgeyi niteleyen ekonomik ve siyasi olumsuzlukları gidermek üzere II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan bağımsız devletler, dönemin çift kutuplu yapısı gereğince ABD veya SSCB liderliğindeki kalkınma modellerinden birisini benimsemiş ancak bu yabancı ideolojilerin Orta Doğu'daki sorunlara çözüm olmadığına şahit olmuşlardır.³⁸ Bu nedenle, Orta Doğu ülkeleri arasında gelişmeyi sağlayacağına inanılan özgün kalkınma modeli, 1970'lerden itibaren Batı karşıtı bir nitelik kazanmaya başlamış ve bu kapsamda İran'da 1979 İslam Devrimi meydana gelirken Suudi Arabistan'da Vahhabi inancı giderek yaygınlaşmıştır. 1990'lardan itibaren Taliban ve El-Kaide gibi örgütlerin Batı karşıtı söylemler benimseyerek bölgesel çapta etkinlik kazanmaları, 2001 ve 2003 savaşları sonrasında ortaya çıkan siyasi istikrarsızlığın da etkisiyle pekişmiş ve Orta Doğu bu kez de

³⁷ Orta Doğu'da hegemonya mücadelesi ve ABD hegemonyasına ilişkin daha detaylı bilgi için: Leon Hadar, *Sandstorm: Policy Failure in the Middle East*, Palgrave MacMillan Publication, New York, 2005.; Dionysis Markakis, *US Democracy Promotion in the Middle East: The Pursuit of Hegemony*, Routledge, New York, 2016.; Sean Yom, "US Foreign Policy in the Middle East: The Logic of Hegemonic Retreat", *Global Policy*, 11:1, 2020, s. 75-83.; Michael C. Hudson, "To Play the Hegemon: Fifty Years of US Policy toward the Middle East", *Middle East Journal*, 50:3, 1996, s. 329-343.

³⁸ W. L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, (çev. Mehmet Harmancı), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 494.

DEAŞ gibi oluşumların ortaya çıkması ile yeni bir siyasal söylemin ve eylemler bütünü'nün merkezi haline gelmiştir. Cleveland'e göre İslami dirilişin ardındaki itici güç, değişikliği reddetme değil; Orta Doğu'da Batılı ve diğer yabancı kalkınma modellerine bağımlılığın reddedilmesidir.³⁹

Bununla birlikte Orta Doğu, konjonktürel değişimlerden ziyade yapısal sürekliliklerin ağır bastığı bir coğrafya olma özelliği göstermektedir. Bölge devletleri ABD ve Rusya merkezli ideolojiler ve kalkınma modelleri ile ortaya çıkan hayal kırıklıklarını siyasi İslam'ın farklı yorumları ile gidermeye çalışmış olsalar da büyük güçlerle ilişkilerinin niteliği açısından Orta Doğu hâlâ bölge dışı güçlerin etkili olduğu bir yapıya sahiptir. Siyasi tarih açısından bakıldığında bölgesel çatışmaları, ittifak sistemlerini ve ekonomik yapıyı belirleme gücüne sahip olmuş Britanya, ABD, Fransa ve Rusya'ya ek olarak 21. yüzyılda Çin de siyasi ve ekonomik anlamda Orta Doğu'da etki alanı oluşturmaya başlayan dış güçlerden biri haline gelmiştir. 2000'li yılların ilk çeyreğinde bölgedeki hemen bütün devletler ile yapıcı bir ilişki içerisine giren Pekin'in Orta Doğu'da yürütmüş olduğu yoğun diplomasinin ekonomik ve siyasi sonuçları 2006 yılından sonra hissedilir şekilde görünmeye başlamıştır.

Bugün Orta Doğu'nun en büyük ihracat partneri olan ve bölgeye yönelik çok büyük altyapı yatırımları olan Çin, kültürel politikalar ile de Orta Doğu'daki yumuşak gücünü artırmaya çalışmaktadır. Nitekim 2008 sonrasında küresel ekonomik ve siyasi sistemde meydana gelen gelişmeler, bölge ülkelerinin de Çin'e yaklaşımını değiştirmiş, ilişkiler ivme kazanmaya başlamıştır. Bu kapsamda özellikle 2008 Finans Krizi sonrasında Avrupa ülkelerinin Orta Doğu'dan yaptığı ithalatın azalması ve 2009 yılında Obama yönetiminin Asya'ya yönelme ve Orta Doğu'daki varlığını azaltma yönündeki vizyonunu açıklaması, bölge ülkelerinin Pekin ile ilişkilerini gözden geçirme sürecini hızlandıran faktörler olmuştur. Batılı kalkınma modelinin karşısında Pekin Mutabakatı olarak adlandırılan düzenlemeleri kendileri için alternatif olarak gören Orta Doğu ülkeleri, Çin'i kendilerine ekonomik ve siyasi destek sağlayabilecek yeni büyük güç olarak görmektedirler. Orta Doğu ülkeleri için kalkınma modelinin ithal edildiği coğrafya değişmiş olsa da küresel sistemin etkili ve büyük güçleri ile bölgesel ilişkileri dengeleme politikası süreklilik göstermektedir.

³⁹ Age, s. 485-486.

Orta Doğu'da bölgesel güçler arasındaki hâkimiyet mücadelesinin büyük güçlerden biri ile müttefiklik ilişkisi kurarak sürdürülmesi, özellikle Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği'nin bölgeye girişini kolaylaştıran bir faktör olmuştur. Nitekim 1979 İran İslam Devrimi sonrasında ABD İran'a karşı Suudi Arabistan'ı desteklerken SSCB İran'ın yanında yer almıştır. Fakat 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında Suudi Arabistan-ABD ilişkilerinin bozulması, 2005'te İran'da Batı karşıtı grubun temsilcisi olan Amhedinejad'ın cumhurbaşkanı seçilmesi gibi faktörler Orta Doğu'da stratejik dengeleri ve büyük güçlerin konumlanmalarını değiştiren bir etki ortaya çıkartmıştır. Böyle bir ortamda hem Suudi Arabistan hem de İran birbirlerine karşı dengeleyici güç olarak Çin'e dönmüşlerdir.⁴⁰ Fakat her ne kadar Çin, Suudi Arabistan ve İran ile ilişkilerini pekiştirse de bu yakınlaşmada Pekin yönetiminin ABD'yi göz ardı etmeksizin dengeli ve temkinli bir politika yürütmesine engel olmamaktadır.

Suudi Arabistan ve İran'ı Çin ile yakın ilişkiler tesis etmeye yönelten en önemli motivasyon, bu ülkelerin iç politikalarındaki zafiyet ve sınırlılıklardır. Suudi Arabistan iç siyasi düzenini Vahhabiliğin düzenleyici kurallar bütününe oluşturduğu sıkı bir monarşiye dayandırmaktadır. Kral ve ailesinin sıkı otoritesine ve dinî kuralların katı şekilde uygulanmasına bağlı olan monarşik düzenin sürdürülebilmesi için Suudi liderler, enerji ihracatına dayalı ekonomik refahı sürdürülebilir kılmanın baskısı altındadır. Özellikle ABD'nin kaya gazı üretimine başlaması ve Suudi petrolüne duyduğu bağımlılığı azaltması sonrasında meydana gelen jeopolitik değişim sürecinde Suudi liderler yeni bir konum belirleme ihtiyacı içerisinde. ABD ile değişmekte olan ilişkilerinin yanında Suudi Arabistan'ın bölgesel güvenlik hesaplamalarında Pekin'in "önemli bir alternatif" olarak ortaya çıkmasını sağlayan diğer faktörler arasında İran'ın yalnız bırakılması ve Suudi Arabistan'ın dış ilişkilerinde güvenliğin garanti edilmesi gibi hususlar ön plana çıkmaktadır. İran karşısında Çin'in desteğini almadan ABD ile ilişkilerini tam anlamıyla kesmeyen Riyad, bölgesel güvenliğin temel stratejik denge unsurlarını Çin'e ağırlık vererek bir araya getirmektedir. Nitekim 2017 yılında yaptığı konuşmada Suudi Arabistan Kralı Faysal "Çin'in Orta Doğu'da daha önemli bir rol oynamasını ümit ettiğini" dile getirmiş ve yakın gelecekte bu

⁴⁰ Naser Al Tamimi, "China Saudi Arabia Relations: Economic Partnership or Strategic Alliance?", Discussion Paper, Durham University, HH Sheikh Nasser Al-Sabah Programme, Durham, s. 12.

stratejik dengelemenin devam edeceğinin işaretlerini vermiştir.⁴¹ Çin ile Suudi Arabistan arasında giderek stratejik bir boyut kazanan ilişkilerin niteliği, Çin'in Orta Doğu'daki diğer müttefiki İran ile ilişkilerini doğrudan etkilemektedir.

Çin-İran ilişkileri ise yalnızca Çin'in bölgesel siyasi duruşu ile değil Pekin'in ABD ile ilişkileri tarafından da belirlenen karmaşık bir yapı sergilemektedir. Çin-İran ilişkilerinde en önemli boyutlardan biri olan enerji ticareti, Çin'in enerji ithalatında Suudi Arabistan'ın artan etkisi ile birlikte yeni bir döneme girmiştir. Orta Doğu'daki etkisini artırırken İran'ı kaybetmek istemeyen Çin, diğer yandan ABD ile doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınmaya çalışmaktadır. Pekin yönetiminin ABD'nin bölgedeki hâkimiyetine karşı çıkmamak üzere İran ile sürdürdüğü ilişkilerin izlediği seyir, Çin'in mevcut hegemon güç ile bir orta yol bulmaya çalıştığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda Çin-İran ilişkilerinin Basra Körfezi'nde 2003 Irak Savaşı'ndan sonra meydana gelen değişimden doğrudan etkilendiği söylenebilir. Irak Savaşı'ndan sonra bölgede ortaya çıkan yeni enerji jeopolitiğinde ABD İran'ı daha fazla sistem dışına iterken Suudi Arabistan'ın küresel piyasalara daha fazla enerji tedarik etmesini teşvik etmiştir. Bu gelişme sonrasında Pekin, ABD tarafından oluşturulan düzene karşı çıkmak yerine enerji arz güvenliğini tehlikeye sokmayacak şekilde yeni düzene uyum sağlamıştır. Buna göre Çin'in İran'dan gerçekleştirdiği petrol ithalatı 2000 ile 2009 arasında üç kat artış göstermesine karşın Suudi Arabistan'dan Çin'e 2002-2009 arasında gerçekleşen petrol satışı tam yedi kat artış göstermiştir. İran yalnızca 2001 yılında Çin'e ham petrol sağlayan birinci ülke olurken 2001'den sonra tam sekiz yıl art arda Suudi Arabistan birinci sırada yer almıştır. Washington'un petrol ithalatı için Çin'in Suudi Arabistan'a yönelmesi konusundaki çağrısına Pekin kayıtsız kalmamış fakat İran ile ilişkilerini tamamen koparmaktan da kaçınmıştır.⁴²

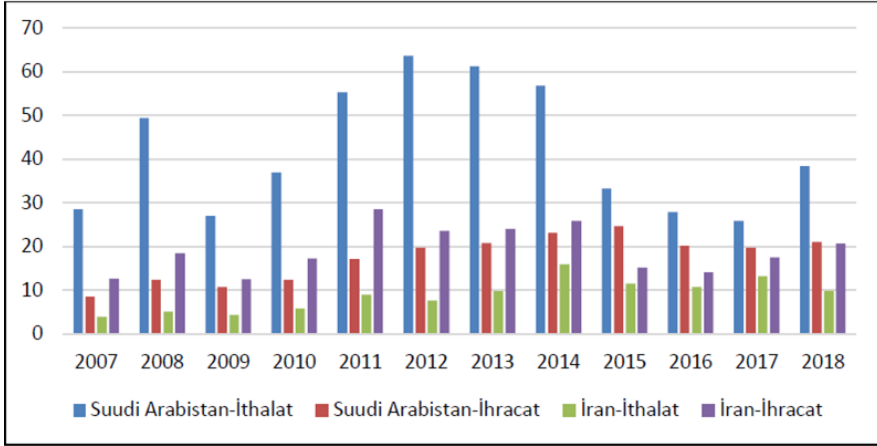
İran ve Suudi Arabistan ile Çin arasındaki ilişkilerin karşılaştırılmasında önemli faktörlerden birisi olan ekonomik ilişkilere bakıldığında Pekin'in Orta Doğu politikasının Riyad eksenine kaymaya başladığı görülmektedir.

⁴¹ Iain MacGillivray, "Maturing Sino-Saudi strategic relations and changing dynamics in the Gulf", *Global Change, Peace & Security*, 31:1, 2018, s. 14.

⁴² John Garver, "China-Iran Relations: Cautious Friendship with America's Nemesis", *China Report*, 49:1, 2013, s. 78.

Aşağıdaki grafikte Pekin'in Suudi Arabistan ve İran ile gerçekleştirmiş olduğu ithalat-ihracat oranları gösterilmektedir.

Grafik 1. Suudi Arabistan ve İran'ın Çin ile İthalat ve İhracat Dengesinin Karşılaştırılması

Kaynak: IMF, DOTS, 2019

Çin ve İran arasındaki ilişkiler için bir kırılma noktası olarak kabul edilen 2006 yılını takip eden yıl, tablodaki veriler için başlangıç yılı olarak kabul edilmiştir. 2006 yılına kadar Çin, İran'ı her zaman bölgesel ve uluslararası çapta destekleme eğiliminde olmuştur. Bölgesel anlamda İran'a Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)'de gözlemci statüsü verilirken uluslararası anlamda Çin, İran'ın nükleer programına ilişkin sorunun BM kapsamında değil Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) kapsamında uzlaşma yoluyla çözümlenmesi gerektiğinde ısrarcı olmuştur.⁴³ Ancak, Pekin yönetimi İran nükleer sorununa yönelik bu tutumunu ilk kez 2006 yılında değiştirerek IAEA'da yapılan bir oturumda sorunun BM'ye sevk edilmesine olumlu oy vermiş ve 2006-2010 arasında BMGK'de İran'a yaptırım öngören dört kararı onaylamıştır.

⁴³ Fuzuo Wu, "China's Puzzling Energy Diplomacy Toward Iran", *Asian Perspective*, 39, 2015, s. 53.

Grafikteki veriler incelendiğinde 2007'den başlayarak Suudi Arabistan'ın Çin'den yapmış olduğu ithalat ve Çin'e yapmış olduğu ihracatın İran'a kıyasla çok daha fazla olduğu ve sürekli artış eğilimi gösteren bir seyir izlediği görülmektedir. Bu grafiği destekler şekilde MacGillivray de Çin ve Suudi Arabistan arasındaki stratejik ilişki geliştikçe Çin'in İran ile geleneksel ilişkisinden uzaklaşacağını iddia etmektedir. Yazar ayrıca Orta Doğu'da bölgesel güvenliği şekillendirerek ABD'nin konumunu değiştirecek temel faktörün Çin-Suudi Arabistan-İran arasındaki stratejik ilişkiler olduğunu varsaymaktadır.⁴⁴ Bu varsayımı haklı çıkaracak şekilde 2010 yılında Suudi Arabistan'ı ziyaret eden ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, İran'a yönelik yaptırımlara onay vermesi için Suudi Arabistan'ın Çin'i ikna etmesi talebinde bulunmuştur.⁴⁵ ABD artık Çin'in Orta Doğu'daki hayati çıkarlarını korumak için bölgesel güçler aracılığıyla ikna edilebileceğini fark etmiş görünmektedir. Buradaki temel husus, ABD'nin kendi sert ya da yumuşak gücü aracılığıyla değil dolaylı yoldan Çin ile etkileşime geçiyor olmasıdır. Sözü edilen gelişmede hem ABD Çin'in bölgedeki etkisini tanımış olduğunu hem de Pekin, ABD'yi karşısına almayacağını göstermiş bulunmaktadır.

Pekin ABD ile doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınsa da Çin'in Basra Körfezi'nde "hegemonya-karşıtı" bir duruşu olduğunu söylemek için bazı somut kanıtlar da mevcuttur.⁴⁶ Siyasi tarihi boyunca büyük güçlerin sömürge ilişkileri kurduğu Orta Doğu, Pekin'in bölgesel ilişkilerini geliştirebilmek için sömürge karşıtlığı söyleminin kullanılacağı en uygun zemini sağlamaktadır. Nitekim bölgede herhangi bir sömürge geçmişi olmayan Pekin, özellikle İran ile ilişkilerinde yakın tarihte Orta Doğu'da hâkim olan Batılı ülkelerin sömürge yönetimlerine atıf yapmaktadır. Bu kapsamda kendi tarihindeki "utanç yüzyılı" olarak adlandırdığı dönemin hatıralarını canlı tutan Çin, İran'ın bugün maruz bırakıldığı dışlanmaya karşı sömürge karşıtlığı üzerinden bir ortak payda bulmaktadır. Bu konuda Çin medyası, politikacıları ve bilim insanları ABD'nin 1991 ve 2003'teki Irak müdahalelerini ve İran'a yönelik politikasını ABD'nin bölgedeki

⁴⁴ MacGillivray, "Maturing Sino-Saudi strategic relations and changing dynamics in the Gulf", s. 2.

⁴⁵ Chris Zambelis, "Shifting Sands in the Gulf: The Iran Calculus in China-Saudi Arabia Relations", *China Brief*, 10:10, May 13, 2010, s. 5.

⁴⁶ John Garver, "Is China Playing a Dual Game in Iran?", *The Washington Quarterly*, 34:1, 2011, s. 77.

hegemonyasını artırmak istemesinden kaynaklandığı görüşünü savunmaktadırlar.⁴⁷

İran-İrak Savaşı, 1991 ve 2003 savaşları, Suriye ve Katar krizleri, Orta Doğu'da İran ve Suudi Arabistan arasındaki karşılıklı güvensizliğin yatıştırılmasına imkân tanımamıştır. Bu siyasi atmosfer içerisinde İran ve Suudi Arabistan arasında kurmaya çalıştığı denge siyaseti Çin'in hem bölgesel hem de küresel siyasette oluşturmaya çalıştığı imajın bütünleyici bir parçası olarak belirlemektedir. Bununla birlikte bu siyaset en fazla ABD karşısında konum belirleme çabalarının bir unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim enerji ithalatında İran'ın payının azaltılarak Suudi Arabistan'ın payının artırılması, nükleer program kapsamında İran'a uygulanacak yaptırımların desteklenmesi buna karşın Suriye'de İran ve Rusya ile ortak hareket edilmesi ve İran'a üçüncü ülkeler aracılığı ile silah ve donanım satışının devam etmesi gibi birbiri ile çelişir gibi görünen unsurlar esasında Çin'in ABD ile ilişkilerini yürütmeye çalışmasının gerektirdiği zorunluluklar ile şekillenmiştir.⁴⁸

II. Dünya Savaşı sonrasında Orta Doğu'da hegemon güç olduğu kabul edilen ABD'nin bölgede izlediği stratejiye doğrudan karşı çıkmamak Pekin'in yürüttüğü Orta Doğu diplomasisinin temelini oluşturmaktadır. ABD'nin Orta Doğu stratejisinin iki kilit unsuru petrol kaynaklarına ulaşım ve İsrail'in güvenliği olmuştur.⁴⁹ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra petrolün öneminin artması ve özel olarak Orta Doğu petrolünün Batılı ekonomiler açısından önem kazanması ABD'nin bölgeye ilgisinin artmasına yol açmış ve bu kapsamda izlenen politikanın ağırlık merkezini Suudi Krallığı üzerindeki hâkimiyet oluşturmuştur.⁵⁰ Ancak Orta Doğu'da Sovyet komünizmi ve emperyalizme karşı savaşmak üzere Suudi öncülüğünde Vahhabiliğin desteklenmesi politikası, İran'da 1979'da meydana gelen İslam Devrimi ile farklı bir boyuta taşınmıştır. 1991 Körfez Savaşı'ndan sonra Suudi Arabistan ile ilişkileri en üst noktasına ulaşmış olsa da ABD, 11 Eylül saldırılarından sonra Suudi yönetimini sert şekilde eleştirmiş ve ABD-Suudi ilişkileri

⁴⁷ Age, s. 78.

⁴⁸ MacGillivray, "Maturing Sino-Saudi Strategic Relations and Changing Dynamics in the Gulf", s. 10.

⁴⁹ Michael C. Hudson, "To Play the Hegemon: Fifty Years of US Policy toward the Middle East", *Middle East Journal*, 50:3, 1996, s. 329.

⁵⁰ Gilbert Achcar, *Kaynayan Ortadoğu*, (çev., Rida Şimşekel), İthaki Yayınları, İstanbul, 2004, s. 319.

zayıflamaya başlamıştır. Bu gelişmeye ek olarak 2001 ve 2003 savaşları ile Irak ve Afganistan'da oluşan iktidar boşluğu, İran'ın bölgede güç kazanmasına yol açmıştır. Tüm bu gelişmeler, ABD'nin bölgedeki hegemonyasını zayıflatırken Çin'in izlediği dış politika hem Suudi Arabistan hem İran ile "kapsamlı stratejik ortaklık" seviyesine yükselmiştir. Fakat Pekin, bölgede izlediği diplomasinin hegemonya oluşturma ve ABD'nin bölgedeki hâkimiyetini zayıflatma yönünde bir algı oluşturmaması için önemli stratejik manevralar gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda 2001 sonrası "teröre karşı savaş"ta ABD ile iş birliği, 2006 sonrası İran nükleer programı konusunda uzlaşma ve Libya'da yaptırımlara onay verilmesi gibi politikalarda Pekin, bölgenin mevcut hâkim gücü ile uzlaşma noktaları olduğunu ve dış politika ilkeleri çiğnenmedikçe iş birliğine hazır olduğunu göstermiştir. Nitekim Mearsheimer ile yaptığı söyleşide Brzezinski, Çinli liderlerin Çin'in küresel üstünlüğünü sağlamak için en doğru yolun ihtiyatlı bir nüfuz kazanma politikası olduğunu kabul ettiklerini ve bu sebeple Çin'in geçmişte büyük güç statüsüne erişmeye çalışan birçok devletten çok daha esnek ve derinlikli bir görüntü verdiğini söylemiştir.⁵¹ Ancak, Suriye'de devam etmekte olan krizde gösterdiği tutum ile Pekin Orta Doğu'da şekillenmekte olan yeni jeopolitik konumlanmada dolaylı yoldan aktif rol alacağını ve çıkarlarının gerektirdiği ölçüde ABD'nin karşısında durabileceğini göstermektedir. Nitekim Çin'in Suriye'deki çıkarları açısından bir başka önemli boyut Suriye Krizi'nin Çin diplomasisi açısından rüştünü ispat ortamı yaratmasıdır.⁵² Gerçekten de Suriye'de meydana gelen krize karşı Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nde izlemiş olduğu tutum, son dönemlerde müdahale konusunda daha esnek politikalar izleyen tutumundan ayrılması açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir.⁵³

Bush yönetiminin 11 Eylül olaylarına verdiği tepki ABD hegemonyasının ölümcül krizini ağırlaştırmış ve bu hegemonyanın "hegemonyasız hâkimiyete" dönüşmesine yol açmıştır. Irak macerasının en

⁵¹Zbigniew Brzezinski ve John J. Mearsheimer (2009). "Clash of the Titans", *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2009/10/22/clash-of-the-titans/>, erişim 12.03.2023.

⁵² Çağdaş Dedeoğlu, "Çin'in Büyük Stratejisi Açısından Suriye", Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, (ed.), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Beta Basım, İstanbul, 2016, s. 409.

⁵³ J. Fung Courtney, "Separating Intervention from Regime Change: China's Diplomatic Innovations at the UN Security Council Regarding the Syria Crisis", *The China Quarterly*, 235, 2018, s. 5.

önemli istenmedik sonucu da küresel ekonominin merkezinin yeniden Doğu Asya'ya özellikle de Çin'e kayma eğiliminin konsolidasyonu olmuştur.⁵⁴ Burada “hegemonya krizi” hegemonik devletin, devletler sistemini sadece kendi tekil gücünü artıracak tarzda değil sistemin hâkim gruplarının kolektif gücünün de arttığı yönünde bir algılama yaratacak biçimde çekip götürmeye devam etmenin araçlarından ya da böyle bir iradeden yoksun kaldığı durum ifade edilmektedir. Bir devlet kendi hegemonyasına ilişkin ölümcül bir kriz yaşadktan sonra bile hâkim kalabilir. Ranajit Guha'nın deyişi ile “hegemonyasız hâkimiyet” ortaya çıkar.⁵⁵ Suriye Krizi, ABD'nin 11 Eylül sonrasında “hegemonyasız hâkimiyet” şeklini alan konumunu ve bu dönemde etkisi yükselen Çin'in Avro-Amerikan modeli hegemonya kurmaya yönelip yönelmeyeceğini belirleme kapasitesine sahip bulunmaktadır. Ancak, Çin'in kendine özgü coğrafya ve tarih anlayışı, Çin dış politikasının Avro-Amerikan modele hâkim olan karşıtlıklar üzerinden yürütülmemesini gerektirmektedir. Örneğin Kissinger, Robert Kaplan'ın PACOM adını verdiği Çin'in Pasifik'te çevrelenmesi stratejisi ile Mearsheimer'ın “dengeleyici bir koalisyon” aracılığı ile Çin'in çevrelenmesi stratejilerine karşı çıkmakta ve bu tarz bir çevrelemenin Çin'in stratejileri karşısında gereksiz ve en nihayetinde tüm taraflara zarar verecek bir strateji olduğunu savunmaktadır.⁵⁶

Sonuç

Çin, imparatorluk dönemi yönetim anlayışının bir gereği olarak hiyerarşik bir uluslararası düzende her devletin kendi kapasitesine uygun şekilde kendi egemenlik alanı içerisinde etkin olmasını kabul etmektedir. Buna göre Pekin yönetimi, Orta Doğu'da izlemekte olduğu dış politikasında Konfüçyen geleneğin izlerini taşıyan özgün bir ilişkiler ağı kurmaya çalışmaktadır. Bu geleneksel yönetim anlayışının bir sonucu olarak Çin, Orta Doğu'da küresel güçlerin uyum içerisinde var olabileceğini kabul etmekte ve ABD'nin bölgesel politikası ile çatışmaktan kaçınmaktadır. Çin'in Orta Doğu'da izlemekte olduğu politikalar imparatorluk döneminde kabul edilmiş olan hegemonya anlayışı ile bağlantılı olarak ulusal sınırların ve geleneksel etki alanının dışında kalan bölgelerde siyasi ve toplumsal çatışmalardan kaçınmayı gerektirmektedir. Bu faktörler, Çin'in Orta Doğu

⁵⁴ Giovanni Arrighi, *Adam Smith Pekin'de 21. Yüzyılın Soykütüğü*, s. 186.

⁵⁵ Age, s.158-159.

⁵⁶ Robert D. Kaplan, “How We Would Fight China”, *The Atlantic*, 2005, <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2005/06/how-we-would-fight-china/303959/>, erişim 12.03.2023.

politikasının geleneksel Batılı hegemon güçlerin yükseliş süreçlerinde izlenmiş olduğu hegemonik mücadelenin aksi yönde geliştiğine işaret etmektedir. Bu sonuç ile bağlantılı olarak Çin'in Orta Doğu politikasını açıklayan en uygun kuramsal çerçeve Dünya Sistemi Teorileri kapsamında şekillendirilen ve Janet Abu-Lughod'un öncülüğünü yaptığı "birbirine karşılıklı bağımlı hegemon güçler" yaklaşımıdır. Çin'in Orta Doğu politikasında izlediği stratejiler, Abu-Lughod tarafından öngörülen dünya sistemi yapısına uygunluk göstermektedir. Bu yapı, 13. yüzyıl sistemi ile Batı merkezli dünya sistemlerinin ortasında bir yer alacak olan Pasifik ülkelerinin daha önemli bir rol oynadığı ve herhangi tek bir merkezin olmadığı sistem olarak öngörülmektedir.

Abu-Lughod'un modelinin günümüz dünya-sistemine uygulanmasında yadsınmaması gereken önemli bir ayrıntı; bölgesel hegemonyalara ilişkindir. Buna göre, hegemonik gücün bölgesel biçimi, dünya-sistemi içerisindeki hegemonya biçiminden farklı olabilir. Bu yapıda küresel hegemonya, hiçbir zaman yalnızca tek bir gücün elinde değildir. Aksine özellikle küresel hegemonya veya dünya hegemonyası, her zaman sınıf koalisyonları, ittifaklar ve rekabetçi olanları da içine almak üzere devletler arasındaki diğer ortaklık biçimlerinden oluşan karmaşık bir ağ sistemi aracılığıyla uygulanan ortak bir hegemonya olagelmıştır. Bu teorik çerçeve içerisinde Çin'in Orta Doğu'daki politikalarının bölgenin tek hâkim gücü olmaya yönelmediğini aksine mevcut hegemon güç ile iş birliği ve çatışma unsurlarının her ikisine birden dayandığını söylemek mümkündür. Bu kapsamda Çin için yaygın şekilde kabul edilen "yeni hegemon güç" söylemleri Orta Doğu'daki politikayı açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Ancak Çin için yakın gelecekte bölgesel ve Asya merkezli bir hegemonyadan bahsetmek mümkün olabilmektedir. Çin'in olası hegemonyasının Asya merkezli olacak olması Orta Doğu ile yakın ve stratejik ilişkileri gerektirmekle birlikte neo-realist ve neoliberal kuramlar tarafından kabul edilen mutlak hegemon güç olma iddiaları, mevcut Uluslararası İlişkiler teorilerinin Avro-Amerikan merkezli dünya ve tarih anlayışına bağlı kalınmasından kaynaklanan bir basitleştirmeden öteye gitmemektedir.

Bu çalışmada incelendiği üzere Çin'in İran ve Suudi Arabistan ile ilişkileri, Pekin yönetiminin Orta Doğu'da Soğuk Savaş sonrası dönemde hâkim güç olan ABD ile doğrudan karşı karşıya gelmeme politikası üzerinden sürdürülmektedir. Özellikle 2000'li yıllarda başlayan "Çin Tehdidi" söylemlerine karşı ilk kez 2006 yılında Pekin Uluslararası Atom Enerjisi

Kurumu (IAEA)'da yapılan bir oturumda İran nükleer sorununun BM'ye sevk edilmesine olumlu oy vermiş ve sonrasında 2006-2010 arasında BMGK'de İran'a yaptırım öngören dört kararı onaylamıştır. Takip eden dönemde İran'dan petrol ihracatını azaltarak, enerji arz kaynağı olarak Suudi Arabistan'ı birinci sıraya yerleştiren Pekin'in bu politikalarında bölgesel hegemonya arayışında olmadığını ve ABD ile çatışmadan kaçınma politikası izlediğinin işaretlerini görmek mümkündür. Çin'in Orta Doğu politikası J. Abu Lughod'un tezi kapsamında yorumlandığında Çin ve ABD'nin uluslararası ekonomik ve siyasi sistemde birbirlerine karşı bağımlılıklarının yüksek seviyesi, her iki ülkeyi de tüm sisteme hâkim bir güç olmaktan alıkoyarken, belirli bölgelerde hâkimiyetin daha kuvvetli olduğu bölgesel hegemonlara dönüşmelerini yüksek bir olasılık haline getirmektedir.

Summary

The perspective, which compares the rise of Western hegemonic powers with the rise of China, is influenced by the dominant Eurocentric paradigm in the field of International Relations. According to this understanding, some studies predict China will replace the United States as the world's dominant superpower. Most of the studies in question explain their claims by concentrating on the foreign policies of China towards South and East Asia, while the remaining of these studies focuses on Africa and Latin America, where Chinese investments are directed within the context of efforts to increase Chinese hegemony. Yet relatively only a few studies on Chinese hegemonic intentions mention its Middle East strategy.

Even though there isn't much research on China-Middle East ties, those that exist explain these relations through the security of the oil supply. Yet, China continues to adhere to traditional foreign policy norms amid the crises and political conflicts in the region, despite its growing share in the Middle Eastern energy markets. These foreign policy guidelines, which are followed in times of regional crises, can be summed up as not picking sides in political disagreements, keeping cordial ties with all the nations in the region, upholding sovereign rights, and refraining from meddling in domestic matters. However, the fact that China, which is considered the "new hegemonic power", is reluctant to get involved in Middle Eastern conflicts points to a paradox that traditional theories of International Relations are unable to explain.

The study's primary goal is to demonstrate that the theories used to analyse Chinese foreign policy in comparison to those of Euro-American-

centred powers fall short of adequately explaining China's Middle Eastern policies. The main argument is that China's Middle East policy can be explained by the Interdependence in Hegemony theory, as suggested by Janet Abu Lughod, rather than the Euro-Atlantic model of hegemony. Accordingly, the study has tried to explain this argument through the examples of Saudi Arabia and Iran that China does not follow a universal hegemony policy. To support the argument, the study has examined the arguments for the "hegemony" of World Systems Analysis developed within the scope of the International Relations discipline and the main arguments of the Andre Gunder Frank school, which criticizes the Eurocentric nature of these arguments. Theoretical explanations have been tried to be interpreted by synthesizing with the policies followed by China in the Middle East.

The study's findings indicate that certain aspects of China's Middle East foreign policy cannot be accounted for by the hegemonic struggle strategy used by the Euro-American-centred countries during the process of rising. Beijing's primary foreign policy tenets in the Middle East are thus consistent with traditional Chinese foreign policy tenets. Yet, Beijing avoids a foreign policy that actively intervenes in areas outside of its borders and necessitates hegemonic conflict due to the influence of China's imperial period management method. According to this strategy, it has come to light that China's Middle East foreign policy appears to combine elements of collaboration and confrontation in a way that serves national interests rather than the pursuit of hegemony.

In this context, the study first has discussed the basic elements of the World Systems analysis developed by Wallerstein and then examined the Frank school, which criticizes the Eurocentric features of this analysis. Following the arguments developed by A. G. Frank, G. Arrighi, and B. Gills, the study has applied the basic claims of J. Abu Lughod, who created the Interdependent Hegemons argument, to Beijing's relations with Saudi Arabia and Iran.

When China's Middle East policy is interpreted within the scope of J. Abu Lughod's thesis, one can argue that the high level of interdependence between China and the USA in the international economic and political system prevents both countries from being a power that dominates the whole system, while it turns into regional hegemons with stronger dominance in certain regions making their conversion a high probability.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanımız bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

Yazarlar araştırmaya eşit oranda katkıda bulunmuştur.

Kaynakça

Basılı Kaynaklar

- ABU-LUGHOD Janet L. (1987). "The Shape of the World System in the Thirteenth Century", *Studies in Comparative International Development*, 22:4, 3-25.
- ABU-LUGHOD Janet L. (1989). *Before European Hegemony, The World System A.D. 1250-1350*, Oxford University Press, New York.
- ABU-LUGHOD Janet L. (2003). "Süreksizlikler ve Süreklilikler: Tek Dünya Sistemi mi Yoksa Birbirini İzleyen Sistemler mi?", (der.) Andre Gunder Frank, Barry K. Gills, *Dünya Sistemi Beş Yüzyıllık mı, Beş Bin Yıllık mı?*, (çev., Esin Soğancılar), İmge Kitabevi, Ankara, 507-525.
- ACHARYA Amitav ve BUZAN Bary (2018). "Neden Batı Kökenli Olmayan Bir Uluslararası İlişkiler Teorisinden Yoksunuz?", *Batı Kökenli Olmayan Uluslararası İlişkiler Teorisi, Asya Üzerine ve Asya'nın Ötesinde Çeşitli Perspektifler*, (çev., Ebru Thwaites Diken), Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 1. Basım, Sakarya, 15-50.
- ACHCAR Gilbert (2004). *Kaynayan Ortadoğu*, (çev., Rida Şimşekel), İthaki Yayınları, İstanbul.
- AKTOPRAK Elçin (2004). "Immanuel Wallerstein: Sosyal Bilimlere Yeniden Bakmak", *Uluslararası İlişkiler*, 1:4, 23-58.
- AKTÜKÜN İlker ve AKDAG Zekeriyya (2021). "Küresel Hegemonya Mücadelesinde Çin", *Journal of Applied and Theoretical Social Sciences*, 3:1, 1-22.
- ARRIGHI Giovanni (2003). "The Three Hegemonies of Historical Capitalism", *Review*, 13:3, 1990, 365-408.
- ARRIGHI Giovanni (2008). *Adam Smith Pekin'de 21. Yüzyılın Soykütüğü*, (çev., İbrahim Yıldız), Yordam Kitap, 2. Basım, İstanbul.
- BARKAWI Tarak ve LAFFEY Mark (2006). "The Postcolonial Moment in Security Studies", *Review of International Studies*, 32, 329-352.
- BROOKS Stephen G. ve WOHLFORTH William C. (2016). "The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-first Century: China's Rise and the Fate of America's Global Position", *International Security*, 40:3, 7-53.
- CHAN Steve (2008). *China, the US and the Power-Transition Theory A Critique*, Routledge Publications.
- CLARK Ian (2009). "Bringing Hegemony Back in: The United States and International Order", *International Affairs*, 85:1, 23-36.
- COURTNEY J. Fung (2018). "Separating Intervention from Regime Change: China's Diplomatic Innovations at the UN Security Council Regarding the Syria Crisis", *The China Quarterly*, 235, 693-712.
- CLEVELAND W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*, (çev., Mehmet Harmancı), Agora Kitaplığı, İstanbul.

- DAVIS Richard (2010). "Britain's Middle Eastern Policy, 1900-1931: Dual Attractions of Empire and Europe", *Politique, Culture, Société*, 2, 1-13.
- DEDEOĞLU Çağdaş (2016). "Çin'in Büyük Stratejisi Açısından Suriye", (ed.) Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım, *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Beta Basım, İstanbul, 403-411.
- EMEKLİER Nihal (2017). "Dünya Sistem Kuramı ve Afro-Avrasya Uluslararası Sistemi: 1500'den Önce - 1500'den Sonra", *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Afro-Avrasya Özel Sayısı, 1:1, 179-186.
- FRANK Andre Gunder (1994). "The World Economic System in Asia Before European Hegemony", *The Historian*, 56:2, 259-276.
- GARVER John (2011). "Is China Playing a Dual Game in Iran?", *The Washington Quarterly*, 34:1, 75-88.
- GARVER John (2013). "China-Iran Relations: Cautious Friendship with America's Nemesis", *China Report*, 49:1, 69-88.
- GILLS Barry K. (2003). "Dünya Sisteminde Hegemonik Geçişler", Andre Gunder Frank, Barry K. Gills der., *Dünya Sistemi Beş Yüzyıllık mı, Beş Bin Yıllık mı?* (çev., Esin Soğancılar), İmge Kitabevi, Ankara, 235-279.
- GILLS Barry K. (2014). "Janet Abu-Lughod and the World System: The History of World System Development and the Development of World System History", *Journal of World System Research*, 20:2, 174-179.
- GILLS Barry K. ve FRANK Andre Gunder (2003). "Dünya Sisteminde Çevrimler, Krizler ve Hegemonik Değişiklikler (MÖ 1700- MS 1700)", (der.) Andre Gunder Frank, Barry K. Gills, *Dünya Sistemi Beş Yüzyıllık mı, Beş Bin Yıllık mı?*, (çev., Esin Soğancılar), İmge Kitabevi, Ankara, 283-377.
- HADAR Leon (2005). *Sandstorm: Policy Failure in the Middle East*, Palgrave MacMillan Publications, New York.
- HUDSON Michael C. (1996). "To Play the Hegemon: Fifty Years of US Policy toward the Middle East", *Middle East Journal*, 50:3, 329-343.
- KAY Cristobal (2016). "Andre Gunder Frank: 'Unity in Diversity' from the Development of Underdevelopment to the World System", *New Political Economy*, 16:4, 523-538.
- MACGILLIVRAY Iain (2018). "Maturing Sino-Saudi Strategic Relations and Changing Dynamics in the Gulf", *Global Change, Peace & Security*, 31:1, 61-80.
- MARKAKİS Dionysis (2016). *US Democracy Promotion in the Middle East: The Pursuit of Hegemony*, Routledge, New York.
- NIELSEN Donald A. (1991). "After World Systems Theory: Concerning Janet Abu-Lughod's 'Before European Hegemony'", *International Journal of Politics, Culture and Society*, 4:4, 1991, 481-497.
- SHOR Francis (2012). "Declining US Hegemony and Rising Chinese Power: A Formula for Conflict?", *Perspectives on Global Development and Technology*, 11:1, 157-167.
- OLIVERIO Annamarie ve LAUDERDALE Pat (2015). "The World System According to Andre Gunder Frank: Hegemony and Domination", *Journal of World Systems Research*, 21:1, 184-192.
- ÖZLÜK Erdem (2015). "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu, Kimliği ve Sorunları", (ed.) Şaban Kardeş ve Ali Balcı, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 103-118.
- PONİZİLOVA Martina (2019). "Foreign Policy Activities of China in the Middle East: Establishing Energy Security or Being a Responsible Emerging Power?", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 21:6, 643-662.
- WALLERSTEIN Immanuel (2000). *The Essential Wallerstein*, The New Press, New York.

- WALLERSTEIN Immanuel (2003). "U.S. Weakness and the Struggle for Hegemony", *Monthly Review*, 55:3, July-August.
- WALLERSTEIN Immanuel (2010). *Modern Dünya Sistemi, Merkantilizm ve Dünya Avrupa Ekonomisinin Güçlendirilmesi, 1600-1750*, 2. Cilt, (çev., Latif Boyacı), Yarın Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- WALLERSTEIN Immanuel (2011). *Dünya-Sistemleri Analizi, Bir Giriş*, (çev., Ender Abadoğlu, Nuri Ersoy, Bgst Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- WALLERSTEIN Immanuel (2015). *Amerikan Gücünün Gerileyişi, Kaotik Bir Dünyada ABD*, (çev., Tuncay Birkan), Metis Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- WALLERSTEIN Immanuel (2016). *Jeopolitik ve Jeokültür, Değişmekte Olan Dünya-Sistem Üzerine Denemeler*, (çev., Mustafa Özel), Küre Yayınları, 3. Basım, İstanbul.
- WOODHOUSE C. M. (2009). "Britain and the Middle East", *Pakistan Horizon*, 62:1, 81-106.
- WU Fuzuo (2015). "China's Puzzling Energy Diplomacy Toward Iran", *Asian Perspective*, 39, 47-69.
- YAQUB Salim (2002). "Imperious Doctrines: U.S.-Arab Relations from Dwight D. Eisenhower to George W. Bush", *Diplomatic History*, 26:4, 571-591.
- YOM Sean (2020). "US Foreign Policy in the Middle East: The Logic of Hegemonic Retreat", *Global Policy*, 11:1, 75-83.
- ZAMBELIS Chris (2010). "Shifting Sands in the Gulf: The Iran Calculus in China-Saudi Arabia Relations", *China Brief*, 10:10, 4-7.
- İnternet Kaynakları**
- BRZEZINSKI Zbigniew ve MEARSHEIMER John J. (2009). "Clash of the Titans", *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2009/10/22/clash-of-the-titans/>, erişim 12.03.2023.
- PLETKA Daniella ve BLUMENTHAL Dan (2022). "China Won't Replace the U.S. in the Middle East", *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2022/07/20/china-us-middle-east-relations-hegemon-saudi-iran/>, erişim 02.02.2023.
- KAPLAN Robert D. (2005). "How We Would Fight China", *The Atlantic*, <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2005/06/how-we-would-fight-china/303959/>, erişim 12.03.2023.
- NAQVİ Syed Inam Ali (2023). "New World Order: China's Role in Reshaping the Middle East and Challenging American Hegemony", *Modern Diplomacy*, <https://modern diplomacy.eu/2023/03/16/a-new-world-order-chinas-role-in-reshaping-the-middle-east-and-challenging-american-hegemony/>, erişim 10.03.2023.

Jeopolitik Açından Suudi Arabistan-Yemen Sınır Anlaşmazlığı ve Husiler Meselesi

The Saudi Arabia-Yemen Border Dispute and
the Houthis Issue from the Perspective of Geopolitics

Seyedmohammad SEYEDI ASL* - Orhan KARAOĞLU**

Öz

Eski çağlardan beri ülkeler ile yerel topluluklar arasında sınır anlaşmazlıkları hep var olmuş ve aralarında gerek savaşların gerekse çatışmaların doğmasında temel etken teşkil etmiştir. Bilhassa Arap yarımadası ve özellikle Suudi Arabistan'ın siyasi sınırları Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra farklı savaşlar ve anlaşmalarla çizilmiştir. Bu gerçek, sınırların dayatılması, petrol ve enerji kaynaklarının bulunması, bazı bölgelerin veya adaların stratejik konumu, bölge dışı güçlerin müdahalesi gibi nedenlerden dolayı bu sınırların bazı kısımları üzerine anlaşma sağlanmamış ve bu anlaşmazlıklar günümüze kadar uzanmıştır. Söz konusu sınır anlaşmazlığının en önemlisi Suudi Arabistan ile Yemen arasında yaşanmaktadır. Özellikle Husilerin güçlenmesiyle sınır anlaşmazlığı kısmi çatışmaların ötesine geçerek Suudi Arabistan'ın Yemen'e savaş açmasına neden olmuştur. Bu çalışma, sınır kavramı ve sınır güvenliği konusunu ele alarak iki ülke arasındaki sınır güvenliğinin ikili ilişkiler üzerine etkilerini ve sonuçlarını değerlendirecektir. Literatür taramasında Yemen ve Suudi Arabistan arasındaki sorunların daha çok mezhepsel boyutlarıyla ele alındığı, sınır anlaşmazlığı konusunun yeterince ele alınmadığı görülmüştür. Bu makalede bu konunun derinlemesine incelenmesi makalenin önemini göstermektedir. Makalede vaka analizi yöntemi kullanılmıştır. Vaka analizinde araştırma için belirli bir bireyin,

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0001-5237-7385, e-posta: mmseyedi1365@gmail.com.

** Doç. Dr., T.C. Cumhurbaşkanlığı, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0003-1389-5512, e-posta: orhankaraoglu@gmail.com

Geliş Tarihi / Submitted: 26.06.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 12.08.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

grubun, kitlenin olayın, politika alanının ya da kurumun incelenmesini içermektedir. Her ne kadar vaka analizi nitel araştırmalar ile özdeşleştirilmiş olsa da hem nicel hem de nitel araştırmalarda vaka analizi yönteminin bu makalede uygulanmasının daha doğru olduğu düşünölmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Jeopolitik, Sınır Güvenliği, Suudi Arabistan, Yemen, Husiler.*

Abstract

Since ancient times, there have always been border disputes between countries and local communities and these border disputes have been the main factor in the emergence of wars and conflicts. In particular, the political borders of the Arabian Peninsula and especially Saudi Arabia were drawn with different wars and treaties after the First World War. Due to this fact and due to reasons such as the imposition of borders, the availability of oil and energy resources, the strategic location of some regions or islands, and the intervention of extra-regional powers, some parts of these borders have not yet been agreed upon and these disagreements have continued to the present day. The most important border dispute in question is the one that is between Saudi Arabia and Yemen. Especially with the strengthening of the Houthis, the border dispute went beyond partial conflicts and caused Saudi Arabia to declare war on Yemen. This study will evaluate the effects and consequences of border security on bilateral relations between the two countries by addressing the concept of border and border security. The literature review showed that the problems between Yemen and Saudi Arabia were mostly handled with their sectarian dimensions and that the border dispute was not adequately addressed. The in-depth examination of this topic shows the importance of the article. The case analysis method was used in the article. Case analysis involves examining a particular individual, group, audience, event, policy area or institution for research. Although the case analysis method has been identified with qualitative research, it was thought that it would be more appropriate to apply the case analysis method in both quantitative and qualitative research in this article.

Keywords: *Geopolitics, Border Security, Saudi Arabia, Yemen, Houthis.*

Giriş

Jeopolitikte önemli bir kavram olan sınır, sınır güvenliğinin düzenlenmesi, hareket ve ticaret, uluslararası ilişkiler, diplomasi ve güvenlik çemberindeki politika gündemlerinin ana odaklarından ve bu nedenle sosyal bilimler araştırmacılarının ilgisini çekmektedir.¹ Sınırlar öte yandan insan psikolojisinin yanı sıra toplumun temel organizasyonu ile ilgili karmaşık ve çok katmanlı sosyal fenomenler olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, durum her zaman böyle olmamış, sınırların yorumlanma şekli gelişmiştir. Bu yorumlanma, sınırları anlamada ve çerçevelemede açık söylemsel değişimlerle sonuçlanmıştır. Sınırların geleneksel tanımları ve kavranışı, öncelikle yaratıldıkları ve var oldukları bağlamın da değişmesi nedeniyle sorgulanmıştır.²

Sınır güvenliği kategorisi, son yirmi yılda nitelik ve işlev olarak değişime uğrayan güvenlik ve savunma alanlarının önemli teorik ve pratik konularından biri olmuştur. Sınır güvenliği, devletlere ek olarak, sınır bölgelerinde yaşayan insanların güvenliği, sınırları geçen insanların güvenliği ve sınırdan geçen malların güvenliğini içerir. Ayrıca sınırı aşan suların varlığı gerek yukarı gerekse aşağı havza ülkeleri için hem ihtilaf hem de uzlaş zeminini meydana getirmiştir. İstisnai örneklerde anklav ve eksklavlar, sınır güvenliği meselesinin alt başlıkları arasında yer almıştır. Sınır güvenliği, iç ve dış güvenlik arasında bir aracı rolü oynaması ve devletlerin aşıl topuğu olarak kabul edilmesi nedeniyle iki kat daha önemli hale gelmektedir. Başka bir ifadeyle sınır dışından gelen tehditlerin yönü, devletler için önemli sorun teşkil etmekte, bu nedenle devletler her şeyden önce sınır güvenliğine odaklanmaktadır.³

Bu makalede ele alınan konu olan Suudi Arabistan ve Yemen arasındaki ilişkilerin, 20. yüzyılın başlarından bu yana Arap Yarımadası'ndaki en gergin ilişkiler olması ve bu iki ülke arasındaki gerginliğin gözden kaçan boyutu olan sınır anlaşmazlığının nedenlerinin incelenmesidir. İki ülkenin yönetici ailelerinin rekabeti, Zeydi ve Vahhabi rejimleri arasındaki dini ihtilaf ve iki

¹ Abdullahi Muhammad Maigari, vd., "Geopolitics of Land Borders Closure in West Africa", *Journal of Culture, Politics and Innovation*, 1, 2020, s. 2.

² Jussi Laine, "A Historical View on the Study of Borders", Sergey Sevastianov. Jussi Laine, Anton Kireev (ed), *Introduction to Border Studies*, Far Eastern Federal University, Russia, 2015, s. 14.

³ Mohammad Heidari, Sohrab Enami Alamdari, Farhad Fattahi, "Border Geopolitics and Model of Management and Control of Iran's Eastern Borders", *Geopolitics Quarterly*, 8:27, 2012, s. 212.

taraf arasındaki tüm farklılık ihtilafları derinleştirmiştir. Fakat bu ihtilafların en önemlisi ve esası “sınır bölgeleri” ile “toprak iddialarıdır”.⁴ Diğer taraftan Husilerin Yemen’deki yüksek popülaritesi ve önemli etkisi, yaklaşık 1400 kilometrelik ortak sınırı olan kuzey komşusunun endişelerini artırmıştır. Yemen meselesinin temeli Suudi Arabistan için bir ulusal güvenlik konusudur. Bu nedenle 16 Mart 2015’te Suudi Arabistan, Yemen cumhurbaşkanı Mansur Hadi’yi desteklediğini belirterek Yemen’deki Ensarullah’a hava saldırısı başlatmıştır.⁵ Ama Suudi koalisyonunun Yemen’e saldırısının üzerinden yedi yıl geçmesine rağmen, Ensarullah güçleri Suudi Arabistan’a karşı direnmekte ve hatta zaman zaman Suudi Arabistan’ın sınır ve bazı stratejik bölgelere saldırarak Suudi Arabistan’ın güvenliği için tehdit oluşturmaktadır. Her ne kadar Yemen’de bir vekâlet savaşı yürütülse de bu savaşın bir tarihsel boyutu bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı Suudi Arabistan’ın Yemen’deki iç savaşa müdahil olmasının nedeninin tarihsel boyutunu ve özellikle modern dönemde sınır çatışmaları boyutunu gözler önüne sermektir. Bu nedenle makalede, açık kaynak verilerinden yararlanarak nitel analiz modeli çerçevesinde betimsel-analiz yöntemi kullanarak jeopolitik açıdan Suudi Arabistan-Yemen Savaşı’nın sınır anlaşmazlığı ve bu anlaşmazlığın Husiler için Suudi Arabistan’a karşı bir savaş aracı haline gelmesi üzerine odaklanılacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

Bir süre sonra “jeopolitik” olarak adlandırılacak kavram 19. yüzyılın sonlarında rakip imparatorlukların sömürge başkentlerinde, yerleşik üniversitelerde, coğrafi topluluklarda ve büyük güçlerin merkezlerinde doğmuştur. 1870’ten itibaren Avrupa’nın büyük güçleri emperyalist yayılmacılık ve toprak edinme konusunda eşi görülmemiş bir mücadeleye girişmişlerdir; bu durum, kendi kıta imparatorluğu olan Amerika Birleşik Devletleri’nin yüzyılın sonunda katıldığı denizaşırı koloniler için abartılı bir durumdur.⁶ Jeopolitik terimi ilk kez 1899’da İsveçli coğrafyacı Rudolf Kjellén tarafından İsveç’in doğal sınırlarının oluşumu hakkındaki makalesinde

⁴ Morteza Hemati, Shahroz Ebrahimi, “The Effects of Saudi Foreign Policy in Yemen on Iran’s Role in the Middle East”, *The Quarterly Journal of World Politics*, 7:23, 2018, s. 232.

⁵ Reza Shahgholian, “The Impact of Saudi War in Yemen on Security of the Islamic Republic of Iran”, *Journal of Defense Policy*, 25:100, 2017, s. 155.

⁶ Gearóid Ó Tuathail, *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*, Routledge, London, 1996, s. 16.

ortaya çıkmıştır. Kjellén göre jeopolitik, “devleti coğrafi bir organizma olarak tanımlayan teori veya belirli bir genişlikte fenomendir”.⁷ Bununla birlikte Zeitschrift für Geopolitik dergisi 1924’te Almanya’nın Birinci Dünya Savaşı’nın küçük düşürücü kaybindan nasıl kurtulabileceğini ve canlanmayı teşvik etmek için gereken coğrafi stratejilerin çeşitlerini araştırmıştır. Haushofer’e göre jeopolitik, devletin önemli bir ortağı olmalı (dış politikadaki revizyonist hamlelerini meşrulaşma aracı olmalı) ve Almanya’nın genişlemesini teşvik etmeli, Rusya ve Japonya ile ittifak halinde Avrasya kara kütesinin liderliğine yol açmalıdır. Mackinder’e göre ise jeopolitik, küresel stratejisinin yaşayan bir organizma olarak devlet de dâhil olmak üzere sosyal Darwinist anlayışları birleştiren, haritalar ve istatistiklerle donanmış bir perspektifin, devletin ve entelektüel cephaneliğinin vazgeçilmez bir parçası olmalıdır.⁸

Öte yandan Soğuk Savaş sırasında jeopolitik yazımı, çekirdek devletlerin dış ve güvenlik politikalarıyla yakından bağlantılı olan stratejik bir analizdi. Devlet temelli iki kutupluluk varsayımı, daha genel olarak, savaş sonrası sosyal bilimlerin devletçiliği ile paralel bir şekilde ortaya çıkmıştır. 1970’lerin başında jeopolitik, özellikle Orta Doğu ve Güneydoğu Asya’da büyük güç rekabetlerini ve bunlarla ilişkili bölgesel boyutları vurgulamak için kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Henry Kissinger, ABD politika oluşturma ve akademik çevrelerinde jeopolitiği tekrar saygın kılmakla ünlüdür.⁹ Nazi Almanya’sının tarihsel belleğe dönüşmesi, Henry Kissinger’in jeopolitiği bir bilim insanı ve politika yapıcı olarak yaygın bir şekilde kullanması ve uluslararası kültürel, ekonomik, politik ve stratejik gelişimdeki coğrafi faktörleri anlama ihtiyacı, jeopolitiğin bilimsel analizde yeniden 1980’lerde ortaya çıkmasına yol açmıştır.¹⁰

Modern jeopolitik aynı zamanda bir sınır inşa etme siyasetidir. Jeopolitiğin yapı taşı, egemenliğinin temeli olarak bölgesel özgüllük gerektiren siyasi bir coğrafi varlık olan ulus-devlettir. Sınırlar, belirli devletlerin kontrolü

⁷ Tal Tovy, *The Changing Nature of Geostrategy 1900–2000: The Evolution of a New Paradigm*, Air University Press, Alabama, 2015, s. 1.

⁸ Abdullahi Muhammad Maigari, vd., “Geopolitics of Land Borders Closure in West Africa”, *Journal of Culture, Politics and Innovation*, 1, 2020, s.2.

⁹ Hazar Leylanoğlu ve Seyedmohammad Seyedi Asl, “İran ve Suudi Arabistan’ın 2003’ten Sonra Irak’ta Çıkar Çatışmalarına Jeopolitik Bir Bakış”, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8:22, 2021, s. 109.

¹⁰ Bert Chapman, *Geopolitics: A Guide to the Issues*, ABC-CLIO, LLC, California, 2011, s. 9.

altına giren nüfusu ve kaynakları tanımlamıştır. Modern sınırların haritalandırılması ile birlikte jeopolitiğinin üç aşaması vardır. İlk olarak, sınırın seyri belirlenmelidir. Bu karar savaş, karşılıklı siyasi anlaşma veya dış dayatma yoluyla alınabilir. Sınır bir kez oluşturulduktan sonra çizilmeli, rotası görünür hale getirilmelidir. Bazı durumlarda, görünürlük gerçek manzara üzerinde net olmayabilir, ancak yalnızca haritaların bir özelliğidir. Sınırlama şekli, haritalama sınırlarının üçüncü ve son bileşeni olan kontrol derecesi ile ilgilidir.¹¹ Diğer taraftan jeopolitik çalışan uzmanlar, devletler arasındaki jeopolitik ilişkileri incelemekte ve devletler arasındaki ilişkilerin ifadeleri olarak sınır anlaşmazlıklarının rolünü araştırmaktadırlar. Son olarak sınırlar, jeopolitik ilişkilerin aktörleri tarafından çizilen çizgilerin ifadeleri olarak da anılmaktadırlar.¹²

1.1. Sınır Terimi

İnsanın sosyal etkileşimi ve gücün uygulanmasındaki merkezîyetlerini yansıtan sınırlar, birçok disiplinde güncel araştırma konusu haline gelmiştir. Çatışma veya hareketliliğin önündeki engeller için basit bahaneler yerine, sınır araştırmacıları insan gruplarını ayıran çizgileri çok ölçekli jeopolitiğin daha derin ve katmanlı bir değerlendirmeye değer anahtar süreçleri olarak düşünmeye başlamışlardır.¹³ Vestfalya Antlaşması, siyasi çalışmalarda bir başlangıç noktasıdır. Çünkü bu antlaşma ile ilk defa coğrafi sınırlar yasal olarak tanınmıştır. Ayrıca bu antlaşmada ilk kez tutarlı bir ülke tanımı yapılmıştır. Vestfalya sisteminin bir ürünü olan modern yönetimde sınırlar, tüm özellikleri ve işlevleriyle, meşruiyet, kimlik (bireysel ve ulusal) ve egemenlik ve toprak bütünlüğünü savunma aracı olarak özel bir öneme sahip olmuştur.¹⁴

¹¹ Colin Flint, *Introduction to Geopolitics*, Routledge, New York, 2006, s. 132.

¹² Alison Mountz, "Border", Carolyn Gallaher, Carl T. Dahlman, Mary Gilmartin, Alison Mountz ve Peter Shirlow (ed), *Key Concepts in Political Geography*, SAGE Publications, London, 2009, s. 202.

¹³ Alexander Diener and Joshua Hagen, *Borders: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York, 2012, s. 13.

¹⁴ Ebrahim Ahmadi and Mohammadreza Hafeznia, "Explanation the Philosophy and Function of the Boundary in the Westphalian Era and Globalization", *World Politics*, 9:1, 2020, s. 119.

Tablo 1. Modern Yönetim Çağında Sınırların Özellikleri (Vestfalya)¹⁵

1	Sınırlar, devletlerin egemenlik alanını tanımlar ve sınırlar;
2	Sınırlar, kimlik biçimleri olarak ulus-devletlere gerçek ve yasal meşruiyet verir;
3	Sınırlar, ülkenin ve egemen toprakların ulusal ve teritoryal güvenliğini korur;
4	Sınırlar fizikseldir ve yerde özel işaretler bulunur;
5	Fiziksel ve gerçek sınırların yasal ve uluslararası tanınırlığı vardır;
6	Sınırlar insanların ve malların hareketini engeller;
7	Sınırlar: teritoryal devletin sınırlarını tanımlar ve bunların çatışmasını önler;
8	Sınırlar, devletin toprak bütünlüğünü ve topraklarını tanımlar;
9	Sınırlar, devlet tarafından insanların vatandaşlık hakkı olarak tanımlanır.

Esasen, yirminci yüzyılın ilk yarısının sınır araştırmacıları, sınırları siyasi bir karar verme sürecinin fiziksel ve statik sonuçlarından başka bir şey olarak görmemişlerdir. Sınırlar, siyasi haritalar üzerinde çizilen çizgilerden oluşmakta ve dinamik bir özellik gösterdikleri ölçüde, sürekli savaş, barış ve müzakereler yoluyla gerçekleşen “yeniden yer edinme” (*reterritorialization*) sonucunda yerleri değişmiştir. Daha sonraki bir aşamada, bazı sınırları geçmenin diğerlerinden daha kolay olduğu ve bunun büyük ölçüde komşu ülkeler arasındaki siyasi ve askerî ilişkilerin doğasına bağlı olduğu kabul edilmiştir.¹⁶ Diğer taraftan sınırların her zaman farklı kültürler, siyasi sistemler ve ekonomiler arasındaki doğal ayırıcılar olarak görüldüğünü söylemek haksızlık olsa da, bu erken çalışmaların çoğu ulus-devletlerin varlığını sorgusuz sualsiz kabul etmişlerdir. Birçok durumda sınırlar, birbirine düşman devletlerin rakip ideolojik sistemlerini ayıran “duvarlar” veya “perdeler” olarak görülmüştür. Bu nedenle, çalışmalar,

¹⁵ Ebrahim Ahmadi and Mohammadreza hafeznia, “Explanation the Philosophy and Function of the Boundary in the Westphalian Era and Globalization”, *World Politics*, 9:1, 2020, s. 127.

¹⁶ David Newman, “Borders and Bordering: Towards an Interdisciplinary Dialogue”, *European Journal of Social Theory*, 9:2, 2006, s. 175.

sınırları devletlerarasındaki sürtüşmenin bir nedeni olarak tasvir ederek, ilgili stres ve çatışmayı vurgulama eğiliminde olmuştur.¹⁷

Günümüzde sınırlar çok boyutlu bir olgu olarak anlaşılmaktadır. Sınırlar sabit varlıklar olarak kabul edilmeyerek jeopolitik anlamda çatışmaların, küresel ve bölgesel rekabetin bir parçası haline gelmiştir. Sınırın bütünlüğüne, sınırların üretilme biçimlerine, insanlar, bölgeler ve milletler arasındaki ilişkileri ve ayrıca benlik algısını şekillendirme biçimlerine dikkat çekilmektedir.¹⁸ Sınır bir yeri başka yerden ayıran ve çizen, bir “biz”i “onlar”dan, bir yeri diğerinden ayıran bir çizgidir. Fizikseldir, somuttur, maddidir.¹⁹ Sınırlar, hem güvenlik hem de vatandaşlık performansı için önemli alanlardır. Sınırlar ‘vatan’ ile dış dünya arasındaki ayrımı simgeleyen çizgidir. Sınırlar ayrıca devletin vatandaşlarının nereye ait olduğunu ve dışarıdakilerin nereye ait olmadığını göstermektedir.²⁰ Sınır çizgileri ayrıca siyasi birimleri birbirinden ayırır. Sınırların en önemli rolü insanların, malların ve fikirlerin hareketine engel teşkil etmesidir. Sınırların oluşturulmasındaki amaç, hükümetlerin egemenliklerini kontrol ettikleri alanlar ve bu alanlarda yaşayan insanlar üzerinde kullanmak olmuştur.²¹ Gerstein için sınırlar, bir ulusun egemenliğinin fiziksel tezahürünü temsil eder. Uluslar, kendi iç işlerini yönetmekten sorumludur; bu, yasal ve yasa dışı insan ve malların ülkelerine giriş ve çıkışları üzerinde kontrol uyguladıkları anlamına gelir.²²

¹⁷ Jouni Häkli, “Re-Bordering Spaces”, Kevin R. Cox, Murray Low & Jenny Robinson (ed), *Handbook of Political Geography*, Sage, London, 2008, s. 472.

¹⁸ Jenny Ombler, “The Border as a ‘Broken Middle’: Pursuing an Ethical Approach to Bordering”, *Geopolitics*, 26:2, 2021, s. 265.

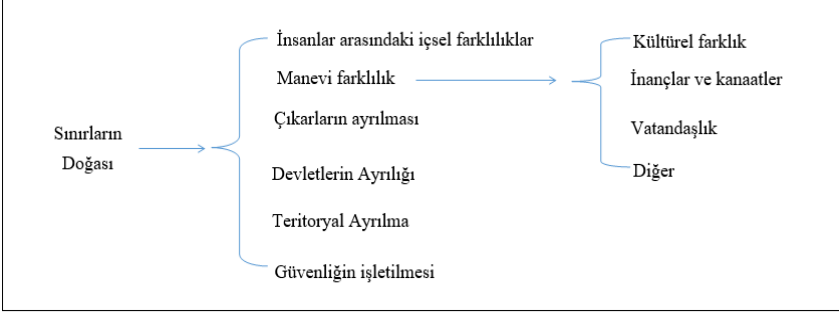
¹⁹ Alison Mountz, “Border”, Carolyn Gallaher, Carl T. Dahlman, Mary Gilmartin, Alison Mountz and Peter Shirlow (ed.), *Key Concepts in Political Geography*, SAGE Publications, London, 2009, s. 200.

²⁰ Reece Jones, “Border Security, 9/11 and the Enclosure of Civilisation”, *The Geographical Journal*, 177:3, 2011, s. 213.

²¹ Zahra Ahmady pour and Ali Mohamad pour, “Role of Transition in Border Function on Geographical Space (Region Subjected to Study: Bajgiran Area in the Iran and Turkmenistan Border)”, *MjSP: Modern Japanese Studies Program*, 10:1, 2006, s. 149.

²² Daniel M. Gerstein, *Managing International Borders: Balancing Security with the Licit Flow of People and Goods*, RAND’s publications, 2018, s. 4.

Şekil 1. Sınırların Felsefi Doğası²³

Sınırların, dört temel ve gerekli işlevi bulunmaktadır²⁴:

- 1- Siyasal işlev: Uluslararası sosyal grup, çeşitli alt sistemlerden oluşur, bunların arasında sınırlar ülkeler için önemlidir. Bu sistemlerin her birinin sınır çizgileriyle ayrılmasının bir sonucu olarak, uluslararası sistem içinde sınır çizgileri büyük önem taşımaktadır. Her ülke bir alt sistem olarak kendi güvenliğini ve güvenilirliğini zedeleyen siyasi etkiyi önlemeye çalışmakta ve uluslararası sınırlar bu konuda ülkelere yardımcı olmaktadır.
- 2- Ekonomik işlev: Ülkeler sınırları ile birlikte dünya ekonomik sistemin içinde bir alt sistem oluşturmaktadır. Bu sınırlar aracılığı ile ülkeler kendi ulusal çıkarlarını korumaktadır.
- 3- Sosyal işlev: Pratikte sınırlar, toplum olarak bütünleşmiş nüfuslara sahip alanları çevreler, bunun bir sonucu olarak ülke, ulusunun kültürel ve sosyal özelliklerini ve yapılarını korumaya çalışır, bu nedenle sınırlar gereklidir.
- 4- Güvenlik ve savunma işlev: Güvenlik ve savunma işlevi, sınırların ve hudutların en eski işlevlerden biridir. Bu tür sınırların başarısı her zaman hükümetlerin gücüne bağlı olmaktadır.

²³ Mohammadreza Hafeznia, Mohsen Janparvar ve Pirouz Mojtahedzadeh, "Investungating and Analizing Globalization Affects on Nature of Boundaries". *Spatial Planning (Modares Human Sciences)*, 3:67, 2010, s. 37-54.

²⁴ Seyedmohammad Seyedi Asl ve Ata ollah Bahremani, "Sınır Jeopolitiği Faktörlerinin İran-Türkmenistan İlişkileri Üzerine Etkisi", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5:2, 2021, s. 675.

Sınırlarla ilgili kavramlar, ulusal güvenlik kavramı ve bunu sağlamak için devlet aygıtının güç kullanımı ile yakından ilişkilidir. Sınır bölgeleri, özellikle kamuoyunun gözünde tehlikenin tehdit oluşturduğu yönlere bakan, yüksek konsantrasyonda askerî birliklerin sınır muhafızları ve gümrük servisleri için doğal konum olarak kabul edilir. Güvenlik; askerî, ekonomik, politik, çevresel güvenlik ve benzerlerini içeren karmaşık bir kavramdır. En genel anlamıyla güvenlik, yaşam destek sistemlerinin güvenliği ve insanların yaşamlarına ve faaliyetlerine yönelik tehditlerin olmaması olarak anlaşılmaktadır.²⁵

1.2. Sınır Güvenliği

Sınırlar ve güvenlik arasındaki bağlantı, bir devletin başka bir devleti işgali veya o ülkeye sızmasını önleme yeteneğinden daha karmaşıktır. Ulusal kimlik, bir toprak parçası üzerinde egemenliği olan bir devletin varlığına veya arzusuna dayanan teritoryal bir kimliktir. Mitolojikleştirilmiş ulusal vatan ve devlet otoritesi, her ikisi de teritoryal sınırlara dayanır; sınırlar, ulusları ve devletleri birbirinden ayırır ve böylece ulus-devletleri tanımlar. Sınırlar aynı zamanda devlet politikasının araçları, hükümet gücünün ifadesi ve araçları ve ulusal kimliğin belirteçleridir. Güvenlik sağlamadaki rolleri, ulusal kimliğin doğal kabul edilen doğasına ve vatandaşın devlet hizmetlerinden beklentilerine kadar uzanır.²⁶ Benjamin Miller göre geleneksel ulusal güvenlik anlayışı beş ana boyuttan oluşur:²⁷

1. Tehditlerin kaynağı: Ulusal güvenliğe yönelik tehditler, diğer devletler, özellikle de statükodan memnun olmayan revizyonist devletler tarafından ortaya çıkar.
2. Tehditlerin doğası: Geleneksel anlayışa göre, çoğunlukla muhaliflerin sahip olduğu veya edindiği saldırgan askerî yetenekleri içerir.
3. Yanıt: geleneksel güvenliğe yaklaşıma göre bu tür askerî tehditlere yönelik tek ilgili ve uygun yanıt, aynı zamanda askerî olarak da görülür - silahlanma veya kuvvetlerin hareketi veya uyarılması

²⁵ Vladimir Kolossov, "Border Studies: Changing Perspectives and Theoretical Approaches", *Geopolitics*, 10, 2005, s. 21.

²⁶ Colin Flint, *Introduction to Geopolitics*, Routledge, New York, 2006, s. 133-134.

²⁷ Benjamin Miller, "The Concept of Security: Should it be Redefined?", *The Journal of Strategic Studies*, 24:2, 2001, s. 17.

yoluyla caydırıcı bir duruşun sürdürülmesi veya diplomatik-askerî ittifaklar olarak değerlendirilir.

4. Güvenliği sağlamaktan kim sorumludur? Bütün devletler için güvenilir bir ulus-üstü güvenlik sağlayıcısı olmadığından, devletin kendisi kendi güvenliğini kendi kendine yardım sistemi içinde sağlayabilecek tek organdır.
5. Geleneksel anlayışta devletin savaşa gitmeye hazır olduğu savunması için *temel değerler*, ulus-devletle ilgilidir.

Sınır güvenliğinin ülke içinde çeşitli boyutlarıyla güvenliğe güçlü bir destek olduğu açıktır ve sınırdaki her türlü güvensizlik, ülke içindeki ekonomik, kültürel, siyasi, sosyal ve askerî sistemleri bozabilecek güçtedir. Öte yandan istenilen güvenlik, ülkenin sınır ve iç güvenliğine çok belirgin bir katkı sağlayabilmektedir. Bu nedenle ülkeler, kendi toprakları üzerindeki egemenliklerinin ihlal edilmemesi için bazı mutabık kalınan ve izin verilen geçişler dışında sınırlarını mümkün olduğunca aşılmaz hale getirmeye çalışırlar ve ülkenin güvenliğine çeşitli siyasi, ekonomik, kültürel ve askerî açılardan zarar verilmemesi hedeflemektedirler.²⁸ Sınır güvenliğinden bahsettiğimizde, kaçak mal girişi açısından sınırlarda istikrarın varlığı ve sınırların aşılmazlığı, sınır sakinlerinin konforu ve güvenliği, sınırlarda tehditlerin olmaması anlamına gelmektedir. Sınır bölgeleri, çeşitli iç ve dış ortamlarla teması nedeniyle özel niteliklere sahiptir. Komşu ülkeler arasında sınırın her iki tarafında yer alan mekânsal alışverişlerin ve bağlantıların varlığı ve bu alanlardaki kırılganlık ve çeşitli tehditler, ülkenin kalkınma planlaması, güvenliği ve kalkınması sürecinde sınır bölgelerine özel bir önem vermiştir.²⁹

2. Vakalar

2.1. Suudi Arabistan ve Sorunlu Sınırlar

Arap Yarımadası'nın 814 km'si Irak, 744 km'si Ürdün, 222 km'si Kuveyt, 676 km'si Umman, 60 km'si Katar, 457 km'si Birleşik Arap Emirlikleri, 1458 km'si Yemen olmak üzere 4432 km bir sınırı bulunmaktadır.

²⁸ Seyed H. Zarghani, "Narcotics Geopolitics and Its Impact on Iran's Eastern Borders", *Journal of Police Geography*, 1:1, 2013, s. 4.

²⁹ İbrahim Tavaklian, "Border, Security and Solutions to Create Security at the borders, National Congress on Border Cities and Security; Challenges and Strategies", *University of Sistan & Baluchestan*, Iran, 2012, s. 661.

Arap Yarımadası ayrıca Basra Körfezi'nde 560 km ve Kuveyt'ten Katar'a 560 km'lik geniş su sınırlarına sahiptir. 23 km'si Birleşik Arap Emirlikleri ile Katar arasındaki "Khor al-Adeed" (خور العديد) bölgesinde yer almakta olup, ayrıca Kızıldeniz ile "Akabe Körfezi'nden Yemen'e 1760 km uzunluğundaki bir başka su sınırına sahiptir. Bu ülkelerle olan bu uzun su ve kara sınırları, Suudi Arabistan toprakları için bölgede stratejik bir konum olarak kabul edilmektedir. Ayrıca hem askerî, ticari ve ekonomik açıdan hem de balıkçılık, petrol ve gaz çıkarma açısından birçok fayda sağlamaktadır.³⁰

Uzun yıllar siyasi miras, şeyhlik ve kabilecilik ile yönetilen Basra Körfezi boyunca uzanan Arap ülkeleri için sınır anlaşmazlıkları ve sınır belirleme çok önemli olmamıştır. Ama petrol ve gazın keşfiyle birlikte, yöneticileri bu bölgelerde büyük petrol ve gaz rezervlerinin varlığını fark edene kadar, bu anlaşmazlıkların kapsamı yoğunlaşmış ve zaman zaman çatışmalara yol açmıştır. Suudi Arabistan'ın da kuzey, doğu ve güneydoğu sınırlarında komşularıyla sınır anlaşmazlıkları bulunmaktadır.³¹ Arap Yarımadasındaki bu sınır anlaşmazlıkları, bir yandan birçok anlaşma ve antlaşmanın imzalanmasına, diğer yandan bu ülkelerin bazılarının ihlal ve ihlallerine yol açmıştır.

Suudi Arabistan ile Katar arasındaki sınır ve toprak anlaşmazlıklarının tarihi 19. yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Suudi Arabistan ve Katar, petrol ve gaz kaynakları bakımından zengin 10 mil karelik bir arazi şeridi üzerinde uzun süredir devam eden bir sınır anlaşmazlığı bulunmaktadır. Arap yarımadası Basra Körfezi bölgesinin Arap ülkeleri arasında zaman zaman tırmanan ve iki ülke arasında gerginliğe neden olan sınır ve toprak anlaşmazlıkları ile en ciddi anlaşmazlıklardan biri olarak kabul edilmektedir. En bariz örnek olarak, Suudi askerî güçlerinin Eylül 1992'de Katarla çatışmaya girmesi ve sınırda 3 kişinin öldürülmesidir. Katar, Suudi Arabistan'ın sınırına saldırdığını iddia ederken Suudi Arabistan çatışmanın Suudi topraklarında olduğunu belirtmiştir. Bu silahlı çatışma, Katar'ın aynı yılın Kasım ayında Basra Körfezi İşbirliği Konseyi'nin bakanlar düzeyindeki toplantılarına katılımını boykot etmesine neden olmuştur. Ancak 20 Aralık 1992'de Riyad ve Doha, 1965 anlaşmasını imzalayarak ve uygulayarak

³⁰ "A Look at the Border Disputes between Saudi Arabia and Qatar", <https://basirat.ir/fa/news/264371/>, erişim 20.09.2022.

³¹ Said Mohseni Rad, "A Look at the Border Disputes between Saudi Arabia and the UAE", <https://irna.ir/xjfv9y>, erişim 12.10.2022.

farklılıklarını geçici olarak örtbas etmişler ve bu karara göre Suudi Arabistan topraklarının birkaç kilometresi Katar'a verilmiştir.³²

Diğer taraftan Riyad ve Abu Dabi arasındaki ilişkiler, son yıllarda, çoğu tarafların sınır sorunlarıyla ilgili olan ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Suudi Arabistan'ın Birleşik Arap Emirlikleri'ne yönelik toprak iddiaları, ülke topraklarının üçte ikisini kapsamaktadır. Kısa bir süre önce, "Al-Quds Al-Arabi" gazetesi bir haberinde: "Suudi Arabistan ile Birleşik Arap Emirlikleri arasındaki sınır anlaşmazlıkları yeni bir aşamaya girmiş, bu yeni dalganın sadece Körfez İşbirliği Konseyi'nin diğer üye devletlerini değil, onun temel niteliğini de sorgulaması beklediği, bir yanda Suudi Arabistan'ın totaliterliği, diğer yanda Birleşik Arap Emirlikleri'nin toprak iddiaları, iki ülke arasında uyumun var olduğu iddialarına rağmen, anlaşmazlıkların fitilini büyük ölçüde artırdığı" belirtilmiştir.³³

Öte yandan Qurah and Umm al Maradim (قاروه و ام المرادم) adalarında bulunan petrol ve gaz kaynakları, Suudi Arabistan ile Kuveyt arasındaki sınır anlaşmazlıklarının somut ve nesnel hale gelmesine neden olmuştur. Söz konusu adalar konusunda bu iki ülke arasında hala farklılıklar bulunmaktadır. Suudi Arabistan ve Kuveyt arasındaki sınır anlaşmazlıkları, bir anlaşmanın imzalandığı ve 1.000 mil karelik bir tarafsızlık bölgesinin tanımlandığı 1922 yılına kadar uzanmaktadır. 1965 yılında iki taraf arasında ihtilafların çözümü için halen geçerli olan bir anlaşma imzalanmıştır. Ancak bu anlaşmada iki ada sorununun çözümüne yönelik bir çözüm çıkmamıştır ve bu anlaşmazlıklar bugüne kadar devam etmektedir.³⁴

Diğer bir Arap ülkesi olan Umman da geçmişte Suudi Arabistan ile sınır anlaşmazlığı yaşamıştır. Ancak Suudi Arabistan'ın Körfezi İşbirliği Konseyi'ndeki üstün konumunu fark eden ve o ülkenin mali yardımlarından yararlanan Umman, mevcut sorunları çözerek dış ilişkilerini geliştirmiştir. Kral Fahd'ın 1989'da Maskat'ı ziyareti, sınır anlaşmazlığının kalıcı olarak çözülmesinin başlangıcı olmuştur.³⁵ Bunun ardından taraflar, sınır

³² Ehsan Yari ve Vahid Abdalipour, "Analyzing the Reasons of the Persian Gulf's Arab Countries Failure in Settlement of Their Border and Territorial Disputes", *The Journal of Geographical Data*, 26:103, 2017, s. 210.

³³ Fatemeh Mohammadi, "Territorial and Boundaries Delimitations Between the Southern Persian Gulf States 1995-2012", *Journal of Research in History*, 6:16, 2015, s. 131.

³⁴ "Saudi Arabia's territorial disputes with its neighbors", <https://www.hamshahri online.ir/news/241586/>, erişim 01.11.2022.

³⁵ Fatemeh Mohammadi, "Territorial and Boundaries Delimitations Between the

anlaşmazlıklarını çözmek ve nihai bir anlaşma hazırlamak için iki ülke temsilcilerinin müzakerelerine devam etme konusunda anlaşmışlardır. Son olarak, sınır anlaşması 21 Mart 1990'da kuzeydoğu Arabistan'da Hafar El-Batin'da (حفر الباطن) Kral Fahd ve Sultan Qaboos tarafından imzalanmıştır.³⁶

Irak ve Suudi Arabistan sınırları hakkında, Irak ile Suudi Arabistan arasındaki sınır çatışmaları 1922'den beri devam etmektedir ve bu dönemde yüzölçümü 7 bin 44 kilometrekareye ulaşan iki ülke arasında bir tampon bölge belirlenmiştir. Al-Aqeer Antlaşması'nın maddelerine göre, tarafların bu tampon bölgede askerî veya kalıcı tesisler inşa etme hakları bulunmamaktadır. Ancak iki ülke, bölgede hayvancılık ve tarım için sulama hakkına sahiptir. 1975'te iki ülke bölgenin idari paylaşımı konusunda anlaşmaya varmış ve 1981'de bir sınır anlaşması imzalamıştır. Ancak bu anlaşma Birleşmiş Milletler 'de hiçbir zaman tescil edilmemiştir. Irak, 1991'de bu anlaşmayı ve Suudilerle imzalanan diğer anlaşmaları iptal etmiştir. Buna karşılık Suudiler, Haziran 1991'de Birleşmiş Milletler 'de Irak ile olan tüm sınır anlaşmalarını kaydettirmiştir. Kuşkusuz bu sınır anlaşmazlıklarının da iki ülke arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde ve sonrasında yaşanan gelişmeleri etkilemesi bakımından oldukça önemli olduğu belirtilebilir.³⁷

Tarihsel olarak, Suudi Arabistan ve Yemen sınır anlaşmazlığı konusu, 20. yüzyılın ilk yarısına ve Al Hamiddin ve Al Suudi aileleri arasındaki Arap Yarımadası'ndaki etki ve güçlerini genişletmek için rekabete kadar uzanmaktadır. İki krallık arasındaki sınır bölgeleri ve topraklar üzerindeki bu rekabet ve anlaşmazlık, sonunda İmam Yahya'nın Arabistan seferine çıkmasına neden olmuştur. 1930'ların başında meydana gelen savaş sonucunda Yemen savaşı kaybetmiştir. Arap ülkelerinin arabuluculuğuyla iki ülke arasında Yemen'in üzerinde hak iddia ettiği topraklar ile Cizan, Asir ve Necran bölgelerindeki diğer toprakların kontrolünü Suudi Arabistan'a devreden bir anlaşma imzalanmıştır.³⁸

Southern Persian Gulf States 1995-2012", *Journal of Research in History*, 6:16, 2015, s. 135.

³⁶ Asghar Jafari Valdani ve Ramin Jafari Valdani, "An Analysis of Geopolitics of Oman's Borders with Neighboring Countries", *Political Science Journal*, 8:1, 2013, s.105.

³⁷ "Kuwait and Saudi Arabia; Movement Towards Convergence or Divergence", <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1394/05/11/817285/>, erişim 05.12.2022.

³⁸ Hamid Sardar ve Mir H. Mousavi, "Yemen in the Foreign Policy of Saudi Arabia", *Journal of Foreign Policy*, 29:1, 2015, s. 83.

2.2. *Suudi Arabistan ve Yemen Sınır Anlaşmazlığı*

Beşeri coğrafya açısından Yemen 25 milyon nüfusa sahiptir. Yemen'in resmî dini İslam'dır ve nüfus açısından Zeydi Şiiiler ve Şafii Sünniler bu ülkedeki en önemli dini gruplardır. Zeydi Şiiiler daha çok Yemen'in kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinde, Şafiiler ise daha çok güney ve batı bölgelerinde yaşamaktadır. İsmaili mezhebi ve On İki İmam Şiiliği de bu ülkede mevcuttur. Yemen, Asya'nın güneybatısında ve Arap Yarımadası'nın güneyinde yer alır ve Kızıldeniz ve Aden Körfezi'nde geniş deniz sınırlarına sahiptir. Bu ülkenin Afrika Boynuzu'ndaki stratejik konumu, bu bölgenin ve Afrika'nın doğu kıyılarının hareketlerini güney ve batı Yemen'in deniz sınırları üzerinden kontrol etme imkânı, bu ülkeye özel bir önem vermiştir. Ayrıca bu ülkenin soyluları Babu'l-Mendeb Boğazı'na çifte önem vermişlerdir. Çünkü Süveyş Kanalı'nda gerçekleşen trafiğin büyük bir yüzdesi Babu'l-Mendeb'den de geçmektedir. Dolayısıyla Babu'l-Mendeb bölgede Süveyş Kanalı kadar öneme sahiptir.³⁹

Suudi Arabistan'ın 1932'de birleşik bir devlet olarak ortaya çıkışından sonraki bir yıl içinde, Yemen Krallığı bir sınır anlaşmazlığı yüzünden kuzey komşusuna savaş ilan etmiştir. 1933'te bir Suudi barış heyetini kabul eden zamanın kralı İmam Yahya, Suudi Arabistan'ın kurucusu İbn Suud'la alay ederek "Bu Bedevi ailemin 900 yıllık yönetimine meydan okumak için geliyor?" demiştir. Devam eden süreçte çıkan savaş ile birlikte, Suudi Bedevi ordusu, Yemen'in kıyı bölgesi olan Asir'i ve en kuzeydeki Necran ve Cizan eyaletlerini ele geçirmeyi başarmıştır. Ancak birliklerinin Yemen'in zor bölgelerinde ilerleyememesi nedeniyle başkent Sana'a'ya yönelik saldırıyı durdurmak zorunda kalmıştır. Taif Antlaşması olarak bilinen müteakip 1934 barış anlaşmaları, Asir, Necran ve Cizan'ı Suudi Arabistan'a veren bir sınır çizilmiştir. Başlangıçta, anlaşmanın imzalanması, iki ülke arasında, tüccarlar ve sınırın her iki tarafında yer alan kabilelerden ailelerin uğrak yeri olan gözenekli sınırlarıyla, otuz yıllık görece bir sükûnet sağlamıştır. Ancak 1962'de son Yemenli İmam Muhammed el-Bedir görevden alınmış ve Suudilerle yeni bir gerilim döneminin başlangıcına işaret eden bir Yemen Cumhuriyeti kurulmuştur.⁴⁰

³⁹ Soroush Amiri, "Regional and Transatlantic Governments and the Yemeni Geopolitical and Security Crisis with an Emphasis on Iran and Saudi Arabia and Allies", *A Quarterly Journal of Political Studies of Islamic World*, 7:28, 2019, s.1 20.

⁴⁰ Asher Orkaby, *Saudi Arabia's War with the Houthis: Old Borders, New Lines*, The

Genel olarak, 1960'lı ve 1970'li yıllarda, Suudi Arabistan'ın asıl endişesi Basra Körfezi'ndeki durumdan ziyade, Arap Yarımadası'nın güneybatısındaki istikrarsız ve kritik durumdaki Yemen olmuştur. Çünkü o dönemde Suudi Arabistan'ın Basra Körfezi'ndeki kıyıları o ülkenin diğer sınırlarına göre daha barışçıl ve daha az endişe verici olmuştur. 1962-1970 yılları arasında Yemen'de Mısır destekli cumhuriyetçiler ile Suudi Arabistan destekli Mütevekkili Krallığı yanlıları arasında iç savaşı yaşanmış sonunda cumhuriyetçiler kazanmıştır. Suudi liderlerin endişesi, Mısır'ın Haziran 1967'de Arap-İsrail savaşında yenilmesi ile birlikte iki ülkenin Yemen iç savaşını sona erdirmek için daha çok çaba sarf etmesine neden olmuştur. Arap liderlerin Ağustos ve Eylül 1967'de Hartum'da yaptıkları konferansın ardından Mısır kuvvetleri Yemen'den çekilmiştir. Suudiler, Mısır güçlerinin geri çekilmesiyle Yemen'deki cumhuriyet hükümetinin düşmesini talep etmişlerdir, ancak bu gerçekleşmemiştir. Aksine iç savaşın üç yıl sürmüş ve 1970'te monarşinin feshedilmesi ile birlikte Yemen'de cumhuriyetçi bir sistem kurulmuştur.⁴¹

Suudi Arabistan, 1969'da yakın zamanda bağımsız olan Güney Yemen'e karşı bir savaş başlatmış ve bu, Suudilerin Hadhramaut (حضرموت) vilayetinin Al-Wadi'ah ve Şarura (الوديعة وشروره) bölgelerinin ilhakıyla sonuçlanmıştır.⁴² Yaşanan en önemli gelişme, 1990 yılında Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesi olmuştur. Bu birlik tamamen Suudi Arabistan'ın iradesine aykırı bir durum teşkil etmiştir, çünkü bu durum muhtemelen Yemen'in daha fazla güç kazanmasına ve Taif Anlaşması'nı revize etmeye çalışmasına neden olacağı düşünülmüştür. İki Yemen'in birleşmesinden önceki ardışık darbelerin çoğu, Suudi Arabistan'ın desteği ve Yemen hükümetlerinin birleşme yönündeki hareketi nedeniyle gerçekleşmiştir. 1990'da Yemen'in birleşmesinin en büyük rakibi olan Suudi Arabistan, birleşmeden sonra Yemen'i bölmek için yoğun çaba sarf etmiştir. Suudi Arabistan'ın Yemen'in birliği konusundaki endişesi, birleşik Yemen'in ilk başkanı Ali Abdullah Salih'in 1990'da Saddam'ın Kuveyt'e saldırısına desteğini açıklamasıyla somutlaşmıştır. Suudilerin bu tür faaliyetlerdeki amacı, Sana'a'yı sınır meselesinde bu ülkeyi

Washington Institute, Policy Analysis: PolicyWatch 2404, 2015, s. 2.

⁴¹ Asghar Jafari Valdan, "Saudi Arabia: Looking at Yemen", <https://www.alwahabiyah.com/fa/articleview/552/>, erişim 15.12.2022.

⁴² Muhsin Ramadan, Tawfeek Al-Ganad, *Resolving the Yemen-Saudi Border Problem: Time To Revive the Joint Committees*, The Sana'a Center for Strategic Studies, Yemen, 2022, s. 5.

müzakere masasına getirmesi için baskı yapmak ve iki ülkenin sınırlarının belirlenmesinde Taif Anlaşması'nın kabul edilmesini esas almak ve sonuçlandırmaktı.⁴³ Suudi-Yemen görüşmelerinin yeni turları 1992'de başlamış, ancak sonuç alınamamıştır. Mayıs-Temmuz 1994 savaşı sırasında, Riyad yönetimi, Aden'de bağımsız bir otoriteye sahip olmanın sınır üzerindeki müzakere pozisyonunu iyileştireceğine inanarak Başkan Yardımcısı Ali Salem al-Beidh tarafından ilan edilen başarısız olan güneydeki ayrılık hareketini desteklemiştir.⁴⁴

Suudi Arabistan, Yemen'in Marib, Rubülhali ve Hadhramaut gibi petrol zengini bölgelerinin de kendisine ait olduğunu iddiaları devam etmiştir. Bu talep sonucunda 1995 yılında iki ülke arasında askerî bir çatışma yaşanmış ve bunun sonucunda 54 kişi hayatını kaybetmiştir. Son olarak, bölge dışı güçlerin arabuluculuğuyla, çatışmaya dâhil olan iki taraf arasında bir mutabakat sağlanmıştır.⁴⁵ Ayrıca, tüm önemli toprak ve kıyı anlaşmazlıklarının çözümüne yönelik en verimli yolu incelemek için birkaç ortak komite kurmaya karar verilmiştir. Bitişik sınır boyunca askerî durumu daha yakından izlemek ve daha yakın ekonomik, ticari ve kültürel bağlar geliştirmek için ek taahhütler verilmiştir. Bununla birlikte, her iki ülkenin birbirlerine dair şüpheli yaklaşımları ilişkilerin seyrini etkilemiş, böylelikle 1997 yazında sınır boyunca tekrar şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Bu ülkeler arasındaki toprak rekabeti Kızıldeniz'deki adaları da içermektedir. Temmuz 1998'de Suudi Arabistan donanmasından dokuz birlik, Yemen kıyılarında bulunan Al Duwaima adasına saldırmıştır. Suudi Arabistan adanın yüzde 75'ini talep ederken Yemen ada üzerinde tam ve eksiksiz egemenlik iddiasında bulunmuştur.⁴⁶

Öte yandan Yemen, Suudileri Yemen'in sınır bölgelerindeki toprakları kasıtlı olarak ilhak etme politikasının bir parçası olarak sınırda yaşayan halkı etkilemeye çalışmakla suçlamıştır. Cidde Antlaşması müzakereleri bu

⁴³ Hamid Sardar, H. ve Mir H. Mousavi, "Yemen in the Foreign Policy of Saudi Arabia", *Journal of Foreign Policy*, 29:1, 2015, s. 88.

⁴⁴ Muhsin Ramadan, Tawfeek Al-Ganad, *Resolving the Yemen-Saudi Border Problem: Time To Revive the Joint Committees*, The Sana'a Center for Strategic Studies, Yemen, 2022, s. 5.

⁴⁵ Peyman Zanganeh ve Somaye Hamidi, "The Nature of Logics Ruling Interactions of Iran and Saudi Arabia in the Yemen Crisis", *Quarterly of Political Strategic Studies*, 5:18, 2016, s. 157.

⁴⁶ Gwenn Okruhlik ve Patrick J. Conge, "The Politics of Border Disputes: On the Arabian Peninsula", *International Journal*, 54:2, 1999, s. 237.

konuyu ele almak zorunda olsa da, sınır sakinlerinin “iki taraftan birine bağılılığı” ilkesi Haziran 2000 tarihli Cidde Antlaşması'nın bir maddesi ile toprak mülkiyeti talep etmek için geçerli bir temel olarak kabul edilmiştir. Cidde Antlaşması, Sana'a'nın ciddi ekonomik ve siyasi zorluklarla karşı karşıya olduğu bir zamanda imzalanmıştır.⁴⁷ Yemen, tartışmalı bölgenin doğu kesiminde 40.000 kilometrekareden fazla ve Kızıldeniz'de 3.000 kilometrekareden fazla toprak almıştır. Suudi Arabistan, Yemen'in en kuzeydeki üç eyaletini geçici olarak Suudi Arabistan'a devreden 1934 Taif Antlaşması'ndaki bir maddenin bazı yorumlarla yeniden teyidini almıştır.⁴⁸ İki ülke arasında Taif Antlaşması'nın kabulüne dayanılarak imzalanan Cidde Sınır Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte iki taraf arasında uzun süredir devam eden ihtilafli topraklar ve sınırların sınırlandırılması anlaşmazlığı sona ermiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler bir çatışma durumundan, sınır bölgelerinin güvenlik koşullarının iyileştirilmesine yönelik yapıcı etkileşime dönüşmüştür.⁴⁹ Diğer taraftan 2000 yılında anlaşmazlığı sona erdiren uluslararası bir anlaşma imzalandığında, gözetleme kuleleri, ortak devriyeler ve bölgedeki inşaat çalışmaları için kurallar gibi sınırlarla ilgili güvenlik ve kalkınma konularını incelemek için bir dizi ortak Suudi-Yemen komitesi kurulmuştur.⁵⁰

Kaçakçılığın arttığını iddia eden Suudi Arabistan, 2003 yılında Yemen sınırı boyunca bir çit inşa etme projesi başlatmıştır. Suudi Arabistan için Yemen ile sınırın açılmasıyla sınır kontrolü ve kısıtlamalarının uygulanması giderek daha zor hale gelmiştir. Aralık 2001'de, Suudi hükümetinin Usame Bin Ladin'in korumalarından biri olan Abu Ali Al-Harithi'yi yakalama girişimleri, sınırlar arasında dolaşması nedeniyle başarısız olmuştur. Mart 2002 ile Şubat 2003 arasında, sınır kasabası Cizan'da Yemenli ve Suudi birçok sınır muhafızı öldürülmüştür.⁵¹ Ancak, 2004 yılında Sana hükümeti

⁴⁷ Fadhl Al-Maghafi, *More Than Just a Boundary Dispute: the Regional Geopolitics of Saudi-Yemeni Relations*. (Unpublished Doctoral dissertation), School of Oriental and African Studies, University of London, 2012, s. 322-323.

⁴⁸ Ramin Seddiq, *Border Disputes on the Arabian Peninsula*, The Washington Institute, Policy Analysis: PolicyWatch 525. 2001, s.2.

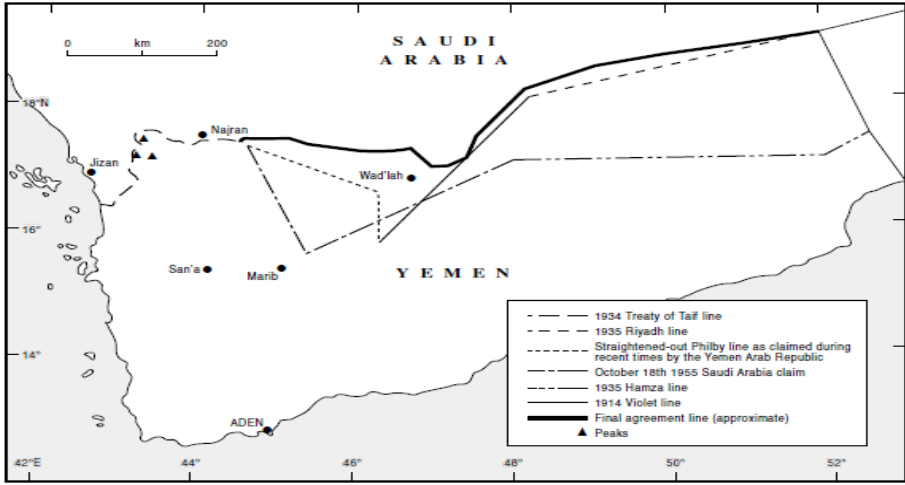
⁴⁹ Morteza Hemati, Shahroz Ebrahimi, “The Effects of Saudi Foreign Policy in Yemen on Iran's Role in the Middle East”. *The Quarterly Journal of World Politics*, 7:23, 2018, s. 233.

⁵⁰ Muhsin Ramadan, Tawfeek Al-Ganad, *Resolving the Yemen-Saudi Border Problem: Time To Revive the Joint Committees*, The Sana'a Center for Strategic Studies, Yemen, 2022, s. 3.

⁵¹ Ibrahim Al-Hajjri, *The New Middle East Security Threat: The Case of Yemen and the GCC*, (Master's thesis), Naval Postgraduate School Monterey, California, 2007, s. 12.

ile Husi hareketi arasında kuzey Yemen’de Saada savaşlarının başlaması, sınır çalışmasının devam etmesini çok zorlaştırmıştır. Aynı zamanda, sınır bir huzursuzluk kaynağı olmaya devam etmiştir. Yemen, Suudi Arabistan için bir silah, uyuşturucu kaçakçılığı kaynağıyken, El Kaide üyeleri de Yemen’in uzak bölgelerine girip sığınabilmekteydiler. 2009 yılında, Suudi Arabistan, Husilerin Suudi topraklarına girmesinden sonra Sana’a-Husi askerî çatışmalarına doğrudan dâhil olmuştur.⁵²

Harita 1. Yemen ve Suudi Arabistan’ın Sınır Haritası⁵³

2.3. Sınır Anlaşmazlığımız Jeopolitik Sonucu Olarak Husiler

Suudi Arabistan; dünyada ülkeyi yöneten ailenin ismiyle özdeşleşen tek ülke olmasının yanı sıra kendisini iç ve dış arenada İslam’ın savunucusu olarak gösteren bir politika izlemektedir. Suudiler, Arabistan’ın Necd bölgesindeki en önde gelen ailelerden biridir. Hanedanlığın tarihi, Riyad’ın kuzeybatısındaki Dir’iye şehrinde Muhammed ibn Suud’un yönetimine kadar uzanmaktadır. 1745’te Muhammed İbn, Abülvehhab adında seyahat eden bir şeyhle tanışmış, düşüncesinden etkilenmiştir. O zamandan beri iki şahıs arasında güçlü bir

⁵² Muhsin Ramadan ve Tawfeek Al-Ganad, *Resolving the Yemen-Saudi Border Problem: Time To Revive the Joint Committees*, The Sana’a Center for Strategic Studies, Yemen, 2022, s. 3.

⁵³ John Roberts, *The Saudi-Yemeni Boundary Treaty*, IBRU Boundary and Security Bulletin, Durham University, Durham, 2000, s. 41.

ittifak kurulmuştur. Biri askerî komutanlıktan, diğeri ise Vehhabi hareketinin dini-ideolojik fikirleri savunmaktan sorumlu olmuştur. Suudi Arabistan'ın dış politikası büyük ölçüde kendi iç durumunun bir yansımasıdır. Mutlak monarşi ile yönetilen ülkenin dış politika kararları hanedan prenslerinin çıkarlarını da yansıtmaktadır. Bu prensler, Krallık içindeki tüm önemli dış politika karar alma birimlerini etkileyerek, monarşinin hayatta kalmasıyla ilgilenmektedirler. Gördükleri ana tehdit, meşruiyetlerine yönelik bir tehdit olmuştur.⁵⁴ Öte yandan Suudi Arabistan, bölgede önemli bir ülke olarak, politikasının stratejik alanını üç önemli çevrede oluşturmuştur:⁵⁵

1. Suudi dış politikasının iklimsel ve bölgesel yapısının kalbi ve stratejik derinliği olan Basra Körfezi;
2. Bu ülkenin etnik (Arap) dış politikasının kalbi ve stratejik derinliği olarak kabul edilen Arap Çevresi;
3. Vehhabilğin içeride güçlendirilmesi ve sınırların ötesine yayılmasında bu ülkenin manevi politikasının kalbini ve stratejik derinliğini oluşturan ideolojik unsur.

Suudi Arabistan, Yemen'i kendi topraklarından bir parçası olarak görmektedir. Suudiler Yemen'in iç siyasetine zaman zaman müdahale etmiş, belirli gündemleri savunmuş, Salih gibi liderleri desteklemiş ve Yemen'de aşiret liderlerine maddi olarak destek sağlamıştır. Yemen'in iç işlerine bu müdahale, Husiler de dâhil olmak üzere birçok Yemenliyi rahatsız etmiştir.⁵⁶ Diğer taraftan Suudiler açısından, Yemen Zeydileri, özellikle fikirlerinin Yemen topraklarında yayılmasının önünde büyük bir engel teşkil ettikleri için, Vehhabilik için potansiyel bir tehlike olarak görülmektedir. Bu nedenle, 2004'teki dördüncü Husi savaşından bu yana Al Suud, Zeydilerin Yemen'in iç gelişmelerinde ve Suudi Arabistan'ın sınır bölgelerindeki etkisini fark etmiştir.⁵⁷

⁵⁴ Mehmet Şahin ve Seyedmohammad Seyedi Asl, "Suudi Arabistan'ın Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 57, 2022, s. 35.

⁵⁵ Mohammad Hasan Sheikholeslami ve Hamid Saradar, "Religious Approach in Saudi Arabia's Cultural Diplomacy: A Case Study of Muslim World League", *Journal of Political Research in Islamic World*, 2:4, 2012, s. 111.; Seyedmohammad Seyedi Asl, "Suudi Arabistan'ın Kafkasya ve Orta Asya'da Vehhabilik Politikası", *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6:1, 2022, s. 90.

⁵⁶ İbrahim Fraihat, *Unfinished Revolutions Yemen, Libya, and Tunisia after the Arab Spring*, Yale University Press, New Haven, 2016, s. 52.

⁵⁷ Sediqeh Zare ve Hamid Ahmadi, "Identification of Shiite and Religious Conflict in the

İdeolojik açıdan ayrıca, Yemen'deki Zeydi nüfusun çoğu, Suudi Arabistan'ın güney ve doğudaki Şii nüfusu ile her zaman temas halinde olan güney ve doğu sınırlarının yakınında yaşamaktadır. Suudi yöneticilere göre İran, Yemen'den faydalanarak Suudi Arabistan'a baskı yapmak ve Suudi Arabistan'ın güney sınırlarında siyasi Şiiliği yaymak ve ardından bu konuyu Suudi Arabistan'a sızdırmak istemektedir.⁵⁸ Bu nedenle etkili bir bölgesel aktör olarak Suudi Arabistan liderleri, Ensarullah'ın Yemen'deki tam gücünün, bölgesel çıkarları ve nüfuzlarıyla çeliştiğini düşünmektedir. Ayrıca İran İslam Cumhuriyeti'nin bölgedeki etkisini sınırlamak için Ensarullah hareketinin başarısız olmasını istemektedirler. Suudi Arabistan'ın ve diğer bazı bölgesel ve bölge dışı aktörlerin İran'ın etkisinin güçlenmesinden ve “Şii Hilali” olarak adlandırdıkları kuşaktan rahatsız olmaları yatmaktadır. Husilerin Yemen'de güç kazanması, Suudi Arabistan'ı “Şii kuşağı” ve “jeopolitik darboğaz”ın kuşatması altına sokacak ve İran'ın Suudi Arabistan ve bölgesel müttefikleri üzerinde baskı uygulama gücünü, kapasitesini ve kaldırıcını artıracaktır. Bu kesinlikle Suudi Arabistan tarafından hoş görülmemektedir.⁵⁹

2010 yılında, Husi üyeleri Suudi topraklarına girmiş ve iki Suudi sınır güvenlik görevlisini öldürmüş, sonrasında Suudi Arabistan bu saldırıya karşı misilleme olarak hava saldırısı başlatmıştır. 2009-2010 döneminde Suudi sınır güçleri ve Husiler arasında binlerce Yemenliyi yerinden eden bir dizi çatışma yaşanmıştır. Çatışmanın ardından Suudi Arabistan, Husilerin kontrol ettiği bölgelerin güney sınırına çok sayıda asker yerleştirmiştir. Ayrıca Suudi Arabistan, Husilerin kontrolünden sonra Yemen'e yaptığı yardımları da askıya almıştır. Yaşanan iç savaşın kendisine sıçramasından korkan Suudi Arabistan, Suudi-Yemen sınırının yanı sıra Suudi-Irak sınırına da bir sınır duvarı inşa etmeye başlamıştır. Bununla birlikte Riyad, yakın geçmişte zaman zaman protestolar ile karşı karşıya kaldığı kendi Şii nüfusunun daha çok Doğu vilayetinde ikamet etmesinden de endişe duymaya başlamıştır.⁶⁰ Sınır bölgelerindeki Şiiler, sınır güvensizliği, Cumhuriyet modeli ve Yemen'in potansiyel nüfusu gibi değişkenler ile geçen on yıllar

Middle East”, *The Quarterly Journal of International Relations Research*, 6:19, 2015, s. 35.

⁵⁸ Morteza Hemmati, Shahrooz Ebrahimi ve Mahnaz Goodarzi, “Saudi Arabia's Balancing Policy with Iran in Yemen”, *Journal of Spatial Planning*, 10:1, 2020, s. 113.

⁵⁹ Morteza Hemati ve Shahrooz Ebrahimi, “The Effects of Saudi Foreign Policy in Yemen on Iran's Role in the Middle East”. *The Quarterly Journal of World Politics*, 7:23, 2018, s. 237.

⁶⁰ Abdullah Al Dosari ve Mary George, “Yemen War: An Overview of the Armed Conflict and Role of Belligerents”, *Journal of Politics and Law*, 13:1, 2020, s.62.

boyunca, Arabistan'ın, Yemen'e şüpheli ve potansiyel bir tehdit faktör olarak görmesine neden olmuştur.⁶¹ Diğer taraftan Yemen'in Suudi Arabistan ile olan sınır bölgelerinin büyük bir kısmının artık Ensarullah'ın kontrolünde olması Riyad'ı ayrıca endişelendirmiştir. Çünkü Suudi Arabistan'da yaşayan iki milyondan fazla Yemenli zaman zaman sınır kapılarını kullanarak Yemen'e geçmekte ve bu durum Suudileri kendi güvenlikleri için bir tehdit olarak görmesine neden olmaktadır.⁶²

Husiler, Yemen nüfusunun yaklaşık yüzde 35'ini oluşturan Şii mezhebinin Zeydi koluna mensup kabileler içerisinde yer almaktadır. Husi kabilesinin, Ensarullah Hareketi adı altındaki silahlı bir örgüte dönüşmesi ve bu süreçte ideolojik alt yapısının Zeydilik'ten İran Şiiliğine evrilmesinde Tahran yönetiminin rolü büyüktür. Husiler, ideolojik yapısı ve faaliyetleri sebebiyle Yemen'deki Sünni ve Zeydi kabilelerden zamanla bağımsızlaşarak İran yönetimine yakın bir siyasi oluşuma dönüşmüştür. Husi Hareketi, adını, 2004'te Yemen Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'e karşı ilk isyanı başlatan ve örgütün kurucusu sayılan Hüseyin Bedrettin el-Husi'nin mensubu olduğu Husi kabilesinden almıştır. 1990'ların sonunda İran Kum'da ve Lübnan'da aldığı dini eğitim sonucu İran On iki İmam Şiiliğini benimsemiş ve lideri olduğu grubu İran Şiiliği doğrultusunda etkilemiştir.⁶³

Yemen/Sade'de karargâhı bulunan Ensarullah Hareketi dini, siyasi ve silahlı bir harekettir. Lübnan Hizbullah'ını örnek almıştır. Bundan dolayı Yemen Hizbullah'ı olarak da anılmaktadır. Resmî olarak siyasi parti olmamasına rağmen, pratikte Yemen'deki siyasi partilerden biri olarak görülmektedir. Husi Ensarullah hareketi A. El Husi'nin tartışılmaz dini-siyasi-askerî önderliğinde "siyasi komite" ve "askerî kanat" şeklinde iki ana bölümden oluşmaktadır. Askerî kanat her il ve çatışma bölgesindeki saha komutanları aracılığıyla silahlı faaliyet yürütürken, siyasi komite ise devlet temsilcileriyle görüşme, kamuoyuna açıklama yapma gibi faaliyetlerden sorumludur.⁶⁴

⁶¹ Alireza Samiee, Mehdi Mohamadi Azizaabadi, Jaseb Nikfar, "Geopolitic Identity and its Impact on Security Strategies of Iran-Saudi Arabia in the Yemeni Crisis", *Quarterly Journal of Political Research in Islamic World*, 5:2, 2017, s. 18.

⁶² Reza Shahgholian Ghahfarkhi ve Ali Jamali, "Investigating the Impact of the Saudi War in Yemen on the Security of the Islamic Republic of Iran", *Journal of Defense Policy*, 25:100, 2017, s. 171.

⁶³ Orhan Karaoğlu, *Teopower Olarak Şiilik ve İran Dış Politikası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 200.

⁶⁴ Age, s. 202.

2011’de Salih’e karşı halk ayaklanması sırasında, Husiler, Sana’a’daki askerî güç artışını, merkezi hükümetin kalıntılarını temizlemek ve hepsinden önemlisi Salih’e ve Suudilere sadık aşiret reislerini etkisiz hale getirmek için kullanmış, ayrıca sınır tellerinin yapımını da yeniden başlatmıştır.⁶⁵ Mansur Hadi hükümetinin düşmesi ve bunun sonucunda Yemen’de yeni bir aktör olarak Ensarullah’ın aktivizmi, Suudi Arabistan’ın bölgedeki muhafazakâr Arap rejimlerinin eksenini olarak konumunu gölgelemiştir. Ensarullah’ın Yemen’de güç kazanması, İran’ın Babu-l Mandeb’in stratejik su yolunu kontrol etmeye çalışmasında önemli bir kazanım olarak görülmektedir.⁶⁶ Bazı uzmanlara göre Yemen meselesi temelde Suudi Arabistan için yabancı bir konu değildir ve bu hususun Suudiler için bir ulusal güvenlik konusu olduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle Riyad yönetimi 16 Mart 2015’te, Başkan Hadi’yi desteklediğini iddia ederek Yemen’de Ensarullah’a karşı hava saldırısı başlatmıştır. İlk ayda “Kararlılık Fırtınası” ve sonra “Umudun Dönüşü” olarak adlandırılan operasyonda, Suudiler ile birlikte Katar, Kuveyt, BAE ve Bahreyn’de ittifakta yer almıştır. Sudan, Fas, Mısır ve Ürdün gibi ülkeler askerî silahların teslimi konusunda Riyad ile iş birliği yapmışlardır.⁶⁷ Bu durumda Suudiler Yemen’e karşı topyekûn bir savaş başlatmış ve sonunda bu savaşın üç hedefi olduğunu açıklamıştır.⁶⁸

1. Mansur Hadi’yi meşru ve yasal olarak o ülkeye geri getirmek;
2. Yemen’deki isyancı gruplar olarak Husilerin rezervlerini veya tesislerini yok etmek;
3. İran’ın etkisini azaltmak.

Suudi Arabistan’ın askerî müdahalesi bir tercih meselesi olmadığı, bu ülkenin Mansur Hadi hükümetini destekleyerek Husilerin Yemen’deki gücünün gelişmesini ve pekiştirmesini engellemek için Riyad yönetimi için

⁶⁵ Eleonora Ardemagni, “The Saudi-Yemeni Militarized Borderland”, Carnegie Endowment for International Peace”, <https://carnegieendowment.org/sada/80745>, erişim 10.01.2023.

⁶⁶ Mehdi Hedayati Shahidani ve Mohammad Reza Babaie, “The Fragile Coalition and Political Competition between UAE and Saudi Arabia in Yemen (2015-2020)”, *Journal of Political Strategic Studies*, 10:68, 2021, s. 237.

⁶⁷ Reza Shahgholian Ghahfarkhi ve Ali Jamali, “Investigating the Impact of the Saudi War in Yemen on the Security of the Islamic Republic of Iran”, *Journal of Defense Policy*, 25:100, 2017, s. 155.; Seyedmohammad Seyedi Asl, vd. “Yemen Crisis after 2015: The Attitudes of Saudi Arabia and the United Arab Emirates”, *Cuestiones Políticas*, 39:69, 2021, s. 724.

⁶⁸ Suroush Amiri, “Regional and Transatlantic Governments and the Yemeni Geopolitical and Security Crisis with an Emphasis on Iran and Saudi Arabia and Allies”, *A Quarterly Journal of Political Studies of Islamic World*, 7:28, 2019, s. 130.

kaçınılmaz bir gereklilik olduğu düşünülebilir. Suudi Arabistan sınırlarında ideolojik bir grubun varlığına müsamaha göstermek bu ülke için kırmızı çizgi olarak kabul edilmiştir. Zira Husilerin Yemen'deki gücünün derinleşmesi ve İran ile ilişkilerinin genişlemesi, Suudi Arabistan sınırlarında İran'ın varlığı olarak yorumlanmaktadır. Lübnan'da İran yanlısı Hizbullah'ın ve Irak'ta yine İran yanlısı Haşdi Şabi güçlerinin varlığı ve Yemen'de de aynı senaryonun gerçekleşme ihtimali Suudi Arabistan'ı rahatsız etmiştir.⁶⁹

Suudi Arabistan'daki elitlerin anlayışı, İran tarafından desteklenen Zeydi Şii mezhebine sahip Husilerin varlığının Suudi vilayetleri sınırları çevresinde stratejik bir tehdit olduğu yönünde olmuştur.⁷⁰ Diğer taraftan bu savaşın Suudi Arabistan için bedeli çok ağır olmuştur. Ensarullah'ın askerî sözcüsünün iddialarına göre, Suudi Arabistan öncülüğündeki Arap koalisyonunun Yemen'e saldırısının yedinci yıldönümü vesilesiyle yaptığı açıklamada, son yedi yılda Ensarullah güçlerinin 13.000'den fazla askerî operasyon gerçekleştirdiğini vurgulamıştır. Bu yedi yıl boyunca Suudi Arabistan'a bağlı Yemen kuvvetleri cephesinde 10.000'den fazla Suudi ordusu askeri, 1.200'den fazla Emirlik askerinin ölü olduğu tespit edildiğini ifade etmiştir. Ensarullah'ın askerî sözcüsü ayrıca Arap koalisyonuna ait 17.000'den fazla askerî araç, tank ve her türlü silahın imha edildiğini ve yüzlerce zırh, askerî teçhizat, hafif ve ağır silahların ele geçirildiğini duyurmuştur. Ayrıca, 589'u Suudi Arabistan ve BAE'nin derinliğini ve 1237'si düşmanın Yemen topraklarındaki toplantılarını hedef alan 1826 füze operasyonu hakkında bilgi vermiştir.⁷¹

Sonuç

Ulus-devletler ve onlara ait sınırlar kavramı Vestfalya Antlaşmasıyla ortaya çıkmış olsa da günümüzde hala ihtilafli konular arasındaki yerini korumaktadır. Jeopolitik olgusunun yol açtığı rekabet, sınırlar meselesinin gözden kaçırılmasının hem nedeni hem de sonucu olagelmıştır. Yemen iç savaşında da jeopolitik odaklı rekabet ve sınır sorunları örtüşmüştür, ancak

⁶⁹ Hamed Kazemi, Abbas Alipour ve Ali Alizadeh, "Saudi Arabia's Strategic Policies in the Red Sea and Its Impact on the National Security of the Islamic Republic of Iran", *The Afaq Security Quarterly*, 14:53, 2022, s. 220.

⁷⁰ Hamid Dorj ve Seyed J. Emamjomezadeh, "Saudi Arabia and the Concept of Barring Iran's Power in the Middle East (A Case Study of Yemen's Developments)", *Journal of Islamic Revolution*, 9:31, 2019, s. 125.

⁷¹ "Ansarullah Presented the Statistics of 7 Years of War in Yemen: 1826 Military Operations against the Saudi Coalition", <https://mdeast.news/2022/03/21/>, erişim 22.01.2023.

süregelen sınır sorunları konuyu ele alan çalışmalarda göz ardı edilerek salt jeopolitik analizler yapılmıştır.

Yemen, Suudi Arabistan için uzun sınırından dolayı stratejik derinliğini olan bir ülkedir. Öte yandan Yemen ve Suudi Arabistan'ın kültürel, coğrafi ve tarihi yakınlığı, bu ülkenin Suudi Arabistan için jeopolitik bir öneme sahip olmasını sağlamaktadır.

Diğer taraftan Yemen'deki Husiler, Yemen'in kuzeyinde bulunan Zeydi Şii grupları arasında yer almakta ve Suudi Arabistan Şiileri ile çok yakın mezhebi ve tarihsel bağları bulunmaktadır. Bundan dolayı Suudi Arabistan, Şii hilalinin oluşması ve genişlemesi halinde bölgesel güçlerin dengesini İran İslam Cumhuriyeti lehine ve Suudi Arabistan'ın aleyhine olacağına inanarak, Şii nüfuz kuşağının oluşumunu özellikle 2011'den sonra engellemeye çalışılmaktadır.

Suudi Arabistan, Şii grupların Basra Körfezi ülkelerinde güç kazanmasını kendi ulusal çıkarları için bir tehdit olarak görmektedir ve Şiilerin birleşmesini jeopolitik açıdan engellemek istemektedir. Diğer taraftan Suudi Arabistan'ın doğusunda ve güneyinde Şiilerin kışkırtılması ve ardından halk devrimlerinin ülkesine yayılmasından endişe duymaktadır. Bu bağlamda Suudiler, Ensarullah'ın Yemen'de iktidara gelmesini kendi bekâları için tehdit olarak hissetmiş ve Husileri etkisiz hale getirmek ve İran'ın bölgedeki etkisini zayıflatmak için Yemen'de bir savaş başlatmıştır. Suudi Arabistan'a göre, Ensarullah'ın Yemen'de tam hâkimiyeti, güç dengesini İran'ın lehine değiştirerek Orta Doğu bölgesindeki İran'ın etki alanını genişletmesine neden olacaktır. İran'ın etki alanının artması stratejik konumda olan Babu-l Mendeb boğazı üzerinden petrol, mal, silah vb. kontrol sağlamasına ve jeopolitik nüfuz alanını genişletmesine imkân verecektir.

Bu nedenlerden dolayı Suudi Arabistan'ın Yemen'e operasyonun sebebi, Yemen'de ideolojik araçlarla bir dizi jeopolitik hedefe ulaşarak Suudi Arabistan'ın gücünü artırmak ve İran'ın güçlenmesine engellemektedir. Ama Suudi hava saldırıları Yemen için krizi çözmekten ziyade daha da kötüleştirmesine neden olmuştur ve Riyad yönetimine istediğini tam anlamıyla elde edememiştir. Askerî müdahale, Yemen toplumunda Suudi saldırılarını destekleyen ve karşı çıkanlar arasında daha derin bölünmeler yaratarak, altyapıyı ve devlet kurumlarını yok etmiş ve uzun vadeli istikrarsızlık ortamının oluşmasına neden olmuştur ve Ensarullah-Husileri daha da güçlendirmiştir. Öte yandan güney sınırlarındaki istikrarsızlık ile birlikte mülteci sayısı, yoksulluk ve güvensizlik artmış ve Suudi Arabistan sınır

güvenlik sıkıntılarını daha da katlanarak siyasi ve maddi olarak maliyetli hale gelmiştir. Sınırların içinde başlayan çatışmalar sınır dışı aktörler eliyle körüklenmiş ve içerdeki yapıyı eski haline dönmeyecek şekilde değiştirmiştir.

Summary

Since ancient times, there have always been border disputes between countries and local communities and these disputes have been the main factor in the emergence of wars and conflicts. In particular, the political borders of the Arabian Peninsula and especially Saudi Arabia were drawn with different wars and treaties after the First World War. Due to this fact and due to the reasons such as the imposition of borders, the availability of oil and energy resources, the strategic location of some regions or islands, and the intervention of extra-regional powers, some parts of these borders have not yet been agreed upon and these disagreements have continued to the present day.

Although the concept of nation-states and their borders emerged with the Treaty of Westphalia, it still is one of the most controversial issues today. The competition that occurred due to the geopolitical phenomenon has been both the cause and the result of the oversight of the border issue. In the Yemeni civil war, geopolitical-oriented competition and border problems overlapped; however, only geopolitical analyses were made, while the ongoing border problems have been ignored in the studies dealing with the subject.

Yemen is a country with strategic depth for Saudi Arabia due to its long border. On the one hand, the cultural, geographical, and historical proximity between Yemen and Saudi Arabia causes Yemen to have geopolitical importance for Saudi Arabia. On the other hand, the Houthis in Yemen are among the Zaydi Shiite groups in northern Yemen and have very close sectarian and historical ties with the Saudi Arabian Shiites. Therefore, Saudi Arabia is trying to prevent the formation of the Shiite influence belt, especially after 2011, believing that the formation and expansion of the Shiite crescent will shift the balance of regional powers in favour of the Islamic Republic of Iran and to the detriment of Saudi Arabia.

Saudi Arabia considers the possibility of Shiite groups' gaining power in the Persian Gulf countries a threat to its national interests and wants to prevent the unification of Shiites geopolitically. The Saudi leader is also concerned about the provocation of Shiites in the east and south of Saudi Arabia and then the spread of popular revolutions in his country. In this

context, the Saudis felt that Ansarullah's coming to power in Yemen was a threat to their own survival and started a war in Yemen to neutralize the Houthis and weaken Iran's influence in the region. According to Saudi Arabia, Ansarullah's full dominance in Yemen will change the balance of power in favour of Iran, causing Iran to expand its sphere of influence in the Middle East region. The increase in Iran's sphere of influence will allow the country to receive oil, goods, weapons, etc., through the strategically located Babul-Mandeb strait and it will also allow Iran to gain control and expand its geopolitical sphere of influence.

For these reasons, Saudi Arabia has operated within Yemen to increase its power and to prevent Iran from getting stronger by achieving a series of geopolitical goals in Yemen through ideological means. But Saudi airstrikes have made the crisis worse for Yemen rather than solving it and have not helped the Riyadh government exactly what it wanted. On the one hand, military intervention has created deeper divisions in Yemeni society between those supporting the Saudis and those opposing the Saudis, destroyed infrastructure and state institutions, created a climate of long-term instability, and further strengthened the Ansarullah-Houthis. On the other hand, due to the instability of its southern borders, the number of refugees, poverty, and insecurity within Saudi Arabia have increased and Saudi Arabian border security problems have become more and more costly both in political terms and in financial terms. The conflicts that started within the borders of the state have been fuelled by the deported actors and changed the internal structure in a way that the country would not return to its former state.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanımız bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

Yazarlar araştırmaya eşit oranda katkıda bulunmuştur.

Kaynakça**Basılı Eserler**

- AHMADI Ebrahim ve HAFEZNIA Mohammadreza (2020). "Explanation the Philosophy and Function of the Boundary in the Westphalian Era and Globalization", *World Politics*, 9:1, 117-152.
- AHMADY POUR Zahra ve MOHAMAD POUR Ali (2006). "Role of transition in Border Function on Geographical Space (Region Subjected to Study: Bajiran Area in the Iran and Turkmenistan Border)", *MJSP: Modern Japanese Studies Program*, 10:1, 147-172.
- AL DOSARI Abdullah ve GEORGE Mary (2020). "Yemen War: An Overview of the Armed Conflict and Role of Belligerents", *Journal of Politics and Law*, 13:1, 53-66.
- AL-HAJJRI Ibrahim (2007). The New Middle East Security Threat: The Case of Yemen and the GCC, Master's thesis, Naval Postgraduate School Monterey, California.
- AL-MAGHAFI Fadhli (2012). More Than Just a Boundary Dispute: the Regional Geopolitics of Saudi-Yemeni Relations, Unpublished Doctoral dissertation, School of Oriental and African Studies, University of London.
- AMIRI Suroush (2019). "Regional and Transatlantic Governments and the Yemeni Geopolitical and Security Crisis with an Emphasis on Iran and Saudi Arabia and Allies", *A Quarterly Journal of Political Studies of Islamic World*, 7:28, 115-140.
- CHAPMAN Bert (2011). *Geopolitics: A Guide to the Issues* ABC-CLIO, LLC, California.
- DIENER Alexander ve HAGEN Joshua (2012). *Borders: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York.
- DORJ Hamid ve EMAMJOMEZADEH Seyed J. (2019). "Saudi Arabia and the Concept of Barring Iran's Power in the Middle East (A Case Study of Yemen's Developments)", *Journal of Islamic Revolution*, 9:31, 117-142.
- FLINT Colin (2006). *Introduction to Geopolitics*, Routledge, New York.
- FRAIHAT Ibrahim (2016). *Unfinished Revolutions Yemen, Libya, and Tunisia after the Arab Spring*, Yale University Press, New Haven.
- GERSTEIN Daniel M. (2018). *Managing International Borders: Balancing Security with the Licit Flow of People and Goods*, RAND's publications.
- HAFEZNIA Mohammadreza JANPARVAR Mohsen ve MOJTAHEDZADEH Pirouz (2010). "Investingating and Analizing Globalization Affects on Nature of Boundaries", *Spatial Planning (Modares Human Sciences)*, 3:67, 37-54.
- HÄKLI Jouni (2008), "Re-Bordering Spaces", (ed.), Kevin R. Cox, Murray Low & Jenny Robinson, *Handbook of Political Geography*, SAGE Publications Ltd, London, 471-482.
- HEDAYATI Shahidani Mehdi ve BABAIE Mohammad Reza (2021). "The Fragile Coalition and Political Competition between UAE and Saudi Arabia in Yemen (2015-2020)", *Journal of Political Strategic Studies*, 10:68, 227-254.
- HEIDARI Mohammad, ENAMI ALAMDARI Sohrab ve FATTABI Farhad (2012). "Border Geopolitics and Model of Management and Control of Iran's Eastern Borders", *Geopolitics Quarterly*, 8:27, 118-153.
- HEMATI Morteza ve EBRAHIMI Shahroz (2018). "The Effects of Saudi Foreign Policy in Yemen on Iran's Role in the Middle East". *The Quarterly Journal of World Politics*, 7:23, 227-251.
- HĒMMATI Morteza EBRAHIMI Shahrooz ve GOODARZI Mahnaz (2020). "Saudi Arabia's Balancing Policy with Iran in Yemen", *Journal of Spatial Planning*, 10:1, 105-122.
- JAFARI VALDANI Asghar ve JAFARI VALDANI Ramin (2013). "An Analysis of Geopolitics of Oman's Borders with Neighboring Countries", *Political Science Journal*, 8:1, 79-116.

- JONES Reece (2011). "Border Security, 9/11 and the Enclosure of Civilisation", *The Geographical Journal*, 177:3, 213-217.
- KARAOĞLU Orhan (2021). *Teopower Olarak Şülik ve İran Dış Politikası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- KAZEMI Hamed ALIPOUR Abbas ve ALIZADEH Ali (2022). "Saudi Arabia's Strategic Policies in the Red Sea and Its Impact on the National Security of the Islamic Republic of Iran", *The Afaq Security Quarterly*, 14:53, 193-225.
- KOLOSOSOV Vladimir (2005). "Border Studies: Changing Perspectives and Theoretical Approaches", *Geopolitics*, 10, 606-632.
- LAINE Jussi (2015). "A Historical View on the Study of Borders", (ed.) Sergey Sevastianov. Jussi Laine, Anton Kireev, *Introduction to Border Studies*, Far Eastern Federal University, Russia, 14-32.
- LEYLANOĞLU Hazar ve SEYEDİ ASL Seyedmohammad (2021). "İran ve Suudi Arabistan'ın 2003'ten Sonra Irak'ta Çıkar Çatışmalarına Jeopolitik Bir Bakış", *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8:22, 107-126.
- MAIGARI Abdullahi Muhammad vd. (2020). "Geopolitics of Land Borders Closure in West Africa", *Journal of Culture, Politics and Innovation*, 1, 1-25.
- MILLER Benjamin (2001). "The Concept of Security: Should it be Redefined?", *The Journal of Strategic Studies*, 24:2, 13-42.
- MOHAMMADI Fatemeh (2015). "Territorial and Boundaries Delimitations Between the Southern Persian Gulf States 1995-2012", *Journal of Research in History*, 6:16, 115-139.
- MOUNTZ Alison (2009). "Border", (ed.) Carolyn Gallaher, Carl T. Dahlman, Mary Gilmartin, Alison Mountz and Peter Shirlow, *Key Concepts in Political Geography* SAGE Publications, London, 198-210.
- NEWMAN David (2006). "Borders and Bordering: Towards an Interdisciplinary Dialogue", *European Journal of Social Theory*, 9:2, 171-186.
- ÓTUATHAIL Gearóid (1996). *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*, Routledge, London.
- OKRUHLIK Gwenn ve CONGE Patrick J. (1999). "The Politics of Border Disputes: On the Arabian Peninsula", *International Journal*, 54:2, 230-248.
- OMBLER Jenny (2021). "The Border as a 'Broken Middle': Pursuing an Ethical Approach to Bordering", *Geopolitics*, 26:2, 564-588.
- ORKABY Asher. (2015). *Saudi Arabia's War with the Houthis: Old Borders, New Lines*, The Washington Institute, Policy Analysis: PolicyWatch 2404.
- RAMADAN Muhsin ve AL-GANAD Tawfeek (2022). *Resolving the Yemen-Saudi Border Problem: Time To Revive the Joint Committees*, The Sana'a Center for Strategic Studies, Yemen.
- ROBERTS John (2000). *The Saudi-Yemeni Boundary Treaty*, IBRU Boundary and Security Bulletin, Durham University, Durham.
- SAMIEE Alireza MOHAMADI AZIZAABADI Mehdi ve NIKFAR Jaseb (2017). "Geopolitic Identity and its Impact on Security Strategies of Iran-Saudi Arabia in the Yemeni Crisis", *Quarterly Journal of Political Research in Islamic World*, 5:2, 1-27.
- SARDAR Hamid ve MOUSAVI Mir H. (2015). "Yemen in the Foreign Policy of Saudi Arabia", *Journal of Foreign Policy*, 29:1, 75-96.
- SEDDIQ Ramin (2001). *Border Disputes on the Arabian Peninsula*, The Washington Institute, Policy Analysis: PolicyWatch 525.
- SEYEDİ ASL Seyedmohammad ve BAHREMANI Ata Ollah (2021). "Sınır Jeopolitiği Faktörlerinin İran-Türkmenistan İlişkileri Üzerine Etkisi", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5:2, 668-698.

- SEYEDI ASL Seyedmohammad (2022). "Suudi Arabistan'ın Kafkasya ve Orta Asya'da Vahhabilik Politikası" *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6:1, 89-102.
- SEYEDI ASL Seyedmohammad LEYLANOĞLU Hazar BAHREMANI Ataollah ve ZABARDASTALAMDARI Shalaleh (2021). "Yemen Crisis after 2015: The Attitudes of Saudi Arabia and the United Arab Emirates", *Cuestiones Políticas*, 39:69, 717-734.
- SHAHGOLIAN GHAFARKHI Reza ve JAMALI Ali, (2017), "Investigating the Impact of the Saudi War in Yemen on the Security of the Islamic Republic of Iran", *Journal of Defense Policy*, 25:100, 153-193.
- SHAHGOLIAN Reza (2017). "The Impact of Saudi War in Yemen on Security of the Islamic Republic of Iran", *Journal of Defense Policy*, 25:100, 153-193.
- SHEIKHOLESLAMI Mohammad Hasan ve SARADAR Hamid (2012). "Religious Approach in Saudi Arabia's Cultural Diplomacy: A Case Study of Muslim World League", *Journal of Political Research in Islamic World*, 2:4, 103-128.
- ŞAHİN Mehmet ve SEYEDI ASL Seyedmohammad (2022). "Suudi Arabistan'ın Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 57, 31-50.
- TAVAKLIAN Ibrahim (2012). "Border, Security and Solutions to Create Security at the Borders, National Congress on Border Cities and Security; Challenges and Strategies", *University of Sistan & Baluchestan, Iran*, 656-666.
- TOVY Tal (2015). *The Changing Nature of Geostrategy 1900–2000: The Evolution of a New Paradigm*, Air University Press, Alabama.
- YARI Ehsan ve ABDALIPOUR Vahid (2017). "Analyzing the Reasons of the Persian Gulf's Arab Countries Failure in Settlement of Their Border and Territorial Disputes", *The Journal of Geographical Data*, 26:103, 201-219.
- ZANGANEH Peyman ve HAMIDI Somaye (2016). "The Nature of Logics Ruling Interactions of Iran and Saudi Arabia in the Yemen Crisis", *Quarterly of Political Strategic Studies*, 5:18, 143-169.
- ZARE Sediqeh ve AHMADI Hamid (2015). "Identification of Shiite and Religious Conflict in the Middle East", *The Quarterly Journal of International Relations Research*, 6:19, 15-54.
- ZARGHANI Seyed H. (2013). "Narcotics Geopolitics and Its Impact on Iran's Eastern Borders", *Journal of Police Geography*, 1:1, 1-30.
- İnternet Kaynakları**
- ARDEMAGNI Eleonora, "The Saudi-Yemeni Militarized Borderland", *Carnegie Endowment for International Peace*, <https://carnegieendowment.org/sada/80745>, erişim 10.01.2023.
- JAFARI VALDAN Asghar, "Saudi Arabia: Looking at Yemen", <https://www.alwahabiyah.com/fa/articleview/552/>, erişim 15.12.2022.
- MOHSENI RAD Said, "A Look at the Border Disputes between Saudi Arabia and the UAE", <https://irna.ir/xjfv9y>, erişim 12.10.2022.
- "Saudi Arabia's territorial disputes with its neighbors", <https://www.hamshahrionline.ir/news/241586/>, erişim 01.11.2022.
- "Kuwait and Saudi Arabia; Movement Towards Convergence or dDvergence", <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1394/05/11/817285/>, erişim 05.12.2022.
- "A look at the Border Disputes between Saudi Arabia and Qatar", <https://basirat.ir/fa/news/264371/>, erişim 20.09. 2022.
- "Ansarullah Presented the Statistics of 7 Years of war in Yemen: 1826 Military Operations against the Saudi Coalition", <https://mdeast.news/2022/03/21/>, erişim 22.01.2023.

“Hibrit Savaş” Teriminin İkinci Lübnan Savaşı ve Rusya’nın Kırım’ı İlhakı Kapsamında İncelenmesi

Examining the term “Hybrid Warfare”
within the Scope of Second Lebanon War
and Russia’s Annexation of Crimea

Fırat KAPLAN*

Öz

“Hibrit savaş” terimi İkinci Lübnan Savaşı ve 2014 yılında Rusya’nın Kırım’ı ilhaki neticesinde güvenlik çevrelerinde popüler olmuştur. Günümüzde dünya üzerinde meydana gelen çeşitli gerilimler ve çatışmalar terimin albenisinden de faydalanarak açıklanabilmektedir. Bunun neticesinde zaten anlaşılması ve kavranması kolay olmayan savaş olgusunun başına sıfat getirerek açıklama eğilimi tezahür etmektedir. Oysa çatışan iki aktörün karşılıklı hamlelerinin doğru anlaşılabilmesi ve analiz edilmesi için aslında tarafların uyguladığı hareket tarzlarının, tasarladıkları harekât tasarımlarında saklı olabileceği hususu gözden kaçırılmamalıdır. Bu kapsamda bu makalede “hibrit” etiketi ile bağdaştırılan bu iki çatışma analiz edilmiştir. Çalışmada nitel araştırma metodolojisi benimsenmiş, ağırlık merkezi analizi, söylem analizi ve yorumsamacılık gibi bilimsel araştırma tekniklerinden yararlanılmış ve temel veri kaynakları olarak bilimsel kitap, makale ve rapor gibi ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hibrit Savaş, İkinci Lübnan Savaşı, Kırım’ın İlhakı, Rus Hibrit Savaşı.

* Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, Türkiye, ORCID:0000-0001-5882-0595, e-posta: firatkaplan35@hotmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 12.05.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 03.07.2023

Abstract

The term “Hybrid War”, which the security circles began to use frequently due to the Second Lebanon War and Russia’s annexation of Crimea in 2014, has not become a concept or doctrine accepted all over the world despite the passing years. Today, conflicts or tensions in the world can be explained by using the popularity of this term. As a result, there has been a tendency to explain the phenomenon of war, which is already hard to understand and comprehend on its own, by adding an adjective before it. However, to understand and analyse fully the reciprocal moves of the two warring actors, it is important not to overlook the fact that the actual courses of action of the warring parties may be hidden within the operation designs they made. In this context, the article analyses the Second Lebanon War, in which the term “hybrid war” emerged, and Russia’s annexation of Crimea, which increased the popularity of the term. Adopted qualitative research methodology, the article uses scientific research techniques such as centre of gravity analysis, discourse analysis, and hermeneutics. Secondary sources such as scientific books, articles, theses, and reports are used as basic data sources.

Keywords: *Hybrid Warfare, Second Lebanon War, Crimean Annexation, Russian Hybrid Warfare.*

Giriş

Tarih içinde inançları yayma, doğal kaynaklara erişme, verimli toprakları elde etme, hükümdarlığın/egemenliğin korunması ve benzer sebeplerle savaşılmıştır. İlk çağlardan Napolyon dönemindeki savaşlara, sömürge savaşlarından dünya savaşlarına insanoğlunun savaşmak için her vakit bir sebebi olmuştur. Savaş, günümüzde pek çok farklı disiplini içine alan yapısı ve kazandığı yeni boyutlarla giderek daha karmaşık bir hal almaktadır. Savaşı konu alan çalışmalarda çoğunlukla askerî ve akademik yaklaşımların birbirini bütünlükten bir yapı arz etmediği görülmektedir.¹ Bu durum, kavramın kuramsal bir bütünlük içinde incelenmesini olanaksız kılmakta, terimin yanlış bir şekilde kavramsallaştırılmasına ve yorumlanmasına neden olabilmektedir. Savaş olgusu; dönemsel olarak felsefi, siyasi, hukuki, sosyolojik, askerî vb. farklı bakış açılarına göre çok çeşitli şekillerde değişim gösterebilmektedir.²

¹ Cevat Şayın, “Askerî Tarih Çalışmaları İçin Bir Sentez Aracı Önerisi 3T: Teşkilat, Teçhizat, Tefekkürat”, *Tarih Dergisi*, 52, 2010, s. 151-181.

² Haldun Yalçınkaya, *Savaş, Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*, İmge Kitabevi,

Tarihsel süreç değerlendirildiğinde; teknolojik, sosyal ve bilimsel gelişmelerin yarattığı paradigma değişimlerinin her dönemin kendine has savaş karakterini ortaya koyduğu görülebilir. Savaşın doğası değişmez iken savaşın karakteri içerisinde bulunan döneme, coğrafyaya, savaşan taraflara ve istenen nihai sonuca göre değişiklikler gösterebilmektedir. Bu kapsamda paradigma değişimleri yeni savaş biçimleri ortaya çıkartabildiği gibi, bilinen yöntemlerin farklı kullanımını da getirebilmektedir.

Batı Dünyası için şiddetin devlet tekelinde kullanılmaya başlaması ve savaşların devletlerin birer politika aracı haline getirilmesi 1618-1648 yılları arasındaki 30 Yıl Savaşları ile başlatılmaktadır. Bu tarihten itibaren devletler arası anlaşmazlıkların çözüm yollarından biri haline gelen savaşın aktörü devletler olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Napolyon Savaşları ile artık kralların savaşı bitmiş, halkların savaşı başlamıştır. Napolyon döneminde temelleri atılan savaşın topyekûn hale gelmesi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile en üst noktaya ulaşmıştır. Savaşların topyekûn hale gelebilmesi için silahların gelişmesi, lojistik destek menzillerinin ve imkân kabiliyetlerin gelişmesi gerekmiştir.³ On dokuzuncu yüzyılın sonuyla birlikte, buhar gücü, demiryolları, zırhlı gemiler, makineli tüfekler, telgraf, konserve, konfeksiyon, tekstil ve hatta basın savaş için kullanılmaya hazır hale gelmiştir. Ayrıca sanayi devriminin getirdikleri 1861 yılında Amerikan İç Savaşı’nda denenmiştir. Bu savaş ABD’yi yeni yüzyıla girerken dünya sahnesine bir güç olarak çıkarmış olmakla birlikte Avrupalı devletlere savaşta yeni kullanılacak teknolojileri önceden görme imkânı sağlamıştır.⁴

Amerika Birleşik Devletleri kuruluşundan itibaren, kendi iç dinamikleri gereği, uluslararası politikalarını belirlerken, kavramsal çerçevesini ve hukuki dayanağını oluşturarak, jeopolitik stratejilerini belirlemekte, jeopolitik ve güvenlik çerçevesinde oluşturduğu tehdit analizlerini ve kuramlarını, askerî faaliyetleri ile nasıl destekleyeceğini ve hangi kaynakların savunma bütçesinde nerelere aktarılacağını, doktrinel yaklaşımlar ile somutlaştırmaktadır.⁵ Bu kapsamda günümüzde oluşmuş olan güvenlik ve savaş algıları İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan “Dünya Düzeni” çerçevesinde temellenmiş,

Ankara, 2008, s. 30.

³ Age, s. 182.

⁴ Age, s. 183.

⁵ Doctrine for the Armed Forces of the United States, Joint Publication 1, 25 Mart 2013 (1’inci Değ. 12 Temmuz 2017)

Soğuk Savaşın bitimi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla biçimlenmiş ve 11 Eylül 2001 İkiz Kuleler saldırılarından sonra kavramsal olarak yeniden evrilmeye başlamıştır. Bunda uluslararası güvenlik ve jeopolitik yaklaşımlar ile temellendirilmiş ve gerekçelendirilmiş doktrin halinde ifade edilen ve icraatları meşrulaştıran kavramsal ve kuramsal çerçevelerinde etkisinin olduğu muhakkaktır.⁶

Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve batı bloğunun mevcudiyetini devam ettirmesi ile Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" ve Samuel P. Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezleri ile desteklenen jeopolitik yaklaşımların ABD, uluslararası liberalizm ve küreselleşme ekseninde politikalar gütmüştür. Bu çerçevede Sovyetler sonrası oluşan güç boşluğunda komünist rejimlerin veya Doğu Bloğu taraftarı aktörlere müdahale ederek uluslararası sistemdeki hegemonyasını perçinleme gayretine girmiştir.⁷

ABD, El-Kaide tarafından 2001 yılında yapılan saldırıların ardından, Kasım 2001'de Afganistan'ı ve "kitle imha silahlarına sahip olduğu" gerekçesiyle Irak'ı işgal etmiş ve Huntington'un hipotezi gereğince ABD önderliğinde "Teröre Karşı Savaş" başlatılmıştır. Bu tez doğrultusunda ABD dünyayı Batı Medeniyeti ve İslam Medeniyeti olarak ikiye bölmüş, 2004 yılında G8 zirvesinde dünya kamuoyuna "Büyük Orta Doğu Projesini" tanıtarak, 2011 yılından itibaren Orta Doğu ve Kuzey Afrika coğrafyasında meydana gelen "Arap Baharı" planlarını gerçekleştirecek zemini hazırlamıştır.⁸

Dünya hegemonyasını sağlamış olan ABD'nin "Büyük Orta Doğu Projesi" kapsamında Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı şekillendirme gayretlerinin zirve yaptığı bu dönem içerisinde "hibrit savaş", "hibrit tehdit" terimleri ortaya çıkmıştır.⁹ Terim başlangıçta yoğun ilgi çekmez iken, 2006 yılında meydana gelen İkinci Lübnan Savaşı¹⁰ çerçevesinde Frank G. Hoffman

⁶ M. Cem Oğultürk ve Güngör Şahin, *Jeopolitik Düşünce, Büyük Güçler ve Türkiye*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2020, s. 209.

⁷ Güngör Şahin, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Kapsamında Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikası ve Güvenlik Stratejisi", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 10:2, 2019, s. 73.

⁸ Age, s. 74-75.

⁹ Terimi ortaya atan James Mattis 2017-2019 yılları arasında ABD Savunma Bakanı olarak görev yapmıştır. Ayrıntılar için bkz., James N. Mattis ve Frank Hoffman, "Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars", *U.S. Naval Institute Proceedings*, 131:11, 2005, s. 18-19.

¹⁰ Literatürde 2006 yılında meydana gelen çatışmalar, "34 Gün Savaşı", "Temmuz Savaşı", "İkinci Lübnan Savaşı" gibi farklı isimlerle tanımlanmıştır. Makale kapsamında

tarafından kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır.¹¹ İlk ortaya çıktığında Frank Hoffman tarafından, “belirlediği siyasi hedeflerine ulaşmak için muharebe sahasında eş zamanlı ve uyarlanabilir bir şekilde geleneksel silahlar, düzensiz taktikler, terörizm ve kriminal davranışların birbirine kaynaşmış biçimde kullanılması”¹² şeklinde ifade edilmiş ve ABD güvenlik ve askerî terminolojisine 2010¹³ yılında resmî olarak girmiştir. Terim tarihten itibaren uluslararası ilgiye mazhar olmaya başlamış, terimi eleştiren¹⁴ bir grup akademisyenin yanında terimin ve ifade ettiği olgunun tarihsel köklerinin mevcudiyeti¹⁵ veya hangi şartlarda bu tanımlamanın yapılabileceği konuları¹⁶ çeşitli yazarlar tarafından ifade edilmiştir.

Terimin askerî terminolojide genel kabulü ise 2014 yılında Ukrayna’da meydana gelen hadiseler ile olmuştur. Rusya’nın Kırım’ı ilhakı ve Donbass bölgesinde devam edegelen çatışmaların başlangıcı bu tarihlerde olmuş, özellikle NATO ve Avrupa Birliği çevrelerinde Rusya’nın yaptığı her şey “hibrit savaş” olarak değerlendirilmiş, terim sanki sihirli bir sözcük gibi Rusya’nın faaliyetleri için kullanılır olmuştur. Başlangıçta Ukrayna’da ne olup bittiğini anlayamayan güvenlik çevreleri meydana gelen olayı tanımlamakta zorlanmış¹⁷ ve nihayetinde “hibrit” etiketinin uygun olacağı değerlendirilmiştir.¹⁸ 2014 Ukrayna Krizi’nin ertesinde tüm dünyada dikkatleri 2013 yılında yayınlanmış bir makaleye çekmiştir. Rus Genel Kurmay Başkanı Valery Gerasimov¹⁹ tarafından yayınlanan bu makale, Kırım’ın

“İkinci Lübnan Savaşı” tabiri kullanılacaktır.

¹¹ Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21 st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Virginia, 2007.

¹² Frank G. Hoffman, “Hybrid vs. Compound War”, *Armed Forces Journal*, 2009, s. 1-2.

¹³ Ayrıntılar için bkz. U.S.2010 Quadrennial Defense Review, February 2010 ve United States Government Accountability Office, 2010. Hybrid Warfare: Briefing to the Subcommittee on Terrorism, Unconventional Threats and Capabilities, Committee on Armed Services, House of Representatives askerî doküman için bkz. TC 7-100, “Hybrid Threat”, 2010.

¹⁴ Russell W Glenn, “Thoughts on ‘ Hybrid ‘ Conflict”, *Small Wars Journal*, 31, 2008, s. 107-113.

¹⁵ Williamson Murray ve Peter R. Mansoor, *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents From the Ancient World to the Present*, Cambridge University Press, New York, 2012.

¹⁶ Christopher O Bowers, “Identifying Emerging Hybrid Adversaries”, *Parameters [US Army War College]*, 2012, s. 39-50.

¹⁷ Kęstutis Kilinskas, “Hybrid Warfare: An Orientating or Misleading Concept in Analysing Russia’s Military Actions in Ukraine?”, *Lithuanian Annual Strategic Review*, 14:1, 2016, s. 139-158.

¹⁸ Bettina Renz, “Russia and ‘Hybrid Warfare’”, *Contemporary Politics*, 22:3, 2016, s. 283-300.

¹⁹ Valery Gerasimov, “The Value of Science Is in the Foresight - Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations”, *Military Review*, 2016, s. 23-29.

ilhakı ve Donbass bölgesinde süren çatışmalar sebebiyle dikkatleri çekmiş, 2014 yılında İngilizce'ye çevrilerek literatürde “Gerasimov Doktrini” olarak bahsedilmeye başlanmıştır. Bununda ötesinde terim “doğrusal olmayan savaş”,²⁰ “Rus modeli hibrit savaş”,²¹ “Gerasimov modeli savaş”²² gibi kendi kavramlarını oluşturmaya başlamıştır. Yayınlanan pek çok çalışmada “Gerasimov modeli” ile ilgili fikir ve yorumlama gayretleri içerisine girilmiş ve “gri bölge çatışması”, “hibrit savaş”, “Rus modeli hibrit savaş”, “doğrusal olmayan savaş” gibi terimler kullanılarak, Gerasimov’un mevcut uluslararası stratejik ortamda askerî gücün uygulanabilirliği ile ilgili yorumlarını öğretti veya savaş modeli olarak değerlendirilmiştir.²³

Makale kapsamında öncelikle “hibrit savaş” teriminin kavramsallaşması bağlamında başlangıç noktası olarak görülen İkinci Lübnan Savaşı’nın ve terimin yaygınlaşmasına ve NATO çevrelerinde yaygınlaşmasını tetikleyen Rusya’nın Kırım’ı ilhaki analiz edilerek, “hibrit” sıfatı bağlamında değerlendirilecektir. Bu kapsamda tarafların hareket tarzları, karşılıklı ağırlık merkezlerinde²⁴ oluşturdukları etkiler çerçevesinde değerlendirilecektir.

²⁰ Can Kasapoglu, “Russia’s Renewed Military Thinking: Non-Linear Warfare and Reflexive Control”, *NATO Research Paper*, 121, 2015, s. 12.

²¹ US Army Asymmetric Warfare Group, “Russian New Generation Warfare Handbook”, 2016, s. 68.

²² Mark Galeotti, “The ‘Gerasimov Doctrine’ and Russian Non-Linear War”, *In Moscow’s Shadows*, 2014, s. 1-11.

²³ John Mecklin, “Introduction: The Evolving Threat of Hybrid War”, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 73:5, 2017.

²⁴ Ağırlık merkezi ve ağırlık merkezi analizi: ağırlık merkezi bir askerî gücün, aktör veya grubun hareket serbestisini, fiziki gücünü ve savaşma azmini aldığı özellikler, yetenekler veya kişiler olabilir. Hasara uğraması/ etkisizleştirilmesi/ kaybedilmesi halinde başarısızlığa yol açacak, muharebe gücünün dengesini bozacak ve zayıflatacak kuvvet, coğrafi bölge, kaynak veya psikolojik unsur ağırlık merkezi olabilir. Ağırlık merkezi bir tarafın amacına ulaşması için gücünü aldığı kaynaktır. Ağırlık merkezi fiziksel olabildiği gibi fiziksel olmayan unsurlar da olabilir. Ağırlık merkezi analizinde ön plana çıkan hususlardan kritik kabiliyetler; ağırlık merkezine işlerlik kazandıran kabiliyetlerdir. Bunlar hareket serbestisini, dengeyi ve gücü devam ettirmek için karşılıklı deste oluşturacak şekilde işlev görürler. Kritik ihtiyaçlar; karşılanmadığı takdirde, kritik kabiliyeti tamamen etkisi kılan hayati öneme sahip durum, kaynak veya özelliktir. Bütün kritik kabiliyetler kendilerini idame için bir takım kaynak, şart ya da elemana bağlıdır. Kritik hassasiyetler ise; kritik bir ihtiyaç giderilemez, zarara uğrar veya kaybedilirse bir kritik hassasiyet oluşmuş demektir. Bu kapsamda kritik hassasiyetleri istismar edebilecek etkilerin tespiti için ağırlık merkezinin doğru tespiti ve analizi gerekmektedir. Ayrıntılar için bkz. Carl Von Clausewitz, Savaş Üzerine, (çev., Em. Tuğğ. Hasan Fahri Çeliker), *Alfa Yayınları*, 2. Basım, 2019.; Phillip Giles ve Thomas Galvin, “Center of Gravity: Determination, Analysis, and Application”, 1996., Gheorghe Tecuci vd., “Training and Using DISCIPLINE Agents A Case Study in the Military Center of

2022 yılında başlayan ve süregelen Rusya Ukrayna Savaşı çalışma çerçevesinin dışında özellikle tutulmuş, mesele “hibrit savaş” teriminin yaygınlaşmasına etki eden çatışmalar bağlamında değerlendirilmiştir.

1. İkinci Lübnan Savaşı’nın Değerlendirilmesi

12 Temmuz 2006 tarihinde İsrail’in kuzeyine sızan ve iki zırhlı aracı pusuya düşürerek 8 İsrail askerini öldürerek, 2 İsrail askerini kaçırmayı başaran Hizbullah’ın, iki saat sonra olaya müdahale etmeye gelen bir Merkava tankını patlatmasından sonra, İsrail’in askerî müdahalesi ile başlayan çatışmalar, 11 Ağustos 2006 tarihinde BM Güvenlik Konseyi’nin 1701 sayılı kararının taraflarca kabul edilmesi ile sonlanmıştır.²⁵ Kaçırılan askerlerin iade edilmesi ve Hizbullah’ın baskı altına alınması amacıyla İsrail tarafından başlatılan hava harekâtı neticesinde Lübnan güneyinde Hizbullah’a ait muhtemel sığınak ve karargahlar ile Beyrut’un kenar mahallelerinde, Şii yerleşim yerlerinde, bulunan Hizbullah’ın tesisleri ve karargahları olarak değerlendirildiği ifade edilen yerler ateş altına alınmış, eş zamanlı olarak İsrail donanması tarafından Lübnan sahil şeridi de abluka altına alınmıştır. Ayrıca 15.000 askerın katılacağı sınırlı bir kara harekâtı için gerekli girişimlerde bulunan İsrail, tüm gayretlerine rağmen kendi topraklarına Hizbullah tarafından farklı çap ve cinsteki roketlerin düşmesini ve sivil zayıata sebep olmasını engelleyememiştir.

Karmaşık bir engel, tünel ve sığınak sistemi kurarak, bu teşkiller dahilinde muhabere sistemini geliştirmiş olan Hizbullah çatışmalar süresince İsrail’e ait pek çok zırhlı araç, tank ve personeli etkisiz hale getirmiş ve abluka maksatlı Lübnan sahilinde bulunan bir gemiyi gemi-savar füzesi ile vurmuştur. Hizbullah tarafından uygulanan taktikler El Yapımı Patlayıcı (EYP) kullanımından, gelişmiş tanksavar füzelerinin kullanımına, gemi savar füzelerinin kullanımından MANPAD olarak adlandırılan omuzdan atılan hava savunma füzelerine kadar geniş bir yelpazede tezahür etmiştir.²⁶ Hizbullah mensuplarınca tahkimata uygun arazi kesimleri ve meskûn mahallerin yakınındaki kritik araziler işgal edilmiş ve inatla savunulmuştur. Ayrıca tüm bu kabiliyetleri ile koordineli olarak İsrail hava saldırıları

Gravity”, *AI Magazine*, 23:4, 2002, s. 51-68.

²⁵ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, Alfa Akademi Basım ve Yayım, Bursa, 2017, 1, s.115.

²⁶ David E. Johnson, “Military Capabilities for Hybrid War. Insights from the Israel Defense Forces in Lebanon and Gaza”, *Rand*, 2012, s. 20.

neticesinde zarar gören sivillerin görüntülerini sosyal medya ve konvansiyonel medya organları vasıtasıyla dünya kamuoyuna duyuran Hizbullah, İsrail'in orantısız güç kullandığı göstererek, İsrail üzerindeki kamuoyu baskını arttırarak, asimetrik üstünlük sağlamıştır.²⁷ 34 gün süren çatışmanın bilançosu her iki taraf içinde oldukça yüksek olmasına rağmen Arap ülkelerinde olay Hizbullah'ın zaferi olarak nitelendirilmiş, İsrail'in askerî olarak başarısızlığa uğratılması vurgulanmıştır.²⁸

İkinci Lübnan Savaşı askerî ve politik hedeflere ulaşılması kapsamında değerlendirildiğinde İsrail'in başlangıçta ortaya koyduğu "İstenen Son Duruma" (Stratejik Hedefler) ulaşamadığı, bu duruma ulaşabilmek için gerekli ve yeterli yöntemleri uygulamadığı tespit edilmiştir. Nitekim İsrail başbakanı tarafından 12 Temmuz 2006 tarihinde iki askerî Hizbullah tarafından kaçırılmasından sonra ifade edilen hususların²⁹ icra edilecek harekâtın stratejik hedefleri olarak değerlendirilirse bunların; kaçırılan iki askerî iade edilmesi, Lübnan ordusunun Güney Lübnan sınırına yerleşmesi ve sınır güvenliğini sağlaması, Hizbullah'ın bölgeden çıkarılması ve BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1559 sayılı kararın³⁰ uygulanması olduğu görülmektedir.

İsrail'in belirlediği bu hedeflere ulaşmak için uyguladığı temel strateji hava harekâtı ile belirlenen hedeflerin ateş altına alınması, Lübnan hükümetine baskı yapılması ve Hizbullah için sembolik olarak görülen yerlerin kontrol altına alınması sınırlı bir kara harekâtını ön görmüştür. Hava kuvvetlerinin ve hassas güdümlü akıllı bombalarının kullanımını ile "Etki Merkezli Harekât" konseptine uygun olarak Hizbullah'ın iradesini kıracağını değerlendirilerek icra ettiği harekât istediği etkiyi sağlayamamıştır.

²⁷ Marvin Kalb ve Carol Saivetz, "The Israeli-Hezbollah War of 2006: The Media as a Weapon in Asymmetrical Conflict", *Harvard International Journal of Press/Politics*, 12:3, 2007, s. 35.

²⁸ Ömer Kahraman, *Suriye Krizi'nde Lübnan Hizbullah'ının Rolü*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2019, s. 147.

²⁹ Russell W. Glenn, *All Glory is Fleeting Insights from the Second Lebanon War*, RAND Corporation, Santa Monica, 2012, s. 4.

³⁰ BM Güvenlik Konseyi 1559 sayılı kararı 2004 yılında kabul edilmiştir. Buna göre Lübnan'da bulunan silahlı unsurların ve diğer devletlerin askerlerinin Lübnan'ın topraklarını terk etmesi, Lübnan içinde faaliyet gösteren silahlı grupların eylemlerine son verilmesini, Lübnan'da halkın özgür iradesine dayanan seçimlerin yapılmasını öngörmüştür. Alınan karar neticesinde (ABD'nin baskısı ile) Suriye son askerî personelinin de 2005 yılına geldiğinde bölgeden çıkarmıştır. İsrail ise Şebaa Çiftlikleri'ndeki fiili işgalini sonlandırmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1559>

İsrail tarafından İkinci Lübnan Savaşı’ndan sonra yapılan değerlendirmelere göre, harekât alanındaki başarısızlık ve yetersizliğin başlıca sebepleri olarak;

1. Uygun olmayan savunma stratejisi ve harekât planlarının güncellenmemiş olması,
2. Uygulanmaya çalışılan yeni doktrin ve konseptlerin karmaşık ve muğlaklığından kaynaklı harekâtı icra eden birimler tarafından bu doktrin ve konseptlerin yeterince anlaşılmaması olması,
3. İkinci İntifada kapsamında pek çok birliğin bölgede görevlendirilmiş olması ve düşük yoğunluklu tehdit ortamının ordunun konvansiyonel yeteneklerini törpülemesi, bu kapsamda tam birlik manevralarının ve ateş desteğinin koordinesinin yapılamaması ve koordineli harekât yeteneğinin kaybolması,
4. Zayıttan aşırı derecede kaçınılması kapsamında karar vericilerin rasyonel olmaktan uzaklaşması,
5. İstihbarat ve lojistik fonksiyon alanlarındaki yetersizlik olarak görülmüştür.³¹

İkinci Lübnan Savaşı’nın ardından tarafların uyguladığı yöntem ve harekât tasarımları değerlendirildiğinde İsrail’in Hizbullah’ın ağırlık merkezini doğru analiz edemediği ve bu kapsamda yürüttüğü harekâtın sonuçlarının istediği nihai sonuca (stratejik hedeflerine) uygun olmadığı görülmektedir. İsrail tarafından başlangıçta Hizbullah’ın ağırlık merkezi olarak “*Lübnan hükümetinin Hizbullah’a verdiği destek ve Hizbullah’ın Lübnan güneyindeki askerî varlığı*” olarak değerlendirildiği³² göz önüne alındığında, tespit edilmiş olan ağırlık merkezinin sahada karşılığının olmadığı bu kapsamda muharebe sahasının anlaşılması ve şekillendirilmesi ile ilgili hususların İsrail tarafından dikkate alınmadığı, istihbari hazırlık kapsamında ise Lübnan güneyinde yıllara sari inşa edilen, tahkim edilen mevzi ve koruganların, tünellerin varlığından, Hizbullah örgüt elemanlarınca kullanılan silah, teçhizat ve teşkilatın muharebe sahasına olan etkilerinin doğru tahayyül edilemediği görülmüştür.

³¹ Glenn, *All Glory is Fleeting*, s. 16.

³² Age, s. 60.

Bu kapsamda tarafların ağırlık merkezleri değerlendirildiğinde **İsrail için stratejik ağırlık merkezinin** ülkesinin sosyal düzeni, ekonomik ve askerî gücü olarak değerlendirilmektedir. İsrail Hava Kuvvetleri'nin gücüne güvenerek mevcut konsept ve doktrini gereği harekâtını icra etmiştir. Bu kapsamda **operatif ağırlık merkezinin** İsrail Hava Kuvvetleri ve ileri teknoloji ürünü olan hassas güdümlü akıllı mühimmatları olduğu ortaya çıkmaktadır. İsrail'in operatif ağırlık merkezini teşkil eden kritik yetenekleri olarak hava kuvvetlerinin akıllı mühimmat kullanma yeteneği ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda, kritik kabiliyetlerini doğru biçimde kullanabilmesi için gerekli olan **kritik ihtiyaçları** harekât bölgesinin istihbari yönden gerçekçi ve doğru olarak analiz edilmesi neticesinde ortaya çıkacak öncelikli ve yüksek değerdeki hedef analizinin yapılabilmiş olmasını gerektirmektedir. İsrail'in kritik hassasiyetleri en ön planda kalan husus sivil askerî zayıtın İsrail toplumu ve karar alıcıları üzerinde oluşturduğu baskı olarak görülmektedir. Nitekim 2000 yılında Güney Lübnan'dan çekilmesinde en önde gelen etken zayıtın İsrail toplumunca kabullenilememiş olması olarak görülmektedir.

Hizbullah perspektifinden yapılacak değerlendirmede ise durum farklıdır. Hizbullah, stratejik seviyeden itibaren doğru analizler yaparak İsrail'in yumuşak karnını (istismar edilebilir kritik hassasiyetlerini) tespit etmiş, buna uygun planlama ve icrayı operatif ve taktik seviyede uygulanmasını bilmiştir. Hizbullah tarafından bu hassasiyet büyük bir titizlikle değerlendirilmiş ve Genel Sekreter Nasrallah tarafından da ifade edilmiştir. İsrail toplumunun artık savaşlara dayanamayacak kadar hassas bir toplum olduğunu Nasrallah tarafından belirtilmiş, toplum üzerinde oluşturulacak baskı ile iradesinin kırılacağı faraziyesi ile harekâtın tasarımı yapılmıştır.³³ İsrail toplumunun zayıta hassas yapısı, politik karar vericilerin düşünce ve eylemleri üzerine tesis etmiş ve İsrail tarafından başlangıçtan itibaren hava harekâtı ve azami tugay seviyesinde kara birliği kullanılarak durumun gereğini yerine getirmesi engellenmiştir.

Hizbullah İsrail'in muhtemel bir işgal girişimi karşısında 2000 yılından itibaren kapsamlı bir hazırlığa başlamıştır. Buna göre değişik çap ve cinsten olan roket sistemlerini menzillerine göre Litani Nehri'nin kuzeyinden itibaren İsrail sınırına kadar olan bölge içinde dağıtmış, muhtemel bir harekât

³³ Scott C. Farquhar, *Back to Basics: A Study of the Second Lebanon War*, Combat Studies Institute Press, Kansas, 2009, s. 7.

kapsamında ikmal yeteneğinin kaybetmemesi için bölgesel olarak oluşturduğu depolarında ihtiyaç duyacağı mühimmatı ve sair ikmal malzemesini muhafaza etmiş, İsrail hava kuvvetlerince tespit edilmesinin önüne geçmek amacıyla yeraltı tünelleri ve meskun mahalleri kullanarak kısa süre içerisinde hazırlık ve ateşleme yeteneğini oluşturduğu “roket” birliğine kazandırmıştır. Uzun menzilli roket sistemlerinin yanında kısa menzilli ve tespit edilmesi oldukça zor olan sistemleri İsrail sınırına yakın bölgelerde konuşlandırmış ve harekât süresince kesintisiz bir ateşle taarruz icra edebilmiştir. Bu dönemde Hizbullah’ın Suriye ve İran tarafından sağlanan envanterinde yaklaşık 12.000 ile 13.000 arasında kısa, orta ve uzun menzilli roketin bulunduğu değerlendirilmektedir.³⁴ Ayrıca kurmuş olduğu roket birliklerinin olası bir kara harekâtı ile etkisiz hale getirilmesinin önüne geçebilmek için tünel sistemleri ve güdümlü tanksavar silahları ile teçhiz etmiş, muhtemel yaklaşma istikametlerine yönelik mayınlama ve EYP ile tuzaklamalar yapmıştır. Bu sayede istediği siyasi ve askerî sonuca ulaşana kadar, ateşkesin yürürlüğe girmesinden hemen önce bile İsrail yerleşim birimlerine roket atabilmiştir.

Bu kapsamda Hizbullah’ın **stratejik ağırlık merkezi** özellikle İran’dan kaynaklanan destek, örgütün ideolojisi ve üst düzey yöneticileri olarak öne çıkmaktadır. Güney Lübnan bölgesinde **operatif seviyedeki ağırlık merkezi** değişik çap, cins ve menzildeki roket sistemleri, güdümlü tanksavar sistemleri, tünel sistemi ve Litani Nehri’nin güneyinden İsrail sınırına kadar olan bölgedeki yığınağı teşkil etmektedir. Ayrıca kendisine bağlı televizyon ve internet sitelerinin harekât esnasında yaptığı yayınlar ile dünya ve kendi kamuoyunu etkileyebildiğinden dolayı Hizbullah’ın kontrolündeki gerek konvansiyonel gerekse sosyal medya aygıtları operatif seviye ve stratejik seviye ağırlık merkezi için köprü vazifesi görmüştür.

Hizbullah’ın **kritik kabiliyetleri** olarak roket sistemlerini sürekli olarak kullanabilmesi ve güdümlü tanksavar sistemleri ile bunu desteklemesi görülmektedir. **Kritik ihtiyaçlar** kapsamında özellikle hitap ettiği Şii toplumunun ve İran desteğinin sürdürülebilir olması ön plana çıkmaktadır. **Kritik hassasiyeti** olarak benzer biçimde Lübnan Şii toplumu nezdinde “meşru” bir yapı olarak kalması ve bunu sürdürülebilir kılması, örgütün İran’dan sağladığı desteğin kesintiye uğramaması olarak karşımıza

³⁴ Age, s. 8.

çıkmaktadır. Harekât bölgesi bağlamında ise **örgütün kritik hassasiyeti** İsrail tarafından ele geçirilen bölgeleri geri alabilmesi için ihtiyaç duyacağı koordineli manevra ve ateş desteğinin yetersizliği olarak görülmektedir.

İsrail tarafının hava harekâtı ve kara harekâtında uygulama eksiği, yanlış değerlendirme ve hatalarının yanında Hizbullah tarafından uygulanmış olan taktikler 2007 yılından itibaren Frank Hoffman ve diğer bazı araştırmacılar tarafından³⁵ “hibrit savaş” tabiri ile ifade edilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda Hoffman tarafından hibrit savaşın yirmi birinci yüzyılda karşılaşılabilecek “yeni” bir savaş biçimi olduğu ifade edilmiştir.

2. Rusya'nın Kırım'ı İlhakının Değerlendirilmesi

Coğrafi olarak herhangi bir doğal engele sahip olmayan³⁶ yani kendisini istila etmekte kararlı herhangi bir güç için doğal savunma hattına sahip olmayan Rusya için, özellikle Soğuk Savaş sonrasında hemen sınırlarında NATO veya AB'nin var olması hayati bir tehlike olarak değerlendirilmektedir. Rusya için, Kuzey Avrupa ovasının Ural Dağları'na kadar uzanması ve Ukrayna'ya kadar uzanacak olan AB/ABD veya NATO konuşlanması, Karadeniz'de muhtemel bir NATO varlığı hayati tehdit olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda sadece Ukrayna üzerinde değil, Ukrayna'dan itibaren, Belarus, Polonya, Litvanya, Estonya ve Letonya'da aynı çerçevede değerlendirilmekte, Finlandiya'nın tarafsız devlet olarak kalması Rusya Federasyonu açısından kritik önem arz etmektedir.³⁷ Soğuk Savaş'ın sonrasında Avrupa Birliği'nin giderek eski Doğu Bloku ülkeleri üye olarak kabul etmesi ve hemen ardından da NATO üyeliklerine yönelik yapılan açılımlar nedeniyle bu minvaldeki algılarını yükseltmiş ve daha aktif politikalar seyretmeye başlamıştır. Ukrayna'nın bu çerçevede Rusya Federasyonu tarafından kaybedilmemesi gereken kritik bir mevzi olarak görüldüğü değerlendirilebilir.

Bağımsızlığını elde ettiği 1991 yılından bu yana, kimlik tanımı sorununa çözüm arayan Ukrayna'nın ise söz konusu sorunun sosyolojik faktörlerinden

³⁵ Hoffman, *Conflict in the*, s.36, Florence Gaub, “Hizbullah ‘ s Hybrid Posture: Three Armies in One”, *European Union Institute For Security Studies*, 2015, s. 2., David E. Johnson, “Military Capabilities for Hybrid War. Insights from the Israel Defense Forces in Lebanon and Gaza”, RAND Corporation, 2012, s. 1-2.

³⁶ Tim Marshall, *Coğrafya Mahkumları*, (çev., Mert Doğruer), Epilson Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 19.

³⁷ Aleksandr, Dugin, *Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım*, (çev., Vügar İmanov), Küre Yayınları, İstanbul, 2015, s. 176

kaynaklanan engeller dolayısıyla bu konuda başarısız olduğu söylenebilir. Kimlik sorununun sosyolojik bileşenleri sorunun çözümünü güçleştirmekte ve derinleştirmektedir. Ülkede, Ortodoks ve Katolik kiliseleri arasındaki ayrım dini kimlik sorununu, ülkede yaşayan etnik grupların farklılığı ulusal kimlik sorununu ve vatandaşların, Batı ve Rusya’ya yakınlık yaklaşımındaki farklılıklar siyasi kimlik sorununu ve buna bağlı olarak dış politikadaki kimlik sorununu ortaya çıkarmıştır.³⁸ Bu demografik durum, 1991’den beri Ukrayna’da yapılan genel seçimlerde de kendini gösterirken, ülkenin Doğu ve Batı Ukrayna olarak toplumsal bölünmesi göze çarpmaktadır.³⁹

İnceleme konusuna esas olan ve Rus Çarıçesi 2’nci Katerina döneminde, 1783 tarihinde Rusya tarafından ele geçirilen Kırım⁴⁰ ise doğal limanlarının sağladığı avantajla birlikte Rus Karadeniz Donanması için vazgeçilmez bir hal almıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Kırım’ın statüsü, bölgede yaşayan Rus nüfusunun azınlık hakları, Karadeniz Donanması ile ilgili konular Rusya-Ukrayna gündeminde uzun bir süre kalmış, Kırım’ın Ukrayna tarafından atanan başbakan marifetiyle yönetilecek, kendi içinde geniş özerkliğe sahip ve Ukrayna’ya bağlı bir bölge olarak kalması konusunda anlaşmaya varılmıştır. 1991 sonrasında Sovyet Karadeniz donanmasının büyük bir kısmının bu bölgede olması, Kırım ve Sivastopol limanının önemini daha da arttırmıştır.⁴¹ Ayrıca bölgenin özellikle Soğuk Savaş sonrasında Rusya Federasyonu için artan önemi “Yakın Çevre Doktrini” çerçevesinde değerlendirilmekte, jeopolitik olarak Rusya’nın Hazar ve Karadeniz havzalarına yaklaşımını perçinlemektedir.

2004 yılında Ukrayna’ da meydana gelen iç karışıklıklar ve batı taraftarı bir cumhurbaşkanının iktidara gelmesi Rusya Federasyonu’nun, “Rusya’nın yeniden büyük bir güç olma hedeflerine” vurulmuş birer darbe olarak anlaşılmıştır.⁴² Ukrayna’da gerçekleşen Turuncu Devrim sonrasında,

³⁸ Muhammet Koçak, “Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna”, Seta Analiz, 135, 2015, s. 10

³⁹ Alperen Kürşad Zengin, “Ukrayna-Rusya Hattında Askeri Tırmanma, Çok Aktörlü Krizin Siyasal Çıktıları ve Türkiye”, erişim: 02.06.2023 ayrıca bkz. Alperen Kürşad Zengin, “Ukrayna- Rusya Hattında Askeri Tırmanmadan Savaşa”, <https://kriterdergi.com/yazar/alperen-kursad-zengin/ukrayna-rusya-hattinda-askeri-tirmanmadan-savasa>, erişim: 03.06.2023

⁴⁰ Fatma Aslı Kelkitli, *Kırım: Rusya İçin Vazgeçilmez Yarımada, Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Ed. Hasret Çomak vd.), Beta Baskıcılık, İstanbul, 2014, s. 292.

⁴¹ “Little Green Men”: A Primer On Modern Russian Unconventional Warfare, Ukraine 2013-2014, United States Army Special Operations Command, Fort Bragg, North Carolina, s. 38.

⁴² Dugin, s. 206

Ukrayna'nın muhtemel AB ve NATO entegrasyonuna karşı Rusya tarafından Kırım bölgesinde muhalifler organize edilmiş ve nihayetinde 2006 tarihinde Kırım Parlamentosu tarafından Kırım "NATO'suz Bölge" ilan edilmiştir.⁴³

2004-2005 yıllarında adına "Turuncu Devrim" olarak ifade edilen süreç sonunda yönetimden memnun olmayan halkın sokağa dökülmesiyle Batı ile Rusya'nın Ukrayna üzerinden bir hesaplaşması söz konusu olmuştur. Bu süreç iki kutbun ilişkilerini yeniden düzenleyen de bir süreçtir. Batı yanlısı siyasi kanadın galibiyetiyle sonuçlanan Turuncu Devrim etkilerinin, Rusya yanlısı politikalarıyla öne çıkan Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in 2010 yılında iktidara gelmesiyle kaybolduğu sanılmıştır. Fakat 2013 senesinin sonuna doğru Yanukoviç'in AB ile Ukrayna arasında planlanan ve Ukrayna'ya uzun vadede AB üyeliği yolunu açacak olan İşbirliği Anlaşması'nı imzalamaktan vazgeçtiğini açıklamasıyla ülkedeki gerilim tekrar açığa çıkmıştır. AB ile entegrasyonun sürmesini talep eden Ukrayna halkı sokaklara dökülerek protesto gösterilerine başlamıştır. Durumun kontrolden çıkmasıyla Ukrayna'da dönemin Cumhurbaşkanı Yanukoviç 24 Şubat 2014 tarihinde ülkeyi terk ederek Rusya'ya sığınmıştır.

Bu olayların sonucunda, Rus ve Ukrayna yanlısı göstericiler, 26 Şubat 2014 tarihinde Simferopol'de parlamento binası önünde çatışmaya başlamıştır. Eş zamanlı olarak Sivastopol başta olmak üzere Kırım'ın bazı bölgelerinde Rus asıllı sivil protestocular, Rusya'ya bağlanma isteklerini ve güvenlik endişelerini dile getirmişlerdir. Üniformalı ve silahlı kişiler "*Little Green Men*", 27 Şubat 2014 tarihinde Kırım Parlamentosu ve Başkanlık binasını kontrol altına almıştır. İşgal altındaki parlamento aynı gün Ukrayna'dan ayrılma ve Rusya Federasyonu'na bağlanma konusunda referanduma gitme kararı almıştır.

Putin 1 Mart 2014 tarihinde federasyon konseyinden etnik Rusların korunması amacıyla Ukrayna'ya asker gönderme konusunda yetki almıştır. 28 Şubat 2014 tarihinde stratejik mahiyetteki tüm havaalanı, liman, televizyon ve radyo istasyonları ile yollar kontrol altına alınmıştır. Bu kapsamda Kırım'da konuşlu bulunan birliklerini, paramiliter gruplarını, özel askerî şirketlerini ve özel kuvvetlerini kullanmıştır. Kırım'da bulunan Ukrayna askerî üsleri ya işgal edilmiş ya da tecrit edilmiştir. Bazı üsler yaklaşık iki hafta süresince Rus askerî kuşatması altında kalmasına rağmen gerginliğin zirve yaptığı dönemde dahi çatışma çıkmamıştır. Kırım'da meydana gelen olaylar, başlangıcında "sivil

⁴³ Age, s. 297

itaatsizlik” olarak değerlendirilmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde bu sivil itaatsizliğin aslında Rus SPETZNAZ birlikleri ve Rusya tarafından desteklenen paramiliter organizasyonlara mensup olanlar tarafından organize edildiği ortaya çıkmıştır.⁴⁴ Ayrıca harekât sahasının Rusya tarafından çok öncelerinden şekillendirildiği yani, ekonomik yaptırımlar ve bölgede yaşayan ve etnik olarak Rus olan nüfusa yönelik olarak yaptığı propaganda ve endoktrinasyon⁴⁵ faaliyetlerinin birbiri ile sinerjik etki yaratacak şekilde kullanıldığı benzer biçimde anlaşılmıştır. Rusya Federasyonu’nun Ukrayna Krizi’ne müdahalesini çok önceden planladığı, bu kapsamda kuvvet aktarımını Soçi Kış Olimpiyatları esnasında ve sonrasında yaptığı, kendi kamuoyunu ve Kırım bölgesindeki Kamuoyunu yazılı ve görsel medya, internet “trolleri” ve propaganda yöntemleri ile şekillendirdiği anlaşılmaktadır.

2014 Ukrayna Krizi çerçevesinde yaptığı değerlendirmelerde Timothy Thomas, Rusya’nın bilgi harekâtını gerek sosyal medya gerek geleneksel medya aracılığı ile etkin biçimde yürüttüğünü, aldatma kapsamında “internet trolleri”, refleksif kontrol yöntemleri⁴⁶, hasmın karar almasını zorlaştırmak için çeşitli “bilişsel silahlar”⁴⁷ kullanarak psikolojik ve başlangıçta Kırım’da

⁴⁴ Little Green Men, s. 40

⁴⁵ Russia Today televizyonunda yayınlanan haberlere göre; özellikle Donbass’ ta ve Kırım’ yaşayan azınlıkların Ukrayna nüfusu içerisinde ötekileştirilmesini içeren kara propaganda yayınlarına yer verilmiştir. Ayrıntı için bkz. “Little Green Men”: A Primer On Modern Russian Unconventional Warfare, Ukraine 2013- 2014, United States Army Special Operations Command, Fort Bragg, North Carolina

⁴⁶ Sovyetler Birliği zamanında uygulanmaya başlanan “refleksif kontrol” (İngilizce reflexive control, anlam kaybı olmaması için doğrudan kelime anlamı ile çevrilmiştir.) teorisi, Marksist ideolojinin dışı vurum karşılığı olarak ortaya çıkmıştır. Teoriye göre insan davranışlarını belirleyen kaynaklar, materyalist yapıdaki dış dünyanın insan bilincinde ortaya çıkardığı bilişsel ve algısal paradigmalardan karşılığdır. Psikolojik temelli yaklaşımın uygulandığı teoriye göre insan zihnindeki ve bilinçaltındaki kabul edişlerin farkında olunması ile objektif etkilerin bu kabul edişler üzerindeki etkilerini yönlendirmek mümkün olabilmektedir. Buna göre hangi katmana ne biçimde etki oluşturulur ise, insan ve toplumların psikolojik yansımaları da tahmin edilebilir ve kontrol edilebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. c, ayrıca Timothy L Thomas, “Russia ‘ s Reflexive Control Theory and the Military”, *Journal of Slavic Studies* 17, 2004, Timothy Thomas, “Russia’s 21st Century Information War : Working to Undermine and Destabilize Populations”, *Defence Strategic Communications*, 1, 2016. ve C.Kamphuis BSc, “Reflexive Control”, *Militaire Spectator*, 6, 2018.

⁴⁷ Timoty Thomas adı geçen makalede, “bilişsel silahlar” ile ilgili tanımlamasını Rus askerî uzmanlarınca ifade edildiği biçimiyle yani; “düşman entelektüel çevrelerine kasıtlı olarak yanlış ve hatalı bilimsel teorilerin, konseptlerin, paradigmalardan ve stratejilerin sunulması ile etkilenen düşman kamu idaresinin savunma potansiyelini zayıflatmak” şeklinde yapmıştır. Ayrıntı için bkz. Timothy Thomas, “Russia’s 21st Century Information Timothy Thomas, “Russia’s 21st Century Information War: Working to Undermine and Destabilize Populations”

bulunan askerî varlığını inkâr ederek ve “komplo teorileri” üreterek iç ve dış kamuoyunu şekillendirdiğini belirtmiştir.

Ukrayna’da 2014 yılındaki kriz esnasında Kırım’ın tarihsel olarak Rusya’ya ait olduğunu, kardeş toplum olan Ukrayna ile sorunlarının olmadığını, ABD güdümündeki “faşistlerin” bir darbe ile mevcut yönetimi ele geçirdiklerini, Kırım’da yaşayan ve Yurttaş kapsamında olan anadili Rusça olan toplulukları “korumak” maksadıyla bölgedeki sivil oluşumların kendiliğinden gösteri ve eylem yaptığını belirtmiş, Rus müdahalesinin ve askerî birliklerinin Kırım’da kullanıldığını inkar ederek, Ukrayna, NATO ve ABD’nin karar alma reflekslerini köreltmıştır. Bölgede cereyan eden olayların toplumsal muhalefet olarak sunulması, sivillerin silahlı olarak eylemlerde yer alması, rütbe ve aidiyeti olmayan üniformalı kişilerce Kırım’da kamu binalarının ve havaalanı gibi stratejik tesislerin “faşistlerin müdahalesini engelleme” kisvesi altında kontrol altına alınması ve “self determinasyon” ilkesi kapsamında Kırım’da icra edilen referandum ile yasal çerçeve sağlamaya ve eylemleri uluslararası hukuka uygun zemine oturtmaya çalışmıştır. Eş zamanlı olarak tüm Ukrayna’yı tehdit edecek biçimde büyük birliklerin katılımıyla tatbikatlar icra ederek kuvvet kullanma tehdidini üstü örtülü biçimde göstermiş, siber saldırılar marifetiyle Ukrayna kritik altyapısı kullanılamaz hale getirilmiş ve Ukrayna’nın karar mekanizmaları felce uğratılmıştır.⁴⁸

Rusya’nın Kırım’ın ilhaki ile sonuçlanan harekâtı üç sahada değerlendirilebilir. Birinci safhada harekât ortamının şekillendirilmesi yer almaktadır. Bu aşamada şubat ayından itibaren Ukrayna sivil iletişim ve internet altyapısı fiziksel veya siber saldırılar ile iş göremez duruma getirilmiş, önemli bürokrat ve milletvekillerinin cep telefonları “hack”lenmiştir. Ayrıca Rusya taraftarı göstericiler ile Ukrayna taraftarı göstericiler arasında 26 Şubat 2014 tarihinde Sinferopol parlamento binası önünde çatışmalar yaşanmış, Kırım bölgesinde Rus asıllı sivil protestocular tarafından Rusya’ya bağlanma için gösteriler yapılmış, 27 Şubat 2014 tarihinde herhangi bir rütbe, milliyet ve aidiyet işareti taşımayan silahlı kişilerce (*Little Green Men* veya *Polite Men*) Kırım Parlamentosu kontrol altına alınmış ve parlamentodan Kırım’ın Rusya’ya bağlanmasına yönelik referandum kararı çıkmıştır. 1 Mart 2014 tarihinde Rus parlamentosu “Rus Askerî Kuvvetlerinin Kırım’da

⁴⁸ Fırat Kaplan, “Rusya Federasyonu’nun Kırım’ın İlhaki Esnasında Kullandığı Stratejik İletişim Metotları”, TNKÜ İİBF Uluslararası İlişkiler Sempozyumu, Tekirdağ, 26-27 Mayıs 2022, 13

Kullanılmasına” yönelik yetki vermiş, akabinde Kırım’da yaşayan Rus asıllı siviller Rus askerleri tarafından silahlandırılarak teşkilatlandırılmıştır.⁴⁹

İkinci safha olarak Kırım’ın ve Kırım’da bulunan Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’ne ait birliklerin tecrit edilmesi gelmektedir. Rusya bunun için Sivasopol bölgesinde anlaşmalar ile bulundurduğu birliklerini, paramiliter unsurlarını, özel kuvvetlerini (SPETZNAS) kullanmış, 28 Şubat 2014 tarihinden itibaren stratejik mahiyetteki tüm havaalanı, liman, televizyon ve radyo istasyonlarının kontrolünü sağlamıştır. Bu faaliyetleri esnasında ilk ateşi açmama emri, Rus birliklerince uygulanmış ve büyük çatışmalara mahal vermeden Kırım genelinde kontrol sağlanmıştır.⁵⁰

Üçüncü safhada, 28 Mart 2014 tarihinden itibaren Rusya konvansiyonel birlikleri marifetiyle Kırım’da kritik olarak değerlendirdiği bölgelerin emniyetini almış ve askerî faaliyetlerini kararsız durumda olan ABD ve NATO’yu kışkırtmamak amacıyla düşük profilde yürütmüştür.⁵¹ Bu tarihten sonra mücadele Doğu Ukrayna’da yoğunlaşmış, günümüze ulaşan sonuçları ile 2014 Ukrayna Krizi son şeklini almıştır.

Rusya’nın Kırım’ı ilhakı analiz edildiğinde, Rusya’nın bilgi harekâtını icra ettiği müdahalenin merkezine koyduğu, Kırım özelindeki “anlatısının” Rus tarihsel hafızasına dayandırıldığı, Rusya’nın müdahalesinin uzun vadeli stratejisinde yer aldığı, “Yurtdışında yaşayan Yurttaşlar” kavramını kullanarak icra ettiği harekâtı yasallaştırdığı ve insanı bir çerçeveye sokmaya çalıştığı, her seviyede aldatma faaliyetlerinin uygulandığı ve dezenformasyon faaliyetlerine önem verdiği tespit edilmiştir.⁵²

Bu kapsamda kitleleri ve dünya kamuoyunu etkilemek amacıyla seçilen temaların işlenmesi, iç ve dış kamuoyuna seriş edilmesi dört ana mihverde, sürekli olarak ve birbirinden farklı araçlar ile gerçekleştirilmiştir.⁵³ Kullanılan araçların birbirleri ile uyumluluğunun sağlanması stratejik seviyedeki söylemlerin ve resmî güvenlik belgelerinin ifade ettiği hususların

⁴⁹ Ahmet Sapmaz, *Rusya Federasyonu’nun Askerî Güvenlik Refleksindeki Dönüşüm: Askerî Doktrinler, Askerî Müdahaleler, Nedenler*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 199.

⁵⁰ Age, s. 200.

⁵¹ Age, s. 20.1

⁵² Elina Lange-Ionatamitvili, *Analysis Of Russia’s Information Campaign*, NATO Strategic Communication of Excellence, Riga, 2015.

⁵³ Keir Giles, *Handbook of Russian Information Warfare*, NATO Research Division NATO Defense College, 2016.

taktik seviyede karşılık bulmasını ve hedef kitledeki algıların oluşturularak davranışların yönlendirilmesini sağlamıştır. En üstten en asta kadar uyumluluk ve söylem/eylem uyumluluğu ve birliği sağlanmıştır.

Bu bağlamda tarafların ağırlık merkezleri değerlendirildiğinde, Rusya Federasyonu için “stratejik ağırlık merkezi” olarak devlet başkanı Putin ve Rusya Federasyonu’nun nükleer silah kapasitesi ile Avrupa Birliği ülkelerinin ekonomisi için hayati değere sahip Rus doğal gazı yani enerji politikaları ön plana çıkmaktadır. “Operatif seviye ağırlık merkezi “olarak ise, bilgi harekâtı vasıtaları, özel kuvvetleri, Ukrayna sınırında tatbikat kapsamında görev yapan askerî birlikleri, Kırım’da meskûn kendini Rus olarak tanımlayan kalabalık nüfus ve Rusya Federasyonu tarafından desteklenen paramiliter yapılar olarak tespit edilmiştir. Operatif seviye için Rusya Federasyonu için “kritik yetenekler” olarak siber savaş, elektronik harp yeteneği ile uyumlu psikolojik harekâtı yönetebilme (Kırım bağlamında), paramiliter güçlerini süratle organize edebilme, sosyal medyada kurduğu trol orduları marifetiyle algıları yönetebilme⁵⁴ yetenekleri ön plana çıkarken “kritik ihtiyaçlar kapsamında”, bilgi harekâtının doğru yürütülmesi bu bağlamda Kırım’da var olan Rus yanlısı toplumun desteğinin devam etmesi ön plana çıkmaktadır. “Kritik hassasiyetler” bağlamında icra edeceği harekâtı ifşa olmaması yani vaktinden önce anlaşılabilmesi kapsamında “gizlilik” ön plana çıkmaktadır.

Ukrayna bağlamında mesele incelendiğinde ise durum oldukça karmaşıktır. “Stratejik seviye ağırlık merkezinin” Avrupa Birliği ve ABD politik desteği olarak değerlendirilebilir. Ancak “operatif seviye ağırlık merkezinin” tespit edilebilmesi oldukça güç görünmektedir. Bu bağlamda Ukrayna için operatif ağırlık merkezini olabilecek Kırım yarımadasında konuşlu olan askerî birlikleri olarak değerlendirilebilecek iken, bölgede olayların başlamasından sonra koşulsuz olarak Rusya taraftarı grupların veya Rus askerî birliklerinin herhangi bir çatışma olmadan bölgede kontrolü sağlayabilmeleri durumu oldukça karmaşıklştırmıştır. Bu bağlamda Ukrayna için operatif seviyede bir ağırlık merkezinin mevcudiyetinden bahsedilebilmesi için yeterli şartlar gözlemlenememiştir. Kırım bağlamında istismar edilebilir “kritik hassasiyetleri” olarak ise, bölgedeki nüfusun “mütecaneis” olmaması ve kendini Rus olarak tanımlayan halkın bölgenin

⁵⁴ Anna Reynolds, *Social Media As a Tool of Hybrid Warfare*, NATO Strategic Communication Centre of Excellence, Riga, 2014.

çoğunluğunu oluşturması, bölgedeki askerî birlikleri ve kamu otoritesini sağlayan kolluk kuvvetleri üzerindeki hakimiyetinin zayıflığı gibi konular ön plana çıkmaktadır.

3. Kullanılan Harekât Nev ‘ileri Çerçevesinde Kıyaslama

İkinci Lübnan Savaşı bağlamında, “hibrit savaş” Hoffman’ın yapmış olduğu tanımlama ile konvansiyonel ve gayri nizami kuvvetlerin aynı harekât alanında uygulanmasını, uygulanan taktik ve tekniklerin yine aynı harekât alanında aynı birlik tarafından kullanılmasını öngörmektedir. Bu kapsamda Hizbullah’ın araziye elde bulundurması ve güdümlü tanksavar silahları, gemi-savarlar, MANPAD sistemleri kullanılması bağlamında icra ettiği harekât “hibrit savaş” olarak değerlendirme için nirengi noktası olarak alınmıştır.

Geleneksel yaklaşımda gerilla kuvvetleri ve konvansiyonel birlikler arasındaki en önemli farklılık arazinin elde bulundurulmasındaki kararlılıktır. Gerilla harekâtında araziye elde bulundurmak ön planda değil iken konvansiyonel harekâta özellikle savunma esnasında araziye elde bulundurmak önemli bir husustur. Geleneksel yaklaşımda gerillalar araziye elde bulundurup kesin sonuçlu çatışmayı göze al(a)mazlar ve daha ziyade pusu, baskın, taciz, yol kapaması ve mayın EYP kullanarak eylemlerini yaparlar. Hizbullah’ın kritik arazi kesimlerini elde bulundurmaktaki kararlılığı stratejik ve operatif seviyede uyguladığı stratejinin bir sonucu olarak tezahür etmiştir. Bunda özellikle İran tarafından verilen askerî eğitim, teçhizat ve ekonomik yardımların payı oldukça büyüktür. Hizbullah’ın konvansiyonel kuvvet olarak İsrail’in karşısında dayanamayacağı sabit bir durumdur. Bu çerçevede Hizbullah’ın konvansiyonel ve düzensiz savaş yöntemlerini bir arada kullanabildiğini söylemek yanlış değildir. Ancak bunun yeni bir savaş biçimi olduğunun söylenmesi oldukça iddialı bir hipotezdir. Nitekim herhangi bir konu üzerine strateji geliştirilirken elde mevcut kaynaklar, bu kaynakları kullanarak ulaşılabilecek hedefler ve kaynakların hangi yöntemler ve taktikler ile hedefe en kolay ulaştırılmasını sağlayan vasıtalar önem kazanmaktadır.⁵⁵ Hizbullah’ın 2000 yılından itibaren tasarladığı harekât bu bağlamda geliştirilmiştir.

⁵⁵ Herhangi bir organizasyonun, herhangi bir amaca ulaşmak için uygulayacağı stratejiyi belirlemede üç temel sac ayağı bulunmaktadır. Bunlar Nihai Durum (Hedefler), Usuller (Stratejik Konsept, yol haritası), Vasıtalar (Kaynaklar, Güç) buna göre stratejiyi belirleyen, eldeki kaynaklar ile istediği son duruma onu en çok yaklaştıracak usulleri uygular. Ayrıntılar için bkz.: Nevzat Denk, *Strateji Oluşturma Modeli*, Beta Yayınları, İstanbul, 2011.

Bu minvalde Rusya Federasyonu tarafından tasarlanan harekât, Kırım özelinde doğrudan teması ön görmeyen ve muhtelif millî güç unsurlarının senkronize biçimde kullanılmasını gerektiren bir karaktere bürünmüştür. Ayrıca Kırım örneğinde özel kuvvetler, paramiliter kuvvetler ve dahili muhalefetin tek bir cephede ve birbiri ile sinerjik etki yaratacak şekilde organize edildiği görülmüştür. Bütün bunlara bir de Rusya tarafından uygulanan diplomatik baskı, bilgi harekâtı, inkâr etme, algı yönetimi ve siber saldırıların eklenmesi⁵⁶ ile terminolojiye “gri bölge”, “hibrit savaş”, “Rus hibrit savaş”, “Gerasimov modeli savaş”, “doğrusal olmayan savaş” gibi terimleri kazandırmıştır.

Harekât Nev'i	2'nci Lübnan Savaşı (2006)	Rusya'nın Kırım'ı İlhakı (2014)
Vekil Kuvvet Kullanımı	+ (Hizbullah örgütünün kendisi İran'ın vekil kuvvetidir.)	+ (Kırım bölgesinde Rusya taraftarı paramiliter örgütlerin kullanımı marifetiyle toplumsal olayların çıkarılması)
Konvansiyonel Harekât Yeteneklerinin Kullanımı	+ (Tanksavar Silah Sistemleri, Hava Savunma Silah Sistemleri, Gemi Savar Silah Sistemlerine sahip olmak ve bu yeteneğini harekât müddetince sürdürülebilmek)	+ (Ukrayna sınırında tehdit edecek biçimde büyük çaplı manevraları içeren tatbikatların icra edilmesi)
Konvansiyonel Olmayan Harekât Yeteneklerinin Kullanımı	+ (Tünel ve Meskûn Mahallerde Savunma yöntemlerinin kullanımı, gerilla harekât yöntemlerinin kullanımı)	+ (Rus Özel Kuvvetlerinin herhangi bir aidiyet, milliyet işareti olmadan bölgeye sızdırılıp, kritik kamu tesislerinin kontrol altına alınması)
Politik Savaş ⁵⁷ Yeteneklerinin Kullanımı	-	+ (Ekonomik yaptırımların uygulanması, Siyasi ve politik yaptırımların uygulanması)

⁵⁶ Andrew Monaghan, “Putin’s Way of War: The ‘War’ in Russia’s ‘Hybrid Warfare’”, *Parameters* 45:4. 2015-16, s. 67.

⁵⁷ Politik savaş; 1946 yılında SSCB’de büyük elçi olarak görev yaparken yayınladığı “Long Telegram” ile SSCB’nin etki alanını arttırmak için uyguladığı stratejileri açıklayan George KENNAN, 1948 yılında ABD Devlet Planlama Direktörü görevinde iken yazmış olduğu “Organize Politik Savaşın Açılışı” başlığı ile hazırladığı rapor neticesinde ABD terminolojisinde yer alan kavramdır. Soğuk Savaş süresinde ABD’nin Rusya ile mücadelesinde kullandığı yöntemler bu hazırlanan rapor çerçevesinde geliştirilmiştir. Kennan tarafından tanımlaması yapılmış olan “Politik Savaş”, Clausewitz’in savaş zamanı uygulamalarının barış döneminde tabikini içermektedir. Mücadele eden devletlerin etki alanını genişletmek, korumak maksadıyla icra ettiği savaşa varmayan, örtülü ve açık faaliyetlerin tamamı Politik Savaş kapsamına girmektedir. Ayrıntılar için bkz. George F. Kennan, “The Inauguration of Organized Political Warfare” [Redacted Version],” April 30, 1948, History and Public Policy Program Digital Archive. Ayrıca “George Kennan’s ‘Long

Siber Uzayın Kullanımı	Kısıtlı	+ (Ukrayna Krizi’nin başlangıcından itibaren kapsamlı biçimde Ukrayna Kritik altyapısına Siber saldırıların düzenlenmesi)
Stratejik İletişim ⁵⁸ Unsurlarının Kullanımı	Kısıtlı (Hizbullah’a ait televizyon kanalı ve internet sitelerinde yapılan propaganda)	+ (Refleksif Kontrol yöntemlerinin Kullanımı)

Gerek İkinci Lübnan Savaşı gerekse Rusya’nın Kırım’ı ilhakı değerlendirildiğinde “hibrit” olarak ifade edilen mücadele biçiminde ön plana çıkan hususlar şu şekilde değerlendirilebilir;

a. Aktörleri çoğu zaman devletlerdir. Bu savaşanların da devletin resmî görevlileri olması zorunluluğunu gerektirmez. Nitekim, kuruluş itibariyle gönüllü, asker ya da herhangi bir paramiliter örgütün kendi başına sürdürülebilir mücadele sergilemesi gücü ile orantılıdır. Yapacakları harekât bazen özel harp tarzında doğrudan etki gerektirecek bir faaliyet bazen gerilla harekâtının kapsamı ile sınırlı bir faaliyet bazen ise örtülü ya da açık direniş/ ayaklanma harekâtına destek ve askerî danışmanlık çerçevesini aşmaz. Ancak bu imkân ve kabiliyetler devlet/devletlerin millî güç unsurları ile kullanıldığında taktik sahadan stratejik sahaya kadar etkileri olan vekalet savaşlarını karşımıza getirmekte ve örtülü ya da açıktan verilen desteğin bir devlet ya da devletler olmasını gerektirmektedir. Aktör doğrudan devlet olduğunda politik savaş ile konvansiyonel savaşın iç içe geçebileceği, ittifakların ve uluslararası hukukun etrafından geçebileceği, inkâr etme, kabul etmeme ve dezenformasyon ile iç ve dış kamuoyunun şekillendirilebildiği Kırım örneğinde karşımıza çıkmaktadır.

Devlet aktörleri çatışma yelpazelerinde bulunan bütün aygıtları kullanabilmekte ve bunları millî güç unsurları ile senkronize biçimde

Telegram’,” February 22, 1946, History and Public Policy Program Digital Archive, National Archives and Records Administration, Department of State Records Central Decimal File, 1945-1949, 861.00/2-2246; reprinted in US Department of State, ed, Foreign Relations of the United States, 1946, Volume VI, Eastern Europe; The Soviet Union (Washington, DC: United States Government Printing Office, 1969), s. 696-709.

<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116178>,

⁵⁸ Stratejik iletişim şemsiyesi altındaki kavramlar kamu diplomasisi, bilgi harbi/harekâtı, psikolojik harp/harekât, propaganda, halkla ilişkilerdir. Ayrıntılar için bkz. Rıza Güler, *Güvenlik Odaklı Stratejik İletişim: Tarihsel Karşılaştırmalı Bir Analiz*, Doktora Tezi, KHO Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2015.

uygulayabilmektedir. Ayrıca icra edecekleri harekât için kaynakları, devlet dışı aktörler ile kıyaslanmayacak kadar fazladır. Özellikle medya ve sosyal medyanın yaygınlaştığı günümüzde, psikolojik altyapı ve toplumun yönlendirilmesi devlet aygıtının kontrolündeki unsurlarca yapılabilmektedir. Devlet aktörlerinin gücü nispetinde de ekonomik, mali, psikolojik ve sosyolojik travmalara sebep verebilecek yaptırım uygulama kabiliyeti de mevcuttur.

Devletleri sınırlandıran anlaşma ya da uluslararası yükümlülükler hemen her konuda olabilir. Devletlerin günümüzdeki güvenlik ortamında bu kısıtlamalardan veya yükümlülüklerden kurtulmasını sağlayan aygıtları ise, devlet dışı aktörler olarak sayılabilecek olan paramiliter örgütler, gönüllü kuruluşlar ya da sivil oluşumlardır. Bu unsurların devlet ile resmî ya da gayri resmî bağlantısı görünür olmadığından ve gönüllülük ya da ideolojik bir çerçevede hareket ettiklerinden bu tip organizasyonların hukuka aykırılığı ya da işlediği suçların sorumluluğu devletlere yüklenememektedir. Dolayısıyla kendini kısıtlamalar ile çevrilmiş olarak gören devletlerin bu tip devlet dışı aktörler ile doğrudan bağlantılı olmasa da yaptığı ve yaptırdığı faaliyetlerin bu anlaşma ya da yükümlülüklerden sıyrılma kılıfı olarak kullanmak isteyeceği aşıkardır. İnkâr edilebilirlik kapsamında paramiliter örgütlerce işlenen suçlardan sıyrılmak, güç dengesini bozacak yaptırım ve eylemlerden kaçınmak, hasmı yıpratmak ve tüketmek için bu tip “devlet dışı aktörlerin” vekil kuvvetler olarak kullanılması ile hem asimetrik etki hem de uluslararası hukuka aykırı davranmama durumu sağlanabilmektedir.

Devlet aktörleri, meydana gelen hadiselerin sorumluluğunu üzerine almayabilir, uluslararası kamuoyunu etkilemek üzere bağlantısızlığını beyan edebilir. Eylemleri ve eylemlerin sonuçlarını inkâr edebilir. Dünya siyasi konjonktürünü takip etmek zorundadır. İçinde bulunduğu ittifak ve bölgesel iş birliklerince uygun olan hal tarzlarını uygulayabilir. Uluslararası hukukun meşru saydığı ve savaşa varmayan anlaşmazlıkların çözümünde kullanılan yöntemleri de kullanılan taktikler ile birleştirebilir. Rusya bağlı vekil kuvvetler, paramiliter ideolojik yapılar, Ukrayna’da toplumsal olaylar çıkararak Rus özel kuvvetlerinin ve istihbarat elemanlarının sızma ve konuşlanma faaliyetlerini perdelemiş, resmî devlet otoritelerinin ve NATO unsurlarının olup biten olaylar hakkındaki farkındalığını seyreletmiştir.

b. Çatışmada kullanılan aktör devlet dışı bir aktör ise, devletler kadar tahdit edici baskı unsuru bulunmayabilir. Bunların uluslararası tanınırlıklarına göre uluslararası hukukun öngördüğü esaslara uyup uymama konusunda çekinceleri yoktur. Dünya siyasi konjonktüründen ziyade

örgütsel hedeflerine odaklıdır. Aktörün kendisinin dahi legal olma sorunu olabilir. Farklı aktörlerce farklı şekilde tanımlanabilirler. Kaynakları devletlere göre kısıtlıdır, dış yardıma muhtaçtırlar. Psikolojik harekât kabiliyetleri kısıtlıdır. Sıradan bir gerilla hareketinden daha büyük ancak konvansiyonel bir kuvvet olmaktan uzak olabilirler. Yaptıkları bütün eylemleri üstlenmekten çekince duymayabilirler. Aksine ön plana çıkarak meşruiyet veya tanınırlık sağlamayı güdebilirler. Konvansiyonel olmayan taktiklerini, konvansiyonel imkân ve kabiliyetlerle sahip oldukları nispette, birleştirerek asimetrik etki yaratma çabasında olabilirler. Devlet dışı aktörlerin oluşturduğu stratejilerde, kuvvetin kompozisyonu, kabiliyetleri ve etkileri, her aktörün kendi şartlarına göre değişmektedir.

Bu bağlamda, bu kuvvet, oluştu(ruldu)ğu ve hasma karşı koyduğu coğrafyaya, bu coğrafyadaki sosyo-kültürel yapıya ve bu coğrafyadaki aktörlerin tarihsel perspektifteki rollerine göre değişkenlik gösterebilir. Ayrıca, bu stratejide, bir ideolojide hâkim olabilir. Bu ideoloji, sosyo-kültürel, dini, etnik bir özellik gösterebilir. Bu özellik yapıyı ayakta tutan ve ileri derecede eşgüdüm sağlayan ana temalardandır. Bu kuvvet yapısının oluşumu, var olan ideolojik yapıyı ya da statükoyu tehdit eden güçlü bir hasma karşı var oluş mücadelesinin neticesi olarak da karşımıza çıkabilir.

2006 yılındaki İsrail ile Hizbullah arasındaki çatışma bunun en güzel örneği görülebilir. Bu kapsamda, Hizbullah’ın mücadele stratejisi ve harekât tasarımı ile ilgili olarak ilk söylenebilecek husus, karşılaşılan tehdide nazaran güç dengesinin Hizbullah’ın aleyhinde olduğudur. Hizbullah bu zaafını avantaja çevirecek şekilde, İran’dan aldığı askerî ve ekonomik destek çerçevesinde kısıtlı bir perspektifte göreceli olarak daha büyük bir etkinlik göstermiştir.

Sonuç

İkinci Lübnan Savaşı ve Rusya Federasyonu’nun Kırım’ı ilhak etmesi neticesinde ortaya çıkmış “hibrit savaş” terimi ile hasım tarafların birbirine karşı uyguladıkları stratejiler ve yöntemler açıklanmaya çalışılmaktadır. Kapsamlı bir teori ile desteklenmediği sürece mevcut tanımlar sadece kullanılan yöntemleri çerçevelemekte, gerilla harbi uygulayan devlet dışı bir aktörün savaşıma kabiliyetlerinin artmış hali veya millî güç unsurlarını birbirleri ile iyi senkronize kullanabilen bir devlet aktörünün uyguladığı yöntemleri tanımlamanın ötesine geçememektedir. Savaş tarihinin hemen her döneminde stratejiyi oluşturma ve uygulama bağlamında benzer durumlar tezahür etmiştir. Bu kapsamda ifade edilmiş olan kavramın askerî

harekât çerçevesinde askerlik bilimine yeni bir model kattığı yargısının hatalı olacağı değerlendirilmektedir. Ancak gelişen teknoloji ve iletişim sürati ile pek çok bilgi, tecrübe ve yetenek hızla paylaşılabilir. Bu kapsamda yeni teknolojik imkanların konvansiyonel veya düzensiz harekât nevelerini uygulayanlar için önerdiği yeniliklerin bu bağlamda yadsınması da benzer biçimde hatalı olacaktır. Stratejinin oluşumunda eldeki kaynaklar ve izlenecek yol, planlayıcılara istenen son duruma ulaşmayı kolaylaştıracak biçimde tasarlanmalıdır. Sunulan imkanların ve yeteneklerin doktrinlerin içinde kaybolması veya ideolojik olarak terk edilmesinin, planlayıcılara başarısızlık vaat etme ihtimali oldukça yüksek olacaktır.

“Hibrit savaş” teriminin tanımından ziyade ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik perspektifinde aşındırdığı, etkisizleştirdiği ve zarar verdiği yapıların anlaşılmasının önem arz ettiği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda yapılacak olan inceleme bizi Clausewitz’e götürmektedir. Modern dönem uluslararası ilişkiler disiplinine, felsefesine ve askerî doktrinlerine oldukça büyük etkisi olan Clausewitz’e göre savaş devletler tarafından icra edilen, uygulanan politikalarının farklı araçlarla devamıdır. Özellikle 1991 yılından sonraki süreç içerisinde Clausewitz’in diyalektik yaklaşımı ve üçlemesi yoğun biçimde eleştiri almış, ortaya çıkan “yeni savaşların” şiddet tekeli devletten aldığına yönelik iddialar ortaya atılmış ve savaşın nesillere ayrılması gibi yöntemler seçilmiştir. Ancak ünlü üçlemesi olan hükümet-halk-ordu arasındaki etkileşim ve mutlak savaş ve gerçek savaş arasında yaptığı diyalektik değerlendirmelerin günümüzde geçerliliğini koruduğu ve zamandan ve mekândan bağımsız olduğu değerlendirilmelidir. Şiddetin kim tarafından nasıl organize edildiği ve devletin şiddet kullanma tekeli kaybettiği hususu tam olarak doğrulanmadığı müddetçe geçerli olduğu kanısına varılmamalıdır. Herhangi bir devletin istihbarat ve güvenlik zafiyeti içerisinde olması şiddet olaylarını yürüten organizasyonların şiddet kullanma tekeli eline aldığı anlamını taşımamalıdır. İç güvenlikten ziyade dış güvenliğe odaklanıldığında şiddeti kullanma tekelinin hala devlette olduğu görülmektedir.

Hibrit savaş gibi başına “sıfat” almış savaş tanımları, genellikle mevcut güvenlik parametrelerinin açıklayamadığı olguları tanımlamak için kullanılmaktadır. Gelişen teknoloji ve silah sistemleri, küresel iletişim ağlarının bilgiyi anlık olarak iletebilme yeteneği ile birleştiğinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan “dünya düzenindeki” algı ve olguların değişim sürati modern savaş biçimlerini de etkilemektedir. Bu kapsamda hasma irademizi kabul ettirmek, düşman silahlı kuvvetlerini etkisiz hale

getirmek ve benzeri maksatlarla icra edilen askerî harekâtın da maksat, yöntem ve hedeflerinin değişeceği açıktır. Ancak nihai kertede zamandan ve mekândan bağımsız olan hükümet-ordu-halk üçlemesi çerçevesinde şekilleneceği değerlendirilmektedir. Ayrıca devletler arası iletişim kanallarının açık tutulmasındaki ve “sıfatlı” savaşların da uluslararası hukuk kapsamında tanımlanması veya kategorik olarak belirlenmesindeki güçlükler ile revizyonist politikalar izleyen devletlerin uyguladıkları yöntemlerin Clausewitz’in de öngördüğü biçimde “bukalemun” gibi değişim göstereceği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda günümüzde dünya genelinde ve kendi coğrafyamızda meydana gelen çatışmaların da bu perspektiften değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Günümüz konjonktüründe revizyonist politikalar izleyen devletlerin ve müesses nizamı temsil eden devletlerin birbirlerine karşı doğrudan uygulamaktan imtina ettiği politikaları vekil kuvvetler marifeti ile uygulamaya gayret edeceği değerlendirilmelidir. Strateji oluşturmanın temeli olan hedef-imekân ve yöntemlerin karşılıklı gerginliğin mahiyeti, coğrafya, sosyoloji ve ekonomi gibi farklı parametrelerle çeşitleneceği, bu minvalde de “hibrit” olarak tanımlanan çatışmaların şekilleneceği değerlendirilmektedir. Bu kimi zaman marjinal bir örgüt olarak karşımıza çıkabilecekken, kimi zaman da bir devletin bir başka devletin “vekil kuvveti” olarak farklı bir devlet aktörüne karşı çatışma yelpazesindeki yetenekleri ölçüsünde mücadelesi olarak karşımıza çıkabilir. Bu kapsamda başına sıfat almış tanımlamalar ile süregelen çatışmaların tanımlanmasından ziyade genel stratejinin içinde bulunan konjonktürel dönem çerçevesinde kıymetlendirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Böylece “ithal” edilmiş kavramlar ile meselelerin çerçevelenmesinin önüne geçilebileceği değerlendirilmektedir.

Summary

In recent years, the terms “hybrid war”, “hybrid threat”, and “hybrid conflict” are widely used around the world. The concept of “Hybrid War” was first conceptualized by Frank G. Hoffman in the context of the Second Lebanon War that took place in 2006 in the context of the phenomenon it refers to. The term was originally coined as “the simultaneous and adaptive use of conventional weapons, irregular tactics, terrorism, and criminal behaviour on the battlefield to achieve its political goals” and it was introduced into US security and military terminology in 2010. The general acceptance of the term in military terminology occurred with the events that took place in Ukraine in

2014. Russia's annexation of Crimea, the beginning of the ongoing conflicts in the Donbass region, and in short everything Russia did from 2014 on was evaluated as a "hybrid war", especially in NATO and European Union. In short, the term began to be used like a magic word for all Russian activities. Initially, the security circles, who could not understand what was going on in Ukraine, had difficulty in describing the event and eventually considered that the label "hybrid" would be appropriate. In the aftermath of the 2014 Ukraine Crisis, an article which had been published in 2014 drew attention from all over the world. This article, published by the Russian Chief of General Staff Valery Gerasimov, attracted attention due to the annexation of Crimea and the ongoing conflicts in the Donbass region. Moreover, the term has begun to form its own concepts such as "Non-linear warfare", "Russian model hybrid warfare", and "Gerasimov model war". Within this scope, this study analysed the Second Lebanon War, which is seen as the starting point in the context of the conceptualization of the term "hybrid war", and Russia's annexation of Crimea, which triggered the spread of the term and its spread in NATO circles and evaluated them in the context of the adjective "hybrid". The movements of the parties were analysed within the framework of the effects they created on their mutual centres of gravity.

Çatışma Beyanı:

Araştırmannın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça

Basılı Eserler

- ARI Tayyar (2017). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, Alfa Akademi Basım ve Yayım, Bursa.
- BSC C. Kamphuis (2018). "Reflexive Control". *Militaire Spectator*, 6, 324-339.
- BOWERS Christopher O. (2012). "Identifying Emerging Hybrid Adversaries", *Parameters [US Army War College]*, 42:1, 39-50.
- CLAUSEWITZ Carl Von (2019). *Savaş Üzerine*, (çev., Hasan Fahri ÇELİKER), Alfa Yayınları, İstanbul.
- ÇOMAK Hasret SANDIKLI Atilla KAYA Erdem ve İSMAİLOV Elnur (2014). "Karadeniz'de Yeni Gelişmeler, Ukrayna Krizi ve Türkiye", (ed.) Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım, *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, Beta Basımcılık, İstanbul, ??-??.
- DENK Nevzat (2011). *Strateji Oluşturma Modeli*, Beta Yayınları, İstanbul.

- Department of State Records (1946). George Kennan’s ‘Long Telegram’” History and Public Policy Program Digital Archive, National Archives and Records Administration.
- Doctrine for the Armed Forces of the United States Joint Publication (2013)
- DUGIN Aleksandr (2015). *Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım*, (çev., Vügar İmanov), Küre Yayınları, İstanbul.
- FARQUHAR Scott C. (2009) *Back to Basics: A Study of the Second Lebanon War*, (ed.), Scott C Farquhar, Combat Studies Institute Press US Army Combined Arms Center, Kansas.
- GALEOTTI Mark (2014). “The ‘Gerasimov Doctrine’ and Russian Non-Linear War”. *In Moscow’s Shadows*.
- GAUB Florence (2015). “Hizbullah’s Hybrid Posture: Three Armies in One”, *European Union Institute for Security Studies*, 1-2.
- GERASIMOV Valery (2016). “The Value of Science is in the Foresight - Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations”, *Military Review*, 23-29.
- GILES Keir (2016). *Handbook of Russian Information Warfare*, NATO Research Division NATO Defense College.
- GILES Phillip ve GALVIN Thomas (1996). *Center of Gravity: Determination, Analysis, and Application*, U.S. Army War College.
- GLENN Russell W. (2009). “Thoughts on ‘ Hybrid ‘ Conflict”, *Small Wars Journal*, 31, 107-113.
- GLENN Russell W. (2012). *All Glory is Fleeting Insights from the Second Lebanon War*. RAND Corporation.
- GÜLER Rıza (2015). *Güvenlik Odaklı Stratejik İletişim: Tarihsel Karşılaştırmalı Bir Analiz*, (Doktora Tezi), KHO Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- HOFFMAN Frank G. (2009). “Hybrid vs. Compound War”, *Armed Forces Journal*, 1-2.
- HOFFMAN Frank G. (2007). *Conflict in the 21 st Century : The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington.
- JOHNSON David E. (2012). *Military Capabilities for Hybrid War. Insights from the Israel Defense Forces in Lebanon and Gaza*, RAND Corporation.
- KALB Marvin ve SAIVETZ Carol (2007). “The Israeli-Hezbollah war of 2006: The Media as a Weapon in asymmetrical conflict”. *Harvard International Journal of Press/Politics* 12:3, .
- KAHRAMAN Ömer (2019). *Suriye Krizi’nde Lübnan Hizbullah’ının Rolü*, Gece Kitaplığı, Ankara.
- KAPLAN Fırat (2022). “Rusya Federasyonu’nun Kırım’ın İlhakı Esnasında Kullandığı Stratejik İletişim Metotları”, TNKÜ İIBF Uluslararası İlişkiler Sempozyumu, Tekirdağ, 26-27 Mayıs 2022.
- KASAPOĞLU Can (2015). “Russia’s Renewed Military Thinking: Non-Linear Warfare and Reflexive Control”. *NATO Research Paper*, 121, 12.
- KENNAN George F. (1948). “The Inauguration of Organized Political Warfare”.
- KILINSKAS Kęstutis (2016). “Hybrid Warfare: An Orientating or Misleading Concept in Analysing Russia’s Military Actions in Ukraine?” *Lithuanian Annual Strategic Review* 14:1, 139-158.
- KOÇAK Muhammet (2015). “Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna”, *Seta Analiz*, 135.
- LANGE-IONATAMİTİLİ Elina (2015). *Analysis of Russia’s Information Campaign*, NATO Strategic Communication of Excellence, Riga.
- MATTİS James N. ve HOFFMAN Frank G. (2005). “Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars”, *U.S. Naval Institute Proceedings* 131:11, 18-19.
- MARSHALL Tim (2018) “Coğrafya Mahkumları”, (çev. Mert Doğruer), Epsilon Yayinevi, İstanbul.

- OĞULTÜRK M. Cem ve ŞAHİN Güngör (2020). *Jeopolitik Düşünce, Büyük Güçler ve Türkiye*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- MECKLIN John (2017). "Introduction: The Evolving Threat of Hybrid War", *Bulletin of the Atomic Scientists*, 73:5, 1-2.
- RENZ Bettina (2016). "Russia and 'Hybrid Warfare'", *Contemporary Politics* 22:3, 283-300.
- REYNOLDS Anna (2014). *Social Media As a Tool of Hybrid Warfare*, NATO Strategic Communication Centre of Excellence.
- ŞAHİN Güngör (2019). "Uluslararası İlişkiler Teorileri Kapsamında Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikası ve Güvenlik Stratejisi", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 10:2, 62-79.
- SAPMAZ Ahmet (2018). *Rusya Federasyonu'nun Askerî Güvenlik Refleksindeki Dönüşüm: Askerî Doktrinler, Askerî Müdahaleler, Nedenler*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- ŞAYIN Cevat (2010). "Askeri Tarih Çalışmaları İçin Bir Sentez Aracı Önerisi 3T: Teşkilat, Teçhizat, Tefekkürat". *Tarih Dergisi*, 2:52: 151-181.
- TC 7-100 (2010). "Hybrid Threat",
- TECUCI Gheorghe vd. (2002). "Training and Using D ISCIPLINE Agents A Case Study in the Military Center of Gravity", *AI Magazine* 23:4, 51-68.
- THOMAS Timothy L. (2004). "Russia's Reflexive Control Theory and the Military", *Journal of Slavic Studies* 17, 237-256.
- THOMAS Timothy L. (2016). "Russia's 21st Century Information War: Working to Undermaine and Destabilize Populations". *Defence Strategic Communications*, 1, 10-25.
- United States Army Special Operations Command "Little Green Men": *A Primer On Modern Russian Unconventional Warfare, Ukraine 2013-2014*, Fort Bragg, North Carolina.
- US Army Asymmetric Warfare Group (2016). "Russian New Generation Warfare Handbook", U.S. Army, Asymmetric Warfare Group.
- United States Government Accountability Office (2010). Hybrid Warfare: Briefing to the Subcommittee on Terrorism, Unconventional Threats and Capabilities, Committee on Armed Services, House of Representatives
- LİND William S. NIGHTENGALE Keith SCHMITT John F. SUTTON Joseph W. ve WILSO Gary I. (1989). "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation", *Marine Corps Gazette*.
- YALÇINKAYA Haldun (2008). *Savaş, Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*, İmge Kitabevi, Ankara.
- İnternet Kaynakları**
- United Nations Security Council (2004). "Resolution 1559 (2004)", <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1559>, erişim 16.05.2023.
- "George Kennan's 'Long Telegram'", <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116178>, erişim 01.02.2023.
- "George F. Kennan, 'The Inauguration of Organized Political Warfare' [Redacted Version]", <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/114320>, erişim 04.04.2023
- ZENGİN Alperen Kürşad (2021). "Ukrayna-Rusya Hattında Askeri Tırmanma: Çok Aktörlü Krizin Siyasal Çıktıları ve Türkiye", *Kriter*, <https://kriterdergi.com/yazar/alperen-kursad-zengin/ukrayna-rusya-hattinda-askeri-tirmanma-cok-aktorlu-krizin-siyasal-ciktıları-ve-türkiye>, erişim 14.01.2023.
- ZENGİN Alperen Kürşad (2022). "Ukrayna-Rusya Hattında Askeri Tırmanmadan Savaşa", *Kriter*, <https://kriterdergi.com/yazar/alperen-kursad-zengin/ukrayna-rusya-hattinda-askeri-tirmanmadan-savasa>, erişim 05.03.2023.

Radikalleşme ile Mücadelede İstihbarat Örgütlerinin Rolü: Danimarka Güvenlik ve İstihbarat Servisi (Politiets Efterretningstjeneste- PET) Örneği*

The Role of Intelligence Organizations in Countering Radicalization:
The Danish Security and Intelligence Service
(Politiets Efterretningstjeneste- PET) Case

Kaan KILIÇ** - Zeynep SELÇUK***

Öz

Radikalleşme ile mücadelede istihbarat örgütlerinin rolü ve çalışma alanı tartışmalı bir konudur. Özellikle siyasal gerekçelerle radikalleşme ve terör kavramlarına vurgu yapılması, toplum içerisinde istihbaratın muhalifleri bastırmaya yönelik bir aygıt olarak kullanıldığı algısına neden olacaktır. Öte yandan istihbaratın imkân ve kabiliyetlerine başvurulmadan radikalleşme ile mücadele edilmesinin mümkün olamayacağı değerlendirilmektedir. İstihbarat, radikalleşme ile mücadelede uygulanan programların kapsadığı önleme, baskı ve müdahale araçlarının her birinde etkin bir fonksiyona sahip olmalıdır. Çalışma, otoriteler tarafından nispeten başarılı bir uygulama olarak değerlendirilen Danimarka Modeline istihbarat örgütlerinin iştirakini ve bu programlardaki işlevini inceleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Radikalleşme, İstihbarat, Danimarka, Aarhus, PET.

* Bu çalışma, Kaan Kılıç tarafından Doç. Dr. Zeynep Selçuk danışmanlığında hazırlanan "Radikalleşme ile Mücadelede İstihbaratın Rolü ve Kapsayıcı Güvenlik" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-7926-1662, e-posta: kaanklc@gmail.com.

*** Doç. Dr., Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Çalışmalar Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0003-3221-5279, e-posta: zselcuk@msu.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 19.06.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 03.08.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Abstract

The role and working area of intelligence agencies in countering radicalization is a contentious issue. Especially, emphasizing the concepts of radicalization and terrorism for political reasons will lead to the perception that intelligence is used as a device to suppress the opposition. However, preventing radicalization and rehabilitating radicals is not seen as possible without utilizing the possibilities and capabilities of intelligence. Intelligence has an effective function in tools of prevention, repression, and intervention covered by the programs implemented in the fight against radicalization. The article will examine the participation of intelligence agencies in the Danish Model, considered a relatively successful practice by the authorities, and its function in these programs.

Keywords: *Radicalization, Intelligence, Denmark, Aarhus, PET.*

Giriş

Radikalleşme karmaşık bir kavram ve önemli bir sosyal olgu olarak ülkeleri ve toplulukları tehdit etmeye devam etmektedir. Radikalleşme ile ilgili çalışmalar, 11 Eylül saldırılarının akabinde hızla artmıştır. Çalışmaların birçoğu radikalleşme hakkındaki muğlak tanımlar üzerindeki tartışmalara yoğunlaşmaktayken kavram ile ilgili uzlaşıya varılmış bir tanımın geliştirilmediği görülmektedir. Coolsaet'e göre, "radikalleşme" kavram olarak 11 Eylül saldırılarından önce de Avrupa genelinde kullanılmaktadır fakat kavramın, akademik açıdan gelişmemiş olduğu kabul edilmektedir.¹ Vergani ve meslektaşları, radikalleşme kavramının kullanımının, 11 Eylül saldırılarının akabinde arttığını ancak 2005'ten sonra kavramın akademik olarak yaygınlaştığını ifade etmektedir.² Madrid ve Londra'da gerçekleşmiş olan saldırılar, Avrupa'daki akademik literatürde radikalleşme kavramına dikkatin çekilmesine neden olmuştur. Radikalleşme ve radikalleşmenin önlenmesiyle ilgili çalışmalarda en önemli artış, Arap Baharı sonrası yaşanan kitlesel göç hareketleri neticesinde çatışma bölgelerinden Avrupa'ya, Avrupa'dan ise çatışma bölgelerine yaşanan hareketliliğin gerçekleşmesinden sonra artmıştır.

¹ Rick Coolsaet, *All Radicalization is Local*, Egmont Institute, Brussels, 2016, s. 2.

² Matteo Vergani, Muhammad Iqbal, Ekin Ilbahar ve Greg Barton. "The Three Ps of Radicalization: Push, Pull and Personal. A Systematic Scoping Review of the Scientific Evidence about Radicalization Into Violent Extremism", *Studies in Conflict & Terrorism*, 43:10, 2020, s. 2. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2018.1505686>

Radikalleşme kavramıyla ilgili yapılan tanımlara göz atıldığında tanımların birçoğunun radikalleşmenin bir süreç olduğuyla ilgili bir uzlaşma içerisinde oldukları görülmektedir.³ Bu çalışmada radikalleşme, bireylerin veya grupların algılamış oldukları haksızlık ve yoksunluğa karşı, belirli bir süreçte vermiş oldukları reaksiyonların şiddet içeren eylemlere ulaşma aşaması olarak tanımlanmaktadır. Kişilerin algıladıkları düşünülen haksızlık ve yoksunlukların, eşit şartlara erişimde yaşanan zorluklar, yaşamsal kaynakların sınırlı oluşu, kişinin insanlık onurunu zedeleyecek muameleye maruz kalması ve bireyin sahip olduğu toplumsal kimlik nedeniyle ülke yönetiminden dışlanması gibi faktörlerle çeşitlendiği görülmektedir. Kişilerin hissetmiş oldukları bu haksızlıklar, bireyin veya grubun radikalleşmesi için bir katalizör vazifesi görebilmektedir.⁴ Ancak radikalleşmenin yalnızca yoksunluk ya da karşılaşılan haksızlıklar nedeniyle gerçekleştiği söylenemez. Nielsen, kimlik arayışı ya da kimlik bunalımının da kişilerin aşırıcılığa ve radikal akımlara yönelmesinde etkili olduğunu ifade etmektedir.⁵ Buna göre halihazırda hiçbir haksızlık ya da yoksunluk yaşamayan bir kişinin de radikalleşebileceği görülmektedir. İletişim teknolojilerinin çeşitlenmesi ve insanların yararlı içeriklere ulaşabildikleri gibi propaganda ve dezenformasyon içeren bilgilere de erişebilmesi, kişinin bir sosyal ağa fiziksel olarak katılmasına gerek kalmadan radikalleşebilmesinin önünü açmıştır. Öte yandan iletişim vasıtalarının çeşitlenmesi ve denetiminin zor olması, örgütlerin propaganda faaliyetlerinden etkilenen gençlerin çatışma bölgelerine gitmelerini kolaylaştırmıştır. Avrupa ülkeleri için en büyük tehdit, çatışma bölgelerine giden Avrupalı yabancı terörist savaşçıların, vatandaşı oldukları ülkelere tekrar geri dönmeleridir.⁶

Avrupa ülkeleri, çatışma bölgelerine giden ve burada şiddet uygulama üzerine pratik kazanan terörist savaşçılara karşı birtakım önlemler ve müdahale seçenekleri geliştirmektedir. Koehler aşırıcılık ve radikalleşme

³ Donatella Della Porta ve Gary LaFree, “Guest Editorial: Processes of Radicalization and De-Radicalization”, *International Journal of Conflict and Violence*, 6, 2012, s. 5., Randy Borum, “Radicalization into Violent Extremism II: A Review of Social Science Theories”, *Journal of Strategic Security* 4:4, 2011, s. 9. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.4.4.1>, Bertjan Doosje, vd. “Terrorism, Radicalization and de-Radicalization”, *Current Opinion in Psychology*, 11, 2016, s. 79. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.06.008>

⁴ “Radicalisation, Recruitment and the EU Counter-radicalisation Strategy”, *Transnational Terrorism, Security and the Rule of Law*, 7, 2008, s. 10.

⁵ Anja Dalgaard-Nielsen, “Violent Radicalization in Europe: What We Know and What We Do Not Know”, *Studies in Conflict and Terrorism*, 9:33, 2010, s. 19.

⁶ *Homegrown Terrorism Causes and Dimensions*, COE-DAT, Ankara, 2014, s. 29.

ile mücadele uygulamalarını kullanılan araçlara ve uygulanan seviyelere göre üçe ayırmaktadır.⁷ Buna göre programlar, büyük, orta ve küçük seviyede ele alınmaktayken, kullanılan araçlar ise her seviyede farklı değerlendirilmek üzere önleme, baskı ve müdahale seçenekleri olarak adlandırılmaktadır.⁸ Büyük seviye olarak nitelenen ölçekte, ülke geneli ve bölgesel programlar ifade edilmekteyken, orta seviye ise kişinin ya da grubun dahil olduğu sosyal ağları yani iş, okul ve sosyal çevreyi ele almaktadır. Küçük seviye ise doğrudan bireyi hedeflemektedir. Bu seviyelerde kullanılan önleme, baskı ve müdahale araçları birbirinden farklı uygulamaları içermektedir. Koehler'e göre baskı araçları en kolay uygulanabilecek araçlardır. Bu araçlar vesilesiyle kişi ya da gruplar bir eylemi uygulamaktan caydırılabilmektedir.⁹ Buna karşılık önleme araçları ise daha detaylı bir hesaplama ve uygulamada sebat edilmesini gerektirmektedir. Örneğin, büyük seviyede müdahale aracı, karşı anlatı projeleri ile radikalleşmenin tesirinde bulunması muhtemel topluluklar için alternatif bir öykülemeyi hedeflemektedir, küçük seviyede yani birey seviyesinde müdahale aracı, kişinin radikallikten arınma programlarına iştirak etmesine denk düşmektedir.¹⁰ Aynı şekilde düşünülecek olursa büyük seviyede yani ulusal ölçekte baskı aracı, ulusal güvenlik sisteminin etkisini topluluklar üzerinde hissettirmesiyle, orta düzeyde bu, toplum destekli polisliğin uygulanması ve sosyal ağların buna göre denetlenebilmesidir. Küçük seviyede ise baskı aracıyla kişinin cezai kovuşturması gündeme gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında kolluğun ve istihbaratın radikalleşme ile mücadelede yeri ve işlevi olduğu görülmektedir. Ancak kolluğun ve istihbaratın programlara dahil olması beraberinde güvenlik ve kişisel özgürlükler/insan hakları ikilemini getirebilmektedir. Fink ve Hearne'ye göre ifade edilen güvenlik ve kişisel özgürlük arasındaki dengenin muhafaza edilerek sağlam ve istikrarlı bir radikalleşme ile mücadele yaklaşımı geliştirebilmek oldukça güçtür.¹¹ Kolluk ve istihbaratın göz ardı edilebildiği durumlarda ise uygulanacak olan programların kötü niyetli kişiler tarafından suiistimal edilmesi söz konusudur. İstihbarat,

⁷ Daniel Koehler, *Understanding Deradicalization- Methods, Tools and Programs for Countering Violent Extremism*, Routledge, New York, 2017, s. 115.

⁸ Koehler, age, *Understanding Deradicalization- Methods, Tools and Programs for Countering Violent Extremism*, s. 119.

⁹ Age, s. 113.

¹⁰ Age, s. 119.

¹¹ Naureen Chowdhury Fink and Ellie B. Hearne, *Beyond Terrorism: Deradicalization and Disengagement from Violent Extremism*, International Peace Institute, New York, 2008, s. 11.

yalnızca sert tedbirlerin uygulanmasında değil yumuşak yaklaşımlar için risk değerlendirmesinin yapılmasında da önemli bir araçtır. Kişisel özgürlükler ve insan hakları kaygısı ile istihbaratın sağlayacağı imkân ve kabiliyetlerin kullanılmaması, devlet ve devletin korumakla yükümlü olduğu vatandaşların, şiddet içeren radikal gruplarla mücadelede elini zayıflatacaktır. Öte yandan bireysel faaliyetler tek başlarına düşünöldüklerinde zararsız olarak değerlendirilebilmektedir ancak bireysel farklılık bir radikalleşme sürecinin parçasını oluşturuyorsa, bu sürecin erken aşamalarda tespit edilmesi ve şiddet içeren faaliyetlere karşı aksiyon alınması için istihbarat kritik bir araç olarak önem arz etmektedir.¹² Kolluk kuvvetleri ve istihbarat örgütleri, bireyi eyleme geçmeden önce tespit etmek ve onu önlemek için bireyin saldırıdan önce geçirmiş olduğu radikalleşme sürecini anlamalı ve bireyin radikalleşmesine işaret eden emareleri analiz etmelidir.¹³ Bu emareler arasında kişilerin algılamış oldukları haksızlıkların fiili bir reaksiyona dönüşmesinin yanı sıra kişinin sosyal ortamında yaşanan bir değişiklik ve kişiyi bu sürece sürükleyen tetikleyici olaylar, katalizörler yer almaktadır.¹⁴

Danimarka geliştirmiş olduğu yumuşak yaklaşım ile hem istihbarat örgütlerini radikalleşme ile mücadelede etkin bir şekilde kullanabilmiş hem de güvenlik ve kişisel özgürlükler arasındaki dengeyi koruyabildiği düşünülmektedir. Çalışma, istihbarat örgütlerinin radikalleşme ile mücadeleyi etkinleştirmedeki rolüne odaklanmaktadır ve istihbarat örgütlerinin radikalleşme ile mücadelenin (yalnızca baskı araçlarında değil) bütün safhalarında görev almaları gerektiğini savunmaktadır. Bu amaçla literatürde nispeten başarılı bir uygulama olarak değerlendirilen¹⁵ ve Danimarka istihbaratının radikalleşmenin bütün seviyelerine müdahil olduğu Aarhus modeli incelenecektir. Çalışmanın birinci bölümünde, Danimarka'daki istihbarat örgütlerinin yapısı ve işlevleri tanıtılacak, ikinci bölümde Danimarka'daki radikalleşme sorunu ve radikalleşme ile mücadele stratejileri açıklanacaktır. Üçüncü bölümde ise Danimarka Modeline temel oluşturan

¹² Mitchell D. Silber and Arvin Bhatt, *Radicalization in the West: The Homegrown Threat*, NYPD, New York, 2007, s. 10.

¹³ Mark Hamm ve Ramon Spaaj, *Lone Wolf Terrorism in America: Using Knowledge of Radicalization Pathways to Forge Prevention Strategies*, The U.S. Department of Justice, Washington, 2015, s. 13.

¹⁴ Age, s. 13.

¹⁵ George Popp, Sarah Cana, Jeff Day, *Common Characteristics of 'Successful' Deradicalization Programs of the Past*, NSI, NSI Reachback Report, 2020, s. 4.

Aarhus Modelinin pratik uygulamaları ile Danimarka istihbaratının bu uygulamalardaki müdahillliği incelenecektir.

1. Danimarka İstihbarat Örgütlerinin Yapısı ve İşleyişi

Danimarka'daki istihbarat faaliyetleri iki ana istihbarat teşkilatı tarafından yürütülmektedir. Bunlar Savunma Bakanlığına bağlı olan Danimarka Savunma İstihbarat Servisi (*Forsvarets Efterretningstjeneste*, FE¹⁶) ile Adalet Bakanlığına bağlı olarak çalışan Danimarka Güvenlik ve İstihbarat Servisi (*Politiets Efterretningstjeneste*, PET)'dir.

Danimarka'da istihbarat ile ilgili paylaşılan verilerin genel olarak Danca paylaşıldığı görülmektedir. Andersen ve meslektaşlarına göre bu durum, Danimarka'nın Anglosakson kültürüne nazaran daha resmî ve gizliliği öne çıkaran arşiv bilincine dayanmaktadır.¹⁷ Örneğin FE'nin internet sitesi incelendiği zaman, İngilizce içeriklerin çok sınırlı tutulduğu görülmektedir. Sayfanın orijinal içeriklerine bakıldığında FE'nin misyonu, organizasyon yapısı ve görevlerinin daha net bir şekilde ifade edildiği anlaşılmaktadır.¹⁸ Sitede FE'nin görev ve yetkilerinin yer aldığı bir bölüm bulunmaktadır. Buna göre FE'nin, Danimarka'yı korumak için diğer devletlerin ve devletdışı aktörlerin sahip olduğu gizli bilgileri ortaya çıkarmak amacıyla 'çok özel araçlar' kullanma yetkisine sahip, tek istihbarat teşkilatı olduğu vurgulanmaktadır.¹⁹ FE'nin organizasyon yapısı, teşkilat içerisindeki altı ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler sırasıyla, istihbarat merkezi, siber güvenlik merkezi, silahlı kuvvetler destek merkezi, hukuk ve yönetim desteği bölümü, araştırma- geliştirme ve iç güvenlik merkezi ve bilişim departmanıdır.²⁰

FE'nin üç temel görevi bulunmaktadır. İlk olarak FE, Danimarka ve Danimarka'nın yurtdışındaki çıkarları için önemli olan yabancı istihbaratı

¹⁶ Danimarka Savunma İstihbarat Servisi'nin İngilizcesi, The Danish Defence Intelligence Service (DDIS) olarak geçmektedir. Ancak çalışma boyunca kısaltma olarak FE kullanılacaktır.

¹⁷ Sune J. Andersen, Martin Ejnar Hansen, ve Philip H. J. Davies. "Oversight and Governance of the Danish Intelligence Community." *Intelligence and National Security*, 37:2, 2022, s. 243. <https://doi.org/10.1080/02684527.2021.1976919>.

¹⁸ FE'nin orijinal sitesi Danca kaynaklar içermektedir. Bu kaynaklar çevrimiçi sözlükler tarafından İngilizce ve Türkçe'ye çevrilmek suretiyle incelenmiştir.

¹⁹ "Kernefortælling", FE Resmî İnternet Sitesi, <https://www.fe-ddis.dk/da/om-os/kernefortalling/>, erişim 03.04.2023.

²⁰ Detaylar için bkz. "Organization", FE Resmî İnternet Sitesi, <https://www.fe-ddis.dk/da/om-os/organisation/>, erişim 03.04.2023.

toplamak, analiz etmek ve paylaşmaktır.²¹ İstihbarat tehditlerinin belirlendiği istihbarat analizleri, FE tarafından her yıl yayımlanmaktadır. 2022 yılı için yayımlanan yıllık istihbarat analizi raporuna bakıldığı zaman, Rusya ve Ukrayna arasında süren savaş nedeniyle Danimarka'nın savaştan doğan belirsizlik ortamından etkilenebileceği değerlendirilmiştir.²² Ayrıca Çin'in küresel ve bölgesel emellerine de vurgu yapan rapor, Çin'in sürekli büyüyen ekonomik nüfuzunu, Batı'ya bir meydan okuma olarak görmekte ve Çin'in emellerine erişmek amacıyla Batı'nın teknolojisi ve bilgisini elde etmeye yönelik espionaj faaliyetlerine dikkat çekmektedir.²³ Raporun vurguladığı diğer konular ise, siber alanda oluşabilecek tehditler ile Avrupa'ya yönelik yaşanması muhtemel göç hareketlerine bağlı olarak terör riskinin artmasıdır.²⁴ FE'nin ikinci temel görevi ise, askerî güvenlik hizmetlerinden sorumlu olmaktır. FE bu misyonu ile dış ve askerî istihbarat teşkilatı olarak görev icra etmektedir. FE'nin askerîgüvenlik servisi olarak rolü, Danimarka ordusunu casusluk, sabotaj, terörizm ve diğer suçlara karşı korumaktır.²⁵ FE'nin üçüncü görevi siber güvenliğe yönelik operasyonların icrasını yürütmektir.²⁶ FE bu misyonu, kendisine bağlı bir kurum olan Siber Güvenlik Merkezi vasıtasıyla yerine getirmektedir. Merkezin rolü, Danimarka'daki dijital altyapısının korunmasına ve Danimarka'nın siber alandaki direncinin güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır.²⁷ Merkez yalnızca kamuyla ilgili siber saldırılara değil özel sektöre yönelik saldırılara karşı da bir refleks mekanizması konumundadır.²⁸

FE'nin radikalleşmenin önlenmesi konusunda aktif bir görevi olmadığı anlaşılmaktadır ancak her yıl FE tarafından hazırlanmakta olan istihbarat analiz raporları vasıtasıyla güvenlik kurumlarına, terör faaliyetlerine varabilecek olan tehditler hakkında bir projeksiyon sağlamaktadır.²⁹ Genel

²¹ *Annual report 2021 Danish Defence Intelligence Service (DDIS)*, Danish Intelligence Oversight Board, Copenhagen, 2021, s. 24.

²² *Intelligence Look 2022*, FE, Copenhagen, 2022, s. 7.

²³ *Intelligence Look 2022*, age, s. 7.

²⁴ *Intelligence Look 2022*, age, s. 7.

²⁵ *Annual report 2021 Danish Defence Intelligence Service (DDIS)*, age, s. 25.

²⁶ "CFCS", *The Danish Intelligence Oversight Board (TET) Resmî İnternet Sitesi*, <https://www.tet.dk/the-services/cfcs/?lang=en>, erişim 03.04.2023.

²⁷ "Annual report 2021 Danish Defence Intelligence Service (DDIS)", age, s. 25.

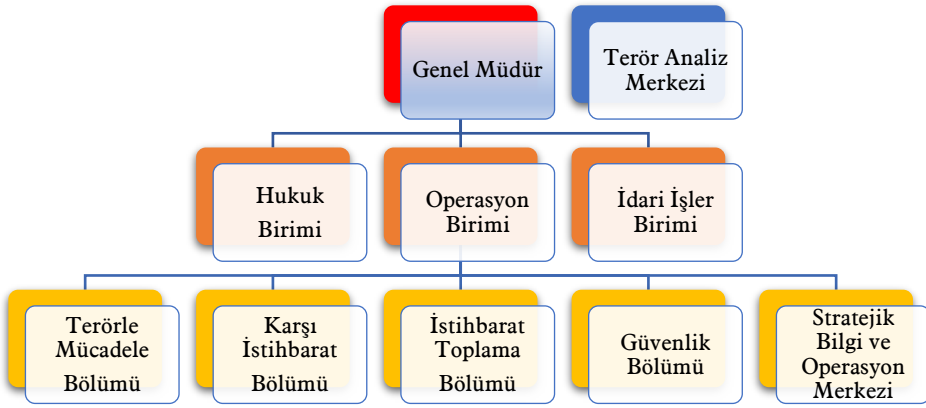
²⁸ "Centre for Cyber Security", *Centre for Cyber Security Resmî İnternet Sitesi*, <https://www.cfcs.dk/en/>, erişim 03.04.2023.

²⁹ "Efterretningskredslobet", *FE Resmî İnternet Sitesi*, <https://www.fe-ddis.dk/da/om-oss/sadan-arbejder-fe/Efterretningskredslobet/>, erişim 03.04.2023.

olarak bakıldığında FE'nin dış istihbarat faaliyetlerinden sorumlu bir askerî istihbarat teşkilatı olduğu ifade edilebilmektedir.

PET, Danimarka toplumunda özgürlük, demokrasi ve güvenliğe yönelik tehditleri önleme, soruşturma ve bu tehditlere karşı koyma sorumluluğuna sahip olan bir istihbarat teşkilatıdır.³⁰ PET hakkındaki İngilizce veriler ve içerikler, FE'ye nazaran daha fazla olduğu için uluslararası akademik camiada, Danimarka istihbaratı ile ilgili yapılan çalışmaların birçoğu PET'i işaret etmektedir. PET'in teşkilat yapısı, Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1. PET'in Teşkilat Şeması

Kaynak: “Organization”, PET Resmî İnternet Sitesi, <https://pet.dk/en/organization>
Erişim 03.04.2023.

PET, Danimarka Adalet Bakanlığının yetki alanında olup, PET'in Müdürü, doğrudan Bakana bağlı olarak çalışmaktadır.³¹ Genel Müdüre bağlı olarak çalışan üç birim bulunmaktadır. Bu birimler hukuk, idari işler ve operasyon birimleridir. Operasyon biriminin içerisinde birbirinden bağımsız altı bölüm bulunmaktadır. Bu bölümler, Terörle Mücadele, İstihbarata Karşı Koyma, İstihbarat Toplama ve Güvenlik bölümü ile Stratejik Bilgi ve Operasyon Merkezidir. PET'e bağlı bir kuruluş olan Terör Analiz Merkezi (*Center for Terror Analyses-CTA*), yıllık Terör Tehdit

³⁰ *Annual report 2021 Danish Security and Intelligence Service (DSIS)*, age, s. 32.

³¹ “Organization”, *PET Resmî İnternet Sitesi*, <https://pet.dk/en/organization>, erişim 03.04.2023.

Değerlendirme Analizi hazırlamaktadır. CTA'nın içerisinde PET, FE, Dışişleri Bakanlığı ve Acil Durum Yönetim Teşkilatından personel bulunmaktadır.³² Farklı kurum ve kaynaklardan gelen verilerle hazırlanan analiz raporu sayesinde, Danimarka ve Danimarka'nın yurtdışındaki çıkarlarına yönelik tehditlerin analizi yapılmaktadır. 2022 yılında yayımlanmış olan rapora göre, Danimarka'ya yönelik terör tehdidi, "Militan İslamcı"³³ hareketlerden, aşırı sağ ve aşırı sol örgütlerden, düzen karşıtı aşırılık yanlılarından³⁴ ve çeşitli konularda şiddete başvurabilecek eylemci gruplardan oluşmaktadır.³⁵ Raporda ayrıca Faroe Adaları ve Grönland hakkında terör riskiyle ilgili değerlendirmeler de yapılmıştır.

PET'in görev alanı oldukça geniştir. PET ulusal istihbarat teşkilatı olarak farklı kaynaklardan gelen verileri ve bilgileri toplayarak analiz etmektedir.³⁶ Bu açıdan istihbarat çalışmaları, PET'in birincil vazifesidir. PET yurt genelinde güvenliğin sağlanmasına katkı olarak bazı yeteneklere sahiptir. İstihbarat çalışmalarından elde ettiği verileri, terör eylemleriyle ilgili kritik ve hassas hedefleri belirlemek için kullanmaktadır.³⁷ Güvenlik görevi kapsamında önemli kişilerin korunması ile Danimarka'daki belirli yerlerin fiziki güvenliğinin sağlanması, PET'in bünyesinde bulunan Özel Müdahale Birimlerinin sorumluluğundadır.³⁸ PET'in görevlerinden bir tanesi de casusluk, terörizm ve aşırıcılıkla ilgili olan Danimarka Ceza Kanunu'nun 12. ve 13. Bölümlerinin olası ihlalleriyle ilgili ceza davalarını araştırmaktır.³⁹ Bazı davalarda yardımcı unsur olarak destek sağladığı gibi bazı davalarda vakanın seyrini sonuna kadar takip eden kurum konumundadır. PET'in en önemli görevlerinden birisi ise bireylerin radikalleşmesini ve terör örgütlerine dahil olmasını önlemeye yönelik girişimlere katılmasıdır.⁴⁰ PET bünyesinde bu

³² *Assessment of the terrorist threat to Denmark, CTA, Copenhagen, 2022, s. 2.*

³³ İlgili raporda "Militan İslamcı" hareketler olarak kullanılmıştır. Literatürde dini motivasyonlu radikal örgütler olarak adlandırılmaktadır.

³⁴ Orijinal metinde Anti- Establishment olarak geçen ifadenin Türkçe tam tercümesi bulunmamaktadır. Metinde kullanılan "düzen karşıtı aşırılık yanlılarının" yanı sıra "marjinal gruplar" da bu ifadeyi karşılayabilmektedir.

³⁵ *Assessment of the terrorist threat to Denmark, age, s. 5.*

³⁶ "Intelligence work", *PET Resmî İnternet Sitesi*, <https://pet.dk/en/intelligence-work>, erişim 03.04.2023.

³⁷ "Security", *PET Resmî İnternet Sitesi*, <https://pet.dk/en/security>, erişim 03.04.2023.

³⁸ "Security", age.

³⁹ "Investigation of criminal cases", *PET Resmî İnternet Sitesi*, <https://pet.dk/en/investigation-of-criminal-cases>, erişim 03.04.2023.

⁴⁰ "Prevention of radicalization and terrorism", *PET Resmî İnternet Sitesi*, <https://pet.dk/>

kapsamda kurulmuş olan Önleme Merkezi yer almaktadır. Önleme Merkezi, şiddet içeren aşırıcılığın ve radikalleşmenin önlenmesine katkıda bulunan ulusal ve uluslararası aktörlerle ortaklıklar sağlamaktadır.⁴¹ PET vasıtasıyla diğer ülkelerdeki radikalleşme ile mücadele programlarına iştirak edilmesiyle yurt içindeki faaliyetler açısından deneyim kazanılmaktadır. PET'in Orta Doğu ve Afrika ülkelerindeki önleme faaliyetlerine katılması ve Kenya'da önleme programının bizzat PET tarafından oluşturulması, PET'in ülkedeki önleme programlarına katkısını da etkilemiştir.⁴² Mevzubahis etki, çatışma bölgelerinden edinilen istihbarat vasıtasıyla çatışma bölgelerinden Danimarka'ya gelen kişiler hakkındaki verilerin ve suç kayıtlarının öğrenilebilmesidir.

Danimarka'daki istihbarat teşkilatlarının denetlenmesi ve bu teşkilatlarla ilgili raporların düzenlenmesinden sorumlu olan kurum Danimarka İstihbarat Gözetim Kuruludur (*Tilsynet med Efterretningstjenesterne-TET*). TET 2014 yılında kurulmuş olan bağımsız bir denetleme organıdır.⁴³ Kurul başkanının Yüksek Mahkeme yargıcı olması gerekmektedir ve söz konusu kişi Doğu ve Batı Yüksek Mahkeme yargıçlarının önerisiyle göreve başlamaktadır.⁴⁴ Kurulun kalan dört üyesi, Savunma ve Adalet Bakanlarının istişareleri sonucu Parlamentodaki İstihbarat Servisleri Komisyonuna danışılarak atanmaktadır.⁴⁵ TET'in görevi, FE ve PET'in gerçek ve tüzel kişiler hakkında topladıkları bilgileri Danimarka İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nun ilgili hükümlerine uygun olarak işlemlerini denetlemektir.⁴⁶ TET'in bu denetlemeleri gerçekleştirme usullerinin standartlaştırıldığı bir el kitabı da bulunmaktadır. Bu el kitabının içerisinde yapılacak faaliyetlerin ve planlamaların detayları yer almaktadır.⁴⁷

en/prevention-of-radicalization-and-terrorism, erişim 03.04.2023.

⁴¹ "The Preventive Security Department", *The Real Fijad*, <https://www.therealjihad.org/pet/>, erişim 03.04.2023.

⁴² Julian Brett, Kristina Bro Eriksen, Anne Kirstine Rønn Sørensen ve Tana Copenhagen Aps, *Lessons learned from Danish and other international efforts on Countering Violent Extremism (CVE) in development contexts*, Ministry of Foreign Affairs of Denmark, Copenhagen, 2015, s. 30.

⁴³ "About TET", *The Danish Intelligence Oversight Board (TET) Resmî İnternet Sitesi*, <https://www.tet.dk/the-oversight-board/?lang=en>, erişim 03.04.2023.

⁴⁴ Andersen, v.d., age, s.253.

⁴⁵ "About TET", *The Danish Intelligence Oversight Board (TET) Resmî İnternet Sitesi*, <https://www.tet.dk/the-oversight-board/?lang=en>, erişim 03.04.2023.

⁴⁶ "Duties", *The Danish Intelligence Oversight Board (TET) Resmî İnternet Sitesi*, <https://www.tet.dk/the-oversight-board/the-oversight-boards-duties/?lang=en>, erişim 03.04.2023.

⁴⁷ El kitabına ulaşmak için bkz. "Standards for Danish intelligence oversight activities", (Copenhagen: The Danish Intelligence Oversight Board, 2022).

2. Danimarka'da Radikalleşme ve Danimarka'nın Radikalleşme ile Mücadele Stratejisi

Danimarka, İskandinav ülkeleri içerisinde terörizm tehdidiyle en çok karşı karşıya kalan ikinci ülke⁴⁸ konumundadır. ⁴⁹ 11 Eylül Saldırılarından önce ülkenin terörizm ile mücadelesi, var olan ceza kanunları vasıtasıyla sürdürülmekteyken, saldırılar sonrası çıkarılmış olan 2002 ve 2006 yılındaki mevzuatlar ile birlikte Danimarka Hükümeti, ceza kanuna yeni bir madde ekleyerek terörizme yönelik suçları tanımlamış ve terör suçlarının kapsamını genişletmiştir.⁵⁰ 2006 yılındaki mevzuat, terörle mücadelede etkin kurumlar olan FE ve PET arasındaki bilgi alışverişine izin vermektedir.⁵¹ Madrid ve Londra Saldırıları, 2006 yılındaki mevzuatın geliştirilmesinde etkili olduğu gibi, Danimarka ve dünyada tartışmalar yaratan Karikatür Krizi⁵² de terör kapsamının geliştirilmesinde önemli bir paya sahip olmuştur. Danimarka'nın ünlü gazetesi Jyllands Posten'in Hz. Muhammed ile ilgili karikatürlerin yayımlanması, yurtiçi ve yurt dışındaki Müslümanlardan Danimarka'ya yönelik tepkilerin oluşmasına neden olmuştur. Karikatürlerin yayımlanmış olması, Müslümanlar tarafından saygısızlık olarak nitelenmiş ve Danimarkalı gazeteciler ile karikatürlere karşı gerekli reaksiyonu göstermeyen devlet adamlarının İslam'a karşı düşmanca tavırlar içinde oldukları inancı Müslümanlar arasında gelişmiştir. Danimarkalı gazeteci ve siyasetler ise bu tepkileri, demokrasi ve ifade özgürlüğünün ne olduğunun anlaşılması olarak nitelemişlerdir.⁵³ Netice itibarıyla karikatür meselesi, Danimarka

<https://www.tet.dk/wp-content/uploads/2021/06/Standards.pdf>, erişim 03.04.2023.

⁴⁸ Birinci ülke İsveç'tir.

⁴⁹ Leena Malkki, Mats Fridlund ve Daniel Sallamaa, "Terrorism and Political Violence in the Nordic Countries", *Terrorism and Political Violence*, 30:5, 2018, s. 765. <https://doi.org/10.1080/09546553.2018.1447184>.

⁵⁰ Richard McNeil-Willson, "Between Trust and Oppression: Contemporary Counter-Terror Policies in Denmark", *The Palgrave Handbook of Global Counterterrorism Policy*, Ed. Scott Nicholas Romaniuk, Francis Grice, Daniela Irrera, and Stewart Webb, Palgrave Macmillan UK, London, 2017, s. 424. https://doi.org/10.1057/978-1-137-55769-8_18.

⁵¹ *Country Reports on Terrorism 2020: Denmark*, US Department of the State, Bureau of Counterterrorism, Washington, 2020, <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2020/denmark/>, erişim 04.04.2023

⁵² Bknz. Lasse Lindekilde, "Soft Repression And Mobilization: The Case Of Transnational Activism of Danish Muslims During The Cartoons Controversy", *International Journal of Middle East Studies*, 42:3, 2010, s. 451-469.

⁵³ Peter Hervik, "Ten Years after the Danish Muhammad Cartoon News Stories: Terror and Radicalization as Predictable Media Events", *Television & New Media*, 19:2, 2018, s. 149. <https://doi.org/10.1177/1527476417707582>.

içerisindeki Müslümanların bir kısmının radikalleşmesi açısından katalizör vazifesi görmüştür. İlgili karikatürleri çizen karikatüristlere muhtelif zamanlarda saldırılar düzenlenmiş, Danimarka'nın yurtdışı temsilciliklerinde şiddet eylemleri gerçekleştirilmiş ve ülke içerisinde huzursuzluk artmıştır.

Danimarka'nın radikalleşme ile mücadele stratejisi, 2009 yılında yayımlanmış olan "Ortak ve Güvenli Bir Gelecek: Gençler Arasında Aşırı Görüşlerin ve Radikalleşmenin Önlenmesi İçin Eylem Planı" ve 2014 yılında yayımlanmış olan "Radikalleşme ve Aşırıcılığın Önlenmesi Eylem Planı"na ve 2016 yılında yayımlanmış olan "Önleme ve Aşırıcılık ve Radikalleşme ile Mücadele Eylem Planı"na dayanmaktadır. İlk olarak 2008 yılında "Ortak ve Güvenli Bir Gelecek: Gençler Arasında Aşırı Görüşlerin ve Radikalleşmenin Önlenmesi İçin Eylem Planı Taslağı" yayımlanmış ve bu planla birlikte ilk defa radikalleşme ve aşırıcılık tanımları yapılmıştır. Taslağa göre radikalleşme, bir kişinin aşırı fikir ve yöntemleri kabul ettiği ve muhtemelen aşırı gruplara katıldığı bir süreci ifade etmekten, aşırıcılık ise başkalarının fikirlerine karşı hoşgörüsüzlük, onları düşmanca imgeleme, 'onlar' ve 'biz' olarak bölünme ile karakterize edilmektedir.⁵⁴ 2008 Eylem Planı Taslağında sorunların çözümü için evvela onların teşhis edilmesine önem verilmesi gerektiği ifade edilmiş ve radikalleşmenin ele alınmasında odak noktası olarak "Militan İslamcılığın" önlenmesi gerektiğini belirtilmiştir.⁵⁵ Taslağın yayımlanmasından bir yıl sonra aynı isimli eylem planı yayımlanmıştır.

Danimarka'nın radikalleşme ile mücadele eylem planlarının deneme yanılma yöntemiyle test edildiği ve hataların, yanlışların tespit edilerek daha sonraki eylem planlarının güncellendiği görülmektedir.⁵⁶ Buna göre gerek 2009 Eylem Planında başarıya ulaşmayan girişimler gerekse de 2009 ile 2014 arasında küresel ölçekte yaşanan gelişmeler, Danimarka'nın radikalleşme ile mücadele eylem planını gözden geçirmesine neden olmuştur. 2014 yılında yayımlanan "Radikalleşme ve Aşırıcılığın Önlenmesi Eylem Planı" ile birlikte ele alınması gereken en acil konu, Danimarka'dan çatışma bölgelerine

⁵⁴ *A common and safe future- Proposal for an action plan to prevent extremist views and radicalisation among young people*, The Danish Ministry of Refugee, Immigration and Integration Affairs, Copenhagen, 2008, s. 6.

⁵⁵ *A common and safe future- Proposal for an action plan to prevent extremist views and radicalisation among young people*, age., s.7.

⁵⁶ Ann-Sophie Hemmingsen, *An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization*, DIIS, Copenhagen, 2015, s. 7.

gitmeye çalışan insanların sayısındaki artışın nedenidir.⁵⁷ Sosyal medya platformlarının gelişmesiyle birlikte radikal gruplar, propaganda ve dezenformasyon faaliyetlerine ağırlık vermiş ve Müslüman topluluklar arasından gençleri, çatışma bölgelerine çekmeye çalışmışlardır. Lindekilde'ye göre 2009 Eylem Planı içerisindeki girişimlerin spesifik olarak Müslüman toplulukları hedef almış olması da Müslümanların toplulukların istemeden de olsa damgalanmalarına yol açmış ve bu sayede aşırı örgütler kendilerine taban bulabilmişlerdir.⁵⁸ Hükümet göç hareketlerinde yaşanan hareketlilik nedeniyle gençlerin radikal akımları kapılmaması ve terörizm riskinin artmaması için 2014 yılındaki bir eylem planını 2009'daki selefinden birtakım değişiklikleri içerecek şekilde yeniden tanımlayarak revize etmiştir.⁵⁹ 2009 Eylem Planı, entegrasyon ve kültürler arası diyalog programlarına daha fazla atıf yapması nedeniyle, toplumun bir kısmının damgalanmasına neden olduğu gerekçesiyle eleştirilmekteyken, 2014 Eylem Planı, entegrasyon hususunu daha dar bir çerçeveden ve toplumun belli bir kısmını işaret etmeden ele almaktadır.⁶⁰ Lindekilde'ye göre, 2014 Eylem Planı'nda yalnızca aşırılık yanlısı bir ortamın parçası olma riskini taşıyan kişilerin radikalleşmesini önlemeye ve halihazırda bu ortamların içerisinde bulunan kişilere destek vermeye odaklanılmaktadır.⁶¹ 2014 Eylem Planının yayımlanmasından sonra Avrupa genelinde ve Kopenhag'da⁶² yaşanan terör saldırıları nedeniyle terörle mücadele mevzuatında değişikliğe gidilmiş ve "Teröre Karşı Güçlü Savunma: Teröre Karşı 12 Yeni Önlem" başlığı altında Danca yeni mevzuat 2015 yılında yayımlanmıştır.⁶³ Yeni Mücadele mevzuatında daha evvel yayımlanan mücadele mevzuatlarında (2002 ve 2006) belirtilen geleneksel terörle mücadele yönelimlerine ek olarak (10. Önlem modeli) "Cezaevlerindeki Radikalleşmenin Önlenmesi" maddesi eklenmiştir.

⁵⁷ *Prevention of Radicalization and Extremism Action Plan- 2014*, Ministry of Children, Gender Equality, Integration and Social Affairs, Copenhagen, 2014, s. 5.

⁵⁸ Lasse Lindekilde, "Dansk Forebyggelse af Ekstremisme og Radikalisering 2009-2014: Udviklingstendenser og Fremtidige Udfordringer", *Politica*, 47:3, 2015, s. 432.

⁵⁹ McNeil-Willson, "Between Trust and Oppression", age, s. 424.

⁶⁰ Hemmingsen, "An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization", age, s. 13.

⁶¹ Lindekilde, "Dansk forebyggelse af ekstremisme og radikalisering 2009-2014", age, s. 428.

⁶² Detaylar için bkz. "Kopenhag saldırıları' vuruldu", *BBC Türkçe*, 15.02.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150212_kopenhag_saldirgan, erişim 04.04.2023.

⁶³ Bknz. *Et stærkt værn mod terror 12 nye tiltag mod terror*, Justitsministeriet, København, 2015.

Bu maddenin eklenmesinde 14-15 Şubat Kopenhag Saldırıları'nın etkili olduğu düşünülmektedir. Hapisten yeni çıkmış olan ve hapisane personeli tarafından hakkında radikalleşme şüphesiyle ilgili bildirimde bulunulan saldırganın, Kopenhag'da düzenlemiş olduğu saldırılar neticesinde Hükümetin dikkati bu yöne çekilmiştir. Ancak ilgili mevzuat incelendiğinde Hükümetin terörle mücadele birimlerine yüklü miktarlarda para ayırdığı ve radikalleşme ile mücadeleden ziyade terörle mücadeleye öncelik verdiği görülmektedir. Örneğin 12 yeni müdahale modelinin uygulanması için hükümet, yaklaşık 970 Milyon Danimarka Kronu ödemeyi taahhüt etmiştir. Ödenecek bu meblağın önemli bir kısmı kolluk ve PET'in gözetleme faaliyetlerini geliştirilmesi için yönlendirilecektir. Buna karşın radikalleşmeyi önleme ve radikallikten arınma çabaları ile ilgili ayrılmakta olan ödeneklerin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.

Kopenhag saldırıları yalnızca terörle mücadele mevzuatlarında değil aşırıçılık ve radikalleşme ile mücadele alanında da yeniliklere neden olmuştur. 2016 yılında “Önleme ve Aşırıçılık ve Radikalleşme ile Mücadele Eylem Planı” yayımlanmıştır. Kendisinden önce yayımlanan eylem planlarındaki girişimleri kısaca özetleyen ve zamanın şartlarına göre onları güncelleyen 2016 eylem planı içerisinde ülke genelinde mevcut olan aşırıçılık ve radikalleşme tehdidinin, PET'e bağlı bir kuruluş olan Terör Analiz Merkezi raporları ışığında kaleme alındığı ve tehdit analizinin bir özeti verildiği görülmektedir.

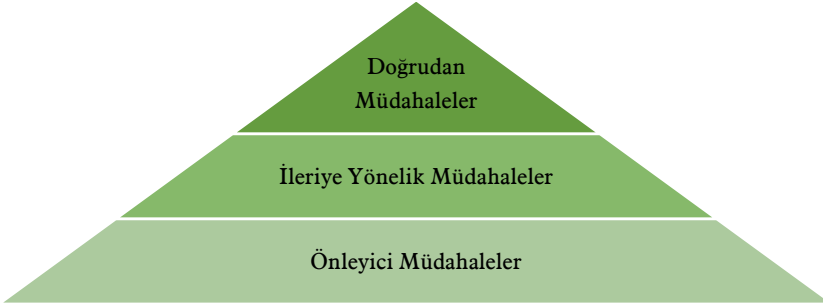
2014 Eylem Planında Önleme Piramidi olarak tanımlanan bir model yer almaktadır. Bu model ile birlikte müdahale edilmesi düşünülen kişilerle ilgili aşamalı bir planlama süreci yürütülmektedir. Önleme Modeli radikalleşme ve aşırıçılığa karşı geliştirilen önlemlerin, farklı düzeylerde ve farklı müdahale yöntemleri ile gerçekleştirildiği varsayımıyla sınıflandırmaktadır.⁶⁴ Hemmingsen piramit içerisindeki seviyeleri, genel, özel ve hedeflenen seviyeler olarak adlandırmaktadır.⁶⁵ Buna göre, genel seviye henüz radikalleşmemiş kişilerde radikalleşmenin oluşmasına engel olunması için yapılması gereken önleyici müdahaleleri kapsamaktadır. Özel seviye ise risk altındaki birey ve gruplar için tasarlanan ileriye yönelik müdahaleleri içermektedir. Halihazırda radikalleşmiş olanlara yönelik girişimlerin tanımlandığı seviyeye ise

⁶⁴ Lindekilde, “Dansk forebyggelse af ekstremisme og radikalisering 2009-2014”, age, s. 432.

⁶⁵ Hemmingsen, “An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization” age, s. 24.

hedeflenen seviye denilmektedir.⁶⁶ Bu seviyedeki girişimler, doğrudan müdahaleler olarak adlandırılmaktadır. Piramidin üçüncü seviyesi, doğrudan müdahale faaliyetlerini kapsamaktadır. Hemmingsen'in ifadesiyle bu seviye, hedeflenen seviyedir ve buradaki faaliyetler yalnızca müdahale ve radikalleşmeden çıkış faaliyetleri ile ilgili olmalıdır.⁶⁷ PET bünyesinde faaliyet gösteren Önleme Merkezi'nin birincil odak noktası hedeflenen seviye yani doğrudan müdahaleler olmasına rağmen, merkez her seviyede devreye girmektedir. Hemmingsen'e göre merkez genel düzeyde yani önleyici müdahalelerin geliştirildiği aşamalarda, toplumun radikalleşmeye karşı direncini arttırmak için diyalog ortamını güçlendirecek aktörlere ve diğer kurumlarla oluşturulacak ortaklığa odaklanmaktadır. Özel düzeyde yani ileriye yönelik müdahalelerde merkez, risk durumlarının farkına varmak ve bu risk durumlarıyla başa çıkabilecek personele gerekli eğitimi sağlamak için bakanlıklarla iş birliği yapmaktadır. Son olarak hedeflenen düzeyde yani doğrudan müdahalelerin gerektiği aşamada ise merkez, şiddet içeren aşırıçılık veya terörizmle ilgili suçlardan hüküm giymiş veya ulusal güvenlikle ilgili artan bir endişenin olduğu durumlarda kişilerle ilişki kurmaktadır.⁶⁸

Şekil 2. Önleme Piramidi

Kaynak: “Prevention of Radicalization and Extremism Action Plan- 2014”,
(Copenhagen: Ministry of Children, Gender Equality,
Integration and Social Affairs, 2015), s. 6.

⁶⁶ *Prevention of Radicalization and Extremism Action Plan-2014*, age, s. 9.

⁶⁷ Hemmingsen, “An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization” age, s. 27.

⁶⁸ Hemmingsen, age, s. 30.

2016 Eylem Planı, 2014 eylem planında yer alan Önleme Piramidi modelini geliştirmiş ve Danimarka Önleme Modeli olarak belgenin üçüncü kısmında tanıtmıştır.⁶⁹ Aslında 2014 tarihli Eylem Planında Aarhus Modeli olarak bilinen model ile ilgili bilgiler de paylaşılmıştır.⁷⁰ Hemmingsen'e göre, Aarhus Modeli, Danimarka'nın Önleme Modelinin temelini oluşturmaktadır.⁷¹ Genel bir ifadeyle belirtmek gerekirse, 2013 yılında yerel olarak uygulanan Aarhus Modeli, 2014 Eylem Planı ile ulusal hale gelmiş ve 2016 Eylem Planında Danimarka Önleme Modeli⁷² olarak tanıtılmıştır.

3. Danimarka'nın Önleme Modelinin Gelişimi ve PET'in Rolü

2016 Eylem Planında Danimarka Önleme Modeli olarak tanıtılan model, temel olarak Aarhus Modeline dayanmaktadır. 2005 senesinde PET'in önderliğinde "Terörizme Karşı Polis" girişimi ulusal düzeyde gerçekleştirilmiş ve girişimin ardından Aarhus Belediyesi ve Doğu Jutland Polisinin çabalarıyla Hollandalı Wij Projesinden esinlenen Aarhus Modeli⁷³, ergenlik çağındaki kız ve erkek öğrencilerin ve gençlerin aşırıcı yaklaşımlardan etkilenmelerine mâni olmak hedefiyle 2007 senesinde pilot proje olarak başlatılmıştır.⁷⁴ 2011 senesinde proje, deneme aşamasını geçmiş ve modelin uygulama alanındaki sorumluluğu Aarhus Belediyesi'nin SSP⁷⁵ (*Schools, Social Service and Police*- Okullar, Sosyal Hizmetler ve Polis) kurumuna aktarılmıştır.⁷⁶

⁶⁹ *Preventing and Countering Extremism and Radicalization National Action Plan-2016*, Danish Ministry of Immigration, Integration and Housing, Copenhagen, 2016, s. 3.

⁷⁰ *Prevention of Radicalization and Extremism Action Plan-2014*, age, s. 9.

⁷¹ Hemmingsen, "An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization", age, s. 18.

⁷² Danimarka Önleme Modeli ilerleyen satırlarda anlatılacaktır.

⁷³ Hemmingsen, "An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization", age, s. 31.

⁷⁴ Natascha M. Jensen, Toke Agerschou, Allan Aarslev, Helle Johansen, "The Aarhus Model: Prevention of Radicalization and Discrimination in Aarhus", Aarhus, 2017, s. 2. https://strongcitiesnetwork.org/en/wp-content/uploads/sites/5/2017/06/Status_Prevention_of_Radikalization_English-1.pdf Erişim Tarihi: 24.03.2023.

⁷⁵ SSP Birimleri 1970lerin ortalarından itibaren Danimarka genelinde kurulmuş yapılardır. İlk ortaya çıktıklarında bu yapıların amacı, gençlerin suç çetelerine katılmalarını engellemek ve onlara direnç kazandırmaktır. SSP yapısı günümüzde radikalleşmenin önlenmesi ve tersine çevrilmesinde etkin olarak rol almaktadır. Bu yapılardan elde edilen yaklaşık 45-50 yıllık deneyimle birlikte SSP radikalleşme ile mücadele programlarına güç katmaktadır. SSP ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Jørgen Pedersen ve Blaine Stothard, "The Danish SSP model – prevention through support and co-operation", *Drugs and Alcohol Today*, 15:4, 2015, s. 231 – 242.

⁷⁶ Toke Agerschou, "Preventing Radicalization and Discrimination in Aarhus", *Journal for Deradicalization*, 1, 2015, s. 5.

Danimarka'nın Önleme Modeli'nin temelini oluşturan Aarhus Modelinin, üç temel bileşeni bulunmaktadır. İlk olarak Aarhus Modeli bir erken önleme ve çıkış programıdır.⁷⁷ Modelin ikinci bileşeni, halihazırda radikalleşmiş kişilerin cezai kovuşturulmalarının gerçekleştirilmesidir.⁷⁸ Cezai kovuşturulmaların gerçekleştirilmesinde kolluk kuvvetlerinin yanı sıra PET'in de yardımları bulunmaktadır.⁷⁹ Modelin son bileşeni, ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin PET tarafından analiz edilmesi, önlenmesi ve bu tehditlere yönelik karşı koyma mekanizmalarının geliştirilmesidir.⁸⁰

Aarhus modeli, Danimarka'nın terörle mücadelesine çerçeve sağlayan 'Önleme Piramidinin' üç kademeli yaklaşımına dayanmaktadır.⁸¹ Model, bahsedilen üç düzeyde de etkinlik göstermektedir. Çok kurumun ve aktörün katılımıyla faaliyet göstermekte olan Aarhus Modeli, sert tedbirlerin uygulanması yerine yumuşak bir yaklaşım ile radikalleşmenin önlenmesine ve halihazırda radikalleşmiş olanların rehabilitasyonuna odaklanmaktadır.⁸² Modelin içindeki özel unsurlar, Bilgi Evleri, Akıl Hocalığı, Atölye Çalışmaları, Ebeveyn Ağları ve Çıkış Programıdır. Çalışmada özel unsurlar, PET'in almış olduğu rol nispetinde incelenecektir.

Aarhus Modelinin uygulanmasında birçok kurum ve aktörün süreçlere dahil olduğu görülmektedir. Şekil 3'te radikalleşen veya radikalleşme şüphesi bulunan kişilerin önleme programlarına yönlendirilme aşamaları ve yönlendiren kurumların rolleri yer almaktadır.

⁷⁷ Preben Bertelsen, *Danish Preventive Measures and De-radicalization Strategies: The Aarhus Model*, Panorama, Aarhus, 2015, s. 241.

⁷⁸ Dominic Kudlacek, v.d., *Prevention of radicalisation in selected European countries A comprehensive report of the state of the art in counter-radicalisation*, Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen, Hannover, 2017, s. 38.

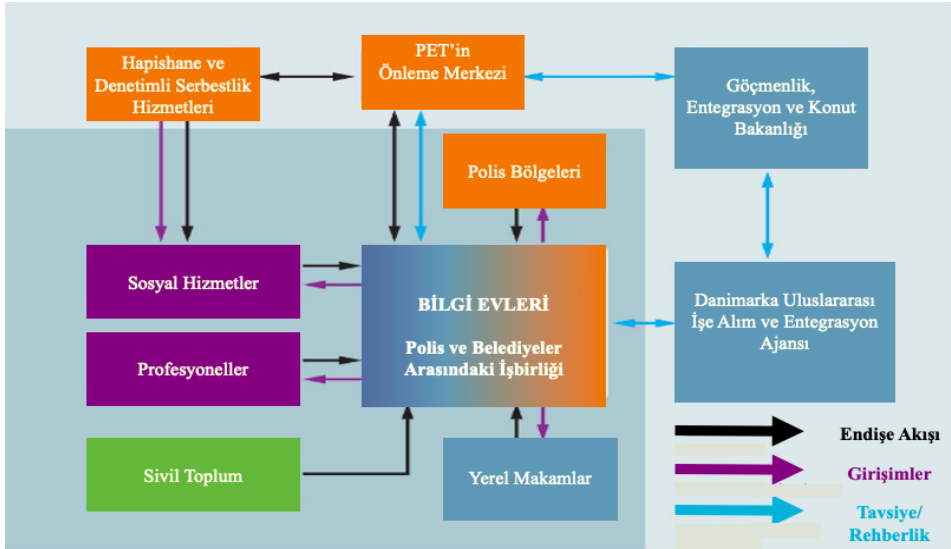
⁷⁹ "Investigation of criminal cases", *PET Resmî İnternet Sitesi*, <https://pet.dk/en/investigation-of-criminal-cases>, erişim 03.04.2023.

⁸⁰ Bertelsen, age, s. 241.

⁸¹ McNeil-Willson, "Between Trust and Oppression", age, s. 426.

⁸² Janus Keck, "Dealing with de-radicalisation: The Aarhus Model", *Europe & Me*, 01.01.2016, <https://europeandme.eu/31brain-1682-dealing-with-de-radicalisation-the-aarhus-model/>, erişim 27.03.2023.

Şekil 3. Önleme Programlarına Yönlendirme Süreci

Kaynak: Ann-Sophie Hemmingsen, “An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization”, *DIIS*, Copenhagen, 2015, s. 28.

Şekilden de anlaşılacağı üzere Bilgi Evleri, Danimarka yaklaşımının merkezinde yer almaktadır. Bilgi Evleri, radikal fikirlere kapılmış ya da onlardan etkilenme riski altında olan insanlar hakkında ilk kaygıların iletildiği kurumdur.⁸³ Mevzubahis insanlar için yönlendirme süreci, bireyler hakkındaki kaygıların Bilgi Evlerine aktarılmasıyla başlamaktadır.⁸⁴ Hemmingsen’e göre Bilgi Evleri, polis ve belediyelere iş birliği ortamı sağlayan bir yapı olarak anlaşılmaktadır ancak Bilgi Evlerinin bağımsız fiziksel yapılar olduğunu iddia etmek yanlış olacaktır. Bilgi Evleri, polis merkezlerinin içerisinde yer alan ve polis ile belediyelerdeki sosyal hizmet birimlerinin eşgüdümlü bir şekilde çalışabilmelerini sağlayan merkezlerdir.⁸⁵ Bireyler ile

⁸³ Hemmingsen, “An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization”, age, s. 28.

⁸⁴ Kudlacek, v.d., *Prevention of radicalisation in selected European countries A comprehensive report of the state of the art in counter-radicalisation*, age, s. 38.

⁸⁵ Hemmingsen, “An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization”, age, s. 27.

İlgili doneler, ailelerden, okullarda görevli eğitimcilerden, belediyelerin sosyal işler kısmında çalışan personelden ya da doğrudan polis tarafından Bilgi Evlerine gönderilebilmektedir.⁸⁶ Kaygılar ile ilgili değerlendirmelerde bulunan Bilgi Evi personeli, yönlendirme süreciyle ilgili kaygıları haklı bulursa, bu kaygıların yaşamdaki kaynaklara ulaşmakla ilgili bir zorluktan kaynaklanıp kaynaklanmadığını değerlendirerek radikalleşmenin soyut olmayan nedenlere dayandığından emin olmak istemektedirler.⁸⁷ Agerschou'nun ifade ettiği gibi yönlendirme ile ilgili kaygılar, bir gencin doğal süreçte vermiş olduğu tepkilerin yanlış yorumlanması nedeniyle de oluşabilmektedir.⁸⁸ Yönlendirmenin yanlış bir yorumlama nedeniyle gerçekleşmesi durumunda yönlendirilen birey, yerel yönetimlerin sosyal destek bölümlerine ya da gencin desteğe ihtiyaç duyduğu alanla ilgili başka bölümlere aktarılacaktır.⁸⁹ Eğer şiddet içeren aşırıcılık veya radikalleşmeyle alakalı tehdit durumu belirlenebilmişse, şiddet içeren aşırıcılığa ya da radikalleşmeye karşı tedbirler alınacaktır. Bilgi Evinde görevli personel, radikalleşme emareleri gösterdiği düşünülen kişiye, kişi hakkında tanzim edilmiş bilgi formları ve değerlendirmeler ile ilgili açıklamalar yapmak ve içerisinde bulunduğu riskli durumu izah etmek amacıyla haberleşme vasıtaları tesis edecektir.⁹⁰ Kurulan bu haberleşme kanallarına gerekli bulunması durumunda bireyin aile ve arkadaş ortamından insanlar da katılabileceklerdir.⁹¹ Şüphelenilen durum terör tehdidi ile ilgiliyse, Bilgi Evi'nin irtibat personeli PET'in Önleme Merkezini bilgilendirmek durumundadır.⁹² Önleme Merkezinin gerekli incelemeyi yapmasının akabinde terör riskinin olmadığına kanaat getirilirse birey, polis ya da belediyenin planladığı sosyal müdahale programlarına aktarılmaktadır.⁹³ Bilgi Evi personelinin birey hakkındaki

⁸⁶ Bertelsen, *Danish Preventive Measures and De-radicalization Strategies: The Aarhus Model*, age, s.243.

⁸⁷ Hemmingsen, "An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization", age, s. 28.

⁸⁸ Agerschou, "Preventing Radicalization and Discrimination in Aarhus", age, s. 7.

⁸⁹ Kudlacek, v.d., *Prevention of radicalisation in selected European countries A comprehensive report of the state of the art in counter-radicalisation*, age, s. 39.

⁹⁰ Bertelsen, *Danish Preventive Measures and De-radicalization Strategies: The Aarhus Model*, age, s. 243.

⁹¹ Kudlacek, v.d., *Prevention of radicalisation in selected European countries A comprehensive report of the state of the art in counter-radicalisation*, age, s. 39.

⁹² Hemmingsen, "An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization", age, s. 29.

⁹³ Hemmingsen, age, s. 29.

raporları hesaba katılarak bireye verilecek desteğin niteliği belirlenecektir. Örneğin bireye rehberlik, akıl hocalığı ya da sosyal destek programları seçenek olarak önerilebilmektedir.⁹⁴ İmkân varsa, bireyin birebir tanıdığı bir kişinin de rol modeli olarak programlara müdahil olması beklenmektedir.⁹⁵ Akıl hocalığı programının uygulanmasına yönelik karar, resmî kurumlarca alınması gerektiği için Sosyal İşler ve İstihdam Dairesi'ndeki profesyonel personelin bu noktadaki değerlendirmesi önemlidir.⁹⁶ Müdahale süreçlerine katılımı kişinin rıza göstermesi gerekmektedir. Bir başka ifadeyle kişinin programa katılımı zorun değil gönüllüdür.⁹⁷

Şekil 3'te Bilgi Evi merkezli yönlendirme süreci gösterilmektedir. Şekilde yer aldığı üzere sadece polis ya da yerelde görevli personel değil ihtiyaç doğrultusunda çeşitli iş kollarından kişiler, kurumlar ya da sivil dernekler de sürece katkı sağlayabilmekte ve risk altındaki kişileri önleme programlarına yönlendirebilmektedir. Şemada siyah çizgiler şüphe durumunu göstermektedir. Kurum, kuruluş ve insanlardan Bilgi Evine şüpheli kişiler ile ilgili bilgi aktarımı yapılmaktayken, Bilgi Eviden yapılan bilgi aktarımının yalnızca PET'in Önleme Merkezine doğru yapılabildiği görülmektedir. Daha evvel de belirtildiği gibi, şiddete varan aşırıcılık ve radikalleşme durumlarının anlaşıldığı hallerde Bilgi Evindeki görevli personel, PET'in Önleme Merkezine durumla ilgili bilgilendirme yapmakta ve eğer bireyin cezai kovuşturmasına neden olan bir durumun varlığı anlaşılırsa Önleme Merkezi de Hapishane ve Denetimli Serbestlik Hizmetlerine konuyu aktararak kişinin cezai kovuşturma sürecine katkı sağlamaktadır.

Bilgi Evi personelinin değerlendirmesi ve tavsiyeleri neticesinde radikalleşmiş ya da radikalleştiğinden şüphelenilmiş olan kişilere akıl hocası olarak yol göstermesi için bazı kişiler görevlendirilmektedir. Akıl hocalığı uygulamalarının⁹⁸ teorik temeli, Profesör Bertelsen tarafından geliştirilmiş

⁹⁴ M. Jensen, v.d., "The Aarhus Model: Prevention of Radicalization and Discrimination in Aarhus", age, s. 40.

⁹⁵ Hemmingsen, "An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization", age, s. 29.

⁹⁶ M. Jensen, v.d., "The Aarhus Model: Prevention of Radicalization and Discrimination in Aarhus", age, s. 40.

⁹⁷ Hemmingsen, "An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization" age, s. 29.

⁹⁸ Aarhus Modelindeki Akıl Hocalığı uygulamalarının detayları için bkz. Preben Bertelsen, "Mentoring in Anti-radicalisation LGT: A Systematic Assessment, Intervention and Supervision Tool in Mentoring", Ed. Gwynyth Overland, Arnfinn J. Andersen,

olan Yaşam Psikolojisi Teorisine⁹⁹ dayanmaktadır. Teoriye göre, yaşam doğal bir akışta bulunmaktadır ve her insan bu akış içerisinde iyi bir yaşamı arzulamaktadır. İnsanların “yeterince” iyi bir yaşama kavuşabilmesi için hayatta gerçekleştirmeleri gereken bazı yaşam görevleri bulunmakta ve bu yaşam görevlerinin üstesinden gelebilmek için kişilerin bazı yaşam becerilerine sahip olması gerekmektedir.¹⁰⁰ Bertelsen’e göre yaşamdaki olağan akış, yaşam görevleri ve yaşam becerileri arasında kurulması gereken bu dengedir. Dengenin bozulması durumunda kişilerin radikal akımlara kapılabildikleri görülmektedir. Aarhus Modeli akıl hocalığı yaklaşımının hedefi, kişilerin aile hayatı, iş ortamı ve eğitim alanında yüzleşmek durumunda kaldıkları zor durumlara karşı kişilere direnç kazandırmaktır. Bir başka deyişle, bireyin yaşam üzerinde yeterince iyi bir kontrol sağlayabilmesi adına yaşam görevleri ve yaşam becerileri arasında bir akış oluşmasına imkân sağlayabilmektir. Bir kişinin akıl hocalığı programından yararlanabilmesi için evvela o kişinin güvenlik açısından tehdit arz etmediğine kanaat getirilmesi gerekmektedir. Eğer kişinin güvenlik açısından risk oluşturduğu bir durum varsa akıl hocalığı uygulaması başlatılmayacak ya da uygulama sonrası kişide şiddet emareleri artarsa akıl hocalığı uygulaması sonlandırılacaktır.¹⁰¹ Bu sürecin izlenmesinde, Bilgi Evi ve PET’in Önleme Merkezi’nin girişimleri ve tavsiyeleri etkili olmaktadır.¹⁰²

Atölye çalışmaları, Danimarka yaklaşımının merkezinde yer alan uygulamalardan bir diğeri konumundadır. Bu çalışmalar vasıtasıyla gençlerin kendilerini ifade edebilecekleri diyalog ortamları oluşturulmaktadır. Daha çok sosyal hizmetler ve eğitimciler vasıtasıyla yürütülen atölye çalışmalarına

Kristin Engh Førde, Kjetil Grødum, Joseph Salomonsen, *Violent Extremism in the 21st Century: International Perspectives*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, 2018.

⁹⁹ Yaşam Psikolojisi Teorisinin detayları için bkz. Preben Bertelsen, “Violent radicalization and extremism A review of risk factors and a theoretical model of radicalization”, Ed. Hansen Lund, *Tværprofessionelt samarbejde omudsathed blandt børn og unge*, Turbine, Aarhus, 2016. Kitap orijinal olarak Danca yazılmış olup daha sonra yazarı tarafından İngilizce’ye çevrilmiştir. İlgili bölüme ulaşmak için bkz. https://psy.au.dk/fileadmin/user_upload/Bertelsen_-_Aarhus_Model_-_radicalization_-_life_psychology.pdf, erişim 06.04.2023.

¹⁰⁰ Arie W. Kruglański ve Preben Bertelsen, “Life psychology and significance quest: a complementary approach to violent extremism and counter-radicalisation”, *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 15:1 2020, s. 11.

¹⁰¹ Lasse Lindekilde, “Refocusing Danish counter-radicalisation efforts: an analysis of the (problematic) logic and practice of individual de-radicalisation interventions”, Ed. Christopher Baker-Beall, Charlotte Heath-Kelly, Lee Jarvis, *Counter-Radicalisation : Critical perspectives*, Routledge, Oxfordshire, 2014, s. 234.

¹⁰² Bknz. Şekil 3.

güvenlik kurumlarının da dahil olduğu görülebilmektedir. Örneğin aşırıcılık emaresi gösteren birçok genç Müslüman'ın Grimhøjvej Camisine ibadet ve sohbet etmek için geldikleri görülmüştür.¹⁰³ Ek olarak camideki din görevlilerinin halkı, seçimleri boykot etmeye çağırdıkları ve örtünmeyen göçmen Müslüman kadınlara baskı kurulmasına yönelik teşviklerde buldukları iddiaları kamuoyuna yansıtmıştır.¹⁰⁴ Bu nedenle durumun ele alınması ve genel olarak radikalleşmenin önlenmesi için cami yönetimi ve camideki gençlik derneğiyle kolluk kuvvetleri ve yerel makamların yetkili birimleri arasında diyalog çalışmaları başlatılmıştır.¹⁰⁵ Diyalog çalışmalarının bir diğer nedeni, Danimarka'dan çatışma bölgelerine giden kişilere engel olabilmektir. CTA'nın tespitlerine göre çatışma bölgelerine giden ya da gitmeye çalışan kişilerin birçoğu aşırı din adamlarının etkisiyle radikal fikirlere kapılabilmektedir.¹⁰⁶ Bu açıdan PET'in, kolluk kuvvetlerinin ve yerel makamların gençleri yakından izlemesi ve gerektiği hallerde önleme programlarına yönlendirmeleri kritik öneme sahiptir.

Aarhus Modelindeki bir diğer önemli unsur ebeveyn ağlarıdır. Kişinin yakın çevresi, akrabaları ve arkadaşları, bireydeki olağandışılığı ilk fark edebilecek insanlardır. Ancak çoğu zaman sıra dışı davranışların keşfedilmesinde geç kalınmaktadır. Bu yüzden anne ve babalara daha çok görev düşmektedir. Radikalleşme henüz başlangıç seviyesindeyken ve daha fazla ilerlemesinin önüne geçilmesi mümkünken aşırı fikirleri tespit edebilmek ve onları kontrol altına alabilmek önemlidir. Model içerisinde bu hedefi gerçekleştirebilmek amacıyla ebeveyn ağları tesis edilmiştir. Bu ağlar, aşırı sağcı gençlerin veya radikal Müslüman gruplara dahil olan çocuk ve gençlerin ebeveynlerini bir araya getirebilmek amacıyla kurulmuştur.¹⁰⁷ 2013 senesinden beri ebeveyn ağı toplantıları hem kişisel hem de toplu olacak şekilde gönüllü katılım ilkesiyle sürdürülmektedir.¹⁰⁸ Toplantıların amacı, ebeveynlerin aşırıcılık ve radikalleşmenin tesirinde bulunan bir çocuğa

¹⁰³ M. Jensen, v.d., "The Aarhus Model: Prevention of Radicalization and Discrimination in Aarhus", age, s.43.

¹⁰⁴ Lene Kühle ve Lasse Lindekilde, *Radicalization Among Young Muslims in Aarhus*, Centre for Studies in Islamism and Radicalisation, Aarhus, 2010, s. 26.

¹⁰⁵ Agerschou, "Preventing Radicalization and Discrimination in Aarhus", age, s. 7.

¹⁰⁶ "Danish mosque openly backs Islamic State's campaign of terror", *RT*, 02.09.2014, <https://www.rt.com/news/184600-isis-denmark-support-mosque/>, erişim 06.04.2023.

¹⁰⁷ Bertelsen, *Danish Preventive Measures and De-radicalization Strategies*, age, s. 244.

¹⁰⁸ M. Jensen, v.d., "The Aarhus Model: Prevention of Radicalization and Discrimination in Aarhus", age, s. 41.

sahip olmanın zorluklarının aşabilmek için onları güçlendirerek aşırıcılık ve radikalleşmeye dirençli olabilecek kişiler olmalarını sağlayabilmektir.¹⁰⁹ Ebeveyn ağları modeli, Önleme Piramidindeki hedeflenen seviyenin yani doğrudan müdahalelerin gerektiği seviye ile ileriye yönelik müdahalelerin gerektiği özel seviyenin içerisinde yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında PET, hem ebeveyn ağlarının içerisinde yer alacak personele gerekli risk durumlarıyla ilgili eğitim vermekte hem de ulusal güvenlik için tehdit yaratan kişiler ve aileleriyle iletişime geçerek önleyici ve doğrudan tedbirler alabilmektedir.

Aarhus Modelinde önemli unsurlardan birisi de çıkış programıdır. Çıkış programı, çatışma bölgelerinde bulunup Danimarka'ya gelmiş olan kişilerin tekrar topluma katılabilmeleri için.¹¹⁰ Jensen ve meslektaşları çıkış programında iki aşamalı hedef olduğunu belirtmektedirler:¹¹¹

1. Bireylerin aşırılık yanlısı dini veya siyasi ortamlardan çıkmalarına yardımcı olmak,
2. Bireylerin vatandaş olarak topluma dahil edilebilmeleri için gerekli koşulları oluşturmak.

Programın icrası sırasında cinsiyete dayalı bir ayırım bulunmamaktadır. Sosyal yaşama yeniden entegre olmak isteyen her bireyi desteklemek, programın hedefidir.¹¹²

Çıkış programı içerisinde yapılması gereken faaliyetler, kişilerin ihtiyaçlarına göre tasarlanmalı icra edilmelidir. Daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse, herkes için aynı faaliyetlerin tasarlandığı bir programın uygulanması söz konusu değildir.¹¹³

Çıkış programına alınması düşünülen bireylerin dosyaları, bireyin nasıl bir yardım gereksinimi olduğunun tespit edilmesi amacıyla, yerel makamların sosyal destek hizmetleri, Doğu Jutland Polisi ve Aarhus Belediyesi'nin Çocuk ve Gençler Bölümünden oluşan çok kurumlu bir görev gücüne¹¹⁴

¹⁰⁹ Bertelsen, *Danish Preventive Measures and De-radicalization Strategies*, age, s. 244.

¹¹⁰ Kudlacek, v.d., *Prevention of radicalisation in selected European countries A comprehensive report of the state of the art in counter-radicalisation*, age, s. 39.

¹¹¹ M. Jensen, v.d., "The Aarhus Model: Prevention of Radicalization and Discrimination in Aarhus", age, s. 42.

¹¹² Bertelsen, *Danish Preventive Measures and De-radicalization Strategies*, age, s. 245.

¹¹³ M. Jensen, v.d., "The Aarhus Model: Prevention of Radicalization and Discrimination in Aarhus", age, s. 42.

¹¹⁴ M. Jensen v.d., "The Aarhus Model: Prevention of Radicalization and Discrimination

yönlendirilmektedir.¹¹⁵ Agerschou'ya göre bireylere sağlanabilecek destekler şu şekildedir:¹¹⁶

- Risk Değerlendirmesi ve Yönlendirme
- Danışmanlık ve Rehberlik
- Zorunlu Mentorluk Süreçleri
- Eğitim ve İstihdam
- Barınma Destekleri
- Psikoloji Seansları
- Alternatif Sosyal Ağ Destekleri
- İnanç ve Siyasi Kanaatin Sabitlenmesi
- Tıbbi Tedavi Seçenekleri

Çatışma bölgelerinden Danimarka'ya dönen bireyler, yukarıdaki yardımlardan bir veya birkaçını alabilmektedir. Fakat bireyin bu yardımları almasından evvel uyması gereken şartlar vardır. Evvela çatışma bölgelerinden Danimarka'ya gelen bireylerin herhangi terör nitelikli bir suça karışmamış olması beklenmektedir. Kişinin terörden kaynaklı bir suç işlediği anlaşılırsa, konu polis ve PET aracılığıyla mahkemelere yönlendirilecektir.¹¹⁷ Aarhus Belediye Başkanı Bundsgaard ile yapılan röportajda Başkan bu konuya dikkat çekmiş ve Aarhus Modeli kapsamındaki çıkış programlarının cezai yargılamalardan kaçınmak amacıyla tasarlanmadıklarını dile getirmiştir.¹¹⁸ Buradan hareketle ifade edilebilir ki çıkış programları, aşırıcılık ve radikalleşmenin önlenmesi ve tekrardan sosyal hayata entegre olmak isteyen bireyler için hazırlanmıştır.¹¹⁹ Bu vesileyle programın suiistimal edilmesinin önüne geçilmiş ve kötü niyetli kişilere engel olunmuştur.¹²⁰

Önkoşullardan bir diğeri, kişi hakkında güvenlik taraması yapılarak kişinin güvenlik tehdidi oluşturmadığının belirlenmesidir.¹²¹ Koşullara ek

in Aarhus”, age, s. 38.

¹¹⁵ Bertelsen, *Danish Preventive Measures and De-radicalization Strategies*, age, s. 245.

¹¹⁶ Agerschou, “Preventing Radicalization and Discrimination in Aarhus”, age, s. 7.

¹¹⁷ Bertelsen, *Danish Preventive Measures and De-radicalization Strategies*, age, s. 245.

¹¹⁸ “Interview With the Mayor of Aarhus Jacob Bundsgaard”, *Freedom Fear Magazine*, <https://f3magazine.unicri.it/?p=1113>, erişim 29.03.2023.

¹¹⁹ Kudlacek, v.d., age, s. 39.

¹²⁰ Bertelsen, *Danish Preventive Measures and De-radicalization Strategies*, age, s. 245.

¹²¹ Age, s.245.

olarak birey, çıkış sürecine dahil oluşu ve kendisiyle ilgili verilerin kurumlar arasında paylaşılmasıyla ilgili rıza ve iş birliği belgeleri imzalamaktadır. Rıza belgesiyle, bireyin kendisiyle ilgili verilerin paylaşımına onay verdiği belirtilmektedir. Yazılı rıza belgesinin bireye imzalatılması Bilgi Evi personelinin sorumluluğundadır.¹²² Çıkış programlarına katılmak isteyen her birey iş birliği sözleşmesi imzalamaktadır ve Bilgi Evi'nden tarafından bir görevli bireyle iletişime geçmek amacıyla irtibat sorumlusu olarak görevlendirilmektedir. İş birliği sözleşmesinin düzenlenmesi de yine söz konusu irtibat sorumlusu tarafından gerçekleştirilmektedir.¹²³

Çıkış işlemlerinin tamamlanması bir yıl kadar bir süre alabilmektedir. İhtiyaca göre bu süre uzayabilir ya da daha kısa bir zaman diliminde işlemler tamamlanabilmektedir.¹²⁴ Kişinin planlanan aşamaya geldiği saptanır ve sürecin nihayetlendirilmesine karar verilirse, Bilgi Evi tarafından atanmış olan İrtibat sorumlusu hem kişiyle iletişimi sürdürür hem de bireyin program sonrasındaki hal ve hareketlerini izlemektedir. Arzu edilen sonuçların elde edilememesi ve sürecin istenmeyen şekilde ilerlemediği vakalarda çıkış programı, yetkili kurumlarca erken bitirilebilmektedir.¹²⁵ Aarhus Modeli kapsamında hazırlanmış olan çıkış programlarının süreç içerisindeki işleyişi Şekil 4'te yer almaktadır.

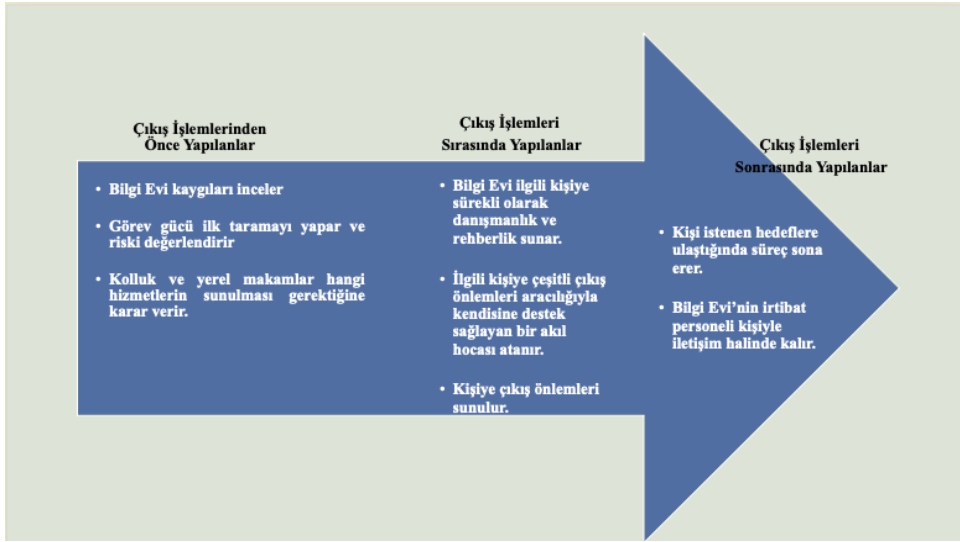
¹²² Agerschou, "Preventing Radicalization and Discrimination in Aarhus", age, s. 12.

¹²³ Agerschou, age, s. 12.

¹²⁴ Agerschou, age, s. 16.

¹²⁵ Agerschou, age, s. 16.

Şekil 4. Aarhus Modelinin Çıkış Süreci

Kaynak: Toke Agerschou, “Preventing Radicalization and Discrimination in Aarhus”, *Journal for Deradicalization*, 1, 2015, s. 21.

Danimarka genelinde güvenlik risklerine odaklanan ve önleme piramidinin tüm süreçlerine dahil olan iki kurum¹²⁶ (PET ve PET'e bağlı Önleme Merkezi) bulunmasına karşın diğer kurumların da çıkış sürecine katkı verdikleri görülmektedir. Birkaç örnekle açıklamak gerekirse, Danimarka Uluslararası İşe Alım ve Entegrasyon Ajansı çıkış programına katılan bireylerin eğitilmesi ve istihdamı ile alakalı hazırlıklara yardım etmektedir. Ayrıca Göçmenlik, Entegrasyon ve Barınma Bakanlığı da çıkış programındaki yardım faaliyetlerinden birisi olan barınma konusunda planlamalar yapmaktadır. Radikalleşme Farkındalık Ağı'nın yayınladığı 2017 yılındaki rapora göre, çıkış programında bireylere barınma konusunda yardım edilmekte ve lüzumlu durumlarda bireyin oturduğu adres ile kimliği değiştirilebilmektedir. Fakat bu uygulamanın sıklıkla yapılan bir uygulama olmadığı ifade edilmektedir.¹²⁷ Bu konuyla ilgili çalışmalar,

¹²⁶ Hemmingsen, “An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization” age, s. 31.

¹²⁷ “Setting up an Exit Intervention”, *RAN Exit*, Berlin, 2017, s. 8. https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2017-04/ran_exit_setting_up_exit_intervention_berlin_13-

kişinin yer aldığı radikal ve aşırıcı ortamlara karşı, alternatif bir sosyal ağ oluşturma gayretleriyle alakalıdır.

Sonuç

21. Yüzyılın başından beri radikalleşme ile mücadele, hükümetlerin öncelikli alanlarından biridir. Küreselleşmenin artmasıyla birlikte yalnızca ekonomi ve ticaret alanlarında hareketlilik yaşanmamış, fikirler ve insanlar da iletişim ve ulaşım vasıtalarının gelişmesiyle karşılıklı etkileşime uğramışlardır. Gerçekleşen bu etkileşimin her zaman olumlu sonuçlar doğurduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Özellikle göç hareketlerinin artmasıyla birlikte hem çatışma bölgelerinden Avrupa'ya hem de Avrupa'dan çatışma bölgelerine nüfus geçişlerinin yaşandığı görülmektedir. Bu hareketler vasıtasıyla çatışma bölgelerinden uzaklaşmak isteyen insanların yanı sıra radikal fikirlerini ve şiddet uygulamaya yönelik tecrübelerini başka ülkelere taşıma arzusunda olan kişiler de fırsat bulmaktadır. Hükümetler, hem yurtdışından gelen radikal kişileri tespit etmek ve kontrol altına alabilmek hem de yurt içinde yaşayan vatandaşlarının çatışma bölgelerine gitmelerine engel olabilmek amacıyla radikalleşme ile mücadele programları geliştirmektedirler. Bu programlarda uygulanan yöntemler, önleme, baskı ve müdahale araçlarını içermektedir. İstihbarat, her üç araç için de kritik öneme sahip bir faaliyettir. Öte yandan istihbarat örgütlerinin radikalleşme ile mücadele programlarının paydaşlarından olmaları, güvenlik ve kişisel özgürlükler arasındaki dengenin bireylerin sahip oldukları özgürlüklerin kısıtlanmasına yol açacağı endişesini uyandırmaktadır. Özellikle siyasal gerekçelerle radikalleşme ve terör kavramlarının kullanılması, toplum içerisinde istihbaratın muhalifleri bastırmaya yönelik bir aygıt olarak kullanıldığı algısına neden olacaktır. Başka bir bakış açısıyla düşünülecek olursa istihbarat örgütlerinin süreçlere dahil olmaması, hükümetlerin ve vatandaşların radikalleşme tehdidine karşı gerçekleştirdikleri mücadelenin eksik kalmasına yol açacaktır. İstihbarat örgütleri, radikalleşme şüphesi bulunan kişiler ile ilgili risk değerlendirmesini yapmak, kişinin tehdit derecesinin tespit edilmesinin akabinde kişiyi uygun müdahale seçeneklerine sevk etmek ya da kişi hakkındaki cezai kovuşturmayaya katkı sağlamak durumundadır. Bu nedenle istihbarat örgütlerinin, radikalleşme ile mücadele programlarının önleme, baskı ve müdahale araçlarının her birine yönelik

uzmanlıklarının bulunması ve diğer kurum, kuruluş ve kişileri radikalleşme seviye ve türüne göre müdahale seçenekleri hakkında bilgilendirmesi elzemdir.

Literatürde nispeten başarılı bir uygulama olarak işaret edilen Danimarka örneği göz önüne alınacak olursa, Önleme Piramidi olarak açıklanan modelin yukarıda telaffuz edilen üç aracı da kapsadığı görülmektedir. Önleme Piramidinin genel seviyesi yani önleyici müdahaleler, Koehler tarafından da bahsedilen büyük seviye içerisindeki radikal fikirlerin yayılmasına karşı mücadelenin başlatıldığı alandır. PET'in Danimarka Önleme Modeli içerisindeki çabaların öncelikli amacı, aşırıcı ve radikal fikirlerin yayılmasını önlemeye yönelik gayretlerin başarıya ulaşmasıdır.¹²⁸ Bu seviyedeki faaliyetler, PET'in Önleme Merkezi aracılığıyla icra edilmektedir. PET, radikalleşmeye karşı geliştirilen diyalog atölyeleri ve forumlar ile gençler arasındaki radikalleşmenin önlenmesini hedeflemektedir. Önleme Piramidinin içerisindeki özel seviye, radikalleşme şüphesi altında olan kişilere yönelik öngörülü müdahaleleri yani sosyal müdahale seçeneklerini kapsadığı gibi¹²⁹ Koehler tarafından bahsedilen baskı araçlarını da kapsamaktadır. PET özel seviye içerisinde, potansiyel olarak tehdit oluşturabilecek radikalleşme şüphesi bulunan kişilerin tespiti için ilgili kurumlardan (Belediyelerin Sosyal Hizmetler Biriminden, Kolluk Kuvvetlerinden, Hapishane ve Şartlı Tahliye Birimlerinden) personele eğitim vermekte ve gerekli hallerde şüpheli kişi ya da grup hakkında cezai kovuşturmanın başlatılmasına öncülük etmektedir. Önleme Piramidinin üçüncü seviyesi, doğrudan müdahale faaliyetlerini içeren Hemmingsen'in ifadesiyle "hedeflenen seviyedir".¹³⁰ Koehler'in modellemesindeki müdahale araçlarının tamamı (Karşı Anlatı Projeleri, Aile Danışmanlığı ve Radikallikten Arınma Programları), Önleme Piramidinin bu safhasında uygulanmaktadır. Bir istihbarat teşkilatı olarak PET, bu seviyedeki eylemlerin eşgüdümünden ve uygulanmasından sorumludur. PET doğrudan müdahale faaliyetlerini, Kolluk kuvvetleri, Danimarka Hapishane ve Şartlı Tahliye Hizmetleri, Belediyelerin Sosyal Hizmet Birimleri ve danışmanlık programları vasıtasıyla yerine getirmektedir.¹³¹ Görüldüğü gibi PET, Danimarka

¹²⁸ *Preventing and Countering Extremism and Radicalization National Action Plan-2016*, Danish Ministry of Immigration, Integration and Housing, Copenhagen, 2016, s. 11.

¹²⁹ *Preventing and Countering Extremism and Radicalization National Action Plan-2016*, age, s. 16.

¹³⁰ Hemmingsen, "An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization" age, s. 24

¹³¹ *Preventing and Countering Extremism and Radicalization National Action Plan-2016*, age, s. 16.

Önleme Modeli'nin içerisindeki üç seviyede de etkin kurum olarak öne çıkmaktadır.

Danimarka örneğinden anlaşılacağı gibi radikalleşme ile mücadelede istihbarat örgütlerinin kullanımı, olumlu neticeler verebilmektedir. Danimarka'nın Önleme Modeli'nin temelini oluşturan Aarhus Modeli, 1970'li yılların ortalarından itibaren uygulanmakta olan SSP sistemini radikalleşme ile mücadele alanına göre uyarlamış ve PET'in katkılarıyla radikalleşme ile mücadele programlarına yönelik kapsayıcı bir yaklaşıma sahip olmuştur. PET'in yanı sıra FE de yayınlamış olduğu istihbarat analiz raporlarıyla birlikte güvenlik kurumlarına önemli katkılar sağlamış ve radikalleşme ile mücadelede dolaylı olarak rol oynamıştır. İki istihbarat kurumunun TET tarafından hukuki açıdan değerlendirilmesi ve bu değerlendirmelere bağlı olarak yıllık raporların düzenlenmesi ile istihbarat kurumlarının güvenlik ve kişisel özgürlükler arasındaki dengeyi gözeterek terörizm ve radikalleşme ile mücadele etmesinin yolu açılmıştır. Kısaca ifade etmek gerekirse radikalleşme ile mücadelede, denetlenebilir, hukukun üstünlüğüne saygı duyan ve ulusal güvenliği önceleyen istihbarat kurumlarının iştiraki kıymetli ve önemlidir.

Summary

Preventing radicalization is one of the top priorities of nations around the world. The participation of intelligence agencies in anti-radicalization programs has increased concerns about disrupting the balance between security and personal liberties. Rehabilitating radicals and preventing radicalization cannot be achieved without utilizing intelligence capabilities. By utilizing tools of prevention, repression, and intervention in the programs implemented for the fight against radicalization, intelligence organizations function effectively.

Denmark, as a typical European country with highly promoted values on liberty, has been affected by demographic changes as a result of migrations and has developed programs to prevent radicalization and promote rehabilitation. Denmark's first action plan for fighting against radicalization was published in 2009 and it was updated in 2014 and 2016. Introduced as the Danish Prevention Model in the national action plan (2016), it is basically based on the Aarhus Model. In 2005, the "Police Against Terrorism" initiative was carried out at the national level under the leadership of PET (*Politiets Efterretningstjeneste*-Danish Security and Intelligence Service). The Aarhus Model, inspired by the Dutch Wij Project, with the efforts of the Municipality of Aarhus and the East Jutland Police, was launched as a pilot project in 2007 to

prevent adolescent boys and girls from being influenced by extremist approaches. In 2011, the project passed the trial phase and responsibility for the implementation of the model was transferred to the SSP (Schools, Social Service and Police) system of Aarhus Municipality. The Aarhus Model has three main components. The first component is early prevention and exit programs. The second component of the model is the criminal prosecution of radicalized individuals. PET plays an active role in carrying out criminal prosecutions along with the police. The final component of the model is the analysis and prevention of threats to national security by PET and the development of countermeasures.

PET stands out as an implementing institution at all three levels of the Danish Prevention Model. This system implements an inclusive approach to counter-radicalization programs with contributions from PET. The Aarhus Model has adapted the SSP system, which has been implemented since the mid-1970s, according to the field of fighting radicalization and has an inclusive approach to anti-radicalization programs with the contributions of PET.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanımız bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

Yazarlar araştırmaya eşit oranda katkıda bulunmuştur.

Kaynakça Basılı Eserler

A common and safe future– Proposal for an action plan to prevent extremist views and radicalisation among young people (2008). The Danish Ministry of Refugee, Immigration and Integration Affairs, Copenhagen.

Assessment of the terrorist threat to Denmark, (2022). CTA. Copenhagen.

Et stærkt værn mod terror 12 nye tiltag mod terror, (2015). Justitsministeriet. København.

Preventing and Countering Extremism and Radicalization National Action Plan- 2016, (2016). Danish Ministry of Immigration, Integration and Housing, Copenhagen.

Prevention of Radicalization and Extremism Action Plan- 2014, (2014). Ministry of Children, Gender Equality, Integration and Social Affairs, Copenhagen.

AGERSCHOU Toke (2015). "Preventing Radicalization and Discrimination in Aarhus", *Journal for Deradicalization*, 1, 5-22.

- ANDERSEN Sune J., HANSEN Martin Ejnar ve DAVIES Philip H. J. (2022). "Oversight and Governance of the Danish Intelligence Community", *Intelligence and National Security*, 37:2, 241-261.
- BERTELSEN Preben (2015). "Danish Preventive Measures and De-radicalization Strategies: The Aarhus Model, Panorama, Aarhus, 241-253.
- (2018). "Mentoring in Anti-radicalisation LGT: A Systematic Assessment, Intervention and Supervision Tool in Mentoring", Ed. Gwynyth Overland, Arnfinn J. Andersen, Kristin Engh Førde, Kjetil Grødum, Joseph Salomonsen, *Violent Extremism in the 21st Century : International Perspectives*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle.
- BORUM Randy (2011). "Radicalization into Violent Extremism II: A Review of Conceptual Models and Empirical Research", *Journal of Strategic Security*, 4:4, 35-62.
- BRETT Julian ERIKSEN Kristina Bro SØRENSEN Anne Kirstine Rønn ve APS Tana Copenhagen (2015). "Lessons learned from Danish and other international efforts on Countering Violent Extremism (CVE) in development contexts", Ministry of Foreign Affairs of Denmark, Copenhagen.
- COOLSAET Rick (2016). *All Radicalization is Local*, Egmont Institute.
- DALGAARD-NIELSEN Anja (2010). "Violent Radicalization in Europe: What We Know and What We Do Not Know", *Studies in Conflict and Terrorism*, 9:33,797- 814.
- DOOSJE Bertjan MOGHADDAM Fathali M. KRUGLANSKI Arie W WOLF Arjan de MANN Liesbeth ve FEDDES Allard (2016). "Terrorism, Radicalization and de-Radicalization", *Current Opinion in Psychology*, 11, 79-84.
- FINK Naureen Chowdhury and HEARNE Ellie (2008). "Beyond Terrorism: Deradicalization and Disengagement from Violent Extremism", International Peace Institute, New York.
- HAMM Mark ve SPAAJ Ramon (2015). "Lone Wolf Terrorism in America: Using Knowledge of Radicalization Pathways to Forge Prevention Strategies", The U.S. Department of Justice, Washington.
- HEMMINGSEN Ann-Sophie (2015). "An Introduction to The Danish Approach to Countering and Preventing Extremism and Radicalization", DIIS, Copenhagen.
- HERVIK Peter (2018). "Ten Years after the Danish Muhammad Cartoon News Stories: Terror and Radicalization as Predictable Media Events", *Television & New Media*, 19:2, 146-154. <https://doi.org/10.1177/1527476417707582>.
- KOEHLER Daniel (2017). *Understanding Deradicalization- Methods, Tools and Programs for Countering Violent Extremism*, Routledge, New York.
- KRUGLANSKI Arie W. ve BERTELSEN Preben (2020). "Life psychology and significance quest: a complementary approach to violent extremism and counter-radicalisation", *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 15:1,1-22.
- KUDLACEK Dominic, v.d. (2017). "Prevention of radicalisation in selected European countries A comprehensive report of the state of the art in counter-radicalisation", Kriminolo- gisches Forschungsinstitut Niedersachsen, Hannover.
- KÜHLE Lene ve Lasse Lindekilde (2010). *Radicalization Among Young Muslims in Aarhus*, Centre for Studies in Islamism and Radicalisation, Aarhus.
- LINDEKILDE Lasse (2010). "Soft Repression And Mobilization: The Case Of Transnational Activism Of Danish Muslims During The Cartoons Controversy". *International Journal of Middle East Studies*, 42:3, 451-469.

- _____ (2014). “Refocusing Danish counter-radicalisation efforts: an analysis of the (problematic) logic and practice of individual de-radicalisation interventions”, Ed. Christopher Baker-Beall, Charlotte Heath-Kelly, Lee Jarvis, *Counter-Radicalisation: Critical perspectives*, Routledge, Oxfordshire.
- _____ (2015). “Dansk forebyggelse af ekstremisme og radikaliserings 2009-2014: udviklingstendenser og fremtidige udfordringer”, *Politica*, 47:3, 424-444.
- MALKKI Leena FRIDLUND Mats ve SALLAMAA Daniel Sallamaa (2018). “Terrorism and Political Violence in the Nordic Countries”, *Terrorism and Political Violence*, 30:5, 761-771.
- MCNEIL-WILLSON Richard (2017). “Between Trust and Oppression: Contemporary Counter-Terror Policies in Denmark”, Ed. Scott Nicholas Romaniuk, Francis Grice, Daniela Irrera, and Stewart Webb, *The Palgrave Handbook of Global Counterterrorism Policy*, Palgrave Macmillan UK, London. https://doi.org/10.1057/978-1-137-55769-8_18.
- PEDERSEN Jørgen ve STOTHARD Blaine (2015). “The Danish SSP Model – Prevention Through Support and Co-operation”, *Drugs and Alcohol Today*, 15:4, 231-242.
- PORTA Donatella Della ve LAFREE Gary (2012). “Guest Editorial: Processes of Radicalization and De-Radicalization”, *International Journal of Conflict and Violence*, 6, 4-10.
- POPP George CANA Sarah ve DAY Jeff (2020). “Common Characteristics of ‘Successful’ Deradicalization Programs of the Past”, NSI.
- SILBER Mitchell D. ve BHATT Arvin (2007). *Radicalization in the West: The Homegrown Threat*, NYPD, New York.
- VERGANI Matteo, IQBAL Muhammad, ILBAHAR Ekin ve BARTON Greg (2020). “The Three Ps of Radicalization: Push, Pull and Personal. A Systematic Scoping Review of the Scientific Evidence about Radicalization Into Violent Extremism”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 43:10,1-33.

İnternet Kaynakları

- “About TET”, *The Danish Intelligence Oversight Board (TET) Resmi İnternet Sitesi*, <https://www.tet.dk/the-oversight-board/?lang=en>, erişim 03.04.2023.
- “CFCS”, *The Danish Intelligence Oversight Board (TET) Resmî İnternet Sitesi*, <https://www.tet.dk/the-services/cfcs/?lang=en>, erişim 03.04.2023.
- “Centre for Cyber Security”, *Centre for Cyber Security Resmî İnternet Sitesi*, <https://www.cfcs.dk/en/> Erişim 03.04.2023.
- “Danish mosque openly backs Islamic State’s campaign of terror”, *RT*, 02.09.2014, <https://www.rt.com/news/184600-isis-denmark-support-mosque/>, erişim 06.04.2023.
- “Duties”, *The Danish Intelligence Oversight Board (TET) Resmî İnternet Sitesi*, <https://www.tet.dk/the-oversight-board/the-oversight-boards-duties/?lang=en>, erişim 03.04.2023.
- “Efterretningskredslobet”, *FE Resmî İnternet Sitesi*. <https://www.fe-ddis.dk/da/om-os/sadan-arbejder-fe/Efterretningskredslobet/>, erişim 03.04.2023.
- “Intelligence work”, *PET Resmî İnternet Sitesi*. <https://pet.dk/en/intelligence-work>, erişim 03.04.2023.
- “Interview With the Mayor of Aarhus Jacob Bundsgaard”, *Freedom Fear Magazine*. <https://f3magazine.unicri.it/?p=1113>, erişim 29.03.2023.
- “Investigation of criminal cases”, *PET Resmî İnternet Sitesi*, <https://pet.dk/en/investigation-of-criminal-cases> Erişim 03.04.2023.
- “Kernefortælling”, *FE Resmî İnternet Sitesi*, <https://www.fe-ddis.dk/da/om-os/kernefortalling/>, erişim 03.04.2023.

Radikalleşme ile Mücadelede İstihbarat Örgütlerinin Rolü:

Danimarka Güvenlik ve İstihbarat Servisi (Politiets Efterretningstjeneste- PET) Örneği

- “Kopenhag Saldırđanı’ vuruldu”, *BBC Türkçe*, 15.02.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150212_kopenhag_saldirgan, erişim 04.04.2023.
- “Organization”, FE Resmî İnternet Sitesi, <https://www.fe-ddis.dk/da/om-os/organisation/>, erişim 03.04.2023.
- “Organization”, PET Resmî İnternet Sitesi, <https://pet.dk/en/organization>, erişim 03.04.2023.
- “Prevention of radicalization and terrorism”, *PET Resmî İnternet Sitesi*, <https://pet.dk/en/prevention-of-radicalization-and-terrorism>, erişim 03.04.2023.
- “The Preventive Security Department”, *The Real Jıjad*, <https://www.therealjihad.org/pet/>, erişim 05.04.2023.
- “Radicalisation, Recruitment and the EU Counter-radicalisation Strategy” (2008), *Transnational Terrorism, Security and the Rule of Law*, 7 <http://www.gdr-elsj.eu/wp-content/uploads/2014/02/doc2-WP4-Del-7.pdf> Erişim 13.04.2023.
- “Security”, *PET Resmî İnternet Sitesi*, <https://pet.dk/en/security>, erişim 03.04.2022.
- “Setting up an Exit Intervention” (2017). *RAN Exit*, Berlin, https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2017-04/ran_exit_setting_up_exit_intervention_berlin_13-14_022017_en.pdf, erişim 29.03.2023.
- “Standards for Danish intelligence oversight activities” (2022). The Danish Intelligence Oversight Board, Copenhagen, <https://www.tet.dk/wp-content/uploads/2021/06/Standards.pdf>, erişim 03.04.2023.
- Annual report 2021 Danish Defence Intelligence Service (DDIS)* (2021). Danish Intelligence Oversight Board, Copenhagen. https://www.tet.dk/wpcontent/uploads/2022/06/FE_UK_2021_web.pdf Erişim 13.04.2023.
- BERTELSEN Preben (2016). “Violent radicalization and extremism A review of risk factors and a theoretical model of radicalization”, [https://psy.au.dk/fileadmin/user_upload/Bertelsen - Aarhus_Model - radicalization - life_psychology.pdf](https://psy.au.dk/fileadmin/user_upload/Bertelsen_-_Aarhus_Model_-_radicalization_-_life_psychology.pdf) Erişim 06.04.2023.
- Country Reports on Terrorism 2020: Denmark* (2020). US Department of the State, Bureau of Counterterrorism, Washington, <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2020/denmark/>, erişim 04.04.2023.
- Homegrown Terrorism Causes and Dimensions* (2014). COE-DAT, Ankara https://www.coedat.nato.int/publication/workshop_reports/03Homegrown_Terrorism_Workshop_Report.pdf, erişim 13.04.2023.
- Intelligence Look 2022* (2022). FE, Copenhagen. https://www.feddis.dk/globalassets/fe/dokumenter/2022/udsyn-2022/-fe_udsyn_22_uk-.pdf, erişim 13.04.2023.
- JENSEN Natascha M. AGERSCHOU Toke AARSLEV Allan ve JOHANSEN Helle (2017). “The Aarhus Model: Prevention of Radicalization and Discrimination in Aarhus”, https://strongcitiesnetwork.org/en/wpcontent/uploads/sites/5/2017/06/Status_Prevention_of_Radikalization_English-1.pdf, erişim 24.03.2023.
- KECK Janus (2016). “Dealing with de-radicalisation: The Aarhus Model”, *Europe & Me*, 01.01.2016, <https://europeandme.eu/31brain-1682-dealing-with-de-radicalisation-the-aarhus-model/>, erişim 27.03.2023.

Ön-Alıcı ve Önleyici Müdahalede Simülasyonlar

Simulations in Pre-emptive and Preventive Intervention

Elif GÜRDAL LİMON* - Onur LİMON**

Öz

Simülasyonlar gerçek ortamların taklit edilmesi ve birebir benzerlerinin matematiksel modellerle yaratılması ile oluşturulan dijital ortamlardır. Bu dijital ortamlara gerçek dünyanın verileri yüklenerek yaşanabilecek tüm olasılıkların hesaplanabilmesi mümkün olabilmektedir. Ortaya çıkan bilginin ise gerçek dünyadaki politikaları etkileyebilmesi tartışılması gereken bir konu olmaktadır. Simülasyonlar sayesinde devletlerin önemli güvenlik meselelerine dair olasılık hesaplarının yapılması artık sık sık başvurulan yöntemler haline gelmiştir. Ancak dijital alan üzerinden sağlanmaya çalışılan bu güvenlik yönteminin savunma dayanağı olarak yönlendirici olup olmayacağı ya da simülasyon verilerine dayanarak bir eylemde bulunmanın saldırı olarak yorumlanıp yorumlanamayacağı tartışılmalıdır. Bu çalışma bu sorulara yanıt aramak için ele alınmıştır. Kavramsal çerçeveye ön-alıcı ve önleyici müdahale kavramlarıdır. Bu çerçevede simülasyon verilerinin müdahale ederken bir savunma dayanağı olarak kullanılmasının ön-alıcı mı yoksa önleyici mi olduğu tartışılmaktadır. Simülasyon verileri ve yapay zekâ analizlerinin düşman tanımlaması ve saldırganlık göstergelerinin hesaplamalarında meşru bir hukuksal dayanak olup olamaması uluslararası iş birliğinin şekli ve uluslararası aktörlerin kabul edilir seçenekleri meşrulaştırma süreçlerine göre değişmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ön-Alıcı Müdahale, Önleyici Müdahale, Simülasyon, Dijitalleşme, Güvenlik.

* Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Gümüşhane, Türkiye, ORCID: 0000-0001-5110-6524, e-posta: elif.gurdal@gumushane.edu.tr.

** Dr., Uluslararası İlişkiler Alanında Bağımsız Araştırmacı, Gümüşhane, Türkiye, ORCID: 0000-0002-4097-303X, e-posta: onurlimon2538@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 16.05.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 25.07.2023

Abstract

Simulations are digital environments created by imitating real environments and creating similar ones with mathematical models. In this respect, it is possible to calculate all the possibilities that can be experienced by uploading the data of the real world to these imitated digital environments. The fact that the resulting knowledge can affect real-world policies is a subject that needs to be discussed. Thanks to simulations, probability calculations for important security issues of states have now become frequently used methods. However, it should be discussed whether this security method tried to be provided through the digital space will be a directing factor as a basis for defence or whether taking an action based on simulation data can be interpreted as an attack. This study undertakes to seek answers to these questions. The conceptual framework of the study is the concepts of pre-emptive and preventive intervention. In this context, the study examines whether the use of simulation data as a basis for defence in interventions can be a pre-emptive and preventive approach. The legitimacy of using simulation data and artificial intelligence analyses for identifying enemies and calculating aggression indicators depends on the specific forms of international cooperation and the processes through which international actors establish acceptable options.

Keywords: *Pre-emptive Intervention, Preventive Intervention, Simulation, Digitization, Security.*

Giriş

Uluslararası ilişkilerin teknolojik dönüşümünü; fayda, etki veya risk gibi farklı açılardan yorumlamak gerekmektedir. Yeni ekonomik sektörlerin oluşması ve iletişimde hızlı bir akışkanlığın sağlanması gibi faydalar varken internet erişiminin sınırlandırıldığı/kesildiği bir ortamda borsa ve yatırımlarla ilgili sorunların çıkması olasıdır. Askerî alandaki dijital dönüşümde ise güvenlik anlamında riskler oluşsa da benzer şekilde bu risklerle sınırlı bir değişim yoktur. Askerî alandaki risklerin yanında faydalara bakıldığında; askerî silah çeşitlenmesi, istihbarat edinimi, dijital eğitimler, iletişimde veri akışının hızlı olması gibi birçok konuda avantajlar da ortaya çıkmaktadır. Bunlar bir güç olarak yorumlanabilir.

Devletlerin güç tanımlarına artık dijital yetenekleri de dâhil etmek gerekmektedir. Savaş alanları kara, hava, deniz ve uzay olarak tanımlanırken buna dijital bir savaş alanı olan siber alan da eklenmiştir. Bu anlayışta güç türlerine de dijital yetenekler eklenmektedir. Çünkü dijital gelişmelerden faydalanmak uluslararası anlamda bir rekabet konusu olmaya başlamıştır.

Dijital güvenlik bu açıdan hem bir güç kaynağı hem bir rekabet konusu hem de bir ulusal güvenlik meselesi olmaktadır.

Yapay zekâ, makine öğrenmesi, simülasyonlar, artırılmış gerçeklik gibi konular devletlerin askerî, ekonomik, siyasi ve toplumsal alanlarda faydalanmaya çalıştıkları ve gelecek dış tehditlere karşı korunmaya çalıştıkları konulardır. Ayrıca diğer aktörlerle de rekabet ettikleri konulardır. İnsan hafızası ile mukayese edilemeyecek oranda büyük verilerin yer aldığı yazılımlar devletlerin politik analizlerinde yer edinmeye başlamıştır. Özellikle devletlerin karar alıcı organlarının devlet çıkarları için alacakları kararlar yaşamsal değerde olabilmektedir. Bu tür kararların devletlerin uluslararası konumlarına zarar vermeden güç artırıcı sonuçlar doğurması beklenmektedir. Simülasyonlardan ve yapay zekâ destekli sistemlerden faydalanılması bu noktada giderek tercih edilen bir seçenek olmaktadır.

Simülasyonlar politik analiz ve karar alma sürecinde destekleyici veriler sunması bakımından değerli olmaya başlamıştır. Ayrıca insan beynini taklit etme özelliği ile simüle olaylarda eğitimler verebilmesi bakımından askerî personel veya karar alıcıların eğitilmesinde de kullanılmaktadır. Yetenekli personelin eğitilebilmesi ve riskli kararlarda zararın gerçek hayata yansımayacak şekilde simüle ortamlardan test edilmesi mümkün hale gelmiştir. Simülasyonlar bu açıdan gerçek hayatta riskli olabilecek operasyonların sonuçlarını önceden analiz edebilmek, gerçekçi eğitimler verebilmek, risk analizi yapabilmek için matematiksel hesaplamaların yapıldığı devletlerin en önemli başvuru kaynaklarından biri haline gelmektedir. Savaş konusunda ise bu simülasyon verilerinin gerçek hayata yansıtılması bir çelişkiyi doğurmaktadır. Bu durum uluslararası ilişkilerde savaş, güvenlik, savunma gibi önemli alanlardaki kavramların tanımlarıyla teknolojinin gelişmesiyle uluslararası ilişkiler eylemlerindeki tutarlılık sorunundan kaynaklanmaktadır.

Kimi durumda devletlerin korku tanımlaması ve düşman aktör tespiti algıya dayalı ve sezgisel olabilmektedir. Elbette ki uluslararası ilişkilerde savaş sebebi ve meşru müdafaa dayanakları tarihte olagelen uygulamalara bakıldığında belirli bir çerçeveye göre ilerlemektedir. Ulusal çıkarlara, toprak bütünlüğüne veya egemenlik haklarına yönelik ihlaller önemli ilk saldırı dayanağı olabilmektedir. Ancak net olmayan ve kanıtlarla sunulamayan durumlarda, bir devletin kendi ulusal çıkarlarına risk olarak gördüğü bir düşman tanımlaması ve kuvvet içeren ilk müdahalede bulunması tartışmalı olmakla beraber karşılaşılan uluslararası ilişkiler gelişmeleridir.

Matematiksel olarak bir devletin başka bir devlete saldırı yapma olasılığı hesaplanabilir mi? Bir devletin güç yükselişi tehdit olarak tanımlanıp bir başka devleti işgal edebilme olasılıkları ölçülebilir mi? En önemlisi de bu olasılık hesaplamaları gerçek hayatta bir dayanak olarak kullanılabilir mi? Çalışma bu tür sorulara yanıt aramak için hazırlanmıştır. Bunun için çalışma, meşru müdafaa kavramlarından olan ve 11 Eylül terör saldırıları ile akademik olarak tartışılması daha yoğun olan ön-alıcı müdahale ve önleyici müdahale¹ doktrinleri üzerinden ele alınmıştır.

Teknolojik gelişmelerin etkisini incelemek akademik anlamda uluslararası ilişkiler Türkçe literatürünün güncelliğini korumak ve dinamikliğini sağlamak içindir. Ayrıca askerî anlamda devletlerarasındaki çatışmacı süreçlerin tehdit analizini dijital teknoloji destekli bilimsel dayanaklarla ölçülebilir yapılması devletlerin ihtiyaç duyduğu yeni konulardır. Bu konuların karar alma süreçlerinde değerli olduğu ve daha da değerli olacağı düşünülmektedir. Simülasyonların bir devletin karar alma sürecinde dayanak olarak kullanılması ya da kullanılmaması üzerine yapılan bu çalışmanın hem bir ilk olması hem de ihtiyaç gidermesi bakımından Türkçe literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir. Simülasyon alanını özellikle son dönemlerde savunma sanayi bakımından atak yapan Türkiye'nin jeopolitik konumu düşünüldüğünde askerî eğitim, karar alma süreçleri ve bölgesel risk tespiti bakımından kullanması değerli olacaktır.

Çalışma; kavramsal olarak ön-alıcı ve önleyici müdahale kavramlarının tanımlanması ile başlamaktadır. Ardından uluslararası ilişkilerde dijital güç yorumlaması yapılmış, bu alanda simülasyonların önemine, örneklerine ve işlevine yer verilmiştir. Daha sonra simülasyonların uluslararası ilişkilerde bir dayanak olarak kullanılabilirliği sonuç ve tartışma kısmında tartışılmıştır.

1. Ön-alıcı/Önleyici Müdahale Doktrini ve Dayanakları

Uluslararası çatışmada ve anlaşmazlıkların çözümünde savaşa başvurmak tarih boyunca önemli bir yöntem olmuştur. Savaş, güç kapasitesine göre değişkenlik göstermekle birlikte başvurulmuş veya başvurulmaktan kaçınılan bir durumdur. Saldırı ve savunma arasında bu açıdan farklılıklar

¹ Kavramlar, bazı kaynaklarda ön-alıcı/önleyici savaş, ön-alıcı/önleyici vuruş, ön-alıcı/önleyici saldırı gibi farklı kelime grupları ile kullanılmaktadır. Bu çalışmada savaş ve saldırı kavramlarının yanlış anlaşılmaya mahal vermemesi için "ön-alıcı müdahale ve önleyici müdahale" ifadesi tercih edilmiştir.

vardır. Güç kapasitesinin görece üstünlüğü çoğu zaman saldırıda bir itici unsur olmuş, savunma ise zorunlu bir seçenek haline gelmiştir. Bu açıdan saldırının dayanakları önemli uluslararası ilişkiler alan inceleme konusu olmuştur. Uluslararası hukuk kurallarının yaratılması ve diplomasi ile sorunların savaşa başvurulmadan çözümlenmesi beklenmektedir. Ancak sorunların bu hukuk kurallarına göre giderilmesi ve çıkarların diplomasi masasında pazarlık edilerek çatışmaya varmadan çözümlenmesi bir seçenektir. Savaş olgusu halen daha uluslararası ilişkilerin politik sonuçlarından biridir.

Birleşmiş Milletler (BM) üye devletlere kuvvet kullanımından kaçınmayı kurallara göre belirlemiştir. BM Antlaşmasınının 51. maddesinde de belirtildiği gibi bu kuvvet kullanımından kaçınmanın istisnai durumu ise meşru müdafadır. Barışı ve istikrarı bozucu kuvvet kullanılan devlet(ler)e karşı kuvvet kullanımının yolu açılmaktadır. BM antlaşmasına göre kuvvet kullanımının “eyleme geçmiş” olması gerekmektedir. Eyleme geçmiş bu kuvvete karşılığı, bir devletin tek olarak veya diğer devletlerle birlikte kuvvet kullanımı ile verebilmesi mümkündür.² Kuvvet kullanımının meşru müdafaa hakkı ile meşrulaştırılması halen tartışmalı olmaktadır. Meşru müdafaa dayanağı olarak kuvvet kullanımı konusu olan ön-alıcı (*preemptive*) ve önleyici (*preventive*) müdahale kavramlarının tartışmaları bu açıdan karmaşıklaşmaktadır.

Ön-alıcı müdahale bir düşmanın saldırı yapmak için giriştiği bazı hazırlıkların fark edilmesiyle o düşmana karşı kuvvet içeren bir müdahalede bulunulmasıdır.³ Bu müdahalenin yapılmasında düşmanın saldırı için bazı hazırlıklarının tespit edilmiş olması kanıt niteliğindedir. Ancak önleyici müdahale temel olarak bir düşman unsurunun saldırı hazırlığının kanıtlanamadığı, saldırı hazırlığının olup olmadığı belirlenemediği durumda dahi varsayım dayalı yapılan kuvvet içeren bir müdahaledir.⁴

Tarihte ön-alıcı müdahale örnekleri kanıtlanabilirlik bakımından halen günümüzle benzer niteliktedir. II. Dünya Savaşı esnasında, Temmuz 1940'ta, Birleşik Krallık Başbakanı Winston Churchill'in Cezayir'in Oran

² Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2015, s. 120.

³ Karl P. Mueller et al., *Striking First: Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*, RAND Corporation, Santa Monica, 2006, s. 5.

⁴ James B. Steinberg, Michael E. O'Hanlon, Susan E. Rice, “The New National Security Strategy and Preemption”, 2002, <http://www.brookings.edu/comm/policybriefs/pb113.htm>, erişim 29.06.2023.

şehrinde bulunan Vichy Fransız filosuna yaptığı saldırı örnek gösterilebilir.⁵ O dönem Fransız Cezayiri, Hitler Almanyası tarafından işgal edilmiştir. Churchill, Fransız Bakanın Fransız donanmasını Hitler'e teslim edeceği tehlikesine karşı ön-alıcı bir müdahale yaparak ilk saldırıyı yapmıştır. Bakan böyle bir iddiayı reddetse de Churchill'in haklı olduğu düşünülmüş ve filonun Hitler'e geçmeden ön-alıcı bir müdahalenin doğruluğu savunulmuştur.⁶ Kaldı ki bu durumun ön-alıcı müdahale olarak görülmesinde önemli bir unsur II. Dünya Savaşı'nın hâlihazırda olması ve Hitler'in yayılcı politikasının kanıtlanmış olmasıdır.

Diğer yandan tarihte önleyici müdahaleyi meşrulaştırmak için saldırılarda bulunan devletlerin hukuk dışı davranışları da söz konusu olmuştur. Buna da İsrail'in Haziran 1981 tarihinde Irak'taki Osirak reaktörünü bombalaması gösterilebilir. Bu olay 1981 yılında İsrail'in Irak'a yönelik Opera Operasyonu'nda gerçekleşmiştir. İsrail, Irak'ın o dönem Fransa'dan satın aldığı nükleer reaktörü nükleer silah geliştireceği düşüncesiyle tehdit olarak yorumlamıştır. Bu yüzden Opera Operasyonu ile Irak'a hava saldırısı yapmıştır.⁷ İsrail bu saldırıyı önleyici meşru müdafaa olarak duyurup savunmuştur.⁸ Irak'ın İsrail'e bir tehdit olarak görüldüğü iddia edilmiştir. Fakat Irak'taki bu reaktör o tarihte henüz kullanıma dahi alınmamış, hatta açılmamıştır.⁹ Bu açıdan Irak'ın eylemleri ön-alıcı müdahale için bir kanıt niteliğinde olamadığından İsrail yine de önleyici meşru müdafaa iddiası ile bir meşrulaştırma sağlamaya çalışmıştır. Dolayısıyla bu eylem BM Güvenlik Konseyi tarafından oy birliği ile kınanmıştır.¹⁰

Devletlerin kuvvet kullanımı ve buna meşru müdafaa hakkı ile karşılık verilmesi basit bir açıdan yukarıda bahsi geçildiği gibi izah edilse de günümüzde bu durum daha karmaşık bir hal almıştır. Bu sürecin dönüm

⁵Thomas Parker, "When Churchill Bombed France." *The National Interest*, no. 145, 2016, s. 77-84.

⁶ Kaufman ve Robert Gordon, *In Defense of the Bush Doctrine*, The University Press of Kentucky, Kentucky, 2007, s. 91-92.

⁷ Joshua Kirschenbaum, "Operation Opera: An Ambiguous Success." *Journal of Strategic Security*, 3: 4, 2010, s. 49-62.

⁸ Dan Reiter, "Preventive Attacks Against Nuclear Programs and the 'Success' at Osirak", *Nonproliferation Review*, 12:2, Haziran 2005, s. 355-371.

⁹ Donald G. Boudreau, "The Bombing Of The Osirak Reactor" *International Journal on World Peace*, 10: 2, 1993, s. 21-37.

¹⁰ United Nations Security Council Official Records, Attack on Iraq – SecCo Debate – Verbatim record, 2282nd Meeting: 15 June 1981, New York; United Nations Security Council, Decision of 19 June 1981 (2288th meeting): Resolution 487 (1981)

noktası ise 2001 yılındaki 11 Eylül terör saldırıları olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitimi ile 1990'larda ABD'nin tek süper güç algısını karşılıklı rıza vurgusunun öne çıktığı iyicil hegemonya üzerinden yürütmeye çalışmıştır. İyicil hegemonya ABD'nin Soğuk Savaş sonrası insan hakları, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi gibi temeller üzerinden diğer aktörlere rıza sağlayarak asayiş görevini üstlenmesidir. Bu hegemonya rolünde diğer aktörlere bir hareket kabiliyeti de tanınır. İyiyi gözeten bir hegemonya rolü sunulur.¹¹ Bu süreç, iş birliği ve buna diğer aktörlerin teşvik edilmesi ile sürdürülmeye çalışılmıştır.¹² Bunu o dönemin ABD Ulusal Güvenlik Strateji (UGS) belgelerinde görmek mümkündür. 1993-2001 yılları arası ABD Başkanı olan Bill Clinton dönemi Strateji belgelerinde diplomasinin kullanılması gerekliliği ve ABD'nin güvenlik tehditlerine tek başına karşılık vermesinden ziyade iş birliğine gitmesi gerekliliği vurgulanmıştır.¹³ Bu politikaların üzerinden 10 yıl geçmeden ise daha farklı bir ABD dış politikası ortaya çıkmış, bunda da 11 Eylül 2001 terör saldırıları etkili olmuştur. 11 Eylül'de gerçekleşen terör saldırısından hemen sonra dönemin ABD Başkanı George Bush'un ismini alan Bush Doktrini ilan edilmiş ve ulusal televizyonlarda teröristler ile teröre destek veren devletlerin kastedildiği terör destekçileri arasında ayırım yapılmayacağı duyurulmuştur.¹⁴ 11 Eylül saldırılarından dolayı gerçekleşen bu gelişmeler ABD'nin küresel üstünlüğünü korumak için gideceği kuvvet kullanımına dayalı politika değişikliğinin dayanağı haline gelmiştir.¹⁵

11 Eylül ile birlikte, Soğuk Savaş'ın özü olan caydırıcılık ve çevreleme politikalarının yerine yeni stratejiler belirlenmeye başlanmıştır. Çünkü 2001-2009 yılları arasında ABD Başkanı olan George W. Bush döneminde Soğuk Savaş'ın çevrelenecek bir tehdit anlayışı yerini, nereden ve ne zaman geleceği belli olmayan bir tehdit algısına bırakmıştır.¹⁶ Geleneksel çevreleme

¹¹ Lobel, Jules, "Benign Hegemony? Kosovo and Article 2(4) of the U. N. Charter," *Chicago Journal of International Law*, 1:1 Article 5, 2000, s. 25-27.

¹² Bülent Sarper Ağır, "Bush Doktrini Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?," *Uluslararası İlişkiler*, 3:12, 2006, s. 71-100.

¹³ The USA National Security Council, the National Security Strategy September 2002 Chapter III. Strengthen Alliances to Defeat Global Terrorism and Work to Prevent Attacks Against Us and Our Friends

¹⁴ Walter Lafeber, "The Bush Doctrine", *Diplomatic History*, 26:4, 2002, s. 543-558.

¹⁵ Patricia L. Dunmire, "9/11 Changed Everything: on Intertextual Analysis of the Bush Doctrine", *Discourse & Society*, 20:2, 2009, s.195

¹⁶ Suat Dönmez, "Kuvvet Kullanma Kapsamında Ön Alıcı ve Önleyici Saldırı

ve caydırıcılık modelinin haydut devletlerde ve teröristlerde işe yaramayacağına inanılmaktadır. Bu da kuvvet kullanımının önünü açmaktadır. Çünkü teröristlerin motivasyonu, davaları için ölmeye dayalı manevi bir güçtür.¹⁷ Böylelikle karmaşık ve tehdidin merkezini belirlenmesinde zorlukların yaşandığı terör konusunun devletlerin önemli güvenlik meselesi haline geldiği iyice belirginleşmiştir.

Tek kutuplu yapıda rakip hegemon güçlerin doğması daha olasıdır. Bu açıdan ABD hegemonyasına rakiplerin doğmasına daha olanaklı bir ortam olması ABD hâkimiyetindeki bir dünya sisteminin işlemede zorluklara neden olmuştur. İyicil hegemonya diğer devletlerin hegemon güce rakip olabilecek potansiyel rakiplere ortam açabilecektir.¹⁸ Soğuk Savaş döneminde kullanılan caydırıcılık ve çevreleme politikaları Soğuk Savaş'ın sonrası iş birliği ve diplomasi ile tek kutuplu yapı üzerinden başka versiyonda devam ettirilse de Bush dönemi ile yeni muhafazakâr politikaların öne çıkması tüm bunlardan bir ayrılığı göstermiştir.¹⁹ Bush Doktrini olarak addedilen önleyici müdahale (savaş) stratejisi ile çok taraflılık uluslararası örgütler ve uluslararası iş birliği yerine tek taraflı önleyici güç kullanımına geçilmiştir. Böylece 11 Eylül sonrası ABD Bush yönetiminin politikası önleyici ve ön-alıcı müdahale üzerine kurulmuştur.

Ön-alıcı müdahale ile önleyici müdahale arasından farklılıklar olmasına rağmen kavram karışıklığı nedeniyle birbiri yerine kullanıldığı durumlar olmuştur. Akademik anlamda literatürde ve bürokratik söylemlerde halen daha bu iki kavramın birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir²⁰ Ön-alıcı müdahale saldırı hazırlığında olan bir düşmana karşı askerî hareket yaparak onun yapacağı saldırının önüne geçmektir. Yani bir devletin diğer devletin kendisine saldırmakla ve ona büyük zarar vermekle tehdit ettiği sonucuna vardıldıktan sonra diğerine askerî saldırı başlatmasıdır. Bu durum nefsi müdafaa olarak düşünülmekte ve haklı saldırı olarak görülmektedir. Uluslararası hukukta yer aldığı kabul edilmektedir. Diğer yandan önleyici müdahalenin

Kavramları”, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3:3, 2017, s.10

¹⁷ Ikenberry, G. John. “America’s Imperial Ambition.” *Foreign Affairs*, 81:5, 2002, s. 49.

¹⁸ Layne, Christopher. “The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United States’ Unipolar Moment.” *International Security*, 31:2, 2006, s. 16

¹⁹ Ağır, *Bush Doktrini*, s.73, s. 85

²⁰ Colin S. Gray, “The Implications of Preemptive And Preventive War Doctrines: A Reconsideration”, *USA Strategic Studies Institute U.S. Army War College*, Temmuz 2007, Başlık: 17, Bölüm: 101.

saldırganlık göstergesi olabileceği yorumu vardır. Uluslararası hukukta yer almadığı için hukuk ihlali olarak görülmektedir.²¹ Karışıklık bu açıdan hukuk dışı olarak yorumlanan önleyici müdahalenin ön-alıcı müdahale olarak isimlendirilmesinden doğmaktadır. Yine de ayırım kesin, net ve basit değildir.

Ön-alıcı müdahale esasen tartışmalı olan kısım değildir. Ahlaki ve hukuki açıdan varlığı kabul görmüş bir yaklaşımdır. Hatta savaş kararının düşman tarafından zaten alınmış olduğu anlayışına dayanır.²² Ön-alıcı müdahalede ilk saldırının yapılmasından başka seçenek kalmamakta, düşmanın kesin kanıtlara dayalı saldırısı bilinmektedir.²³ İlk vuruşun savunma maksadıyla gerçekleşmesi neredeyse kesin olan bir saldırıyı engellemek için yapıldığı müdahale türüdür. BM Antlaşmasına göre meşru müdafaa dayanağı olarak ele alınan ön-alıcı müdahale devletlerarası çatışmalarda belirgin tehdide yönelik bir ilk vuruş hamlesi olarak görülmektedir.²⁴ BM Antlaşması'nın 2. maddesi 4. fıkrası ile devletlerin birbirine karşı kuvvet kullanımı yasaklansa da meşru müdafaa hakkı ile BM 51. maddesi istisna tutulmuştur.²⁵

Önleyici müdahale ise sezgisel ve güvenlik korkusu nedeniyle varsayılan düşman inancından kaynaklanmaktadır. Varlığı kesin kanıtlara dayanmamış olası düşman veya saldırı inancına dayandırılır. Endişeyle yaşamaktansa ilk vuruşu yaparak güvende hissetmek daha tercih edilebilir görülmektedir. Olası bir tehdidin ileride çıkabileceğine inanılmaktadır.²⁶ Ön-alıcı müdahalede yumruğu kaldırmış birinin o yumruğunu kesmek için yapılmasına karşın, önleyici müdahalede henüz karşıdaki yumruğu kaldırabilmek için kasları geliştirmekle meşgul olabilir. Önleyici müdahale yumruğu henüz kaldırmamış düşmana ileride tehdit olmasın diye yapılan müdahaledir.²⁷

Önleyici müdahalede ön-alıcı müdahaledeki ilk vuruş hamlesinin saldırıyı engellemek için olan motive dayanağını farklı ele alındığı

²¹ Matthew J. Flynn, *First Strike: Preemptive Warfare in Modern History*, Taylor & Francis, New York, 2008, s. 1-2.

²² Karl P. Mueller vd., *Striking First*, s. xii.

²³ Gray, *The Implications of Preemptive And Preventive*.

²⁴ Ulaş Karadağ, "Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Göre Meşru Müdafaa Hakkı", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7:2, 2016, s. 171-186.

²⁵ Charter of the United Nations, Chapter I, Purposes and Principles Article 2(1)-(5), <https://legal.un.org/repertory/art2.shtml>

²⁶ Gray Ibid.

²⁷ Alastair Finlan, "International Security", Mary Buckley ve Robert Singh, (ed.), *The Bush Doctrine And The War On Terrorism Global Responses, Global Consequences*, Routledge, New York, 2006, s. 157.

düşünülmektedir. Buna göre önleyici müdahale sadece ilk vuruşu yapabilmek için değil savaşı öne çekebilmek, erken bir savaş başlatmak istenildiği için de yapılabilmektedir.²⁸ Bu yüzdendir ki uluslararası hukukta tanımı ve meşruiyeti yoktur. Önleyici müdahale ile ilgili bir BM dayanağı olmaması nedeniyle, devlet dışı bir güvenlik tehdidi olan terörist grupların ve destekçilerinin ortadan kaldırılmasında Bush yönetimi önleyici müdahaleyi ön-alıcı müdahale olarak ele almıştır.²⁹ 2002 ABD UGS belgesi ABD'nin ulusal güvenlik için ön-alıcı müdahalenin emsalsiz bir durum olmadığını hatta gerekirse ABD'nin beklemeyip önleyici müdahale bile yapabileceğini, bunu kendinde hak olarak ele aldığını göstermektedir.³⁰ ABD'de Bush yönetimi böylelikle, ön-alıcı müdahalenin yanında terör gruplarını destek verdiği iddia ettiği devletlere karşı önleyici müdahaleyi de kullanacağını vurgulayarak artık toplu hareket eden uluslararası iş birliğinden vazgeçtiğini göstermiştir.³¹

Bush yönetimi önleyici müdahalenin ABD kamuoyunda meşru müdafaa olarak görünmeyebileceğini düşünmüştür. Amerikalılar ABD'nin Soğuk Savaş'ın caydırıcılık ve çevreleme politikasından ayrıldığına ve taarruza geçtiğine inanacaklardı. Bu açıdan önleyici müdahale kavramına ön-alıcı müdahale kavramı gibi davranarak kendini savunma algısı kamuoyunda bir haklı sebep yaratmıştır.³² Kaldı ki hegemonyanın dünya istikrarı için ve barışın sağlayıcısı olduğu için gerekli görülen yeni-muhafazakâr anlayış yani Bush yönetiminin hâkim olduğu anlayış, şartların gerekli olması durumunda ABD'nin hegemonya vasfına layık olarak ön-alıcı müdahalede bulunabileceğini savunmaktadır.³³

2002'de Başkan Bush, ön-alıcı ve önleyici müdahale kavramlarının önce West Point'deki Askerî Akademisi'ndeki konuşmasıyla ABD politikasının

²⁸ Karl P. Mueller vd., *Striking First*, s. 8.

²⁹ Kegley, Charles W. ve Gregory A. Raymond. "Preventive War and Permissive Normative Order." *International Studies Perspectives*, 4:4, 2003, s. 386.

³⁰ The USA National Security Council "The National Security Strategy September 2002 Chapter V. Prevent Our Enemies from Threatening Us, Our Allies, and Our Friends with Weapons of Mass Destruction" <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss5.html>

³¹ Stephen Van Evera, "A Farewell to Geopolitics", Eds.: Melvyn P. Leffler ve Jeffrey W. Legro, *To Lead The World: American Strategy after the Bush Doctrine*, Oxford University Press, Oxford ve New York, 2008, s. 18.

³² Flynn et al., *First strike*, s. 220.

³³ Brian C. Schmidt ve Michael C. Williams, "The Bush Doctrine and the Iraq War: Neoconservatives Versus Realists", *Security Studies*,17, 2008 s. 198.

dayanakları olacağını göstermiş, ardından aynı yıl Bush Doktrini'nin 2002'de açıklanmasıyla doktrin dayanağı olarak kullanmıştır. Böylelikle önleyici müdahale ön-alıcı müdahale ile ilişkilendirilmiştir.³⁴ Bu açıdan bu kavramlarla ilk vuruş hakkı üzerine kurulu bir Doktrin oluşmuş ve kuvvet kullanımında gerekirse tek başına hareket edilebileceği savunulmuştur. Önleyici müdahaleyi destekleyen Bush Doktrini sakıncalı bulduğu rejimleri değiştirmek için güç kullanımını müttefiklerin tavsiyelerini dikkate almadan dahi yapabileceğini savunmuştur.³⁵ Terör gruplarının saldırmasını beklemeden onlara karşı ilk vuruşu yaparak böylesi bir tehdidi ortadan kaldırmak aktif bir ABD politikasının göstergesi olmuştur.

Ön-alıcı müdahalenin fiziksel kanıtları sınıra asker yığmak ve hatta gelişen teknoloji ile uydu görüntüleri üzerinden olası saldırı verilerine ulaşabilmek üzerinden sağlanabilir. Diğer yandan modern teknoloji düşman unsurların gizlenebilmelerini de kolaylaştırmıştır. Teröristlerin eylemlerinin gizlenebilmesinde gelişen teknolojinin de payı vardır. Gelişen teknoloji artık gerek terörist eylemlerinin oluşum sürecindeki tespit zorluğu gerekse devletlerin örneğin sınıra askerî yığınak yapabilmekteki hızı ön-alıcı müdahale kararı için hızlı bir karar sürecini gerektirebilir. Ancak yine teknoloji sayesinde aynı silahlarla düşman unsurların belirlenmesi durumunda ön-alıcı müdahale dayanağı ortaya çıkabilmektedir. Hatta bu konuda ABD eski Dışişleri Bakanı Henry Kissinger eğer ki terörist karargâhlarının ve kamplarının bulunduğu ülkeler tespit edilebilirse bunun ön-alıcı müdahale için kuvvet kullanılmasında bir meşru dayanak olduğunu ileri sürmektedir.³⁶

Gelişen teknolojinin dijital alan örnekleri bu konuda daha kapsamlı ve karmaşık bir alanı doğurmuştur. Teknolojik gelişmeler olası saldırıların keşfedilmesinde kolaylık sağlarken diğer yandan olası saldırıların matematiksel olarak gerçekleşme ihtimalleri de yapılmaya başlanmıştır. Peki, gerçek dünyanın taklitleri olarak simülasyonlar üzerinde yaratılan dünyalarda gerçekleşen olasılıkların matematiksel verileri gerçek dünyada devletlerin kararlarını nasıl etkilemelidir? Simülasyon uygulamasından elde edilen bir

³⁴ Thomas Donnelly, *The Military We Need The Defense Requirements of the Bush Doctrine*, The AEI Press, Washington, 2005, s. 87

³⁵ Stanley A. Renshon, *National Security in the Obama Administration Reassessing the Bush Doctrine*, Routledge, New York 2010, s. 22

³⁶ Henry Kissinger, *Preemption and the End of Westphalia*, *New Perspectives Quarterly*, 19:4, 2002, s. 31-36.

ülkenin bir ülkeye saldırma durumu yüzde 50'nin üstündeyse bu ön-alıcı müdahale olarak kullanılabilir mi? Düşman veya rakip devletlerin fiziksel güç verileri üzerinden yaratılan simülasyonların ortaya çıkardığı sonuçlar savaş sebebi olarak gösterilebilir mi? İşte dijital alanın hayatımıza girmesiyle uluslararası hukuk alanındaki boşluklar büyük bir tartışmayı yaratmış olmasına ek olarak devletlerin böylesi bir dayanak ile dış politikalarını dijital verilere göre yürütmeleri meselesi de eklenmiştir.

2. Dijital Alanda Güç: Simülasyonlar ve Ön-alıcı Müdahale

Devletlerin gerek diplomasi kabiliyetlerini geliştirmelerinde gerekse uluslararası anlamda güç elde etmelerinde dijital yetenekler belirleyici olmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmişlik seviyesi ülkelerin üstünlüklerinde önemli bir zorunluluk haline gelmiştir. Çünkü dijital kabiliyetler devletlerin güç yeterliliklerinde belirleyici unsurlar arasına girmiştir. Örneğin askerî anlamda savaş araçlarının teknolojik alt yapı bakımından diğer devletlere göre üstün olması, savunma sistemi yazılımlarının ileri teknoloji veya millî tasarımlar olması devletlerarası rekabette belirleyici olabilen dijital gelişmişliklerdir.

İnternetin hayatımıza girmesi askerî anlamda bir ihtiyaçtan doğmuştur. İlk olarak ABD Savunma Bakanlığına bağlı ARPA ile oluşturulmuş, ARPANET adı verilen ağ askerî iletişim projesinden çıkıp tüm dünyaya ve sektöre yayılmıştır.³⁷ Böylelikle internet ve internet ile bağlantılı bulut bilişim, simülasyon veya yapay zekâ gibi yeni kavramların da içinde olduğu bilgiye dayalı bir dijital çağ ortaya çıkmıştır.

Devletler askerî kurumlarını dijital tabanlı uygulamalara adapte etmeye zorlamaktadır. En basitinden insansız hava araçlarının üstünlükte önemli bir etken olması söz konusuysen bunların millî tasarımlar olması hatta yapay zekâ ile desteklenmesi güç bakımından giderek daha çok belirleyici olan gelişmeler olmaktadır. Diğer yandan siyasi ilişkiler bakımından da dijital gelişmelerin adaptasyonu gerekli görülmektedir. Dışişleri Bakanlıkları dijital uygulamaları bu doğrultuda diplomasi sürecinde ya da yabancı halkların belirli konularda kendi iradeleri ile ikna edilebilmesi süreci olan kamu diplomasisi gibi yumuşak güç yöntemleri için kullanmaktadırlar. Bu açıdan dijital uygulamalar dış politikada belirleyici olmaya başlamıştır. Ayrıca üstünlük bakımından kullanılan dijital alanın uluslararası krizlere de konu

³⁷ National Research Council, *The Changing Nature of Telecommunications/ Information Infrastructure*, The National Academies Press, Washington, 1995, s.183.

olması önemini göstermektedir. Dijital diplomasi, siber savaş, siber saldırı gibi kavramların uluslararası ilişkilere girmesi ile gündemde öne çıkan Wikileaks krizi, Snowden olayı, Bitcoin krizi veya Anymous siber korsan saldırıları gibi dijital krizler devletleri zora sokar bir hal almıştır.

Dijital alandaki devletlerin önemli bir rekabet konusu da yapay zekadır. Yapay zekânın savaşta kullanılabilirliği üzerine bir endişe söz konusudur. Yapay zekâ konusunda rekabete giren devletler yapay zekâ tasarımlarına insansı özellik kazandırmak için mücadele etmektedirler. Vatandaşlık vermek, belirli meslek gruplarında insan görünümü yapay zekâlar üretmek gibi girişimlerde bulunmuşlardır. Dolayısıyla küresel rekabet için devletler yapay zekâ konulu büyük yatırımlar ve projeler odağında ilerlemektedir. Örneğin Çin, yapay zekâ konusunda lider olabilmek için kendisine “Made in China 2025” adında bir proje hedefi koymuştur.³⁸

Güvenlik alanında yapay zekâ ile desteklenmiş tasarımların oluşturulması giderek artmaktadır. Yapay zekâ destekli simülasyonlar bu etkili üstünlük dayanaklarında devletlerin artık başvurdukları konulardandır. Simülasyonlar üzerinden bürokratik eğitimler veya olasılık hesapları devlet karar alıcıları için başvuru konular arasına girmiştir. Dijital alan devletlerin politik eylemlerinde artık belirleyici olmuştur. Bu noktada dijital alanda yaratılan simülasyonlar devlet kurumlarında kullanılan önemli alanlardan olmuştur. Simülasyonlar, artırılmış gerçeklik ortamları veya sanal dünyalar gerçek dünyadan bağımsız olmamaktadır.

Simülasyon gerçek dünyanın matematiksek olarak modellenmesi ile oluşan sanal dünyadır. Simülasyon teknik olarak bilgisayarlarda 0 ve 1’den oluşan rastgele sayıların değişken aralıklarla bir arada bir dizi oluşturulmasıyla tasarlanır. Simülasyonların faydalı olacağı ve kullanılacağı belli başlı konular vardır. En nihayetinde bir hipotezin test edilmesinde kullanılır. Diğer yandan sosyal hayatı düzene sokmak için, örneğin bir hastanede hasta akışını modellemede, bir salgının evriminin modellemesi ve finansal alanda fiyatlandırmalarda kullanılan modellemelerde kullanılabilir.³⁹

³⁸ Institute for Security & Development Policy, “Made in China 2025 Backgrounder” June 2018, <https://isd.dp.eu/content/uploads/2018/06/Made-in-China-Backgrounder.pdf>, erişim 11.05.2023.

³⁹ Juhn S. Dagpunar, *Simulation and Monte Carlo With applications in finance and MCMC*, John Wiley and Sons, Chichester, 2007, s. 1.

Simülasyonlarda gerçek hayattaki durum modellenir veya benzer bir dünya yaratılır. Bunun için tamamen analitik yöntemler kullanılır. Teknik bir ifade ile çözümü zor çoklu bir integrali tahmin edebilir çözümler üretmektedir. Bununla ilgili 1940 yılından kalma yöntemler halen daha kullanılmaktadır. Monte Carlo yöntemi simülasyon oluşturmanın ve istatistiksel çıkarımlar yapabilmeyen en güzel klasik örneğidir.⁴⁰

Monte Carlo simülasyonu John von Neumann ve Stanislaw Ulam tarafından 1940'larda icat edilir. Rulet oyunu gibi rastgelelikten ilham alınan simülasyon tasarımı bu yüzden Monako'daki bir kumarhanenin ismini alır. Simülasyona göre farklı olasılıklar oluşturulur ve her biri farklı sonuçlar doğurur. Örneğin finans sektöründe risk analizi yapmak için karar alıcılıkta gerçekçi senaryolar oluşturulur. Hisse senedi fiyatları konusunda tavsiyeler oluşturmak için de benzer şekilde piyasada olası sonuçlar oluşturulur.⁴¹

Makine öğrenimi ile simülasyonlar arasından temelde farklılık vardır. Makine öğrenimi yapay zekâ konusudur. Makine öğrenimi ile tüketilen verilere göre performans iyileştirilir. Yapay zekâ ise insan zekasını taklit eden daha genel sistemlerdir. Makine öğrenimi bu yapay zekâ sistemlerinden biridir. Makine öğrenimi iyileştirme yapabilmek için simülasyonları kullanabilir.⁴²

Yapay zekâ destekli teknolojileri bir güç unsuru olarak kullanabilmek önemli bir rekabet konusu olmaktadır. Özellikle Uluslararası ilişkiler alanından güvenlik konusunda kullanılabilir olması yapay zekâ ve yatırımlarını arttırmaktadır. Bu da küresel teknoloji şirketlerinin devletlerle olan ilişkilerinin artmasına neden olmaktadır. Uluslararası etkisi olan aktörler tanımlanmasına ulus aşırı şirketlerin de girdiğine yönelik tartışmaların kaynağı da bundandır.

Devletler gelecek politikalarının yol haritalarını belirlemek için kamuoyu verilerine erişmek istemekte, bu yüzden iletişim teknolojileri alanındaki büyük şirketlerle görüşme yapmaktadır. Diğer yandan bazı devletler savunma konusunda kendini güçlendirmek için savunma sanayi alanında olan şirketlerle bağ kurmaktadır. Bazı devletler ise yapay zekâ konusunda faydalar sağlamak için yapay zekâ şirketleri ile anlaşmalar yapmaktadır.

⁴⁰ Amazon, "Monte Carlo Simülasyonu nedir?", <https://aws.amazon.com/tr/what-is/monte-carlo-simulation/>, erişim 11.05.2023.

⁴¹ Amazon, "Monte Carlo Simülasyonu nedir?"

⁴² Microsoft, "Makine öğretiminde ve pekiştirici öğrenmede konu uzmanlığını kullanma", <https://learn.microsoft.com/tr-tr/azure/architecture/solution-ideas/articles/machine-teaching>, erişim 11.05.2023.

Simülasyonları uluslararası ilişkiler alanında kullanan devletlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu süreç aslında sanal gerçeklik projeleri ile başlamaktadır. Sanal gerçeklik ile gerçek dünya deneyimlerini sanal ortamda yineleyerek simülasyonların oluşturulması için veri elde edilebilir. Sanal gerçeklikte belirli bir senaryo gerçek dünya deneyimleri ile aktarılır. Yani gerçekçi deneyimler senaryolaştırılır.⁴³ Simülasyonlarda ise gerçek dünyanın verileri girilerek gerçek dünya için olasılıklar hesaplanabilir.

Sanal dünya ortamını uluslararası ilişkiler adına kullanan devletlere örnek olarak İsveç ve Maldivler gösterilebilir. Bu iki ülkenin çalıştığı şirket Linden Lab şirkettir. İsveç sanal dünyada büyükelçilik açan ilk ülkedir.⁴⁴ Bu şirketin tasarladığı 2007 yılındaki proje *Second Life* adında bir simülasyondur.⁴⁵ Bu sanal dünya inşasındaki katılımcılar gerçek dünyadaki aktörler gibi davranmakta ve devlet ilişkileri gerçek hayatta nasıl ise orada da benzer şekilde eylemler yapmaktadır. Hatta *Second Life* sakinlerinin kullandığı para birimi Linden'dır.⁴⁶ Gerçek dünyadaki devletler dışında şirketlerin de bu sanal dünyada temsilcilikleri vardır. Proje devam etmemekte ancak veri elde etme ve tecrübe edinme bakımından değerli örneklerdendir.

Gerçek hayatta olan devlet kurumlarının sanal varlıkları yukarıdaki örnekteki gibiyken gerçek hayatta var olamayan kurumlar dijital ortamlarda varlık göstermeye başlamıştır. Örneğin İran Büyükelçiliği sadece sanal ortamda oluşturulmuştur.⁴⁷ ABD-İran ilişkilerinin bozulmasından itibaren kapalı olan ABD'nin İran Büyükelçiliği web sayfası üzerinden bir dijital varlık göstererek yeniden açılmıştır. ABD ile ilişkileri iyi olmayan İran, sürekli bu sanal elçiliğe siber saldırıda bulunsa da, buna karşılık ABD ise ısrarla bu büyükelçiliğini yeni ağ uzantısından tekrar açmıştır. Bu büyükelçilik gerçek dünyada fiziksel büyükelçilik imkânı olunmamasından dolayı dijital platformlardan elçilik görevinin yürütüldüğü bir alandır. Bu anlayışta hem sanal gerçeklikten hem simülasyondan ayrılmaktadır.

⁴³ Dilan Ezgi Düzgün, Yudum Kayhan, Kerim Çetinkaya, *Simülasyondan Artırılmış Gerçekliğe*, 4th International Congress on 3D Printing, Technologies and Digital Industry, 11-14 Nisan 2019, Antalya.

⁴⁴Reuters, "Sweden first to open embassy in Second Life", <https://www.reuters.com/article/us-sweden-secondlife-idUSL3034889320070530>, erişim 11.05.2023.

⁴⁵ Secondlife, <https://secondlife.com/>, erişim 11.05.2023.

⁴⁶Linden Lab, "About Linden Lab", <https://www.lindenlab.com/>, erişim 11.05.2023.

⁴⁷ US Virtual Embassy Iran, <https://ir.usembassy.gov/>, erişim 29.06.2023.

Diploması teknoloji o denli önemli olmuştur ki devletler teknoloji şirketleri ile bir devletmiş gibi temas kurmaya başlamıştır. Bu teknoloji devleri devletlerin karar süreçlerinde önemli aktörler olmaya başlamışlardır. Uluslararası hukuk anlamında bir devletin başka devlet toprağı sınırlarındaki temsilciliğı olan büyükelçilikler veya konsolosluklar artık teknoloji devleri için de oluşturulmaya başlanmıştır. Örneğın Silikon Vadisi için 2017’de kurulan büyükelçilikler vardır. Danimarka Silikon Vadisi Büyükelçiliğı bu konuda ilktir.⁴⁸

Devletler Apple, Facebook, Google, Microsoft gibi şirketlerle önemli projelere girişmektedir. Kurumların dijital dönüşümlerinde devletlerin bu gibi önemli şirketlere ihtiyacı vardır. ABD’nin bu dönüşümde ve teknolojinin politika ile birleşmesinde atılımcı yapısı burada kendini göstermektedir. Örneğın ABD Dışışleri Bakanlığı Microsoft ile yapmış olduğı proje kapsamında diploması konusunda sanal eğitimler vermektedir. 2015 yılında başlatılan projedeki yer alan konulardan biri *Surface Hub* yani beyaz tahta teknolojisi ile diplomatların yetenekleri geliştirilip karar verme yetisinde başarılı sonuçlar ortaya çıkarabilmek için simülasyonların oluşturulmasıdır.⁴⁹

ABD diploması merkezinin Microsoft ile yaptığı anlaşmalarda teknoloji ile desteklenen diploması eğitimlerinde farklı birçok simülasyon oluşturulmaktadır.⁵⁰ “*Gamifying diplomacy*” denilen gerçek dünyanın taklit edilmiş versiyonu olan simülasyon diploması oluşturulmaktadır.⁵¹ Örneğın 1898 İspanya-ABD Savaşı: anlaşmalar ve kendi kaderini tayin hakkı veya Süveyş Kanalı krizi gibi tarih temalı simülasyon, uluslararası göç krizi, tatlı su krizi: enerji güvenliğı ve ekonomik büyüme temalı veya sınır güvenliğı: çatışma çözümü ve önleyici diploması temalı farklı birçok eğitici ve yetenek geliştirici diploması simülasyonu geliştirilmiştir.⁵² Bu dijital ortamda,

⁴⁸ Ministry of Foreign Affairs of Denmark, “The TechPlomacy Approach”, <https://techamb.um.dk/the-techplomacy-approach>, erişim 11.05.2023.

⁴⁹ Microsoft, “Surface Hub 2S”, <https://www.microsoft.com/en-us/surface/business/surface-hub-2>, erişim 11.05.2023.; Microsoft, “Diplomacy Everywhere: Microsoft donates cutting-edge technology to bring diplomacy to life for visitors of the U.S. Diplomacy Center”, <https://blogs.microsoft.com/on-the-issues/2015/02/25/diplomacy-everywhere-microsoft-donates-cutting-edge-technology-to-bring-diplomacy-to-life-for-visitors-of-the-u-s-diplomacy-center/>, erişim 11.05.2023.

⁵⁰ The National Museum of American Diplomacy, “Diplomacy Simulations: Immerse students in the world of American Diplomacy”, <https://diplomacy.state.gov/education/diplomacy-simulations/>, erişim 11.05.2023.

⁵¹ Microsoft, “Diplomacy Everywhere”.

⁵² The National Museum of American Diplomacy, “Diplomacy Simulation”, <https://diplomacy.state.gov/education/diplomacy-simulations/>, erişim 11.05.2023.

gerçek dünyada oluşan krizlerde veya diplomasi pazarlığında alınabilecek kararlar nasıl ise aynı şekilde kararlar alınıp başarı testi yapılmaktadır.

Simülasyon teknolojisi eğitimde ve yetenek geliştirmede kullanılan bir destek etkeni iken diğer yandan savaş konusunda savunma sanayisinde kullanılmaktadır. Savaş olasılıklarının hesabı devletlerin karar almalarında en zor süreçler olarak yorumlanabilir. Bu tür karar alma süreçlerinde yapay zekâ destekli yanılma payını indirgeyici dayanaklara başvurmak giderek tercih edilir bir durum olmaktadır. Türkiye bu konuda savunma sanayisini yapay zekâ ile birleştirmeye çalışan ülkeler arasındadır. Hatta öğrenen yapay zekâ ile makine öğreniminden de faydalanarak projeler geliştirilmektedir. Makine öğrenimi, yapay zekâ ve simülasyon teknolojisi böylelikle birleştirilmektedir. Örneğin Havelsan 2020 yılında Yapay Zekâya Sahip Sanal Kuvvetler (FIVE-ML) ARGE projesini başlatmıştır. Projeyi Havelsan'ın Eğitim ve Simülasyon Teknolojileri birimi yürütmektedir. Böylelikle taktik eğitim verilmesi, senaryo planlaması, gerçek ortamlarda kullanılacak karar süreçlerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.⁵³

Simülasyonların askerî birimlerde kullanılabilirliği ABD ordusunda kullanılmak için yeni teknolojiler geliştirmekten sorumlu DARPA'nın çalışmalarında da yer almaktadır. Bilindiği üzere DARPA internetin icat edilmesinde rol alan kurumdur. DARPA'nın geliştirdiği ulusal siber saha (*national cyber range*) programı simülasyonları silahlı kuvvetlerin siber savaş yeteneklerini geliştirmek için de kullanılmaktadır.⁵⁴ Tahmine dayalı operasyonel çıktılar oluşturmak için simülasyonlar tercih edilmektedir. Ayrıca maliyet, pratiklik ve en önemlisi de gerçek dünya seçimleri için bu simülasyonlar işlevseldir.⁵⁵ ABD, ordusu için simülasyon eğitimiyle yararlanan devletlerdendir. ABD ordusunun üç tür simülasyon eğitimi vardır. Bunlar sanal gerçeklik uygulama eğitimi, gelişmiş dağıtılmış etkileşim ve sanal gerçeklik kombine uygulama eğitimidir.⁵⁶

⁵³ Havelsan, "Havelsan Yapay Zekâli Simülasyon Geliştirecek", <https://www.havelsan.com.tr/haberler/guncel/havelsan-yapay-zekali-simulator-gelistirecek>, erişim 11.05.2023.

⁵⁴ The USA the Department of Defense "National Cyber Range", <https://www.peostri.army.mil/national-cyber-range-ncr>, erişim 11.05.2023.

⁵⁵ The USA National Initiative for Cybersecurity Education, "The Cyber Range: A Guide: Guidance Document for the Use Cases, Features, and Types of Cyber Ranges in Cybersecurity Education, Certification and Training" https://www.nist.gov/system/files/documents/2020/06/25/The%20Cyber%20Range%20-%20A%20Guide%20%28NIST-NICE%29%20%28Draft%29%20-%20062420_1315.pdf, erişim 11.05.2023.

⁵⁶ Kai Yao ve Shaoluo Huang, "Simulation Technology and Analysis of Military Simulation Training", *2021 Journal of Physics: Conference Series*, 1746, s. 2

Simülasyon tasarımları yapabilen teknoloji şirketleri bir sektörü oluşturmaktadır. Nasıl ki siber güvenliğin ulusal güvenliğin bir parçası haline gelmesiyle ve devletlerin güvenlik tedbirlerinde bir zorunluluk olmasıyla uluslararası siber güvenlik şirketlerinin sayısının ve öneminin artması söz konusu olduysa, benzer şekilde simülasyonların dış politikadaki karar alma süreçlerine ve güvenlik tedbirlerine katkısı göz ardı edilememiş ve simülasyon tasarımları yapan şirketlerin sayısı her geçen gün artmıştır. FAAC bu simülasyon sağlayıcı şirketlerdendir. Üniversitelerin orduları destekleyici projeleri de bu yönde etki yaratmaktadır. ABD ordusu akademisi olan West Point Askerî Okulu'nun Simülasyon Merkezi de bu anlamda askerî simülasyonların geliştirilmesinde katkı sunmaktadır.⁵⁷

Princeton Üniversitesi'nin benzer şekilde savaş simülasyonları oluşturmakla ilgili projeleri vardır. Örneğin, Nükleer Savaş Simülatörü ABD ile Rusya arasındaki bir nükleer savaş olasılığını inceler. Kıtalar arası balistik füzelerin varlığı veya yokluğu üzerinden simüle edilmiş bir veri sunmaktadır. Simülasyon, nükleer silah patlaması, ısı, yangın ve radyasyon etkilerini ortaya koymaktadır. Ölümleri, askerî hedeflere saldırıları tahmin ederek gerçek hayattaki karar almaya etkisini ortaya koymaktadır.⁵⁸ Simülasyonun Plan A denilen sonucuna göre ABD ve Rusya arasındaki çatışmanın ilk birkaç saatinde 90 milyon insan ölüm ve yaralanma ile etkilenecektir.⁵⁹

Simülasyonlar uluslararası askerî konularda uluslararası iş birliklerinde de kullanılmaktadır. Hatta büyük boyutlu projeler için sadece bilgisayar üzerinde sınırlı olmayabilir. Bunun için Asya'da gerçekleştirilen simülasyon tatbikatı örnek verilebilir. Hem boyutu büyük hem de katılımların birden fazla olması bakımından farklıdır. Güney Kore'de düzenlenen Key Resolve veya Foal Eagle diğer yandan Japon kuvvetleri ile düzenlenen Keen Edge ve Tayland'da düzenlenen Cobra Gold büyük ölçekli tatbikatlardır. Bunlar bilgisayar simülasyonları ile etkileşime geçilerek birleştirilmiş sistemlerdir. Böylelikle gerçek kuvvetlerle simülasyon sistemleri birleşmiştir.⁶⁰

⁵⁷The United States Military Academy, "West Point Simulation Center", <https://www.westpoint.edu/military/department-of-military-instruction/simulation-center>, erişim 11.05.2023

⁵⁸ Princeton University, "Simulating Nuclear War", <https://sgs.princeton.edu/the-lab/simulating-nuclear-war>, erişim 11.05.2023.

⁵⁹ Princeton University, "Plan A", <https://sgs.princeton.edu/the-lab/plan-a>, erişim 11.05.2023

⁶⁰ Raymond R. Hill J. O. Miller, A History of United States Military Simulation, Proceedings of the 2017 Winter Simulation Conference, s. 347.

Simülasyonların askerî güvenlik konularında ve küresel krizlerde kullanılabilirliği Rusya'nın saldırgan politikaları için de görülmektedir. Simülasyon sistemleri Rusya'nın yayılmacı ve saldırgan politikalarına karşın devletlerin güvenlik garantileri almaları için güvenlik endişelerini kanıtlayıcı matematiksel hesaplamalar yapmalarında bir seçenek olmuştur.

ABD'nin askerî eğitim üniversitelerinden biri olan Deniz Piyadeleri Üniversitesi (*Marine Corps University*) savaş oyunlarının, simüle edilmiş ortamda askerî yetenekleri geliştireceği gerekçesiyle eğitim sistemine alınmasını uygun görmüştür. Savaş oyunu eğitimi için bir rapor hazırlanmıştır. Buna göre savaş oyunlarının kriz yönetiminde önemli kararlar alınması için eğitici ve öğretici olduğu vurgulanmıştır. Böylelikle ABD Ordu Komutanlığı ve Genelkurmay Koleji'nde simülasyon üzerindeki savaş oyunlarının kullanılmasının birçok farklı derste uygun olduğu vurgulanmıştır.⁶¹

Deniz Piyadeleri Üniversitesi savaş senaryoları üzerinden veri elde etmek isteyen projeler de yapmıştır. Bir üçüncü dünya savaşı olursa ABD'nin kazanma olasılığının hesaplanması ve savaşın seyri için bir proje hazırlanmıştır. Bu simülasyona göre Rusya Baltık Ülkeleri'ni ve Ukrayna'yı ele geçirmektedir. Daha sonra Rusya Polonya'yı tehdit etmiştir. Diğer yandan Çin de Rusya'nın dikkatleri kendine çekmesinden faydalanarak Tayvan'ı ele geçirme girişimlerinde bulunmaktadır. Rusya ve NATO'nun savaşında deniz, hava, kara harekât olasılıkları için askerî birliklerin sayı ve konumları dahi detaylı simüle edilmiş bir oyunda canlandırılmıştır.⁶² Buna benzer savaş senaryosunu simüle eden ve Rusya'nın saldırması durumundaki olasılıkları hesaplayan bir başka simülasyon Polonya Savaş Çalışmaları akademisidir (*the Polish War Studies Academy*). Zima adlı simülasyon resmî olarak duyurulan bir proje olmamasına rağmen basına sızmasından dolayı duyurulmuş bir projedir. Sızan bilgileri Polonya devlet yetkilileri yalanlamamıştır.

Zima 2020 (Kış 2020) adlı simülasyon operasyonu Rus saldırısının hesaplanması için tasarlanmıştır. 2020 yılında hazırlanan simülasyon henüz Ukrayna Savaşı başlamadan önce hazırlanmıştır. Simülasyona göre Rus saldırısı olursa Polonya'nın bir Rus saldırısından korunması için direnme

⁶¹ Sebastian J. Bae (Ed.), *Forging Wargamers: A Framework for Wargaming Educations*, Marine Corps University Press, 2022, Quantico s. viii

⁶² James Lacey, "How Does The Next Great Power Conflict Play Out? Lessons From A Wargame", *War on the Rock*, April 22, 2019, <https://warontherocks.com/2019/04/how-does-the-next-great-power-conflict-play-out-lessons-from-a-wargame/>, erişim 11.05.2023.

süreci hesaplanmak istenmiştir. Rus tanklarının işgal yeteneği üzerinden bir simülasyon hazırlanmıştır. Gizli yapılan bu simülasyonun sonuçlarının da gizli kalması gerekirken Interia ve Onet gibi bazı haber sitelerine sızmıştır. Ayrıca, simülasyon sonucuna göre beklenmeyen bir netice çıkmıştır. Buna göre Ruslar dört gün içinde Polonya'yı işgal edebilecektir. Bu sonuç Polonya'nın savunma açıkları hakkında bir öngörü sağlamaktadır. NATO'nun desteği, 140 bin Polonyalı askerin ve ABD uçak savar sisteminin olmasına rağmen böylesine bir sonuç çıkmıştır.⁶³ Bu tür matematiksel verileri dayanak olarak göstererek Polonya'nın NATO'dan daha fazla destek istediği iddiaları da yapılmaktadır. Çünkü bu tür simülasyon verileri devlet karar alıcılığında giderek dayanak olarak kullanılmaya başlamıştır. Diğer yandan bu sızdırılmanın simülasyon verilerinin doğruluk payını değiştirmeyeceğinin de altı çizilerek ciddiye alınması ve Rusya'ya karşı tedbir alınması gerektiğini vurgulanmaktadır.

Rusya'nın yayılcı bir politika izleyerek özellikle Baltık Ülkelerinin kıyılarına asker yığması, tatbikatlar yapması, Polonya ve Ukrayna gibi devletleri simülasyon verilerinden yararlanmaya itmiştir. Zaten 24 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'da başlattığı illegal işgali bu endişeleri haklı çıkarmıştır. Bu noktada Zima gibi programlar olasılık ve matematiksel hesaplamalar ile devletlerin güvenlik risk oranlarını göstermeleri ve tedbir almaları bakımından bir dayanak olarak kullanılabilir hal almaya başlamaktadır.

Akademik çalışmalarda, üniversitelerde, orduda veya harp okullarının eğitimlerinde görülmektedir ki simülasyonun dış politika analizinde bir etkisi vardır. Zaten simülasyonun askerî politikalar bakımından amacı savaş planlaması, savaş zamanı operasyonları, tedarik, kuvvet boyutlandırma, insan kaynakları planlaması, lojistik ve konuşlandırma planlaması gibi ulusal güvenliği destekleyici unsurlardır.⁶⁴ Ancak tüm bunların genelini kapsayan asıl amaç genel bir ulusal politika analizi yapabilmek ve bunu da olabildiğince hatasız yapabilmektir.

⁶³ Hüseyin Koyuncu, "Askeri Simülasyon Basına Sızdı: Rus Ordusu Varşova'yı 4 Günde Kuşatabilir", <https://tr.euronews.com/2021/02/06/rus-ordusu-polonya-ya-sald-r-rsa-baskent-varsova-sadece-dort-gunde-kusat-l-r>, erişim 11.05.2023.

⁶⁴ John A. Battilega ve Judith K. Grange, *The Military Applications of Modeling*, Air Force Institute of Technology Press, Ohio, 1984, s. 7; Raymond R. Hill ve John O. Miller, "A History of United States Military Simulation", *Proceedings of the 2017 Winter Simulation Conference*, s. 198.

Sonuç ve Tartışma

Devletler için diğer aktörü düşman olarak isimlendirmek korkuların tanımlanmasıyla yapılan, duygu ve sezgilerin de etkili olduğu bir durumdur. Bu uluslararası ilişkilerin anarşik yapısında doğal görülen bir devlet davranışı olarak yorumlanabilir. Ancak devletler, güvenlik endişelerinin kaynağı olan karşılıklı korkularını meşru müdafaa olarak görünen bir müdahale yapacak oranda geliştirmek için bilimsel kaynaklara başvurmayı giderek tercih edilir yapmaktadırlar. Somut ve korku kaynağını meşrulaştıracak verileri öne sürerek bunu yapmak uluslararası anlamda daha fazla toplumsal desteği almaya neden olacaktır.

Devletlerin korkularını meşrulaştıracak dayanaklar diğer aktörlerce eleştirilebilir. Bir devletin tehdit algılaması durumunda kendini güvenceye alması gerekirken, bu da ön-alıcı ve önleyici müdahalelerle yapılmaktadır. Bunun için de tehdidin varlığı ile ilgili kanıtlara ihtiyaç duyulmaktadır. Devletler bu tür kanıtlar için geçmişten, günümüzden, toplumsal yapıdan ve benzeri birçok dayanaktan kanıtlar sunmaya, istihbarat edinmeye başlar. Simülasyon verileri bu tehdit analizleri için kullanılmaya başlayan önemli gelişmeler olmaktadır. Simülasyon verileri ön-alıcı müdahale yapılabilmesi için bir tehdit kanıtı olarak görülmeye başlamaktadır. Çünkü teknolojik gelişmeler ilerledikçe bu dayanaklar çeşitlenmektedir. Beşerî kararlardan bağımsız bir matematiksel veri topluluğu olan kanıtlar daha fazla meşrulaştırma sağlayacağından daha güvenilir sonuç verebilmektedir.

Matematiksel olasılık hesaplamalarının uluslararası ilişkiler anlamında ne derece devletleri ilk vuruş seçeneğine götürmede güvenilir ve destekleyici olduğu yine de belirgin değildir. Gününüz bu sürecin geçiş evresindedir. Meşru müdafaa konularında çalışmanın ilk bölümünde de tartışıldığı gibi ön-alıcı bir meşru müdafaa belirli kanıtların gözle görülmesinden dolayı uygun bir seçenekken önleyici müdahalenin meşru bir dayanak olmasındaki ikna edici ve etik meselesi tartışmalıdır.

Simülasyon verileri ve yapay zekâ analizleri düşman tanımlaması ve saldırganlık göstergelerinin hesaplamalarında meşru bir hukuksal dayanak olup olmadığı uluslararası iş birliğinin şekli ve uluslararası aktörlerin kabul edilir seçenekleri meşrulaştırma süreçlerine göre değişmektedir. Yani ön-alıcı müdahale tanımında geçen gözle görülür tehdit tanımına uymasa da simülasyon verilerini devletlerin tehdit kanıtı olarak görmeye başladıkları söylenebilir. Örneğin ABD'nin Irak işgali konusunda önleyici müdahale yaklaşımını tartışmalı olsa da küresel manada destek alabilir seviyeye taşınması

söylemlerin yeri, zamanı, kullanımını ve iş birliklerinin şekli ile ilgili olmuştur. Yapay zekâ destekli simülasyon verilerinin de bir ön-alıcı dayanak olarak kullanılabilirliği uluslararası aktörlerin çıkarları gereği iş birliği ile sağladıkları ortak anlayışa bağlı olarak değişebilecektir.

Buna benzer şekilde aslından ön-alıcı bir müdahale kuralına uymayan sezgisel ve söylemsel tehdit tanımlamalarının dahi küresel aktörlerin yorumlamaları ve iş birliklerinin şekli itibari ile ön alıcı bir tedbirmiş gibi savaş hakkı olarak gösterilmesi mevcut uluslararası ilişkiler yapısında mümkün olaylardır. Bu sezgisel tehditlerin meşru müdafaa olarak kullanılmasına nazaran simülasyonlar ve yapay zekâ gibi matematiksel verilerin beşerî hatalardan arındırılmış sonuçları daha etkili bir dayanak olarak kullanılabilir. Zaten ön-alıcı müdahale doktrini ve önleyici müdahale doktrini arasında karmaşa olsa da, devletler makine düşünmesini, yapay zekâyı ve bilgisayar olasılık hesaplarını ön-alıcı müdahalede bir dayanakmış gibi yorumlayabilmektedir.

Uluslararası askerî güvenlik konusunda kullanımını giderek artan simülasyonların üreteceği veriler beşerî karar alma sürecine etki edeceğinden önemlidir. Makine hesaplamasının yanılma payı ile insan karar alıcılığının yanılma payı arasında devletlerin yaşamsal varlıklarını etkileyecek konular olması bakımından farklar vardır. Simülasyonlar, verilerinin doğruluk payının yüksekliği ile giderek daha güvenilir olması bakımından ihtiyaç haline gelmeye başlamıştır. Bu konu, yapay zekâ sisteminin mahkemelerde kullanılması gibi insani karar alınmasına nazaran makine kararının duygulardan arınmış ve mantıksal doğru kararlar için daha tercih edilir bir seçenek görülmesiyle benzerdir. Bu açıdan dış politikada devletlerarası rekabet ve özellikle savaş gibi yaşamsal sonuçlarının olabileceği kararlarda makine verilerine ve matematiksel hesaplamalara göre tercihler yapmak kararları daha meşrulaştırabilir ve de süreç ile ilgili tartışmalara daha savunulur bir boyut kazandırabilir. Bu açıdan dış politikada simülasyon verilerine göre karar almak geri plana atılmayacak bir seçenektir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki matematiksel hesaplamalar ile uluslararası ilişkileri ilerletmek duygulardan arındırılmış ve diplomasinin pazarlık ihtimaline güvenmeyerek inancın zayıflamasıyla şiddeti körükleyen bir sonuçla da neticelenebilir.

Summary

Thanks to simulations, probability calculations on important security issues of states have now become frequently used methods. However, the question remains: Can this security method tried to be provided with the digital space be a guiding factor as a basis of defence? Or should taking an action based on simulation data be interpreted as an attack? This study has undertaken to seek answers to these questions. The conceptual framework of the study is the concepts of pre-emptive and preventive intervention. In this context, the study discusses whether the use of simulation data as a basis of defence in interventions is a pre-emptive or preventive approach.

The study begins with the definition of the concepts of proactive and preventive intervention. Throughout history, resorting to war has been an important method in resolving international conflicts and disputes. The problem of using the concepts of pre-emptive and preventive intervention as a basis is complicated. Although there are differences between preventive intervention and pre-emptive intervention, there have been cases where they are used interchangeably due to conceptual confusion. Pre-emptive intervention is to prevent an attack by taking military action against an enemy. That is, one state launches a military attack on another after concluding that the other state in question is threatening to attack and cause great harm. Considered self-defence, this kind of attack is deemed justified and enshrined in international law. Preventive intervention, on the other hand, stems from the belief of the enemy due to heuristics and fear of security. Its existence is based on the belief of a possible enemy or attack that is not based on conclusive evidence. It seems preferable to feel safe by making the first hit rather than living with anxiety. Digital space examples of developing technologies have given birth to a more comprehensive and complex field in this regard. While technological developments facilitate the discovery of possible attacks, the possibility of possible attacks to occur mathematically has begun to be used, on the other hand.

The second part of the study emphasizes the interpretation of digital power in international relations and its importance and then gives examples and functions of simulations in this field. Digital capabilities have begun to be decisive in the development of the diplomacy capabilities of states and in gaining international power. The level of technological development has become an important necessity in the superiority of countries. In simulations, a real-life situation is modelled, or a similar world is created. Purely analytical methods are used for this. The number of states using simulations in the field of international

relations increases day by day. While simulation technology is a support factor used in education and skill development, it is also used in the defence industry for warfare. The calculation of war probabilities can be interpreted as the most difficult process for states to take decisions. In such a decision-making process, it is increasingly preferable to apply artificial intelligence-assisted bases that reduce the margin of error. Simulation has an impact on foreign policy analysis as the evidence from academic studies, universities and military education training shows.

As the conclusion and discussion part, the last part of the study discusses the usability of simulations as a basis in international relations. The legitimacy of using simulation data and artificial intelligence analyses for identifying enemies and calculating aggression indicators depends on the specific forms of international cooperation and the processes through which international actors establish acceptable options. Although the preventive war approach of the USA in Iraq intervention is controversial, it has brought global support to the level of the discourse, the use of time and the form of cooperation. Similarly, even the intuitive and discursive threat definitions which do not comply with the rule of pre-emptive intervention can be presented as a right to go to war as if they were pre-emptive measures through the interpretations of the global actors and the format of their cooperations within the current structure of international relations. Compared to the use of these heuristic threats as self-defence, the results of mathematical data such as simulations and artificial intelligence, which are free from human errors, can be used as a more effective basis. There is already confusion present between the doctrine of preventive warfare and the doctrine of pre-emptive war, and the states can and may interpret machine thinking, artificial intelligence, and computer probability calculations as a basis for pre-emptive intervention.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanımız bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

Yazarlar araştırmaya eşit oranda katkıda bulunmuştur.

Kaynakça

Başlı Eserler

- AGIR Bülent Sarper (2006). “Bush Doktrini Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?”, *Uluslararası İlişkiler*, 3:12, 71-100.
- BAE Sebastian J. (ed.) (2022). *Forging Wargamers: A Framework for Wargaming Educations*, Marine Corps University Press, Quantico.
- BATTILEGA John A. ve GRANGE Judith K. (1984). *The Military Applications of Modeling*, Air Force Institute of Technology Press, Ohio.
- BOUDREAU Donald G. (1993). “The Bombing of The Osirak Reactor” *International Journal on World Peace*, 10:2, 21-37.
- CHARTER OF THE UNITED NATIONS, Chapter I, Purposes and Principles Article 2(1)–(5), <https://legal.un.org/repertory/art2.shtml>.
- DAGPUNAR John S. (2007). *Simulation and Monte Carlo With applications in finance and MCMC*, John Wiley and Sons, Chichester.
- DONNELLY Thomas (2005). *The Military We Need The Defense Requirements of the Bush Doctrine*, The AEI Press, Washington.
- DÖNMEZ Suat (2017). “Kuvvet Kullanma Kapsamında Ön Alıcı ve Önleyici Saldırı Kavramları”, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3:3, 8-15.
- DUNMİRE Patricia L. (2009). “9/11 Changed Everything: on Intertextual Analysis of the Bush Doctrine”, *Discourse & Society*, 20:2, 195-222.
- DUZGÜN Dilan Ezgi (11-14 Nisan 2019). Yudum Kayhan, Kerim Çetinkaya, *Simülasyondan Artırılmış Gerçekliğe*, 4th International Congress on 3D Printing, Technologies and Digital Industry, Antalya.
- EVERA Stephen Van (2008). “A Farewell to Geopolitics”, Eds.: Melvyn P. Leffler ve Jeffrey W. Legro, *To Lead The World: American Strategy after the Bush Doctrine*, Oxford University Press, Oxford ve New York.
- FINLAN Alastair (2006). “International Security”, (ed.) Mary Buckley ve Robert Singh, *The Bush Doctrine And The War On Terrorism Global Responses, Global Consequences*, Routledge, New York.
- FLYNN Matthew J. (2008). *First Strike: Preemptive Warfare in Modern History*, Taylor & Francis, New York.
- GRAY Colin S. (Temmuz, 2007). “The Implications of Preemptive And Preventive War Doctrines: A Reconsideration”, *USA Strategic Studies Institute U.S. Army War College*, Temmuz 2007, Başlık: 17, Bölüm: 101.
- HILL Raymond R. ve MILLER John O. (2017). “A History of United States Military Simulation”, *Proceedings of the 2017 Winter Simulation Conference*, s. 198.
- IKENBERRY G. John (2002). “America’s Imperial Ambition”, *Foreign Affairs*, 81:5, 44-60.
- KARADAG Ulaş (2016). “Birleşmiş Milletler Antlaşması’na Göre Meşru Müdafaa Hakkı”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7:2, 171-186.
- KAUFMAN Robert Gordon (2007). *In Defense of the Bush Doctrine*, The University Press of Kentucky, Kentucky.
- KEGLEY Charles W. ve RAYMOND Gregory A. (2003). “Preventive War and Permissive Normative Order.” *International Studies Perspectives*, 4:4, 385-394.
- KIRSCHENBAUM, J. (2010). “Operation Opera: An Ambiguous Success.” *Journal of Strategic Security*, 3:4, 49-62.
- KISSINGER Henry (2002). “Preemption and the End of Westphalia”, *New Perspectives Quarterly*, 19:4, 31-36.
- LAFEBER Walter (Güz 2002). “The Bush Doctrine”, *Diplomatic History*, 26:4, 543-558.
- LAYNE Christopher (2006). “The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United States’ Unipolar Moment.” *International Security*, 31:2, 7-41.

- MUELLER Karl P. CASTILLO Jasen J. MORGAN Forrest E. PEGAHI Negeen ROSEN Brian (2006). *Striking First: Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*, RAND Corporation, Santa Monica.
- NATIONAL RESEARCH COUNCIL (1995). *The Changing Nature of Telecommunications/Information Infrastructure*, The National Academies Press, Washington.
- PARKER, Thomas (2016). “When Churchill Bombed France.” *The National Interest*, 145, 77-84.
- PAZARCI Hüseyin (2015). *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- REITER Dan (2005). “Preventive Attacks Against Nuclear Programs and the ‘Success’ at Osiraq”, *Nonproliferation Review*, 12:2, 355-371.
- RENSHON Stanley A. (2010). *National Security in the Obama Administration Reassessing the Bush Doctrine*, Routledge, New York.
- SCHMIDT Brian C. ve WILLIAMS Michael C. (2008). “The Bush Doctrine and the Iraq War: Neoconservatives Versus Realists”, *Security Studies*, 17, 191-220.
- THE USA NATIONAL SECURITY COUNCIL (Ekim 2002) the National Security Strategy Chapter III. Strengthen Alliances to Defeat Global Terrorism and Work to Prevent Attacks Against Us and Our Friends.
- UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL (1981). Decision of 19 June 1981 (2288th meeting): Resolution 487.
- UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL OFFICIAL RECORDS (15 Haziran 1981). Attack on Iraq - SecCo Debate -Verbatim record, 2282nd Meeting, New York.
- LOBEL Jules (2000). “Benign Hegemony? Kosovo and Article 2(4) of the U. N. Charter,” *Chicago Journal of International Law*, 1:1, 19-36.
- YAO Kai ve HUANG Shaoluo (2021). “Simulation Technology and Analysis of Military Simulation Training”, *Journal of Physics: Conference Series*, 1746, s. 2
- İnternet Kaynakları**
- AMAZON (2023). “Monte Carlo Simülasyonu nedir?”, <https://aws.amazon.com/tr/what-is/monte-carlo-simulation/>, erişim 11.05.2023.
- HAVELSAN (2020) “Havelsan Yapay Zekâlı Simülâtör Geliştirecek”, <https://www.havelsan.com.tr/haberler/guncel/havelsan-yapay-zekali-simulator-gelistirecek>, erişim 11.05.2023.
- INSTITUTE FOR SECURITY & DEVELOPMENT POLICY (Haziran 2018). “Made in China 2025 Backgrounder”, <https://isd.eu/content/uploads/2018/04/Made-in-China-Backgrounder.pdf>, erişim 11.05.2023.
- KOYUNCU Hüseyin (2021). “Askeri Simülasyon Basına Sızdı: Rus Ordusu Varşova’yı 4 Günde Kuşatabilir”, <https://tr.euronews.com/2021/02/06/rus-ordusu-polonya-ya-sald-r-rsa-baskent-varsova-sadece-dort-gunde-kusat-l-r>, erişim 11.05.2023.
- LACEY James (22 Nisan 2019). “How Does The Next Great Power Conflict Play Out? Lessons From A Wargame”, *War on the Rock*, <https://warontherocks.com/2019/04/how-does-the-next-great-power-conflict-play-out-lessons-from-a-wargame/>, erişim 11.05.2023.
- LINDEN LAB (2023). “About Linden Lab”, <https://www.lindenlab.com/>, erişim 11.05.2023.
- MICROSOFT (2013). “Surface Hub 2S”, <https://www.microsoft.com/en-us/surface/business/surface-hub-2>, erişim 11.05.2023.
- MICROSOFT (2015). “Diplomacy Everywhere: Microsoft donates cutting-edge technology to bring diplomacy to life for visitors of the U.S. Diplomacy Center”, <https://blogs.microsoft.com/on-the-issues/2015/02/25/diplomacy-everywhere-microsoft-donates-cutting-edge-technology-to-bring-diplomacy-to-life-for-visitors-of-the-u-s-diplomacy-center/>, erişim 11.05.2023.

- MICROSOFT (2023). “Makine öğretiminde ve pekiştirici öğrenmede konu uzmanlığını kullanma”, <https://learn.microsoft.com/tr-tr/azure/architecture/solution-ideas/articles/machine-teaching>, erişim 11.05.2023.
- MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF DENMARK (2023). “The TechPlomacy Approach”, <https://techamb.um.dk/the-techplomacy-approach>, erişim 11.05.2023.
- PRINCETON UNIVERSITY (2023). “Plan A”, <https://sgs.princeton.edu/the-lab/plan-a>, erişim 11.05.2023.
- PRINCETON UNIVERSITY (2023). “Simulating Nuclear War”, <https://sgs.princeton.edu/the-lab/simulating-nuclear-war>, erişim 11.05.2023.
- REUTERS (2007). “Sweden first to open embassy in Second Life”, <https://www.reuters.com/article/us-sweden-secondlife-idUSL3034889320070530>, erişim 11.05.2023.
- SECONDLIFE (2023). <https://secondlife.com/>, erişim 11.05.2023.
- THE NATIONAL MUSEUM OF AMERICAN DIPLOMACY (2023). “Diplomacy Simulations: Immerse students in the world of American Diplomacy”, <https://diplomacy.state.gov/education/diplomacy-simulations/>, erişim 11.05.2023.
- STEINBERG, J.B. O’HANLON, M.E., SUSAN E.R. (2002). “The New National Security Strategy and Preemption”, <https://www.brookings.edu/articles/the-new-national-security-strategy-and-preemption/>, erişim 29.06.2023.
- THE UNITED STATES MILITARY ACADEMY (2023). “West Point Simulation Center”, <https://www.westpoint.edu/military/department-of-military-instruction/simulation-center>, erişim 11.05.2023.
- THE USA NATIONAL INITIATIVE FOR CYBERSECURITY EDUCATION (2020). “The Cyber Range: A Guide: Guidance Document for the Use Cases, Features, and Types of Cyber Ranges in Cybersecurity Education, Certification and Training”, <https://www.nist.gov/system/files/documents/2020/06/25/The%20Cyber%20Range%20-%20A%20Guide%20%28NIST-NICE%29%20%28Draft%29%20-%20062420%201315.pdf>, erişim 11.05.2023.
- THE USA NATIONAL SECURITY COUNCIL (Ekim 2002). “The National Security Strategy Chapter V. Prevent Our Enemies from Threatening Us, Our Allies, and Our Friends with Weapons of Mass Destruction” <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss5.html>, erişim 11.05.2023.
- THE USA THE DEPARTMENT OF DEFENSE (2023). “National Cyber Range”, <https://www.peostri.army.mil/national-cyber-range-ncr>, erişim 11.05.2023
- THE USA Virtual Embassy Iran, <https://ir.usembassy.gov/>, erişim 29.06.2023.

Farklı Kuramsal Perspektiflerden Özel Güvenlik ve Özel Güvenikleştirme

Private Security and Privatizing Security from Different Theoretical Perspectives

Menderes ALPKUTLU*

Öz

Nitel bu çalışmayla ağırlıklı olarak özel güvenliğin iç güvenliğe yansımaları, “özel güvenikleştirme” kavramı üzerinden ele alınmış ve kuramsal havuzdaki pozisyonu irdelenmiştir. Çalışmanın temel argümanı “Stresli ve riskli yaşam şeklinin sonuçlarından biri görülen özel güvenlik, ağırlıklı olarak Batı’ya uyarlı niteliği ve farklı güvenlik kuramlarıyla gerekçelendirilebilecek niceliğiyle hayatın en tenha noktalarına dahi sokularak tartışmalı bir niceliğe ulaşmıştır.” olarak belirlenmiştir. Araştırmanın ana bulguları şunlardır: Özel güvenliğin, güvenikleştirmede yüksek pay sahibi olduğu; sektörün, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki nitelik-nicelik dengesinin değişkenlik arz ettiği; hizmette, küresel ölçekte markalaşmış bir yapılanmaya ihtiyaç duyulduğu; Türkiye’nin, kadim güvenlik kodları üzerinden sektörü yeniden yapılandırma imkanına sahip olduğu ve son olarak ise özel güvenliğin, çifte standartlar barındıran halihazırdaki perspektifinin sürdürülmesi halinde, her an meşru zeminden savrulacak riskler barındırdığı temalarında düğümlenmektedir. Sonuç olarak “Özel güvenlikte, eğitim odaklı bir iyileştirme yapılmadan, kapsamlı etkinlik ve verimlilikte bir hizmet standardı yakalanamaz” tezine ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Özel Güvenlik, Özel Güvenikleştirme, Devlet, Eğitim.

* Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, SBMYO-Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, Adıyaman, Türkiye. ORCID: 0000-0003-4292-9136, e-posta: malpkutlu@adiyaman.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 26.04.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 10.07.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Abstract

In this qualitative study, the reflection of private security on internal security is mainly discussed through the “private securitization” concept and its position in the theoretical pool. The main argument of the study is “Private security, which is seen as one of the consequences of stressful and risky lifestyles, has reached a controversial quantity by being introduced into even the most secluded points of life with its predominantly Westernized quality and quantity that different security theories can justify.” The main findings of the research are as follows: Private security has a high share in securitization; the quality-quantity balance of the sector in developed and developing countries varies; there is a need for a globally branded structure in the service; Turkey has the opportunity to restructure the sector through ancient security codes; and finally, if the current perspective of private security, which contains double standards, is maintained, there are risks that may be swung away from the legitimate ground at any time. As a result, it is concluded that “Private security cannot achieve a service standard of comprehensive effectiveness and efficiency without a training-oriented improvement”.

Keywords: Security, Private Security, Private Securitisation, Country, Education.

Giriş

Güvenliğin insan hayatında ve devletler arası ilişkilerdeki pozisyonu, tarih öncesi devirlerden başlatılan bir maziye ve öneme sahiptir. Bu sürecin yaşam felsefesini ve realitesini derinden etkileyen kritik gelişmelerin başında ise Batı rönesansı gelir. Zira bu kavşakla başlayan keskin dönüşüm, bilhassa 17’nci yüzyılda (1648) güvenlik kavramını da içerisine alacak şekilde ilerlemiştir. Süreç, ulus devletlerin şekillenmesiyle iç ve dış güvenlik ayrımını da beraberinde getirmiştir. Özellikle küreselleşme sürecinde hızlanan otonom toplum arayışlarıyla çeşitlenen tehdit, tehlike ve risklerin neredeyse öngörülmez olduğu koşullarda, bir taraftan güvenliği sınırsız gören, diğer yandan ise ona yeterince ulaşamayan iki tür insan ve devlet kümesi oluşmuştur.¹ Bilhassa güvenliği eşsiz bir imtiyaz gören birey ve toplum kümesindeki genişleme, güvenlik uygulamalarında yeni teknolojiler

¹ Zeynep Arıöz, “Küreselleşme Sürecinde Ulusal Güvenliğin Dönüşümü: Özel Askeri Şirketler”, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*, 2:1, 2019, s. 21-22.

ile tedarik yöntemlerini de beraberinde getirmiştir. Nitekim mevcut yüzyılda da mahalle yaşantısı kolaylığına indirgenen küresel koşullar, güvenlik ve savunma kavramlarını eş anlamlı kullanılır hale getirmiştir. Örneğin, bir devletin gözde bir mahallinde kamu güvenliği, dünyanın bir diğer köşesinden organize edilen saldırılarla hedef alınabiliyorken; öteki tarafta güçlü bir devlet, dünyanın bir diğer köşesinde, menfaatleri uğruna her türlü güvenlik operasyonuna girişebilmektedir. Bu dolayında insan ve devlet hayatını kuşatan netameli bu güvenlik ihtiyacı ve tedarik şekli; kişi, kurum ve örgüt bütçesiyle finanse edilen yönüyle pek çok ülkede özel güvenikleştirmenin de önünü olabildiğince açmıştır.

Dolayısıyla özel güvenlik; kurum, örgüt ve günöbirlik faaliyetler gibi ögeler bağlamında kişi ya da grupların itibarı, ekonomik gücü ve misyonu ile vizyonu korumayı üstlenen güvenlik sektörü olarak tanımlanabilir. Nitekim 2020'li yıllarda da neredeyse 24 saatte bir güncellenen dinamizmiyle taliplilerine bir tür üstünlüğün gösterişli unsurlarından birisi olma imajı sunan bu hizmet, sermaye sahipleri açısından da ciddi bir kâr kapısı görölebilmektedir. Bu durum, özellikle Yakın Çağ'ın hegemonik gücü olduğu söylem ve eylemde genel kabul gören kimi güçlü devletler ile finans zengini kişilerin hayatında ise daha da belirginlik göstermektedir.² Dolayısıyla bu çalışmada yerkürenin mevcut sakinleri ile devletlerinin bir grubuna dokunulmazlık sunup, bir diğer grubunun ise tedirginliğine sebep olabilen sektörün, toplumsal veya kurumsal çoğunluk üzerindeki gri yanları tartışılmaktadır.

Bu noktadan güvenlik-özgürlük araştırmalarına göz atıldığında, konu hakkında ismi ilk etapta öne çıkanların başında, Batı kökenli Locke, Mill, Hume, Bentham, Spencer ve Smith gibi düşünürler gelir. Doğu'da ise, güven ve ahlak merkezli insan ve huzurlu yaşam önceliğinden olsa gerek, konuya daha dolaylı yollardan değinilir. Dolayısıyla mevcut çağdaki liberal güvenlik çalışmalarının da ilk esin kaynağı görölen Batılı isimlerin görüşleri, özel güvenlik başlığını da etkileyecek şekilde, sonraki araştırmaları da etkilemiştir. Bu çerçevede yön bulan Batı dışındaki dünyanın güvenliğe teorik ve pratikteki katkısı, ona uyumu ve tepkisi ise genel olarak ülkeden ülkeye farklılık arz etmiştir. Genel olarak 21'inci yüzyılda da sürdürölmeye

² Shahin Malik, "Framing a Discipline", *International Security Studies: Theory and Practice*, First Published: Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2015, s. 3-4.

çalışılan akışta Batı, sektöre öncü görünürken, Doğu'nun yansıması ise çoğunlukla Batı'nın genel paradigmasının edilgen takibiyle sınırlı kalmaktadır.

Daha açık bir ifadeyle, modernleşmenin ve postmodernitenin özgürlük ya da kaygı tarafıyla da açıklanan özel güvenliğin bu yayılımı, Batı ülkelerinde, muhtemelen eğitim sistemlerinin yol açtığı devlet-halk uzlaşısıyla, daha etkili bir sektör görünümü doğurmuştur. Doğu toplumlarında ise yozlaşmış yönleriyle dile getirilen eğitim sistemlerinin ön açmasıyla daha dağınık, hukuki ve ahlaki sorunları bir hayli kabarık, kişiye veya şirkete münhasır nitelikli örnekleri çıkabilen kuşku dolu bir sektör fotoğrafı şekillenmiştir. Bu noktalar göz önünde bulundurularak yön bulan bu çalışmada bir yandan da özel güvenlik disiplinine kuramsal açıdan projeksiyon tutulmakta ve iç güvenlik fonksiyonuna odaklanılmaktadır. Bu yaklaşımın Batı ve Doğu coğrafyalarına farklı yansıyan yanları ise eğitim, özgürlük ve güvenlik kavramları diyalektiğiyle detaylandırılmakta ve sosyolojik maliyetinin altı çizilmektedir. Bu ekseninde gelişen metnin ilerleyen evrelerinde Batı, yönlendirici yanıyla, Doğu ise adeta bir soyut resim misali, her bakan/ın kendine göre yorumladığı ve uyguladığı özel güvenlik faaliyet görüntüsüyle³ tasvir edilmektedir.

Bir diğer deyişle, modern evrenin devlet, insan ve güvenlik ilişkilerinde hızlanan bireycilik,⁴ güvenlikteki küresel dönüşümün de hızını, maliyetini ve yönünü belirlemiştir. Nitekim bu metinde de özel-güvenliğin kişi, grup, örgüt ve kurum gibi öznelerin korunmasındaki rolü, avantaj veya dezavantajlarıyla betimlenmeye çalışılmıştır. Hatta çalışmanın akışında bazı genellemelere de başvurularak, eğitim ve iç güvenlik ilişkisinde bazı normatif tutumların ipuçları verilmekte ve iç güvenlikte ideal özel güvenlik hizmetinin nasıl olabileceğine ilişkin bazı tanımlayıcı tespitler paylaşılmaktadır. Konunun dağılmaması adına, özel askerî şirketler ile onların lojistik, eğitsel ve operasyonel faaliyetlerine ise, farklı bir çalışma konusu olacak hacimde görüldüğünden, pek fazla yer verilmemektedir. Açıkçası, bu çalışma metninde özellikle özel güvenliğin iç güvenlik ayağına odaklanılarak, sektörü, kamu güvenliği ya da ülke iç güvenliği politikasıyla uyumlu kılmanın can alıcı bazı noktalarının altı çizilerek bu yönde daha önce yöneltilmiş bazı sorular cevaplanmaya çalışılmaktadır.

³ Menderes Alpkutlu, *Gelecek Kaygısı Bağlamında Çocuk Eğitimi ve Güvenliği Ya da Cahilliğe Yergi*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2022.

⁴ Sezgin Kızılcık, *Frankfurt Okulu*, Anı Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2013, s. 371.

Metnin ileriki aşamalarında ise Türkiye'nin son üç asırlık, Batı eğilimli güvenlik politikalarına yer yer göndermelerde bulunularak çalışmanın ana fikri güçlendirilmektedir. Böylece Türkiye'nin güvenlik olgusundaki birikimine pozitivist ve post pozitivist dolayında da vurgu yapılarak özel güvenliğin niteliği ve sabiteleri kuramsal zeminde tartışmaya dahil edilmektedir. Bilhassa 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimi sonrası iç güvenlik örgütlenmesindeki yeniden yapılanma göz önüne alınarak nitelikli bir özel güvenliğin iç güvenlikteki kritik öneminin ve bu yöndeki adımların riskleri ve ipuçları paylaşılmaktadır.⁵ Bu çerçevede Türkiye'nin mevcut özel güvenlik sorunsalını besleyen damarları nasıl tıkayacağına da yer verilmeye çalışılmaktadır.

Kısaca; insan, en zayıfından en güçlüsüne uzanacak şekilde, kendini ve sahip olduklarını koruma güdüsü ve dürtüsü taşıyan bir varlıktır. Dolayısıyla Dünya gezegeninin ilk gününden bugüne dek, ister doğrudan kendi gücü (fizik ve finansal), isterse devlet iradesiyle (savaşa katılarak veya vergi vererek) olsun; insan, bu ihtiyacı karşılamanın külfetine isteyerek veya istemeden katlanmıştır. İşte bireysel ve toplumsal maliyetleri olan bu masrafın doğrudan kişi iradesiyle karşılanan yöntemine, modern kavşaktan sonra ağırlıklı olarak özel güvenlik de eklenmiştir. Bu makalede de özel güvenlik kavramının kadim ve modern güvenlik olgusunun teoretiği ve pratiğindeki yeri analiz edilmiştir. Çalışmanın alt başlıkları ise iç güvenlik ekseninde realist, idealist ve neorealist kuramlar; Kopenhag, Aberystwyth ve Minnesota ekolleri ile liberalist söylemlerden eleştirel, postmodern, feminist ve konstrüktivist akımın görüşleri göz önünde bulundurularak şekillendirilmiştir.⁶ Böylece, pozitivist ve postpozitivist yaklaşımlar eşliğinde özel güvenliğin kuramsal boyutuna ışık tutularak iç güvenlik odaklı yükselen iş hacmi ve etkinlik düzeyi kritize edilerek hizmetin bir tür nitelik değerlendirmesi yapılmıştır. Bir taraftan da özel güvenikleştirme şeklinde kavramsallaştırılan sektöre dönük bu rağbetin ilgili ülkeler için avantaj mı dezavantaj mı olacağına sorgulaması yapılarak etkili ve verimli bir sektörün hangi koşullara bağlı olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu süreç takip edilirken, güvenlik disiplini ağırlıklı kaynaklar incelenerek tümevarımcı nitel bir yöntem tercih edilmiştir.

⁵ Mehmet Ali Tekiner ve Eser Gemici, "Türkiye'nin Mevcut İç Güvenlik Yapısı ve 15 Temmuz Sonrası Yeni Bir Yapılanma Modeli", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19:15 Temmuz Özel Sayısı, s. 16-33.

⁶ Bilal Karabulut, "Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5:1, 2021, s. 55.

1. Güvenlik ve Özel Güvenlik

Güvenlik (*se-curus/security*); insan ve toplumların çok parametrelili ontolojik mücadelesinin kadim ve bir o kadar dinamik kavramlarından biridir.⁷ Terim olarak ise korku ve tehlike hallerinden uzak kalmak veya onlara karşı savunma imkanına sahip olmayı ifade eder. Bir diğer cümleyle güvenlik, “korkusuzca yaşayabilme,”⁸ içten gelen kaygıları kontrol edebilme duygusu ve imkanıyla da tanımlanır. İnsan hayatında belirleyici yeri aralıksız tartışılmalı olan bu ihtiyaç, özellikle yerleşik hayatla şekillenen evrede ücretli güvenlik de denilebilecek uygulamalara sahne olmuştur. Nitekim Roma ve Osmanlı örneğinde bazı devletlerin güvenlik uygulamalarında bu tür bir hizmetin izi sürülebilmektedir. Halkın, malını-mülkünü koruması için icat ettiği bir tür bekçilik (pek, sağlam, muhkem) imajı barındıran bu hizmet, bir şeyi veya yeri, belli bir ücret mukabilinde, koruyan⁹ kişiler aracılığıyla yürütülür. Örneğin, Osmanlı’da üretim alanını, ürünleri ve pazar mahallini koruyan bekçilerin faaliyeti de özel güvenliği çağrıştırır uygulamalardandır. Yine, Roma’da yangınlara karşı şehri gözetleyen (*the vigiles*) görevlilerin¹⁰ görevlendirilme şekilleri ve çalışma yöntemleri bu çerçevede değerlendirilir. Ayrıca, Orta Çağ İngiltere’sinde kralın geçeceği yolları; suikast, soygun ve hırsızlık gibi girişimlere karşı koruyarak güzergahı riskli nesnelere arındıran görevliler de özel güvenlik üzerinden açıklanmaktadır.¹¹

Bu çerçevede, Türkçe yazınında ulaşıldığı haliyle “güven” kökünden türetilmiş olan “güvenlik”, ortalama hayat akışının can sıkıcı veya yakıcı pek çok tutumunun ve eyleminin tanımlanma, kontrol edilme veya bastırılma yöntemi olarak açıklanmıştır. Fakat, siyaset ürünü krizlerle anılan postmodern süreçte,¹² Türkler de dahil, toplumların “farklı güvenlik anlayışları ve beklentileri” oluşmaya başlamıştır.¹³ Bu çerçevede birey ve devlet hayatında

⁷ Gizem Bilgin Aytaç, *Üçüncü Dünya Güvenliği ve İnsani Müdahale*, Dezanj Yayınları, İstanbul, 2014.

⁸ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “Bekçi”, <https://sozluk.gov.tr/>, erişim 15.11.2022.

⁹ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “Bekçi”, <https://sozluk.gov.tr/>, erişim 15.11.2022.

¹⁰ Ahmet Nuri Aktaş ve Mevlüt Polat, *Genel Kolluk Özel Güvenlik İlişkisi*, Divan Kitap, Ankara, 2009, s. 46.

¹¹ David J. Brooks ve Clifton L. Smith, *Security Science: The Theory and Practice of Security*, Butterworth-Heinemann/Elsevier Waltham, USA-Oxford/UK, 2013 s. 10.

¹² Yaşar Çabuklu, *Postmodern Toplumda Kriz ve Siyaset*, İstanbul, Kanat Yayınları, 2004.

¹³ Pınar Bilgin, “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları,” SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi, 8:14, 2010, s. 75-76.

kapsamı gün be gün genişleyen güvenlik/leştirme (securitize), kamusal veya sosyal hayatta yönetilemeyen neredeyse her başlığın, altına konulduğu bir çatı görevi görmüştür. Bu tutum ise kimine göre insani değerlerden uzaklaşma, kimi akademik yaklaşıma göre ise “riskten ve korkudan kaçınma kültürüyle” geniş kamu alanlarının hızla özel güvenlikleştirilmesinin (*privatizing*¹⁴/*privatising*¹⁵ security) önünü açmıştır. Bu değişimin, pratiğinde olduğu gibi, akademik alanında da klasik ve yeni güvenlik teorileri eşliğinde Batı’nın yön verdiği bir literatür ve güvenlik felsefesi etkili olmuştur.¹⁶

Benzer şekilde, erken modern dönemde gelenekselin tortuları üzerinden sürdürülen kırsal yaşamda mal ve ürünlerin korunması için tüccarların tercih ettiği ücretli görevliler de bir çeşit paralı ve süreli güvenlik uygulayıcılarıdır. Bu tarz gelenekse özel koruma ihtiyacı, kimi toplum ve zamanlarda ise çıraklar eliyle karşılanmıştır.¹⁷ Hatta bu uygulama, 1950 sonrası Türkiye’sinin kırsal yaşamında da resmî veya gayriresmî bir şekilde malî ve mülkî korumanın bir yöntemi olarak görülmüştür.¹⁸ Ancak, konuya biraz daha yakından ışık tutulduğunda, “burjuvanın yüceleştirdiği güvenliğin,” zaman zaman güven vermekten de uzaklaşarak özel güvenlik konseptini de negatif etkilediği fark edilir.¹⁹

Sonuç itibarıyla, insan; olumlu ve olumsuz neredeyse her tür davranışı geliştirebilen yapısalıyla güvenliğin de baş mimarı pozisyonundadır. Dolayısıyla, insanın müdahil olduğu Dünya gezegeninde, neredeyse her dönem, güvenlik endişesi, ağırlıklı olarak insan eseri bir olgu olarak şekillenmiştir. Bu çizgide geleneksel güvenlik ve koro(n)ma yaklaşımları ise ağırlıklı olarak dönemin liderlerine ve halklarına göre değişiklik göstermiştir. Bu anlayış, modern kavşaktan sonra ise yenilenen rejim ve sistemlere göre

¹⁴ Engy Moussa, “Privatizing Security and Authoritarian Adaptation in the Arab Region since the 2010–2011 Uprisings”, *Contemporary Security Policy*, 44:3, s. 462-490.

¹⁵ Fred Schreier ve Marina Caparini, “Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies”, Occasional Paper no. 6, DCAF, Geneva.

¹⁶ Zerrin Ayşe Öztürk “Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye’nin Güvenlik Algılamaları”, *21. Yüzyıl* (Ekim-Kasım), 2007, s. 49.

¹⁷ Lipson’dan akt. Charlers P. Nemeth, *Private Security and Law*, (Acquiring Editor: Rick Adams), (British Library Cataloguing in PuplicData), Elsevier, 4th Eds., United States, 2012, s. 04.

¹⁸ Çalışmanın yazarı, köy yaşamının bir parçası olarak bu uygulamayı, yaşamının erken dönemlerinde gözlemlemiştir.

¹⁹ Mark Neocleous, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, (çev. Gül Çorbacıoğlu ve Ersin Embel), Dipnot Yayınları, Ankara, 2012, s. 136.

adım adım değişerek yeni güvenlik paradigmalarının önünü açmıştır. Bu dönüşümle güncellenen özel güvenlik de çok geçmeden pek çok ülkenin kamusal ve özel yaşamındaki yerini almıştır. Öyle ki 19'uncu yüzyılda birkaç hizmet başlığında ve bazı Batı ülkelerin iç güvenliğinde ismi sıklıkla anılan bu başlık, çok geçmeden liberal ekonomi ve yaşam şeklinin yol açtığı güvenlik açığına talip olup, çok geçmeden kârlı ve popüler faaliyetlerinden birine dönüşmüştür.

2. Bazı Güvenlik Teorilerinde Özel Güvenlik

Modern güvenlik pratiğini ileriye taşıma çabaları, postmodern akımın yol açtığı tereddütlerle beraber, 21'inci yüzyıla da damgasını vurmuştur. Bu hareketliliğin yansımalarını barındıran yazın alanında “güç dengesi (1648-1789), güvenlik ikilemi, savunma ve saldırı dengesi, hegemonik istikrar ve güç değişimi gibi kuramlar” ilk bakışta öne çıkmaktadır.²⁰ Özellikle yeni güvenlik yaklaşımları başlığı altında yapılan çalışmalar, önemli oranda 20'nci ve 21'inci yüzyılın küresel ve bölgesel gelişmeleri üzerinden konuyu açıklamaya odaklanmıştır. Bu teorik havzada özel güvenliğin yeterince yer bulduğunu söylemek, genel olarak güç olsa da 11 Eylül 2001 tarihi sonrasında bunun bilhassa Batı dünyasında değişmeye başladığı açıktır. Hatta bu süreçte, çok sayıda Avrupa ülkesinin savunma ve iç güvenlik kapsamında değerlendirilen sorununu, özel sektörün güvenlik anlayışına terk ettiği anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda, bir dönem, “Yeni Dünya Düzeni” söylemlerinin zirve yaptığı küresel akışta, “düzensizlik ve kargaşayı”²¹ beslediği dile getirilen sanal yaşam koşulları ve karmaşık şehirler, güvenlik ihtiyacını iyice büyütüştür.²² Bu durum, bir yandan da özel güvenlik sahasını etkileyerek akademik çalışmalara da ilham kaynağı olmuştur. Bu çerçevede Fransa'da Lacoste, Bigo ve Badie; İngiltere'de Buzan, Booth, Smith ve Rogers; Kanada ve Almanya'da ise Albrecht, Czempiel ve Senghas gibi düşünürler güvenliğin teorik zeminini yeniden yoklayan isimler olarak öne çıkmıştır.²³

²⁰ Evren Balta, “Klasik Güvenlik Kuramları Nelerdir?” <https://www.youtube.com/watch?v=GwyZfxKMn2c>, erişim 16.10.2022.; Güngör Şahin (ed.), *Güvenlik Teorileri ve Bölgesel Tehdit Analizi*, Millî Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021.

²¹ Cüneyt Akalın, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1: Olaylar- Belgeler (1945-1952)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.11.

²² Davut Ateş, “Küresel Şehirlerde Güvenlik Sorunu”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 36, 2009, s.1-23.

²³ Hans Günter Brauch, “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5:18, 2008, s. 21.

Bu çalışmaların da etkisiyle, 90'lı yıllar ve sonrası Batı dünyasında olduğu gibi Türkiye'de de özel güvenlik, düzen ve güvenlik arayışının kişilerce ve kurumca finanse edilen güvenlik birimlerinden biri görülerek sahasını genişletmiştir.²⁴

Bir diğer açıdan denilebilir ki bu sektörün yayılışını etkileyen özelliklerinden biri de ondan yararlanan kişilerin, “özel” sıfatıyla kendilerini daha imtiyazlı vatandaş hissedileridir. Özellikle son iki asrın soyut gündelik hayat akışında “vasıfsızlaşan insan ve toplum”²⁵ yapısının yol açtığı yalnızlık, şüphe ve korku halleri, bu duygu eşliğinde hizmetin dinamizmini oldukça artırmıştır. Yine, özel güvenliğin cazibesini artıran unsurlardan bir diğeri de müteşebbisler için bu başlığın kolay yoldan yüksek kâr beklentisine cevap verip;²⁶ işveren, işgören, hizmet alan ve istihdam olanlar boyutuyla vatandaş ve kurum hayatının merkezine taşınmış olmasıdır. Hatta, Batı dışındaki toplumların bir kümesi için güvenliğin özelleştirilmesi (*privatization of security*)²⁷ Batılı özel güvenlik şirketleri üzerinden, politik liberalleşmenin de bir aparatı kılınarak AB ve ABD ile ilişkileri stabil tutmanın veya geliştirmenin bir yöntemi izlenimi vermiştir.

Bir diğer açıdan, demokratikleşmenin itici gücü görülen idealizm, konstrüktivizm ve feminizm gibi kuram ve yaklaşımlar ise özel güvenliğin artan bu iş hacmini pozitif etkilemiştir. Özellikle ABD sektörünü yansıtan verilere göre (2013), ortalama 10 bini aşkın şirket sayısı, sektörde istihdam edilen ortalama iki milyon görevli ve sektörün müstafi ve emekli polislere “ikinci kariyer” kapısı görülebilmesi, bu gerçeğin göstergelerindedir.²⁸ Gelişmekte olan ülkeleri temsilen benzer bir nicel fotoğrafa sahip görünen ülkelerden biri de Türkiye'dir.

Bu iki örnek üzerinden bir çıkarım yapılmaya çalışıldığında, özel güvenliğe yönelik, bir tarafta klasik güvenlik yaklaşımına (realizm, idealizm ve neorealizm) uygun bir rağbet varken, öteki taraftan yeni güvenlik açımlarına uygun bir talep fark edilmektedir. Bunun yansıması ise gıda,

²⁴ Nurşin A. Güney, *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri: AB-NATO-ABD*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 13-35.

²⁵ Anthony Giddens. *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, (çev. Ümit Tatlıcan), Say Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2014, s.177.

²⁶ Menderes Alpkutlu, *Türkiye'nin Özel Güvenlik Politikasının Analizi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), PA/Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2017.

²⁷ Robert Mandel, (2001), “Privatization of Security”, *Armed-Forces&Society*, 28:1, s. 129-151.

²⁸ Brooks and Smith, *Security Science: The Theory and Practice of Security*, s. 11-12.

ekonomi, kaçakçılık, göç, uyuşturucu, kadın ve çocuk odaklı sorun ile çevre, sağlık ve etnik çatışma gibi çok sayıda yerel veya küresel başlığın, siyasi ve akademik alanda yeterince tartışılmadan, özel-güvenlik (*soft security*) havuzuna eklenmesi olmuştur.²⁹ Hatta, mevcut zaman diliminde şekillenen yeni tehditler, geleneksel dönemlerde cephenin net olduğu topyekûn saldırı veya savunma konseptinin aksine, risk ve masraf düzeyi daha sınırlı görülerek özel güvenlik marifetiyle giderilmeye çalışılmaktadır. Bu durumlarda özel güvenlik sektörünün kolaylıkla devreye sokulabilmesi, paralı bir güçle şahsi riskleri minimize etme imkânı yaratması ve netameli hallerde sorunun üstünün daha kolay örtülebilmesi, sektörün cazibesini artırmaktadır.

Kısaca, klasik güvenlik pratiğinin ve teoriğinin aksine daha dinamik bir seyir içinde olan modern güvenlik açılımlarında özel güvenlik, genellikle Batı paradigmasını yansıtmaktadır.³⁰ Bu çizgide bugün de iç güvenlik olgusundaki genişleyişini sürdüren özel güvenlik; ‘devlet, birey, parasal güç, şiddet ve düzen denklemine kapitalist ekonomik anlayışa iliştirilerek iş hacmini gün be gün genişletilmektedir. Nitekim bu durum, Türkiye’de de son çeyrek asırda karşılıklı görmüş, ABD benzeri sektörel bir seyir izlemiştir. Bilhassa üst gelirli insanların veya yönetimlerin inisiyatifinde risk altında görülen kurumların, kuruluşların ve örgütlerin ekstra güvenlik talepleri, Türkiye’de de farklı kuramsal yaklaşımlarla açıklanacak şekilde özel güvenlik pazarını genişletmiştir.³¹

2.1. Realist Güvenlik Açısından Özel Güvenlik

“Tarih dediğimiz şey krizler tarihidir.”³² önermesi; doyumsuz ve savaşçı insan yapısının bir yansımasıdır. Özellikle modern evrede, bu özde biriken rezervin kuramsal okumalarından da anlaşılacağı üzere, “analiz düzeyine göre devletlerarası, iç, hegemonik, topyekûn, sınırlı ve asimetrik”

²⁹ Pınar Bilgin, “Güvenlik çalışmalarında yeni açılımlar: yeni güvenlik çalışmaları, s. 81.

³⁰ Rita Abrahamson and Michael C. Williams, *Security Beyond the State: Private Security in International Politics*, Cambridge University Press, New York, Published in the United State of America, 2010, s. 1.

³¹ Alpkutlu, Türkiye’nin Özel Güvenlik Politikasının Analizi, s. 199-200.; Övgü Kalkan Küçüksoğak, “Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi* (Turan-Sam), 4:14, 2005, s. 200.

³² Süleyman S. Ögün, “Tarih Dediğimiz Şey Krizler Tarihidir”, <https://haber.sakarya.edu.tr/suleyman-seyfi-ogun-tarih-dedigimiz-sey-krizler-tarihidir-h105757.html>, erişim 01.12.2022.

mücadele veya savaş yöntemleri uygulanagelmıştır.³³ Asker (kadim) ve polis (modern) kavramları ise insanın bu savaşçı yapısının yol açtığı koru(n)ma ve zapt etmenin en meşru araçlarından ilk ikisi olmuştur. Özellikle son 50 yılda dünya çapında dış ve iç güvenlik ihtiyacında yaşanan enflasyon, özel güvenliğin de güncellenerek polislikle yarıştıracak şekilde güvenlik ve koruma hizmetlerine eklenmesinin önünü açmıştır. Nitekim halihazırda da özel güvenlik örgütü, esnek güvenlik yaklaşımıyla kişi ve kurumlarca ve ekonomik güç oranınca tercih edilmeye devam devam edilmektedir.

Bir diğer açıdan, tarih üzerinde kafa yoranlar kolaylıkla fark edebilir ki neredeyse her büyük devletin yükselişinde olduğu gibi gerileyişinde de liderlerin iç güvenlik ve savunma strateji ve taktikleri kritik rol oynamıştır. Bilhassa geleneksel yaşam akışının güvenlik olgusunda liderlerin söylem ve eylemleri, güvenlik kurgusunda belirleyici olmuştur. Bu bağlamda ilk olarak Sun Tzu (Ölümü: M.Ö. 496), Tuciddes (M.Ö 4. ve 3. asırlar), Aristo (M.Ö. 384-322), Teoman (M.Ö. 220-209), Tonyukuk (646- 724), Nizamülmülk (1018-1092), Fatih Sultan Mehmet (1432-1481), N. B. Machiavelli (1469-1527), T. Hobbes (1588-1651), Koçi Bey (17. Yy.), J.J Rousseau (1712-1778), N. Bonaparte (1769-1821), C. V. Clausewitz (1780-1831), A.H. Jomini (1779-1869), B. V. Moltke (1800-1891), B. H. Lindel Hart (1895-1970) ve Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938) gibi isimlerin altı çizilebilir.³⁴ Bu zemin üzerinden klasik güvenlik uygulamalarını ve okumalarını Yakın Çağ'a taşıyan kişiler olarak ise Morgenthau, Kaplan, Has, Claude ve Rosecrance gibi realistlerin ismi ileri sürülebilir.³⁵

Bu çizgide ağırlığı fark edilen realizm, genel olarak yalın ve güç odaklı bir güvenlik arayış ve ihtiyacını ileri sürmüştür. Nitekim bu akımın ismi en fazlaca anılan düşünürlerinden Thucydides, T. Hobbes ve Machiavelli, örtük veya açık şekilde, güvenliğin temel şartının güç olduğunu savlamışlardır.³⁶ Bu bağlamda Türk toplumuna bakıldığında ise bu kuramın

³³ Ebru Canan-Sokullu, "Savaş Türleri", *Güvenlik Yazıları Serisi*, No.22, Ekim 2019, s. 1-2/, https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/11/SavasTurleri_EbruCananSokullu_v.1.pdf

³⁴ Akgül Açıkmeşe, "Strateji ve Güvenlik Kavramları", Mustafa Aydın ve Ahmet Haluk Atalay, (ed.), *Strateji ve Güvenlik*, AÖF Yayınları, Eskişehir, 2013, s. 3-10.

³⁵ Bilal Karabulut, *Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, Barış Kitap Yayınları, Ankara, 2010, s. 57.

³⁶ Murat Yorulmaz "Değişen" Uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde "Değişmeyen" Güvenlik Paradoksu, *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 3:1, 2014, s. 103/135.

tezine yakın tutum; Mete Han, Alparslan, Melikşah, Yavuz Sultan Selim ve Atatürk gibi çok sayıda Türk devlet ve liderinin politikasında da fark edilmektedir. Bilhassa, I. Süleyman'ın (Kanuni) “hazır ol cenge eğer ister isen sulh-u salah” özdeyişi, büyük zaferlere imza atmış çok sayıda Türk lider ve komutanın politikasının dile getirilmiş halidir. Bu bağlamda Türklerin realist güvenlik söylemi ve eylemi, Batı yaklaşımından ayrışacak istisna taraflar da barındırmaktadır. Özellikle Türklerin, tarihlerinin uzun bir kesitinde, en sarsıcı çarpışma hallerinde dahi yaşlı, kadın, çocuk, hayvan ve çevreyi gözetme ilkesi, liberalist iç ve dış güvenlik yaklaşımları kapsamında özel güvenliğe de yansıtılacak felsefi temeller barındırmaktadır.

Genel olarak, zor-balık yanı ve araçları eleştiri alan realist akım, güvenlik uygulamalarını kolaylaştıran üstünlüklerine rağmen, mutlak ya da ayrıntı güvenlikte yetersiz kalabilmiştir. Bir diğer açıdan, realist güvenlik yaklaşımı, kişiyi veya devletleri zorla sindirme imtiyazı, düelloya ilk başlayanın kim olduğu fark etmeksizin, ötekinin şüphe ve korku gerekçelerini artırarak karşıt cephenin beslediği yeni risk ve tehditlere de yol açmıştır.³⁷ Bu bağlamda da Türklerin hem iç hem de dış güvenlikte geliştirdiği tutum, bugün de idealist ve liberalist kapsamda altı çizilen esnek politikalar barındırmaktadır. Bunların bir kısmı ise özel güvenlik hizmetine ihale edilebilmektedir. Bu durumu açıklamaya çalışanlardan Aberystwyth ekolü ile öncülerinden Ken Booth gibi düşünürler, “Devlet, güvenlik için bir amaç değil, araçtır.” savı da etrafında konuya ilişkin yeni açılımlar da geliştirmiştir. Bu noktada gidişatı resmeden teorik çalışmalarda ise Batı ülkeleri, küresel fotoğrafta daha güvenli sunulurken, çok sayıda gelişmemiş/gelişmekte olan ülke ise vatandaşını korumaktan bile aciz gösterilebilmiştir.³⁸

Bu çizgide gelişen iç güvenlik pratiği, teorikle de onaylanacak şekilde, Batı'ya yaklaşık dört asırdır devam eden daha huzurlu bir ülke ve coğrafya algısıyla ciddi avantajlar sağlamıştır. Benzer realite, Doğu'ya ise düşmanı da kahramanı da kendi içinden çıkararak kaotik bir manzara şeklinde yansıtmıştır. Örtük veya aleni şekilde güvenliğe yansıyan bu “realist ortodoksiye”³⁹ ve

³⁷ Bakan ve Şahin, Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler, *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4:2, 2018, s. 135/152.

³⁸ Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, (çev. Osman S. Binatlı, ed. Çınar Özen), Phoenix Yayınları, Ankara, 2015, s. 129.

³⁹ Ken Booth, *Dünya Güvenliği Kuramı*, (çev. Çağdaş Üngör) Küre Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2012, s. 7-8.

takipçisi politikacılara dönük zaman zaman geliştirilen meydan okumalar ise genellikle toplumlara özgü ayrışmalara zemin hazırlamıştır. Bu anlamda 21'inci yüzyılın ilk çeyreğinde de küresel güç isteğindeki bazı Batı ülkelerinde uygulanan realist iç ve dış güvenlik uygulamaları, dünyanın yaşam motivasyonunu veya beka kaygısını Batı Dünyasında farklı, Doğu'da farklı etkilemiştir.

Bilhassa son iki asırda, insani değerlerin ve uluslararası hukukun iyice etkisini kaybedişi, realist yaklaşımın, “Devletler yalnız kendilerine güvenmek zorundadır.” varsayımını daha tercih edilebilir kılmaktadır.⁴⁰ Hatta modern sürecin yakın zaman dilimlerinde, değil sadece devletler, çok sayıda güçlü insanın, grubun ve kurumun dahi bu paradigmayı hayata geçirdiğine tanık olunmaktadır. Nitekim 2020'li yıllarda da her geçen yüksek bir tonla dillendirilen “Paran veya gücün kadar ayakta kalırsın, düşenin dostu olmaz ve kendinden başkasına güvenme...” şeklindeki motto ifadeler de bu gerçeğin bir tür dışa yansımalarıdır. Bu ruh halinin ilgili yazın alanına yansısı ise “*self-help*” (kendi kendine yardım) ve “kendi başınalık”⁴¹ gibi kavramlar üzerinden genişlemiştir. Dolayısıyla bu çizgide sınırları her geçen gün genişleyen yeni risk, tehdit ve tehlikelere karşı evde, işte ve sokakta veya günün herhangi bir yer ve zaman diliminde artan korunma ihtiyacı, ilave güvenlik arayışıyla özel güvenliğe olan ilgiyi de gün geçtikçe büyütmektedir. Bu bağlamda bugün de ekonomik güç oranınca yükselen ultra güvenlik talebi; alarmlı, kameralı, şifreli, hassas sensörlü ve çok sayıda badıgardlı (*bodyguard*) koruma çemberiyle özel güvenliği de kapitalist ekonominin vazgeçilmesi kılmaya devam etmektedir.

Bu dolayında Amerika, Rusya, Çin ve Türkiye gibi realist güvenlik yaklaşımını elden bırakmayan bazı ülkeler, 21'inci yüzyılın ilk çeyreğinde de özel güvenlik sektörünü, iç güvenliğin neredeyse her başlığında devreye sokarak güvenlik hedeflerini perçinlemektedirler.⁴² Bu bağlamda Türkiye de sektöre daha liberal bir felsefeyle yaklaşarak sektörü ekonomik kazanca dönüştürme arayışındaki ülke görüntüsü vermektedir. Bu tutum, doğru vizyon ve misyonla realist, neorealist, idealist ve liberalist eylem ve söylemlerle de pazarlanarak iç ve dış güvenlikte toplam kalite ilkelerine uygun

⁴⁰ Karabulut, *Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, s. 63.

⁴¹ Açıkmüşe, “Strateji ve Güvenlik Kavramları”, s. 85

⁴² Mustafa Aydın, “Türkiye’de Strateji ve Güvenlik”, Mustafa Aydın ve Ahmet Haluk Atalay, (ed.), *Strateji ve Güvenlik*, AÖF Yayınları, Eskişehir, 2013.

sergilendiğinde Türkiye'nin küresel güç arayışında yeni ve önemli bir imkana daha kavuşabileceği söylenebilir.

Kısaca, bir ülkenin gelecek tasarımı ve güvenlik vizyonu birbirinden bağımsız olmayıp, her ikisinin eşgüdümüyle toplumun huzur ve refah iklimi kalıcı kılınabilir. “Bu yüzden güvenliğimiz için yeterince güçlü bir iktidara [eğitim ve güvenlik gücüyle]⁴³ ihtiyaç vardır.”⁴⁴ görüşünü paylaşan realist yaklaşımının özünde devletin ve insanın huzur ve asayiş ihtiyacına olan vurgu öne çıkmaktadır. Bu anlamda özel güvenlik de eğitilmiş ve donanımlı güvenlik personeli ve güncel elektronik sistemlerle güçlendirilerek devlet ve vatandaş nezdindeki itibarını yükseltebilir. Ancak, özel güvenliğin, pek çok ülkede birey, grup ve kurum gibi müstakil unsurların istek ve gücüne göre şekillenen çok yönlü/başlı bir sektör olmaya devam edişi, realist kuramın sunduğu alana rağmen, altı çizilen avantajları da engelleyebilir. Bu dolayında Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde öne sürdüğü “akıllı uyum” ve esnek rekabet” politikası⁴⁵ ise iç-dış güvenlik zemininde de uygulanarak ideal seviyede bir hizmete ulaşılabilir.

2.2. Neorealistler ve Kopenhag Ekolü Açısından Özel Güvenlik

Neorealizm ve Neo-Marksist düşünce, önemli oranda ekonomi ve politik unsurların yön verdiği sistemlerin anarşik yapısını çalışmalarının merkezine almıştır.⁴⁶ Bu bakışla, askerî güç odaklı yaklaşımlar tartışılmaya ve bu sistemin sorun üreten yapısı giderilmeye çalışılmıştır. Bu dönüşümün öncülüğünü yapanlardan B. Buzan, Waever ve Waltz gibi düşünürler, 1990'lı yılların güvenlik yaklaşımına öncü olurken,⁴⁷ ardıl akademik açılımlara da önemli oranda esin kaynağı olmuşlardır.⁴⁸ Bu çabalara rağmen, hedeflenen nitelikte güvenlik uygulamalarına ulaşamadığından, konu üzerindeki yeni arayışlar bundan sonra da devam etmiştir.

⁴³ Yazarın eklediği kısımdır.

⁴⁴ Mark Neocleous, *Güvenliğin Eleştirisi*, (çev. Tonguç Ok), Notabene Yayınları, Ankara, 2014.

⁴⁵ Alperen Kürşad Zengin ve İlyas Topsakal, “Büyük Stratejilerde Örüntü: Türkiye-Rusya İlişkilerinde Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:42, 2022, s. 387-410.

⁴⁶ Hough'tan akt. Karabulut, *Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, s. 63.

⁴⁷ Başar Baysal ve Çağla Lülecı, “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11:22, s. 61-96.

⁴⁸ Peter Hough, *International Security Studies: Theory and Practice*, First Published: Routledge (Taylor&Francis Group), London and New York.

Nitekim ortalama yirmi yıl arayla (1914-18 ve 1939-45) gelişen iki genel ve müteakip bölgesel savaşların da engellenemeyişi, hem ülke içi hem de uluslararası güvenlikte özelleş(tiril)me sürecini hızlandırmıştır. Bilhassa, Soğuk Savaş Dönemi'nde (1945-1989) dünyanın iki gücünün, ağırlıklı olarak realist akımın teziyle örtüşür şekilde girdiği ekonomik, siyasi ve nükleer rekabet, güvenlik disiplininde yeni iddialara yol açmıştır.⁴⁹ Bu paralelde, bir yandan da uluslararası güvenliğin dönüşümünü (*Evolution of International Security Studies*) içeren sosyal, ekonomik ve politik temalı arayışlar hızlanmıştır.⁵⁰ Bu doğrultuda öncelikle İngiliz, Aberystwyth, Paris ve Kopenhag ekolleri etrafında akademik sahaya yansıyan yeni güvenlik yaklaşımlarının altı çizilebilir. Bunlardan Kopenhag ekolü, iç güvenlik çalışmalarının merkezine, kimlikleri ve farklılıkları koymuştur. Özellikle Barry Buzan, Jaap de Wilde ve Ole Waever'in öncülük ettiği bu ekol kapsamında özel güvenikleştirme politikaları da hızlanmıştır. Gün geçtikçe özel güvenliğe olan talebi artıran bu genişleme, iç güvenlikte yeni tedarik yöntemi olan şirketlerin de önünü sonuna kadar açmıştır.⁵¹ Ancak, süreçte yaşanan acelecilik, bu kez de özel güvenikleştirilen başlıklarda hukuki ve insani sorunların doğmasına, hatta bu sektörün, "savaş köpekleri" (*dogs of war*) gibi bir hayli pejoratif nitelemelerle anılmasına yol açmıştır.⁵² Böylece gerek ülke içinde gerekse küresel çerçevede güvenikleştirilen başlıklarda orta noktada buluşulmadığından küresel çapta da yeterince güven veren güvenlik ortamı tesis edilememiştir.

Bu duruma yol açan bir diğer etken ise bu süreçte kişi, kurum ve ülkelerden biri veya birileri, kişi korumayı özel güvenikleştirirken, bir diğeri konutu veya çalışma ofisini güvenikleştirmiştir. Yine, ülkelerden bir diğeri, kurum güvenliğini özel güvenikleştirirken, bir başkası, buna ihtiyaç duymayıp, önceliği olan su ve enerji arzını özel güvenliğe eklemiştir. Kimi kişi ve ülkeler ise şahsi yarar veya kamu güvenliğine yol açan sorunlu her başlığı özel güvenikleştirerek polislin üstesinden gelmekte zorlandığı kimi başlıkları da bu sektöre havale etmiştir.⁵³ Türkiye örneğinde konuyu biraz

⁴⁹ Küçüksolak, "Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması", s. 201

⁵⁰ Lene Hansen ve Barry Buzan, "Beyond The Evolution of International Security Studies", *Security Dialogue*, 41:6, 2010, s. s. 662-663.

⁵¹ Ole Wæver, "Politics, Security, Theory", *Security Dialogue*, 42:4-5, 2011, s. 465-480.

⁵² Robert Mandel, "Privatization of Security", *Armed-Forces&Society*, 28:1, 2001, s. 129-151.

⁵³ Nebi Miş, "Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi",

daha detaylandırmak gerekirse, kamu kurumları ve özel kuruluşlardan bazısı, giriş-çıkış öncelikli bir özel güvenlik uygulamasına sahipken, bir diğer grup ise bununla birlikte personel, otopark ve çevre güvenliği boyutuyla da sektörden hizmet alımına sahiptir. Bu çerçevede gelişmiş ülkeler risk, tehdit ve tehlike gördükleri neredeyse her alanı özel güvenlikleştirerek daha nitelikli bir iş ve sosyal hayat ardında oldukları izlenimi verirken, gelişmekte olan çok sayıda ülkede ise iş hayatı ve kâr beklentisine göre istihdam edilen bir özel güvenlik anlayışı dikkat çekmektedir. Bir diğer açıdan ABD, Rusya ve Türkiye gibi bazı ülkeler ise kendilerine özgür ulusal ve uluslararası misyon ve vizyonlarından kaynak şekilde kolluğu ve orduyu rahatlatıcı pek çok görevi özel güvenlikleştirirken, Asya ve Afrika kıtalarında yer alan kimi ülkeler; liman, havalimanı ve petrol, doğalgaz ve baraj gibi enerji ve su başlıklı konuları, yabancı özel güvenlik şirketleri kanalıyla güvenlikleştirmeyi tercih etmişlerdir. Bu dolayında az da olsa kimi ülke, vatandaş grubu ve kurum-kuruluş ise, 2023 yılı koşullarına rağmen, özel güvenliğe ayrılan bütçenin gereksizliğine inanarak sektöre mesafeli davranabilmektedir.

Konuya ilişkin bir kez daha teorik kulvara geçmek gerekirse, sosyal konstrüktivizm (inşacılık) temelli geliştirilen güvenlikleştirme odaklı çözümler, Kopenhag Okulu temsilcileriyle iyice genişletilmiştir.⁵⁴ Politik, ekonomik, çevresel, toplumsal ve diğer insani sorunları da gündem yapan bu grup, ileri zaman dilimlerinde Avrupa ile Amerika'yı da aşacak şekilde çalışmalarını, özel güvenlikleştirmeyi de etkileyecek şekilde, makro güvenlikleştirme (*macrosecutisation*) kavramıyla nitelmiştir.⁵⁵ Bu eğilim, Batı coğrafyasında güvenlik sektöründe ekonomi ve askerî parametrelerde rahatlamaya yol açarak gerek siyasi gerekse ticari hedeflerle eşgüdümlü kârlı bir araç şeklinde kullanılmıştır. Hatta söyleme ve yazın alanına yansıyan yönüyle; bireyin, kurumun ve insanın öncelenmeye başladığı bu uygulamalar, bugün de "insan merkezli" güvenlik yaklaşımı imajıyla ilgi çekmeye devam etmektedir.⁵⁶ Bu çerçevede özel güvenlik çatısı altında da tasniflenmeye devam eden birey ve toplum güvenliği konusu ve ara başlıkları, küresel ve yerel ölçekte iş hacmini artırarak politik, ekonomik, askerî,

Akademik İncelemeler Dergisi, 6:2, 2011, s. 349.

⁵⁴ Brooks ve Smith, *Security Science: The Theory and Practice of Security*, s. 11-12.

⁵⁵ Barry Buzan ve Ole Waever, "Macrosecutisation and Constellations: Reconsidering Scale in Securitisation Theory" *Review of International Studies*, 35, 2009, s. 253.

⁵⁶ Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", s. 6

toplumsal ve çevre başlıklarında yeniden tanımlanmaya çalışılmaktadır.⁵⁷ Bu doğrultuda özel güvenliğin eğitim başlığında nükseden sorunları ve insan kaynağının genellikle güvenliğe doygun ya da bu kavrama çok yönlü yabancı ve uyumsuz insan kümesinden oluşması ise yeterince güvenli ve huzurlu ortamların oluşturulmasının önünde engel olmuştur. Hatta çok sayıda ülkede nicelik ve nitelik ilişkisi sorunlu, hatta kopya görünümü veren bu sektör,⁵⁸ huzursuz ve güvensiz toplum yapısının göstergesi olarak da kabul görebilmiştir. Bu durumu aşmak adına görevli personelin niteliğini dar bir meslek bilgisiyle ve alelacele bir çabayla artırma çabaları ise genellikle sonuçsuz kalmıştır.⁵⁹

Özetle, son iki asırda güvenlik-savunma konularındaki yeni arayışlar, iç güvenlik birimlerine de yön verecek şekilde genişleyerek idealizm, konstrüktivizm, post-kolonyalizm, feminizm ve post-yapısalcılık gibi açılımlarla giderilmeye çalışılmıştır.⁶⁰ Bu çerçevede Richard Ullman ve Barry Buzan gibi düşünürler ile idealist yaklaşımın bazı temsilcileri, güvenlik tanımında güncelleme arayışına girerek sürece katkı sağlamışlardır.⁶¹ Elbette bu çalışmaların özel güvenlik pratiğine de dolaylı yollardan yansımaları olmuştur. Özellikle son çeyrek asırda bir hayli değişen dünya koşullarıyla birlikte genişleyen güvenlik ihtiyacı, “standart güvenlik ikilemi” ve “sosyal güvenlik ikilemi” (*waever and others 1995: 839*)⁶² gibi bakışların da etkisiyle özel güvenikleştirmeyi hızlandırmıştır. Bu bağlamda görülen sıkıntılardan biri de ülke, kurum, kuruluş veya örgüt, özel güvenikleştirmeye mekân, personel ve çevre gibi kimi başlıkları güvenlik çemberine sokarken, bu durum, rakip veya muadil özneleri de harekete geçirerek yeni bir rekabetin önünü açabilmiştir. Daha açık bir cümleyle, bir tarafın aşkın özel güvenikleştirme politikası, karşı tarafta da yeni bir tedirginliğe yol açarak daha ileri düzeyde

⁵⁷ Mathias Albert ve Barry Buzan, “Securitisation, Sectors and Functional Differentiation”, *Security Dialogue*, 42:4-5, s. 412-413.

⁵⁸ René Guénon, *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri*, (çev. Mahmut Kanık), Erkam Yayınları, İstanbul, s. 71-73.

⁵⁹ Alpkutlu, *Gelecek Kaygısı Bağlamında Çocuk Eğitimi ve Güvenliği Ya da Cahilliğe Yergi*, s. 7.

⁶⁰ Barry Buzan, “The English School: A Neglected Approach to International Security Studies”, *Security Dialogue*, 46:2, 2015, s. 126.

⁶¹ David A. Weaver ve Patricia P. Martin, “Social Security: A Program and Policy History”, *Social Security Bulletin*, 66:1, 2005.; Engin İ. Erdem, “İnsani Güvenlik Kavramı Bağlamında Çevre Güvenliği”, *Akademik Bakış*, 10:19, s. 258.

⁶² Ole Waever vd., “Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe” *Slavic Review*, 54:3, 1995, s. 839.

bir arayışla yanıtlanmıştır. Bu durum, 21'inci yüzyılda da sayısız örnek üzerinden hem ulusal hem de uluslararası güvenlikte karşılık bularak “en kötüsünü farz etmek” (*worst-case thinking*), “öldür ya da yok ol, ya önce saldır ya da yok olma riskini göze al”⁶³ ruh haliyle mevcut güvenlik sarmalını daha da büyütmektedir.

2.3. İdealizm Açısından Özel Güvenlik

İnsan aklı, gönlü ve ruhu, yaşam akışını belirleyip yorumlamada öne çıkan eşsiz kaynaklardandır.⁶⁴ Bu çerçevede güvenlik de fiziki, psikolojik ve sosyal boyutlar başta olmak üzere, insan yaşantısının hem etkileyeni hem de etkileneni oluşuyla öne çıkmaktadır. Nitekim bu çizgideki diyalektik, teorik olarak da sosyal bilimler çatısı altında alanını genişletmeye devam etmektedir.⁶⁵ Geleneksel dünyanın bilgi birikimi üzerinde şekillenen bu özdeki kazanımda I. Kant, H. Grotius, J. Lock, J. Bentham, J.S. Mill ve E. Carr gibi aydınlanma sürecinin düşünürleri de önemli katkılar yapmıştır. Bu bağlamda idealizm ise olguyu, birey merkezli ele alıp kolektif güvenlik anlayışı içinde değerlendirmiştir. Bu çerçevede, idealizm veya “realist-transnasyonalist”⁶⁶ yaklaşım, insan türünün yapısal olarak iyi olduğunu, ancak, onu olumsuzluklara iten etkenlerin, kötü koşullar oluşuna odaklanarak özel güvenliğe kapı aralamıştır.

Bu özde idealizm, “evrensel barış önermesi” mottosuyla dünyanın nizam ve intizamı için bireyi ve devleti aşan kontrol mekanizmalarının varlığına da meseleyi indirgemıştır. Bu çıkışta bilhassa ABD başkanlarından Woodrow Wilson’un ABD hegemonya anlayışına⁶⁷ ilham kaynağı görülen tezi dikkat çekicidir. Nitekim II. Dünya Savaşı Dönemi ve sonrasında da ABD’nin

⁶³ Herz'den akt. Ali Bilgiç, “Güvenlik İkilemi’ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif”, *Uluslararası İlişkiler*, 8:29, 2011, s. 125

⁶⁴ Abdulkadir Çüçen, “İdealizm Nedir?” <https://www.youtube.com/watch?v=o1MPO5ozLd4>, erişim 01.11.2022.

⁶⁵ Burak Tangör, “Kuramsal Tartışmalar Işığında İnsan Güvenliği ve Politikaları”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8:30, s. 59-92, 182, 2012, s. 1-7.

⁶⁶ Ahmet Yorulmaz, “Değişen” Uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde “Değişmeyen” Güvenlik Paradoksu”, *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 3:1, 2014, s. 116.

⁶⁷ İtalyan düşünür Gramsci tarafından kullanılan hegemonia sözcüğü (1930), Antik Yunanlılarda lider anlamına gelen “hdgemon” kelimesine dayandırılmaktadı. Bauer'den akt. Özgür Körpe, Reading the USA through the Strategy Documents: The Analysis on the Change of Hegemonic Security Understanding, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:42, 2022, s. 265-266.

mutlak üstünlük hamlesi; askerî, ekonomik ve siyasi olarak dünyanın büyük çoğunluğu tarafından da kabul edilmiştir.⁶⁸ Hatta bu, aynı çağda teşkil edilen Birleşmiş Milletler (BM) başta olmak üzere, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Akdeniz Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) gibi küresel örgütler aracılığıyla da adım adım genişle(til)miştir.⁶⁹ Haliyle idealizm penceresinden de özel askerî güvenlik sektörüne bakıldığında liberal ekonomi, özgürlükçü siyasal açılımlar ve çokkültürlü yaşam eğilimi gibi başlıklar, özel askerî güvenikleştirmeyi iyice genişletmiştir. Bir yandan da bu eğilimin dünyanın ne kadarını güvenli kıldığı veya kimler için kârlı bir ekonomik performansa dönüştürdüğü noktasındaki tartışmalar ve itirazlar ise devam edegelmıştır.

Sonuç itibariyle, idealistlerin, ulusüstü kuruluşlar eliyle sağlanacağını ileri sürdükleri güvenlik yaklaşımları, söylem ve eylemde çeşitli tezatlıklar barındırmaktadır. Özellikle ABD'nin güvenlik vizyonundan ulusal ve uluslararası pratiğe yansıtılan bu duruma özel güvenlik şirketleri de aracı kılınabilmiştir. Örneğin, yüzlerce ABD kaynaklı özel askerî şirketin NATO, BM, AB, AGİT ve benzeri örgütlerin güvenlik ve koruma hizmetinde rol üstlenmesine rağmen, bu kuruluşların hem mekân bazında hem de misyonları icra etme boyutunda zaman zaman yaşadıkları zafiyetler de bu durumun bir resmi görünümündedir. Dolayısıyla, ister öngörülmüş isterse öngörülmemiş olsun, yaşan bu tür güvenlik sorunu veya ikilemi, bu örgütlere bel bağlamış dünyanın gelişmekte veya gelişmemiş pek çok ülkesinin iç güvenliğini de etkileyerek yeni komplikasyonlara yol açmıştır. Bu dolayımında sık sık tartışma konusu olan ABD'nin ulusal güvenliği ve insan hakları ihlalleri sorununa, zaman zaman özel güvenlik şirketleri de dahil olabilmektedir. Bu çıkmazı çözüme adına geliştirilen arayışlar ve “radikal çözüm” iddiaları ise⁷⁰ özel güvenikleştirme önceliğiyle çok sayıda ülkede hız kesmeden devam ederken idealistlerin tezleri de misyon ve vizyon olarak kullanabilmektedir. Özellikle terör, insan hakları ve demokratik değerlere dönük artan tehditler, bu süreci pozitif etkileyerek sektörün gelişmesine alan açmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de de özel güvenikleştirme, nitelik-nicelik dengesinin

⁶⁸ Körpe, age, s. 265-266.

⁶⁹ Yorulmaz, age, s. 113-114.

⁷⁰ Ken Booth, *Dünya Güvenliği Kuramı*, (çev. Çağdaş Üngör), Küre Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2012.

korunamadığı iddiaları veya uygulamaları eşliğinde can alıcı tartışmalarından birisi olmaya devam etmektedir.

2.4. Yeni Güvenlik Yaklaşımları Açısından Özel Güvenlik

Tarih süzgecine takılan güvenlik uygulamaları ile modern güvenlik kuramları, postmodern evrede de insanın güvenlik ve özgürlük ihtiyacını gidermede önemli rol oynamıştır. Bu anlamda genelgeçer güvenlik teorilerinden realizm, devlet güvenliği odaklı savaş veya güç; neorealizm, anarşi ve idealizm ise özgürlük ve barış gibi kavramları argümanlarının odağına yerleştirmiştir. Bu kuramlar dışında daha spesifik noktalara odaklanan tali görüş ve düşünürleri ise⁷¹ güvenlik kavramındaki esas dönüşümün 1970'e başladığını iddia ederek⁷² nüfus, kadın, çocuk, gıda ve çevre gibi konulara eğilmiştir.⁷³

Bu çizgide özellikle kırılma noktalarından görülen Soğuk Savaş Dönemi'nin saldırı ve savunma teknolojisi odaklı denge veya caydırma siyasetinin son bulmasıyla birey, inanç ve kültürel öğeleri merkeze alan özel güvenlik tasvirleri hız kazanmıştır.⁷⁴ Öyle ki bu süreç, "Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı" (*The Renaissance of Security Studies*) başlığıyla karşılık görerek ilgi alanını büyütüştür. Nitekim McSweeney de güvenlik kavramının soyut, netameli ve göreceli yönüne vurgu yaparak bu eğilimi açıklamaya çalışan isimlerden biri olmuştur.⁷⁵ Bu çizgide yeni bir trende yol açan 1980-90 arası zaman dilimi ise realizmin etkisinin kırıldığı plüralist dönem olarak görülmüştür. Özellikle Soğuk Savaş sonrası süreç, geleneksel, genişleme(t)ci ve derinleştirmeci olarak nitelenen yeni açılımlara şahitlik etmiştir.⁷⁶ Yine bu çerçevede ileri sürülen inşacı, post-kolonyalizm, feminizm, post yapısalcılık, postmodernizm, eleştirel tutum ve yapısalcı yaklaşım gibi açılımlar da özel güvenliği besleyen yönüyle konuşulmaya ve tartışılmaya devam etmektedir.⁷⁷

⁷¹ Karabulut, *Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, s. 72.

⁷² Açıkmeşe, "Strateji ve Güvenlik Kavramları."

⁷³ Mathews'ten akt. Shahin Malik, "Framing a Discipline", *International Security Studies: Theory and Practice*, First Pablished: Routledge (Taylor&Francis Group), London and New York, 2015, s. 5-6.

⁷⁴ Buzan, "The English School: A Neglected Approach to International Security Studies", s. 132.

⁷⁵ Bill McSweeney, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

⁷⁶ Baysal ve Lüleci, "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, s. 70.

⁷⁷ Dönmez'den akt. Ayşegül Uğuz, "Liberalizmde Güvenlik Kavramı ve Uluslararası

Bu temadaki çalışmaların ve argümanların gerekçelerine bakıldığında ise genellikle SSCB'nin dağılmasıyla başlatılan Soğuk Savaş Sonrası Dönemde hızlanan liberalleşmeyle yaşanan “özelleştirme çağı” veya furyasının altı çizilmiştir⁷⁸. Müteakiben hızlanan küresel çaptaki katı ve ılıman gerilimlerin⁷⁹ yol açtığı dinamik dost-düşman ayrışması ve din motifli yeni dost-düşman tanımları; çok kutuplu, terör aparatlı ve özel güvenlik araçlı açılımın önünü olabildiğince açmıştır. Özellikle son elli yılda antidemokratik temelde eleştirilen taraflarına rağmen bu süreç, iyimser bir grup için barış, refah ve iş birliği dönemi görülmüşken, 11 Eylül Terör Saldırıları ile ilişkilendirilen bir grup kişi, kurum ve devlet için ise baskı, korku ve nefret dönemine dönüşmüştür. Bu resim, Türkiye tarafından ise, Sovyet tehdidinin yerine İslam'ın konulduğu eleştirisiyle, İslamofobi kavramı üzerinden “ötekileştirici bir kurgu görülerek bu yönde karşıt bazı tezler zemin hazırlamıştır.⁸⁰ Nitekim son çeyrek yüzyılda Orta Doğu özelinde yaşan çatışmalar da bu okumayı destekler sonuçlar doğurmuştur ki bu tür yöndeki gelişmeler devam etmektedir. Özellikle son birkaç yılda neredeyse tüm kıtalara sıçrayıp Orta Doğu, Balkanlar ve Kafkaslar gibi coğrafyalar spesifikinde gündem olan “radikal İslam” söylemi ve “vekâlet savaşlarının” gerilimde özel güvenlik de araçsallaştırılarak sürecin popüler kontrol aracı haline gelişine olanak sağlanmıştır.⁸¹

Kısaca, dünyanın son iki asrının genel güvenlik manzarası, önemli oradan Batı'nın yön verdiği küresel hamlelere koruyuculuk yapan yaklaşımlarla şekillenmiştir. Bu gelişmeler, genel olarak iç güvenlikte idealist, uluslararası güvenlikte ise görece realist kuramı doğrular pratiklerle özel güvenliğe de yansıtılmıştır. Bilhassa özel güvenikleştirmenin, güvenlik ihtiyacını, yüksek kâra dönüştürme fırsatı yaratması ve en az hukuki sorumluluk doğuran boşluklar barındırması, tercih edilmesinde etkili unsurlar olmuştur. Diğer yandan, sektörün demokrasi ve insan hakları odaklı gelişen meselelerine dönük Birleşmiş Milletler ve AB/D odaklı bazı küresel örgütlerce

Güvenliğe Getirilen Çözümler”, *V. Uluslararası Kongresi* (12-15 Mayıs 2016), Bildiriler Kitabı II, ss. 85-98, 2016, s. 87/10.12658/TLCK.5.2.B006.

⁷⁸ Robert Mandel, “Privatization of Security”, *Armed-Forces & Society*, 28:1, 2001, s. 129-151.

⁷⁹ Küçüksolak, “Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması”, s. 199

⁸⁰ Deepa Kumar, *İslamofobi: İmparatorluğun Siyaseti*, (çev. Işıl Alatl), Pınar Yayınları, İstanbul, 2016.

⁸¹Engy Moussa, “Privatizing Security and Authoritarian Adaptation in the Arab Region since the 2010–2011 Uprisings”, *Contemporary Security Policy*, 44:3, s. 478-480.

geliştirilen yönlendirici-kontrol edici örgüt, proje ve akademik çalışma ise hizmetin sıkıntılarını gidermeye kâfi gelmemiştir. Kaotik yanlar da barındıran bu konu, Batı ve Türkiye arasında son yıllarda yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyolojik bazı çekişmelerin de kimi zaman sebebi kimi zaman ise sonucu olarak görülebilmektedir.

Sonuç ve Tespitler

Tarih şeridinde yaşanmış güvenlik olayları, çalkantılı insan ve devlet yapısının en kritik gelişmelerini içerir. Geleneksel dönemi savaş, cinayet, suikast ve hırsızlık gibi bilindik birkaç terimle dışa yansıyan bu çalkantılar, Aydınlanma Dönemi ile başlayan yaşam koşullarıyla ise hayli dinamik ve bir o kadar çetrefilli güvenlik olgusuna yol açmıştır. Bu çerçevede mazinin büyük kesiti, realist güvenlik kuramına konu güvenlik, savunma ve koru(n)ma olaylarıyla açıklanırken, modern evre ise bir hayli çeşitlilik arz eden pratik ve teorik gelişmeyle anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda hem geleneksel hem de modern evreyi yansıtan güvenlik tedarik yöntemlerinden biri de kişi/grup bütçesiyle finanse edilen özel güvenlik formu olmuştur. Geleneksel yaşantıda da izi ve etkisi belirgin ve daha sade görülen bu hizmet, modern evreye daha profesyonel bir sektör görüntüsüyle yansıtılmıştır. Hatta geleneksel toplum yaşamında genellikle fiziki güç, kabiliyet, asabiyet, maddi güç ve siyasi inisiyatif yönlerinden üstün olanların talebine göre informal işletilmiş olan özel güvenlik, modern yaşam akışına ise daha prosedürel, bir o kadar da netameli bir organizasyon olarak formüle edilmiştir. Şöyle ki klasik yaşam akışında ağırlıklı olarak kan bağı, dini pozisyon, kurumsal statü, ekonomik üstünlük ve siyasi konum kaynaklı gelişen korunma-iltiyaz ilişkisi, post-modern akışta ise özgürlük, kültürel çeşitlilik ve ekonomik üstünlük ekseninde şekillenen sözleşmelerle ilerlemiş ve kuramsal havuza yansıtılmıştır. Özellikle tarih akışının son iki asırlık yaşam akışında adım adım profesyonelleşme eğilimine giren bu sektör, büyümesini sürdürerek 21'inci yüzyılın da dominant hizmetlerden biri olmuştur. Süreçte, özellikle liberal siyasi ve ekonomik paradigmadan etkilenmeye devam eden özel güvenlik, klasik devlet erkinin caydırıcı ve cezalandırıcı güvenlik tarzının aksine, kişi iradesi merkezli esnek ve örtük güç kullanımı tercihiyle iç güvenlikteki yayılımını sürdürmüştür. Nitekim bugün de serbestiyetçi ve ücretli güvenlik politikası güden bu sistem, çok sayıda ülke iç güvenliğindeki potansiyelini artırmaya devam etmektedir.

Özellikle sanal eğilimli mevcut hayat akışında, bir yanda anlık korunan kişi sayısı artış gösterirken, diğer yanda, hayati bir meselede dahi dakikalarca

kamu güvenliğine ulaşamayan büyük bir insan kümesi öne çıkmaktadır. Hatta bu tema, ekonomisi ve demokrasisi zayıf kimi ülkelerde, finansal olarak güçlü kişi ve örgütlerin özel güvenlik zırhı üzerinden genel kamu güvenliğini dahi tehdit edebildiği görüntülere yol açabilmektedir. Özellikle Asya ve Afrika kıtalarında konumlanan kimi ülkelerin kamusal ve özel yaşam alanlarındaki çifte standartlı özel-güvenlik ve koruma resimleri, Orta Çağ derebeylerini veya Yeni Çağ ayanlarını dahi aratmayacak imtiyazlara aracılık ederek sektör kalitesini iyice bozmaktadır. Hatta bu durum, ilgili kimi toplumların özellikle orta ve alt tabakalarına bir çeşit tedirginlik olarak yansiyabilmektedir. Hatta bu tür politikalar, gelişmiş bazı ülkelerin aksine, gelişmekte olan ülkelerde yol açtığı kısır döngüyle küresel ve bölgesel çapta daha nitelikli özel güvenlik arayışını da baltalayabilmektedir. Bir kısmı, vatandaşın ekonomik pozisyonuyla alakalı görülen bu sorun, basın-medya odaklı tartışmaların yanı sıra güven vermez özel güvenlik imajıyla sık sık akademik çalışmalar üzerinden de sorgulanabilmektedir. Ağırlıklı olarak, eğitim sistemi sorunlu ve demokrasisi zayıf ülkelerde yansımaları trajik olabilen bu konu, “paran veya konumun kadar güvenlik” kabulüyle gelişmiş ülke uygulamalarında da imtiyazlı kişi ve örgüt güvenliğinin, kamu güvenliğinin önüne geçişiyle eşit güvenlik duygusunu ve beklentisini sarsabilmektedir.

Bu açıdan, ülke içi özel güvenikleştirmeye hak, hukuk ve nitelik parametrelerinden ışık tutulduğunda ise güvenlik, özgürlük, eşitlik ve hukuk karnesi değişken şirket, personel ve ülke fotoğrafları ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda adı sıkça anılan ABD (Blackhawk’ın yol açtığı kötü imaja rağmen), İngiltere (Çocuğun yüzüne ayaklarıyla basan özel güvenlik personeli fotoğrafına rağmen), Rusya (Özel askerî güçler parametresinde gelişen Wagner isyanına rağmen) ve Türkiye (SADAT üzerinden gelişen politik tartışmalara rağmen) gibi bazı ülkeler, sektörde maksimize ettikleri finansal kaynak ve personel potansiyeliyle özel güvenliği iç-dış güvenlikte daha kapsamlı değerlendirme arayışında görünmektedirler. Ancak bu ülkeler, sektörün bilhassa askerî kanadında verdikleri yozlaşmış veya kalitesiz hizmet görüntüsü, iç güvenlikte de özel güvenliğin niteliğini ve gidişatını olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin, bu gibi ülkelerde askerî sahada da görev üstlenen bazı şirketlerin, bağlı olduğu devletin hukuk paradigmasını ve itibarını görmezden gelen uygulamaları, iç güvenlikte de koruma hizmeti satın alan kurumda, örgütlerde ve kişilerde tedirginliğe yol açabilmektedir. Nitekim bugün de İngiltere, İsviçre, Hollanda, Portekiz, İtalya ve Almanya gibi çok sayıda Batı ülkesi, muhtemelen bu görselin de etkisiyle, ontolojik ve epistemolojik açıdan sektöre daha hassas yaklaşmakta, güven(lik)li vatandaş

ve ülke profilleriyle uyumlu bir özel güvenlik oluşuma özen gösterir görünmektedirler.

Farklı bir cümleyle, sorunlu taraflarına rağmen özel güvenlik, 21'inci yüzyılda da realist ve neorealist, idealist ve neoidealist kuramlar; Kopenhag, Aberystwyth ve Minnesota ekolleri, liberalist söylemlerden eleştirel, postmodern, feminist ve konstrüktivist akımın tezlerini karşılayan iş hacmiyle dinamizmini korumaktadır. Özellikle kadın, çocuk, kurum, bilgi, konut, gıda ve çevre gibi çok sayıda kavramla ilgi perifesini genişleten bu hizmet, pek çok ülkede vazgeçilmez sektör imajıyla sınırlarını genişletmeye devam etmektedir. Bu dolayında Türkiye de özellikle son çeyrek yüzyılda AB ve ABD ile yaşadığı örtük rekabete özel güvenliği de dahil etme çabasındaki bir ülke görüntüsü vermektedir. Nitekim son yıllarda birkaç askerî şirket üzerinden Türkiye isminin iç ve dış kamuoyunda sıklıkla anılmaya başlanması da bu yönde bir eğilimin oluşuna yorumlanabilir. Bu durumda Türkiye, sektör aleyhinde ulusal ve uluslararası çapta gelişen negatif propaganda faaliyetlerine karşı, iç-dış güvenlik ayırımıyla özel güvenlikte çıtayı yükseltecekse öncelikle bu sektörü, iç politikada değersizleştirmeden, kendine has insan felsefesi ve güvenlik geleneğiyle güçlendirip, marka değeri yüksek bir teşkilatlanmaya kavuşturarak küresel ölçekteki pazar payını artırmak zorundadır. Bilhassa ordu-millet kavramının dünya genelinde eridiği 21'inci yüzyılda, böyle bir refleks, Türkiye iç güvenliğinde de çok parametrelili ciddi bir fırsatın açılmasına kapı aralayabilir. Aksine, mevcut açıkları giderilmeyerek günlük güvenlik açığını giderme aracı görülmeye devam ederse, sektör, hiç beklenilmeyen anlarda, Türkiye'nin de itibarını sarsıcı sabotajlara aracı kılınarak iç güvenlik ve savunma zafiyetine aracı kılınabilir.

Sonuç olarak, dünya döngüsünün ve insan nabzının güvenlik merkezli değiştiği 21'inci yüzyılda yeni güç dengelerinin oluştuğunu veya oluşacağını ileri sürenlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu özdeki iddialara gerek ulusal gerekse uluslararası ortamda siyasi, ekonomik ve sosyal yapısı bütün ve ayrışık toplumların yaklaşımı ise farklılık arz etmektedir. Bu bağlamda son yirmi yılda pek çok ülkede artan güvenlik endişesi, hükümetleri, ek önlemler olarak, özel güvenlikleştirmeye dahil, yeni arayışlara zorlamaktadır. Bu arayışların sonuçları ise zikzaklı etkiler gösterebilmektedir. Bu bağlamda güvenlik açığı olan kimi ülkelerdeki özel güvenlik ile polis teşkilatı arasında dışa yansıyan sürtüşmeler ise olgudaki teorik ve pratik muğlaklığın adeta bir görseli görünümündedir. Aslında bu gerçek, Türkiye deneyimine göndermelerde bulunulacak şekilde, bir dönem Osmanlı Türkiye'sinin polis

ve asker teşkilatı arasındaki çekişmeler üzerinden de yeni ile eskinin yol açtığı mücadelenin bir benzeri olarak da okunabilir. Nitekim yeniçeri ocağını kaldırma girişimleri, yeni güvenlik açılımları ve sonuçları özelinde ortaya çıkan dönemin stresli resmi, Türk tarihine toprak, insan ve ekonomik kayıplarla yansiyacak acı gelişmelere yol açmıştır. O halde, bundan sonrası için de bu tecrübeden de maksimum düzeyde dersler çıkarılarak Türkiye özel askerî güvenliğinin imaj ve güven bakımından üst sıralara yükseltilmesi, yüzeysel özel güvenikleştirme iştahıyla değil, teorik ve pratikteki konumunun temellendirilerek sektörün niteliğinin artırılmasına bağlı olabilir. Sözün özü, sınır içi ve sınır dışı risklerin ve çatışma yöntemleri ile öznelerinin birbirine geçtiği 2020'li yıllarda, yüz yıllık hedefler ileri süren bir ülkenin başarılı olmasının parametrelerinden biri de vizyonu güçlü, hukuki temelleri sağlam ve kuramsal havuzdaki misyonu açık özel güvenlik örgütlenmesinde saklıdır.

Summary

When we look at world history, the discourses of the new world are generally expressed as a new era, new order, and new power. In this context, sharp security changes are experienced in many countries that affected this political stream. As a matter of fact, there are frequent statements that such a trend is also taking place in security in the 21st century. Periods of such crossroads can also have three sides in today's individual and social life. One of them is the losers in security; the second is the ascendant, and the third is the one that focuses on maintaining its position in both cases. In this context, when looking at the current global policy indicators, the Türkiye in particular and the West countries in general, advancing on defence and security topics. In this context, the 21st century is being mentioned as the century of Türkiye and China.

At the same time, in the article, we are looking at the modern security picture after summarizing traditional security. Significantly, in the last two centuries, the security picture is expanding on this axis. So, in this study, it is understood that the West has learned a lesson from the traditional world conflicts and has experienced positive lessons for centuries, especially in the middle ages security conflicts. In fact, this situation seems to be preferred in the struggle of the West in the international arena too. However, this paradigm of the West has received serious criticism that it has deteriorated world security, especially in recent centuries and continues to negatively influence the global system. In this spiral of modern security, some developing countries try to find

their way, especially by articulating with Western interests and preventing offering an alternative to this trend. From this point of view, the assumption/s of this article is transformed into a way out with various critical determinations in a way that contributes to the phenomenon in the flow of the study.

To put it more clearly, the West is seen as the architect of modern lifestyle and security. So that some Western countries have formulated security according to this line for developing centuries. The West also implemented hard security policies in defence and soft security policies in internal security. Private security organizations benefited from both aspects in some developed Western countries. The West has prepared the ground for its multi-faceted hegemony by fortifying its defence and attack power through private security. At the same time, it has affected the economies of these countries. On the other side, many underdeveloped or developing countries outside this paradigm and geography couldn't use private security. With this theoretical discourse, while the West has projected more liberal security to the people and countries they see in its own geography, others have applied a form of security exploitation that depicts the realist security approach. For nearly two centuries, this sector/service has seemed to close the gaps in internal and external security in the West, while in developing countries, it seems to make the security chaos even more inextricable.

Despite the two general wars, which can also be read as moves to change the status quo in security in this spectrum, the security power and theoretical guidance of the West continued in the 20th century. However, in the last half-century, some countries ranging from the backward to the developed have been able to challenge these countries. In this context, it seems that Turkey has started a defence industry move, which is unprecedented in the last four centuries and in its own history, but also consolidates its opponents by hardening. However, in Turkish-Islamic societies that give such photographs, the fact that a group of intellectuals and administrators stay away from non-Western policies. Moreover, some young people have difficulty in reading the developments, and the new generation is left to the harmful effects of technology contributes to the operation of the process in favour of Western security practice and theory.

In short, in the 21st century, pursuing hegemony does not seem simple enough to be achieved only with the concept of security or defence-offensive power. Efforts to understand this fact, especially by non-Western societies, require an education-oriented multi-parameter future struggle. In a way, this

study is to deal with the issue from the privatizing security side. It seems that this security rhetoric and practice, which spanned almost a quarter of a century, will be replaced by a new paradigm or leader, whose name has not yet been clearly named, with the Russia and Ukraine War (February 24, 2022). As a matter of fact, Türkiye's constructive and guiding flexible support/competition policy, particularly for its role in the grain corridor, can also be interpreted as the declining hegemonic power of the EU/USA and the rising power of Türkiye, Russia, and China in security or private security.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça

Basılı Eserler

- ABRAHAMSEN Rita ve WILLIAMS Michael C. (2011). *Security Beyond the State: Private Security in International Politics*, Cambridge University Press, New York.
- AÇIKMEŞE Akgül (2013). "Strateji ve Güvenlik Kavramları", (ed.) Mustafa Aydın ve Ahmet Haluk Atalay, *Strateji ve Güvenlik*, AÖF Yayınları, Eskişehir, 2-20.
- AKALIN Cüneyt (2003). *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1: Olaylar- Belgeler (1945-1952)*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- AKTAŞ Ahmet Nuri ve POLAT Mevlüt (2009). *Genel Kolluk ÖG İlişkisi*, Divan Kitap, Ankara.
- ALBERT Mathias ve BUZAN Barry (2011). "Securitisation, Sectors and Functional Differentiation", *Security Dialogue*, 42:4-5, 413-425.
- ALPKUTLU Menderes (2017). *Türkiye'nin Özel Güvenlik Politikasının Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, PA/Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ALPKUTLU Menderes (2022). *Gelecek Kaygısı Bağlamında Çocuk Eğitimi ve Güvenliği: Ya da Cahilliğe Yergi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- ARİÖZ Zeynep (2019). "Küreselleşme Sürecinde Ulusal Güvenliğin Dönüşümü: Özel Askeri Şirketler", *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*, 2:1, 20-33.
- ATEŞ Davut (2009). "Küresel Şehirlerde Güvenlik Sorunu", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 36, 1-23.
- AYDIN Mustafa (2013). "Türkiye'de Strateji ve Güvenlik", (ed.) Mustafa Aydın ve Ahmet Haluk Atalay, *Strateji ve Güvenlik*, AÖF Yayınları, Eskişehir, 142-160.
- AYTAÇ Gizem B. (2014). *Üçüncü Dünya Güvenliği ve İnsani Müdahale*, Dezanj Yayınları, İstanbul.

- BAKAN Selahaddin ve ŞAHİN Sonay (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler, *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences Year*, 4:2, 135-152.
- BAYSAL Başar ve LÜLECİ Çağla (2015). “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11:22, 61-96.
- BİLGİÇ Ali (2011). “Güvenlik İkilemi’ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8:29, 125-142.
- BİLGİN Pınar (2010). “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”, *SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8:14, s. 69-96.
- BOOTH Ken (2012). *Dünya Güvenliği Kuramı*, (çev. Çağdaş Üngör), Küre Yayınları, 1. Basım, İstanbul.
- BRAUCH Hans Günter (2008). “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5:18, 1-47.
- BROOKS David J. ve SMİTH Clifton L. (2013). *Security Science: The Theory and Practice of Security*, Pamela Chester (Acquiring Editor), Butterworth-Heinemann/Elsevier Waltham/USA-Oxford/UK.
- BUZAN Barry (2009). *People, State & Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Ecpr Press, United Kingdom.
- BUZAN Barry (2015). “The English School: A Neglected Approach to International Security Studies”, *Security Dialogue*, 46:2, 126-143.
- BUZAN Barry ve WAEVER Ole (2009). “Macrosecuritisation and Constellations: Reconsidering Scale in Securitisation theory”, *Review of International Studies*, 35, 253-276.
- ÇABUKLU Yaşar (2004). *Postmodern Toplumda Kriz ve Siyaset*, Kanat Yayınları, İstanbul.
- ERDEM Engin İ. (2016). “İnsani Güvenlik Kavramı Bağlamında Çevre Güvenliği”, *Akademik Bakış*, 10:19, 255-281.
- GIDDENS Anthony (2014). *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, (çev. Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- GUÉNON René (2020). *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri*, (çev. Mahmut Kanık), İstanbul, Erkam Yayınları.
- GÜNEY Nurşin A. (2006). *Batı’nın Yeni Güvenlik Stratejileri: AB-NATO-ABD*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- HANSEN Lene ve BUZAN Barry (2010). “Beyond The Evolution of International Security Studies”, *Security Dialogue*, 41:6, 659-667.
- HOUGH Peter and et al, (2015). *International Security Studies: Theory and Practice*, First Published: Routledge (Taylor & Francis Group), London and New York.
- KARABULUT Bilal (2010). *Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, Barış Kitap Yayınları, Ankara.
- KARABULUT Bilal (2021). “Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5:1, 51-87.
- KIZILÇELİK Sezgin (2013). *Frankfurt Okulu*, Anı Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- KÖRPÉ Özgür (2022). Reading the USA through Strategy Documents: An Analysis on the Change of Hegemonic Security Understanding, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2022, 18:42, 265-293.
- KUMAR Deepa (2016). *İslamofobi: İmparatorluğun Siyaseti*, (çev. Işıl Alatlı), Pınar Yayınları, İstanbul.
- KÜÇÜKSOLAK K. Övgü (2012). “Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi (Turan-Sam)*, 4:14, 199-205.

- MALIK Shahin (2015). “Framing a Discipline”, *International Security Studies: Theory and Practice*, First Pablished: Routledge (Taylor & Francis Group), London and New York.
- MANDEL Robert (2001). “Privatization of Security”, *Armed-Forces&Society*, 28:1, 129-151.
- MİŞ Nebi (2011). “Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6:2, 345-381.
- MOUSSA Engy (2023). “Privatizing Security and Authoritarian Adaptation in the Arab Region since the 2010–2011 Uprisings”, *Contemporary Security Policy*, 44:3, 462-490.
- NEMETH Charlers P. (2012). *Private Security and Law*, (Acquiring Editor: Rick Adams), (British Library Cataloguing in PuplicData), Forth Edition, Elsevier / Ptinted in the United States.
- NEOCLEOUS Mark (2012). *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, (çev. Gül Çorbacıoğlu ve Ersin Embel), Dipnot Yayınları, Ankara.
- NEOCLEOUS Mark (2014). *Güvenliğin Eleştirisi*, (çev. Tonguç Ok), Notabene Yayınları, Ankara.
- ÖZTÜRK Zerrin Ayşe (2007). “Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye’nin Güvenlik Algılamaları”, *21. Yüzyıl*, (Ekim-Kasım), 35-50.
- SCHREIER Fred ve CAPARINI Marina (2005). ‘Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies’, Occasional Paper no. 6, DCAF, Geneva.
- ŞAHİN Güngör (ed.) (2021). *Güvenlik Teorileri ve Bölgesel Tehdit Analizi*, Millî Savunma Üniversitesi Yayınları: 21/9, İstanbul.
- TANGÖR Burak (2012). “Kuramsal Tartışmalar Işığında İnsan Güvenliği ve Politikaları”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8:30, ss.1-7, 59-92, 182.
- TEKİNER Mehmet Ali ve GEMİCİ Eser (2019). “Türkiye’nin Mevcut İç Güvenlik Yapısı ve 15 Temmuz Sonrası Yeni Bir Yapılanma Modeli.” *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19:15, 15-40.
- UGUZ Ayşegül (2016). Liberalizmde Güvenlik Kavramı ve Uluslararası Güvenliğe Getirilen Çözümler, V. Uluslararası Kongresi (12-15 Mayıs 2016), *Bildiriler Kitabı II*, 85-98.
- WÆVER Ole vd. (1995). “Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe” *Slavic Rewiev*, 54:3, 839-840.
- WÆVER Ole (2011). Politics, Security, Theory; *Security Dialogue*, 42:4-5, 465-480.
- WALTZ Kenneth N. (2009). *İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik Bir Analiz*, (çev. Enver Bozkurt vd.), Asil Yayınları, Ankara.
- WALTZ Kenneth N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*, (çev. Osman S. Binatlı; ed. Çınar Özen), Phoenix Yayınları, Ankara.
- WEAVER David A. ve MARTİN, Patrica P. (2005). “Social Security: A Program and Policy History”, *Social Security Bulletin*, 66:1, 1-15
- YORULMAZ Murat (2014). “Değişen” Uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde “Değişmeyen” Güvenlik Paradoksu, *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 3:1,103-135
- ZENGİN Alperen Kürşad ve TOPSAKAL İlyas (2022). “Büyük Stratejilerde Örüntü: Türkiye-Rusya İlişkilerinde Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:42, 387-410.
- İnternet Kaynakları**
- BALTA Evren (2019). “Klasik Güvenlik Kuramları Nelerdir?” <https://www.youtube.com/watch?v=GwyZfxKMn2c> erişim 16.10.2022.

- CANAN-SOKULLU Ebru (2019). “Savaş Türleri”, Güvenlik Yazıları Serisi, No.22, Ekim 2019. https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/11/SavasTurleri_EbruCananSokullu_v.1.pdf DOI: 10.13140/RG.2.2.31310.41283.
- ÇÜÇEN Abdülkadir (2020). “İdealizm Nedir?” <https://www.youtube.com/watch?v=o1MPO5ozLd4>, erişim 01.11.2022.
- ÖĞÜN Süleyman S. (2022). “Öğün, Tarih Dedğimiz Şey Krizler Tarihidir”, <https://haber.sakarya.edu.tr/suleyman-seyfi-ogun-tarih-dedigimiz-sey-krizler-tarihidir-h105757.html>, erişim 01.12.2022.
- “Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “Bekçi”“, <https://sozluk.gov.tr/>, erişim 15.11.2022.

Thoughts on Strategy Formulation

Strateji Oluşturmaya Dair Düşünceler

Yavuz TÜRKGENCİ*

Abstract

This article attempts to clarify and contribute to the formulation of strategy by highlighting its essential components and processes. Strategy is a bridge between political and tactical levels and should not be considered a plan. A classic strategy may consist of ends, ways, means, and risks. A five-stage process consisting of strategic analysis, definition of an end state, identifying means, designing the ways, and assessing the costs and risks can be used in strategy formulation. Yet, the addition of another two phases, which are assessment and management of strategy, is a must for contemporary strategy formulation. Nevertheless, it would be a mistake to take strategy as a rigid formula. The context of a strategy will be changing based on the aim and the field in question. Other than the military and starting with business, many fields continue to use strategy formulation effectively.

Keywords: Strategy, Strategy Formulation, Plan, Ends, Ways, Means.

Öz

Bu makale, stratejinin temel bileşenlerini ve süreçlerini vurgulayarak stratejinin oluşturma sürecini açıklamaya ve bu sürece katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Strateji, siyasi ve taktik düzeyler arasında bir köprüdür ama bir plan olarak düşünülmemelidir. Klasik bir strateji amaçlar, yollar, araçlar ve risklerden oluşabilir. Strateji oluşturmada stratejik analiz, nihai durumun tanımlanması, araçların belirlenmesi, yolların tasarlanması ile maliyet ve risklerin değerlendirilmesinden oluşan beş aşamalı bir süreç kullanılabilir. Ancak çağdaş strateji oluşturulmasında bu beş aşamaya iki aşamanın daha eklenmesi bir zorunluluk olarak görülmektedir ki bu iki aşama stratejinin değerlendirilmesi ve stratejinin yönetilmesidir. Bununla birlikte, stratejiyi katı bir formül olarak ele almak da hatalı bir tutum olacaktır. Stratejinin bağlamı söz konusu

* Ph.D., Independent Researcher, Istanbul, Türkiye. ORCID: 0009-0002-7656-1421, e-mail: dijitalstrateji02@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 20.06.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 10.08.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

amaca ve alana bağılı olarak değişmektedir. Başta iř dđnyası olmak üzere, askeri alan dışındaki birçok alanda strateji oluşturma sđreci etkin şekilde kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Strateji, Strateji Oluşturma, Planlama, Amaçlar, Yollar, Araçlar.*

Introduction

There is not a commonly agreed definition of strategy.¹ Throughout history, the meaning of strategy has changed. Before the Westphalia Treaty (1648)² and the French Revolution (1789), that is, before the emergence of the nation-state, a strategy was perceived as the use of military forces to achieve victory in a war. With the emergence of the nation-state, the contemporary definition of strategy started to shape.

Today, it is unfortunate to see the use of strategy incorrectly to define a game plan, a thinking system or a tactical-level action. Additionally, the concept of strategy is used to direct the perception to create mysterious, impressive, and prestigious effects on a target audience. These usages contribute to confusion about the use of the strategy and negatively affect the understanding of the true meaning of the strategy.

Studying the evolution of strategy throughout history may help to grasp the meaning of strategy better. The scholars working on strategy generally focus on three historical thinkers. These are strategy's triumvirate: Thucydides, Sun Tzu, and Carl von Clausewitz. Thucydides tried to explain why wars broke out, why the tension between states escalated, and why the war was so difficult to end.³ Sun Tzu's work *The Art of War*⁴ describes how a leader should act, fight, lead, command, and control a battle.⁵ Unlike Sun Tzu, Clausewitz prioritized the direct approach rather than the indirect approach in his work named *On War*.⁶ Today, scholars continue to utilize some of the terminology created by Clausewitz, such as "centre of gravity", "fog of war", and "friction". Additionally, "War is a mere continuation of

¹ Lawrence Freedman, *Strategy*, Oxford University Press, Oxford, 2013, p. XI.

² Tayyar Arı, *International Relations and Foreign Policy*, MKM Publishing, 10. Edition, 2013, p. 39.

³ Thucydides, *Peloponnesian War*, translated by Martin Hammond, Oxford World's Classics, 2009.

⁴ Sun Tzu, *On the Art of War*, (trans. Lionel Giles), Allandale Online Publishing, 2000.

⁵ Nathan K. Finney, *On Strategy: A Primer*, The Army University Press, 2020, p. 26.

⁶ Finney, *On Strategy*, p. 29.

policy by other means”⁷ is an important point that supports the contemporary definition of strategy.

The levels of warfare may also help to understand the contemporary meaning of strategy better. There are four levels of warfare. These are political, strategic, operational, and tactical levels. The political level consists of political decisions taken at the government level. Some of these decisions may include a declaration of war, deciding the political objective of war, defining national interests and threat level, and joining alliances. It is quite common for a government to issue a political directive at the start of a war stating similar decisions. These decisions need to be translated into actions. The strategic level will fulfil this task by acting as a bridge. To give an example from the military, the strategic level will put forward what needs to be done from a political-military perspective. In this respect, deciding on military objectives and tasks that will enable the achievement of political goals can be a good example. The next level will be the operational level. This level will decide the operational level objective and the actions needed to achieve this objective. The operational level usually covers pure military actions. Each action/battle at the operational level will constitute a tactical-level problem.

The strategy should not be considered as a plan. There are many unknowns at the beginning of strategy formulation. As a bridge between the political and operational levels, a strategy should make unknowns known, answer some questions and set the stage for the planners to start planning at the lower levels. At least, a strategy should define three basic parameters, namely the place, time, and amount of force (capabilities) to be used within the scope of a political directive. Based on these decisions, lower-level planners may start planning. Planning will be more deterministic and linear than strategy formulation in this context. Plans will help the implementation of the strategy. Therefore, it is a common application to formulate a strategy first and prepare a strategic-level plan for the execution of the strategy.

In fact, a strategy can be considered as a hypothesis. Strategy formulation has more of an art side than a scientific side. For example, while one leader may define an actor as a threat and securitize it, another leader may not accept this approach but define another actor as a threat and securitize that actor within the scope of Copenhagen School principles. The leaders usually decide intuitively by using their tacit knowledge. Each leader has different

⁷ Clausewitz, *On War*, (trans. J. J. Graham), The Floating Press, New Zealand, 2010, p. 70.

tacit knowledge, emotions, bias, and reasoning methodology. The leader, which made the right decision, will be revealed after the execution of the strategy. It is not easy to confirm strategic-level decisions without execution. Collected data for preparing strategic decisions may only help increase the probability of the right decision. Therefore, the art side of strategy and the level of unknowns will direct us to accept it as a hypothesis. Naturally, this hypothesis should be proven during the execution of the strategy by collecting and analysing the necessary data. Yet, it has to be emphasized that the scientific side of the strategy is gathering pace with emerging technologies, such as artificial intelligence.

Business leaders started to get inspiration from military strategy formulation in the 1960s.⁸ A company can be regarded as a nation-state. Each nation-state tries to eliminate threats, develop its interests, and accomplish a competitive edge in the international system by formulating strategies. A firm may use a similar approach to develop its interests, achieve an advantage, and follow a competitive strategy in the market. The market can be considered as the territory for the nation-state or military. A company usually prepares corporate, business, and functional strategies. From the military perspective, corporate strategy can be compared to political directive, business strategy to military strategy, and functional strategy to operational level planning. Planning in each function for a particular case such as marketing, finance or human resources, is similar to tactical planning. Similar to business, the concept of strategy continues to be used in other fields such as sports, education, and science. Everybody and every field need a strategy.

Some of the essential characteristics of strategy can be summarized as coverage of the long-term, focus on a goal, harmony among the elements, taking the adversary into account, and difficulty in making an assessment and managing. Based on these characteristics, it would be appropriate to consider the following principles, which have been learned through experience.

- The human brain is focused on tactical and short-term thinking. Conscious of this, the strategic thinking system should not be ignored.
- Foresight is the foundation of strategic formulation. The important thing is not to see and understand the problems of tomorrow. The

⁸ Robert F. Grattan, *Strategy Process*, University of the West of England, Bristol, 2002, p. 10.

most important thing is to see the future and to set up a game plan to achieve the end state.

- It is not easy to see the results during the execution of a strategy. However, educated and experienced experts can identify the results of the execution and can take necessary measures in advance.
- There must be harmony between the elements of a strategic thinking system. In this framework, harmony between the end state and the instrument of power and the concept should exist.
- A strategy has to be prepared with execution in mind. A strategy that is not executable cannot go beyond storytelling.
- Simplicity is the greatest strength in strategy formulation. The simple and precise formulation will facilitate coordination and execution.
- Formulation of a strategy on the paper may look well. However, if the executive authorities fail to adapt the formulation into execution, it can be disappointing.
- It is extremely rare for a strategy to be executed as planned. Keeping this in mind, strategists must constantly monitor the strategic situation, anticipate risks and should be able to make the necessary suggestions and corrections.
- As soon as the execution of the strategy begins, some challenges will be encountered and expected results may not be obtained. This does not mean that the formulation is faulty. Strategy formulation provides a chessboard based on a hypothesis for management and thinking.
- It should not be forgotten that the opponent or the enemy also has a strategy. Therefore, a strategy will encounter resistance (friction) during execution both by the opponent and other actors and for natural reasons. Strategists should take this into account during the formulation phase.
- Strategy formulation cannot be the same for every subject, field or function. Strategic thinking systems and formulation should be reviewed by considering the subject's characteristics and execution must be the primary concern.

If an organization does not have a strategy based on clear objectives, it may face essential problems. In this respect, the organization in question may face a chaotic environment, may not seize opportunities, and departments of the organization may not work in harmony or they may adopt different

approaches which may harm the organization. Naturally, this will negatively affect the morale and performance of the personnel. This may also cause the authority of leaders to be adversely affected. As a result, the chances of success of an organization without a strategy will not be high.

It may be concluded that strategy is a bridge between the political and the tactical levels (operative level), a roadmap between the current situation and the end state, and a study to achieve the end state using available resources. Considering that the term “strategy” is used in different fields, the methodology will be different based on the characteristics of the field in question and the goal of the strategy.

1. Process of Strategy Formulation

Arthur F. Lykke explained the concept of strategy with a formulation in his article, in which he defines strategy as the combination of ends, ways and means.⁹ His approach can be accepted as the classical definition of strategy, which is a framework and starting point for formulating a strategy. However, it would be a mistake to take this definition as a rigid formula. Strategists may adopt additional elements and topics, considering the aim of the strategy formulation and the characteristics of the field in question. Lykke’s approach can be used more or less in every field such as business, sports, banking, science, and education. Nevertheless, strategists should adopt the strategy formulation framework, considering the aim, characteristics of the field in question, and other issues.

Formulation of a strategy is a highly complex work. Strategists should factor in many parameters, variables, and assumptions; make complex analyses and take timely decisions. In this context, it is very easy to lose the essence of the strategy formulation and end up in the wrong direction, which will not meet the aim of the strategy formulation. Therefore, having a strategic logic that will help to keep the primary direction of the formulation is necessary. As a strategic logic, the strategists may define the current situation, the end state and problems that prevent achieving the end state. Solving these problems will be the main strategic logic. Another example can be formulating a strategy with logic just to disturb the adversary’s strategic approach.

The formulation of a strategy may follow a process with five phases. These phases are strategic analysis, defining an end state, identifying means,

⁹ Arthur F. Lykke Jr., “Defining Military Strategy”, *Military Review*, 69, 1989, p. 5.

designing the ways, and assessing the costs and risks.¹⁰ Yet, two phases, which are assessment and management of strategy must be added for contemporary strategy formulation. Before starting with these phases, strategists should define their two aims: the aim of the strategy formulation and the purpose to be achieved by the execution of the strategy. The aim of the strategy formulation can be to fight terrorism, achieve a national interest, enter a market or achieve a championship. For the aim to fight terrorism, the execution aim of the strategy can be achieved by eliminating the terrorists or controlling the people. Phases of the strategy formulation have been summarized as follows.

1.1. Strategic Analysis

Sun Tzu wrote, “If you know the enemy and know yourself, you need not fear the results of a hundred battles”.¹¹ This saying emphasizes the importance of strategic analysis best. Strategic analysis will constitute a base for further work along the strategy formulation. Moreover, it is a critical framework to be used during the execution of the strategy. Therefore, strategists should be aware of the importance of strategic analysis.

Strategic analysis usually takes place in the strategy documents under the topic of the strategic framework. The most critical mistake made by the strategists is not being able to create the content of the situation analysis (strategic framework) according to the purpose of the strategy. In other words, they cannot draw the strategic framework correctly. Including a text that is not relative to the strategy’s aim in this section will affect the quality of the analysis. This may distract the strategists’ and the decision-makers’ attention towards the wrong direction. Naturally, as a chain reaction, this may adversely affect other phases of the formulation process. Some of the main issues that can be considered are as follows.

- 1) *Interests*: Interests are long-term basic needs or desires of an actor that will increase wealth and development and shape behaviours. Some of the interests may include security, wealth, and values. Keeping in mind that it is not easy to define them, interests should not be perceived as tangible objectives. They can be considered long-term definitions and ideals. Following the definition of

¹⁰ Steven Heffington, Adam Oler, David Tretler, *A National Security Strategy Primer*, National Defense University Press, 2019, p. 51.

¹¹ Sun Tzu, *On the Art of War*, p. 11.

interests, decision-makers should decide the importance of the interests. This decision will support further decisions on the means and resources to be assigned.

- 2) *Threats / Opportunities*: An actor may face a threat or opportunity which may affect his interests. A threat can be described as “intention X capability”.¹² Considering this description, threats can be classified into four categories. These are a threat, potential threat, risk, and not a threat. Opportunities may consolidate and develop interests. Strategists should pay attention to opportunities as well as threats.
- 3) *Assumptions*: Strategists should define some assumptions which cannot be verified the accuracy at the beginning of the formulation. They need to answer some questions and make unknowns known to formulate a strategy. These can be the opponents’ capabilities and intentions, the situation’s dynamics, and internal dynamics. Assumptions are essential parameters that will shape and direct the formulation of a strategy. Therefore, strategists should set up a system to monitor and confirm the accuracy of assumptions during the execution. Since there are more unknowns at the strategic level, the number of assumptions will be high.
- 4) *Definition of the problem*: A clear, understandable, and short definition of the problem should be made at the beginning of the formulation. So, all the personnel can concentrate on the same problem. An example of strategic level problem definition may include a summary of the current situation, interest, and threat/opportunity.
- 5) *Global Situation Analysis*: All the developments outside the domestic affairs of an actor in question should be included. Naturally, there are lots of developments. The experienced strategists will consider the developments in the area of interest, which are relevant to the aim of the strategy formulation.
- 6) *Internal Situation Analysis*: Internal situations may include the issues, such as the situation of instruments of power, their engagements, meaningful internal developments, and directives.

¹² Terry L. Deibel, *Foreign Affairs Strategy: Logic for American Statecraft*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, p. 143.

The culture and values of the actor will be essential factors in this analysis.

- 7) *Constraints*: These are the factors that limit both the formulation and the executions. Strategists should take into account some constraints, such as time and finance.
- 8) *Methods*: Strategists may use some methods such as SWOT (Strength, Weakness, Opportunity, Threat) system approach,¹³ and five-ring analyses. While strengths and weaknesses are internal, opportunities and threats are external. Threats can be eliminated, opportunities can be developed, and weaknesses can be balanced with strengths. A lot of things can be considered as a system. Strategists can analyse the system and define sub-systems, knots, and relations between knots and sub-systems. They may use these findings to exploit, attack, defend, concentrate, or for other purposes. Defining the centre of gravity of a system may help the formulation. Five-ring method¹⁴ is another system approach. Like the human body, every system includes management (brain), vital inputs (oxygen), infrastructure (blood vessels), population (cells), and defence (immune system). Strategists may understand a system by grouping the system into these sub-systems.

1.2. Defining End State

The end state is the objective that is thought to be achieved as a result of the execution of the strategic formulation. Deciding “what to do” is more important than “how to do”. If the strategists cannot decide “what to do” or the end state properly per the aim of the strategy formulation, then the direction of strategy formulation will be wrong at the very beginning and the question of “how to do” will lose its importance. In a situation where it can be accurately determined “what to do”, even if there is a problem with “how to do”, there will be time and an opportunity to make corrections. On the contrary, it will be challenging and will negatively affect the strategy formulation.

Decision on the end state is necessary to reveal the art side of strategy formulation. If we accept the strategy as a bridge between the current state

¹³ *Planner's Handbook for Operational Design*, The USJFCOM Joint Doctrine Division, 2011, p. IV-6.

¹⁴ Finney, *On Strategy*, p. 79.

and the desired end state, formulating the chain of objectives starting from the desired end state backwards to the current state can be relatively easy. Considering that an actor may have multiple strategies and sub-strategies, decisions on the end state and chain of objectives will be significant. Suppose the strategists cannot pay the necessary attention to the process of defining the end state. In that case, the objectives of all strategies may be intermingled by causing undesired effects on each other.

Strategic logic dictates defining interests, assessing threats and opportunities, which affect the interest, and deciding on an end state, which will eliminate the threat or develop the opportunity.¹⁵

1.3. Identifying Means

Defining the means to achieve the strategic objectives, which will produce the political aim, is another crucial phase of the strategy formulation process. Actually, the means constitute the power of an actor or an organization. It seems logical to accept that there are three components of the means. These are the elements of power, institutions/actors, and instruments of power.¹⁶ The number and characteristics of these components would change based on the characteristics of an actor or organization. If it is a nation-state, elements such as geography, human capital, economy, infrastructure, government, and culture can be the main elements of power. As for the institutions/actors, governmental organizations, ministries, departments, and international organizations come to mind first. Some individuals such as special representatives, artists/actresses or ex-presidents can be as powerful as institutions. Nation-states' instruments of power are Diplomacy, Information, Military, and Economy (DIME). Finance, Intelligence, and Law Enforcement can be added to this list (DIME-FIL).¹⁷ The elements and number of the components can be changed. New elements such as the healthcare system can be added or created. The Institutions/actors use the elements and instruments of power to create desired effect to achieve the strategic goal. Elements of power have potential energy, but they alone cannot create the desired effect to achieve the strategic objective. An institution/actor should mastermind how to use

¹⁵ Deibel, *Foreign Affairs Strategy*, p. 281.

¹⁶ Heffington, Oler, Tretler, *A National Security Strategy Primer*, p. 19.

¹⁷ Cesar Augusto Rodriguez, Timothy Charles Walton, and Hyong Chu, "Putting the "FIL" into "DIME" Growing Joint Understanding of the Instruments of Power", *Joint Force Quarterly*, vol 97, 2nd Quarter, 2020, 121-128.

elements of power through instruments of power. So potential energy of elements can be converted to kinetic energy, which will create desired effect to achieve the strategic objective.

Means can be defined differently for other fields such as business, science, sports, and education. The logic of setting up means may stay the same. For example, finance (element), operation department (institution), and stock exchange (instrument) can be brought together to create a strategic level desired effect for a bank. This example can be adapted to other fields.

Strategists should be able to assess the means and decide if they have enough capability to create the desired strategic effect. As a result of this assessment, they may decide to create new means and develop or sustain their capabilities. Therefore, they should be able to visualize the characteristics of the new means or plan how to build new capabilities and sustain the owned capabilities. This process must be regarded as an essential part of strategy formulation.

1.4. Designing Ways

Designing ways is one of the most challenging problems in strategy formulation. Strategists try to achieve a strategic end state by employing means available properly, considering defined interests. Given the limited resources, strategists must make exact calculations. The fact that the means are engaged in more than one objective or used in the execution of other strategies can increase the problem's difficulty. They should accomplish this task horizontally and vertically. Horizontally, the strategists should be able to bring together the means and the objectives within strategic logic. Vertically, they must be able to draw a framework by which tactical tasks at the lower levels can be synchronized to achieve strategic objectives through operational art. It is not easy to accurately calculate what will happen at the strategic level over a long period of time. Additionally, the effect of fog, friction, and chance is much higher than the lower levels. Also, VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity, and Ambiguity) is more effective strategically than lower levels. Because strategy is a bridge between the political level and the execution, strategists must deal with political and executive effects and problems. Therefore, good education and experience are necessary to design ways properly.

Suggesting a methodology for designing ways is not easy. Some famous ways (or concepts) are containment, forward defence, and forward

presence.¹⁸ These concepts usually consist of main objectives and forces. Operational and tactical levels develop the concept and plan the execution in detail following the strategic objectives. Defining priorities, essentials, principles, centre of gravity, phases, line of approaches, main line of approach, decision points, and strategic intent can make the life of strategists and lower-level planners easier. Collaborative planning with other echelons will definitely contribute positively to the strategic formulation.

Some examples of strategic approaches are observing, compromising, shaping, persuading, enabling, assuring, deterring, coercion, and eradicating.¹⁹ The strategic approach may change with the phase of the execution. It is easy to predict how the events will unfold in the beginning. But it will be tough to predict the long-term developments. Additionally, it is complicated to anticipate the opponents' and other actors' reactions in the long term. Therefore, it can sometimes be safer to design a strategic approach broadly. Tactical and operational level planning may help to fill the gap and periodic assessments may help to adapt the execution to the conditions of the current situation.

1.5. Assessing Costs and Risks

Costs and risks must be appropriately assessed both at the beginning of formulation and during the execution of the strategy. The aim of the assessment at the beginning of the formulation is to confirm that there is a balance and harmony among the ends, ways, and means of the formulation.²⁰ Otherwise, it will pose a risk. There is another risk that is often overlooked. This is the risk of the strategy. Undesirable effects may occur as a result of the execution of the strategy.²¹ Therefore, strategists should calculate two types of risks during the formulation and present these risks to the strategic-level decision-makers. Assessment of costs and risks should continue during the execution. Strategists need to design a system to assess costs and risks. There is not an agreed system of assessment of costs and risks. Strategists should create the system based on the aim and the characteristics of the strategy in question.

¹⁸ Finney, *On Strategy*, p. 5.

¹⁹ *Joint Doctrine Note 1-18, Strategy*, 25 April 2018, p. III, 2, 3. https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/jdn_jg/jdn1_18.pdf

²⁰ Lykke, *Defining Military Strategy*, p. 6.

²¹ Heffington, Oler, Tretler, *A National Security Strategy Primer*, p. 6.

1.6. Assessment of Strategy

It is complicated for strategic-level decision-makers to monitor and evaluate the execution of the strategy. Strategists may help them by setting up a system of assessment. The main elements of the system can be the Measurement of Strategic Effect (MSE), Measurement of Tactical Level Performance (MTP), and Measurement of Resources (MR). MSE will answer the question “If we do the right thing?”. In other words, MSE seeks to find out whether strategists defined the right strategic objectives. MTP will answer the question “If we do things right?”. This means that MTP seeks to find out whether the tactical level executes the tasks properly. Lastly, MR will answer the question “If we have enough resources?” or “Do we have to develop our resources?”. Strategists can set up a reporting system and define these parameters to help strategic-level decision-makers. Yet, strategic-level decision-makers can also utilize their intuitive decision-making abilities.

1.7. Management of Strategy

The management of strategy is another parameter overlooked in strategy formulation. Strategists should set up another system for the management of the strategy. A system based on an OODA (Observe, Orient, Decide, and Act) loop²² can be beneficial in this respect. The one who executes this loop faster than the opponent will create strategic paralysis in the opponent. A system consisting of the phases of the OODA loop and a battle rhythm will be advantageous. Very briefly, the battle rhythm will be a schedule with the time of the meetings and the name of the groups which will hold them.

Conclusion

Defining strategy as a bridge between the political level and execution or tactical level will contribute to formulating a good strategy. For this reason, strategists should be able to address and solve problems at the tactical and political levels. Although the use of the term strategy started as a military term, today it is widely used in many fields and especially in business.

The formulation of a strategy may follow a process with five stages. These are strategic analysis, defining an end state, identifying the means, designing the ways, and assessing the costs and risks. Yet, two phases, which are assessment and management of strategy, must be added for the contemporary strategy formulation. Naturally, strategy formulation should be adapted to the needs of the field in question.

²² Finney, *On Strategy*, p. 71.

Two essential conditions for the success of a good strategy are the appropriate end state and superior resources or elements of power.

Geniş Özet

Bu makale, strateji oluşturma sürecini açıklamayı ve bu sürece katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Strateji teriminin kullanımı askerî bir terim olarak başlamış olsa da günümüzde başta iş dünyası olmak üzere birçok alanda yaygın olarak kullanılmaktadır. Stratejiyi politik düzey ile taktik düzey arasında bir köprü olarak tanımlamak iyi bir strateji oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Ancak siyasi ve taktik düzeyler arasındaki bu köprü bir plan olarak düşünülmemelidir. Bu nedenle stratejistler taktik ve politik düzeydeki sorunları ele alıp çözebilmelidir.

Strateji formülasyonu boyunca yapılacak çalışmalar stratejik analiz için bir temel oluşturacaktır. Dahası, stratejinin uygulanması sırasında kullanılacak kritik bir çerçevedir. Bu nedenle stratejistler stratejik analizin öneminin farkında olmalıdır.

Stratejik analiz genellikle strateji belgelerinde stratejik çerçeve başlığı altında yer alır. Stratejistlerin yaptığı en kritik hata, durum analizinin (stratejik çerçevenin) içeriğini stratejinin amacına göre oluşturamamaktır. Bu durum stratejistlerin ve karar vericilerin dikkatini yanlış yöne çekebilir. Bu süreçte dikkate alınması gereken başlıca konular şunlardır.

- **Menfaatler:** Çıkarlar, bir aktörün refah ve kalkınmayı artıracak ve davranışları şekillendirecek uzun vadeli temel ihtiyaçları veya arzularıdır. Çıkarlardan bazıları güvenlik, zenginlik ve değerleri içerebilir. Menfaatlerin tanımlanmasının ardından karar alıcılar menfaatlerin önemine karar vermelidir. Bu karar, tahsis edilecek araç ve kaynaklara ilişkin daha sonraki kararları destekleyecektir.
- **Tehditler / Fırsatlar:** Bir aktör, çıkarlarını etkileyebilecek bir tehdit veya fırsatla karşılaşabilir. Bir tehdit “niyet X kabiliyet” olarak tanımlanabilir. Bu tanım dikkate alındığında tehditler dört kategoride sınıflandırılabilir. Bunlar tehdit, potansiyel tehdit, risk ve tehdit olmaması olarak tanımlanabilir. Fırsatlar çıkarları pekiştirebilir ve geliştirebilir. Stratejistler tehditler kadar fırsatlara da dikkat etmelidir.
- **Varsayımlar:** Stratejistler formülasyonun başında doğruluğu teyit edilemeyen bazı varsayımları tanımlamalıdır. Bir strateji formüle etmek için bazı soruları cevaplamaları ve bilinmeyenleri bilinir hale getirmeleri gerekir. Varsayımlar, bir stratejinin

formülasyonunu şekillendirecek ve yönlendirecek temel parametrelerdir. Bu nedenle stratejistler, uygulama sırasında varsayımların doğruluğunu izlemek ve teyit etmek için bir sistem kurmalıdır.

- Sorunun tanımı: Formülasyonun başında sorunun açık, anlaşılır ve kısa bir tanımı yapılmalıdır. Böylece tüm personel aynı sorun üzerinde yoğunlaşabilir.
- Küresel Durum Analizi: Söz konusu aktörün iç işleri dışındaki tüm gelişmeler dahil edilmelidir.
- İç Durum Analizi: İç durumlar, güç araçlarının durumu, angajmanları, anlamlı iç gelişmeler ve direktifler gibi konuları içerebilir. Aktörün kültürü ve değerleri bu analizde temel faktörler olacaktır.
- Kısıtlar: Bunlar hem formülasyonu hem de uygulamaları sınırlayan faktörlerdir. Stratejistler zaman ve finans gibi bazı kısıtları dikkate almalıdır.
- Yöntemler: Stratejistler SWOT (*Strength, Weakness, Opportunity, Threat*) sistemi yaklaşımı ve beş halkalı analizler gibi bazı yöntemler kullanabilirler. Güçlü ve zayıf yönler içsel iken, fırsatlar ve tehditler dışsaldır. Tehditler ortadan kaldırılabilir, fırsatlar geliştirilebilir ve zayıflıklar güçlü yönlerle dengelenebilir.

Klasik bir strateji amaçlar, yollar, araçlar ve risklerden oluşabilir. Strateji oluşturmada stratejik analiz, nihai durumun tanımlanması, araçların belirlenmesi, yolların tasarlanması ile maliyet ve risklerin değerlendirilmesinden oluşan beş aşamalı bir süreç kullanılabilir. Ancak çağdaş strateji oluşturulmasında bu beş aşamaya iki aşamanın daha eklenmesi bir zorunluluk olarak görülmektedir ki bu iki aşama stratejinin değerlendirilmesi ve stratejinin yönetilmesidir. Bununla birlikte, stratejiyi katı bir formül olarak ele almak da hatalı bir tutum olacaktır. Stratejinin bağlamı söz konusu amaca ve alana bağlı olarak değişmektedir.

Conflict of Interest Statement:

The author declares that there is no conflict of interest.

References

- ARI Tayyar (2013). *International Relations and Foreign Policy*, MKM Publishing, 10. Edition, Brenford/UK.
- CLAUSEWITZ Carl von (2010). *On War*, (trans. J. J. Graham), The Floating Press, New Zealand.
- DEIBEL Terry L. (2007). *Foreign Affairs Strategy: Logic for American Statecraft*, Cambridge University Press, Cambridge.
- FINNEY Nathan K. (2020). *On Strategy: A Primer*, The Army University Press, Kansas.
- FREEDMAN Lawrence (2013). *Strategy*, Oxford University Press, Oxford.
- GRATTAN Robert F. (2002). *Strategy Process*, University of the West of England, Bristol.
- HEFFINGTON Steven OLER Adam and TRETTLER David (2019). *A National Security Strategy Primer*, National Defense University Press.
- Joint Doctrine Note 1-18, Strategy, Joint Chiefs of Staff, 25 April 2018. https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/jdn_jg/jdn1_18.pdf
- LYKKE Arthur F. (1989) "Defining Military Strategy", *Military Review*, 69, 2-8.
- Planner's Handbook for Operational Design, The USJFCOM Joint Doctrine Division, 2011.
- RODRIGUEZ Cesar Augusto, WALTON Timothy Charles, and CHU Hyong (2020). "Putting the "FIL" into "DIME" Growing Joint Understanding of the Instruments of Power", *Joint Force Quarterly*, 97, 2nd Quarter, 121-128.
- THUCYDIDES (2009). *Peloponnesian War*, Martin Hammond, Oxford World's Classics.
- TZU Sun (2000). *On the Art of War*, translated by Giles, Lionel, Allandale Online Publishing.

YAYIN İLKELERİ

Güvenlik Stratejileri Dergisi'ne gönderilen çalışmalar daha önce yayımlanmamış ve ilgili alana katkı sağlayacak özgün çalışmalar olmalıdır. "Yayın Etiği ve Değerlendirme Süreci"nde yer alan parametreler dışında deskriptif ya da ilgili konuda mükerrer olan çalışmalar değerlendirme safhasına alınmayacaktır. Bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriye dayanan çalışmalar, ilgili bildiri kitabında yayımlanmamış olması ve bu durumun Editörler Kuruluna belirtilmesi koşuluyla kabul edilebilir.

Güvenlik Stratejileri Dergisi'nin etik ilkeler ve yayın politikası Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayınlanan rehberler ve politikalar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Yayın ilkeleri, yazarlar ile ilişkiler ve hakemlerle ilişkiler konularında ayrıntılı bilgiye dergimizin internet sitesindeki ilgili başlıklar altından erişilebilir. Yayımlanmak üzere <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrjtj> üzerinden *Güvenlik Stratejileri Dergisi*'ne iletilen makale metinleri, aşağıda belirtilen biçimsel özellikleri haiz ve konu/alan açısından uygun bulunmaları halinde alan uzmanı (en az) iki hakeme gönderilir. Yazarlar, Yayın Kurulu tarafından reddedilen çalışmalarını hakem raporları çerçevesinde gözden geçirerek *Güvenlik Stratejileri Dergisi* editörlüğüne gönderir. Bu çalışmalardan yeterli değişiklik yapılmadığı tespit edilenler yazarlarına iade edilir ve süreç sona erer. Yeterli değişiklik yapıldığı tespit edilen çalışmalar ise tekrar değerlendirme sürecine alınır. Hakem raporları tavsiye niteliğindedir ve yayın kararı Editör Kurulu tarafından alınır.

Güvenlik Stratejileri Dergisi'ne yabancı dilde makale gönderen yazarlar, çalışmalarını makale yazım dili anadili olan ve alanında yetkinliği bulunan bir akademisyene/uzmana "son okuma" yaptırıp bunu ibraz etmekle yükümlüdür.

Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde yayımlanan çalışmalarda ifade edilen görüşler yazarların şahsi bilimsel değerlendirme ve görüşleri olup, mensubu oldukları kurum ve kuruluşlar ile derginin yayımcısı olan Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün ve Millî Savunma Üniversitesi'nin kurumsal kimliğini bağlamaz ve bu kurumların görüşü olarak lanse edilemez.

Dergide yayın yapmış tüm yazarlar, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*'nin doğal hakemleri sayılmaktadır. Yayın Kurulu'nun talebi üzerine yazarlar en az bir defaya mahsus hakemlik yapmakla mükelleftir.

Makale Metin Şekil Esasları

1. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*'nin yayın dili Türkçedir. Ancak İngilizce, Almanca ve Fransızca makale ve değerlendirme yazıları da yayımlanabilir. Türkçe makalelerin imla ve noktalamasında Türk Dil Kurumu kurumsal web sayfasında yer alan güncel sözlük ve yazım kuralları esas alınır. Gönderilen makaleler dil ve anlatım açısından bilimsel kıstaslara uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

2. Gönderilen makale metni (öz, *abstract*, kaynakça, geniş özet-*summary*- ve dipnotlar dâhil) asgari 6000, azami 10.000 kelime olmalıdır. Belirtilen sınırların üzerinde veya altında olan çalışmalar değerlendirilmeden yazara iade edilir.

3. Makalelere Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış azami 200 kelimelik öz ve beş anahtar kelime (İngilizce *abstract* ve *keywords*) eklenmelidir. Öz, makalenin kaleme alınma amacını, yöntemini, hipotezini/araştırma sorusunu, bulguları ve sonucunu kısaca

belirtmelidir. Öz yazımında “bir kısa, iki uzun cümle” prensibine riayet edilmelidir. (Almanca veya Fransızca olarak hazırlanan makalelerde Türkçe ve İngilizce öz/*abstract* ve anahtar kelime/*keywords* yanı sıra makalenin yazıldığı dilde de yukarıdaki ilkelerle öz ve anahtar kelime eklenmelidir.) Ayrıca makalenin sonunda 750 kelimeyi geçmeyecek şekilde geniş özete (*summary*) yer verilmelidir. Geniş özet, öz kısmında yer verilen hususlara ilave olarak vurgulanması gerekli görülen noktaları, tartışmaları ve makalenin genel akışını içermelidir. Türkçe hazırlanan makalelerde söz konusu geniş özet İngilizce; İngilizce hazırlanan makalelerde geniş özet Türkçe yazılmalı; Almanca ve Fransa hazırlanan makalelerde ise geniş özet hem İngilizce hem Türkçe olarak hazırlanmalıdır.

4. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*'ne gönderilen makaleler Microsoft Word programında Times New Roman karakteri kullanılarak 11 punto yazılmalıdır. Dipnotlar ise 9 punto yazılmalıdır. Metnin paragraf özellikleri hizalama iki yana ve satır aralığı 1,5 iken dipnotlarda paragraf özellikleri iki yana hizalı ve 1 satır aralığında olmalıdır. Sayfa numaraları sayfa altında verilmelidir.

5. Yazar adı, İngilizce ve Türkçe olarak yazılan makale başlığının altına yazılmalı; yazarın unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir. Makalelerde ikili alt başlık sistemi kullanılmalıdır. Alt başlıklar koyu yazılmalı ve (giriş ile sonuç dışında) rakam ile numaralandırılmalıdır.

6. Metnin içindeki alıntılar çift tırnak ile gösterilmeli; üç satırı geçen alıntılar yeni bir paragraf olarak, içerden, tek aralık ve iki yana yaslı şeklinde yazılmalıdır. Alıntı içerisindeki alıntılar tek tırnak içerisinde gösterilmelidir. Metin içinde vurgulanmak istenen kelimeler koyu veya altı çizili yapılmamalı, çift tırnak içerisinde yazılmalıdır.

7. Makalelerin hazırlanmasında kullanılan kaynaklara yapılacak atıflarda aşağıdaki Yazım Kurallarına uyulmalıdır. Bu kurallara riayet etmeyen çalışmalar, doğrudan reddedilecektir.

8. Birden fazla kez aynı kaynağa atıfta bulunulduğunda; ilk atıfta künye tam olarak verilmeli, ikinci atıfta yazarın soyadı ve çalışmanın kısaltılmış başlığı kullanılmalıdır. Birbirini takip eden dipnotlarda aynı kaynağa yapılacak atıflarda ise soyadı ile birlikte “age” kullanılmalıdır. (Yabancı dildeki makalelerde “Ibid.” kullanılmalıdır.)

9. **Dipnotlarda atıflar** şu şekillerde verilmelidir:

9.1. **Kitaplara yapılan atıflarda** yazar adı ve soyadı, *eser adı*, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih ve sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilmelidir.

¹ Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*, Free Press, New York, 1964, s. 210.

² John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, 1st edition, New York, 2008, s. 92.

³ Mustafa Aydın, Mitat Çelikpala vd., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 79.

⁴ Janowitz, *The Professional Soldier*, s. 155.

⁵ Age, s. 156.

9.2. Makalelere yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, “makale adı” (varsa çeviren), yayımlandığı süreli yayının adı, yayımlandığı yıl, sayı ve cilt numarası, alıntının yapıldığı sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilecektir. Ansiklopedi maddelerine yapılan atıflarda da makalelere atıf şekli kullanılacaktır.

Adam Grissom, “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 2006, s. 910.

Özlem Durgun ve Mustafa Caner Timur, “Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 2017, s. 119.

Lütfi Sürücü, Fehiman Eminer ve Murat Sağbaş, “The Relationship of Defense Expenditures and Economic Growth Examples of Turkey and China (2000-2020)”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:41, 2022, s. 175.

Dört ve daha fazla yazarlı makalelerde birinci yazardan sonra Gültekin Yıldız vd. şeklinde kısaltma yapılır.

Derleme kitaplar ve bildiri kitaplarında bölüm/makale:

Engin Avcı, “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, (ed.), *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 2019, s. 433.

İnternette Makale:

George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, July 1947, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.11.2019.

Kaan Kılıç, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, erişim 10.05.2022.

9.3. Tezlere yapılan atıflarda, yayımlanmamış tezlerin başlıkları için italik kullanılmayacaktır. Yazar adı ve soyadı, tezin adı, tezin derecesi, tezin yapıldığı kurum ve enstitü, yapıldığı yer ve tarih, sayfa numarası aşağıdaki şekilde verilecektir.

Tolga Öz, *Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2007, s.60.

10. Ekler yazının sonunda verilmeli ve altında belgenin içeriği ve kaynağına dair kısa bilgi yer almalıdır. Tablo, Grafik ve şekiller, Ekler kısmında verilebileceği gibi metin içerisine de yerleştirilebilir. Metin içerisinde verilmeleri durumunda tablo ve şekiller kendi içinde sıralanarak numaralandırılmalı (Tablo: 1, Şekil: 2 gibi) ve gerek bu numara gerekse tablo veya şeklin içeriğine dair tanıttıcı başlık tablo ve şeklin üst orta kısmında verilmelidir. Tablo, şekil, grafik ve resim için alıntı yapılmış ise mutlaka kaynak belirtilmelidir.

11. Aday makale metinlerinin sonlarında, alfabetik sıraya göre tasniflenmiş kaynakça yer almalıdır. İnternet kaynakları kaynakçanın sonuna eklenmelidir. Kaynakça düzenlenirken yazarın önce soyadı (BÜYÜK HARFLERLE) ve ardından adı yazıldıktan sonra, metin içindeki dipnotlarda yer alan bilgiler aynen aktarılmalıdır.

Kaynakça Örneği

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları(Varsa)

İlgili arşivin kendi atf kuralları dikkate alınmalıdır.

Basılı Eserler

AVCI Engin (2019). “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, (ed.) Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 429-444.

GRISSOM Adam (2006). “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 905-934.

KALELİOĞLU Uğur Berk (2022). “Alman Askerî Sosyolojisi: Gelişim, Kurumsallaşma ve Sınırlılıklar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18: 41, 201-224,

MEARSHEIMER John J. ve WALT Stephen M. (2008). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, 1st edition, New York.

ÖZ Tolga (2007). *Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

SCHELLING Thomas C. (2008). *Arms and Influence*, Yale University Press, Revised edition, New Haven.

YILDIZ Gültekin (ed.) (2017). *Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792 – 1918*, Timaş Yayınları, İstanbul.

İNALCIK Halil (2002). “Barbaros’tan İnebahtı (Lepono)’ya Akdeniz”, (ed.) Bülent Arı, *Türk Denizcilik Tarihi*, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 141-154.

İnternet

KENNAN George F. (1947). “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.11.2019.

KILIÇ Kaan, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, erişim 10.05.2022.

SUBMISSION GUIDELINES

Articles submitted to the *Journal of Security Strategies* (JSS) shall not be previously published and shall be authentic in a way that it will contribute to literature of the relevant field. Articles, which are descriptive, expect for the stated parameters in the “Publication Ethics and Evaluation Process” or which are repetitive in their field, will not be taken into evaluation. Articles based on presentations submitted in scientific meetings may be accepted for evaluation, provided that they have not been published in the proceedings of the meetings and that the authors inform the editors so.

The ethical principles and publication policy of the *Journal of Security Strategies* have been prepared in accordance with the guidelines and policies published by the Committee on Publication Ethics (COPE). Detailed information on publication principles, relations with authors and relations with referees can be found under the relevant sections on the website of our journal.

If the articles submitted via <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtrj> comply with the formatting principles presented below and is found to eligible in terms of subject/field, they are assigned to (at least two) referees who are experts in the field for review and evaluation. The authors may re-submit their articles, which are rejected by the Publication Committee, after they revise their work in accordance with the reports of reviewers. If the article is considered to be ill-revised, it is rejected and the process is over. If the article is considered to be revised properly, it is taken as a newly submitted article into the reviewing process. The reports of the referees are of advisory nature and the decision to publish is taken by the Editorial Board.

Authors, who send articles in a foreign language to the Journal, are obliged to get their work proof-read by a native speaker academic who is considered as an expert on their field and to provide an evidence of this proof-reading.

Opinions expressed in the articles published in the Journal are the personal scientific evaluations of the authors and are not, in any way, the institutional views or opinions of their own organizations/institutes or of the Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute or the Turkish National Defence University.

The authors whose articles have been published in the Journal of Security Strategies are considered as natural peer-reviewers of the Journal and they are obliged to perform a peer-review at least once upon the request of the Editors.

Formatting Principles for Articles

1. The publication language of Journal of Security Strategies is Turkish. However, articles written in English, German, and French may also be published. The texts submitted shall be clear and understandable and be in line with scientific criteria in terms of language and expression.
2. The article submitted shall have minimum of 6000 words and maximum of 10,000 words including abstract, summary, bibliography, and footnotes. The articles which are below the minimum or above the maximum counts of words are returned to the authors without being evaluated.
3. The articles shall be submitted with the abstract no longer than 200 words and five keywords. The abstract shall include purpose, method, hypothesis/question, and

findings of the article and present the conclusion reached in the article shortly. While writing the abstract, the author shall comply to the rule of “one short and two long sentences”. (In the articles written in German or French, abstracts and keywords in Turkish and English shall be added, as well as the abstract and keywords in the original language of the article.) The article shall also have a summary no longer than 750 words at the end of the text. The summary shall include the points and arguments, which are considered to emphasize and the general outline of the article, in addition to the points pointed out in the abstract. In the articles written in Turkish, the aforementioned extensive summary shall be in English. For articles written in English, extensive summary shall be written in Turkish. The articles written in German or France, the extensive summary shall be written in both English and Turkish.

4. Articles submitted to the Journal of Security Strategies shall be written using the program Microsoft Word in 11 font size in the text and 9 font size in the footnotes. Paragraph properties of the text shall be aligned and line spacing of 1.5 line and paragraph properties of the footnotes shall be aligned and line spacing of 1 line. The page numbers shall be at the bottom of the page.

5. Name of the author shall be placed under the title of the article; their title, place of duty and e-mail address shall be indicated in the footnote with (*) in 9 font size. Footnotes for other explanations shall be provided in numbers at the bottom of the page. The article shall have two-level subheadings and these subheadings shall be written bold and numbered (except for introduction and conclusion).

6. Citations in the text shall be shown with double quotes (“...”) and citations with more than three lines shall be written as a new paragraph as a inward, singled spaced and aligned paragraph. Citations within citations shall be shown with a single quote (‘...’). The words to be emphasized within the text shall not be written in bold or underlined but shall be written with double quotes (“...”).

7. The citations shall be made according to guidelines presented below. Articles, which do not comply with these guidelines, will be rejected directly.

8. Multiple references for the same publication shall be made by fully complying the guidelines below in the first reference and then by using the surname and the shortened name of the study. For multiple references in subsequent footnotes, the phrase “ibid” shall be used.

9. **The citations in the** shall be written as follows:

9.1. **Books:** name and surname of the author, *name of the book*, (volume number, if any), (translator, if any), publishing house, place of publication, date of publication, and page number shall be given in order in accordance with the following examples.

¹ Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*, Free Press, New York, 1964, s. 210.

² John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, 1st edition, New York, 2008, s. 92.

³ Mustafa Aydın, Mitat Çelikpala vd., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 79.

⁴ Janowitz, *The Professional Soldier*, s. 155.

⁵ Ibid, p. 156.

9.2. Articles: name and surname of the author, “name of the article” (translator, if any), *name of the periodical*, date of publication, number and volume, page number of the reference shall be given in order in accordance with the following examples. For the reference to the encyclopedia articles, same rules apply.

Adam Grissom, “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 2006, s. 910.

Özlem Durgun ve Mustafa Caner Timur, “Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 2017, s. 119.

Lütfi Sürücü, Fehiman Eminer ve Murat Sağbaş, “The Relationship of Defense Expenditures and Economic Growth Examples of Turkey and China (2000-2020)”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:41, 2022, s. 175.

In the articles with four or more authors, the names are abbreviated after the first author, as “Gültekin Yıldız et al.”.

Chapters/articles in edited books and proceedings books:

Engin Avcı, “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, (ed.), *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları*, Ankara, 2019, s. 433.

Online articles:

George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, July 1947, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.11.2019.

Kaan Kılıç, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, erişim 10.05.2022.

9.3. Theses/dissertations, no italics shall be used for the titles of the unpublished theses/dissertations. Name and surname of the author, title of the thesis/dissertation, degree of the thesis/dissertation, institution, or institute to which it was submitted, place and date, page number shall be given in accordance with the following example.

Tolga Öz, *Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2007, s.60.

10. Attachments shall be presented at the end of the text and brief information as to the content and source of the document shall be presented at the bottom of it. Tables and figures (including graphics) may be presented within the text of the article as well as in the attachments. If they are to be presented within the text of article, tables, figures, and graphics shall be numbered in their own order (such as Table 1, Figure 2, etc). The number of the table or figure and the introductory title regarding the content of it shall be given at the bottom of the table or figure centered. If citations are made for tables, figures, graphics and pictures, the sources of the citations shall be given with a footnote.

11. Resources shall be sorted alphabetically in a bibliography at the end of the article. Internet sources shall be added at the end of the bibliography. The entries of the bibliography shall be written by putting the surname of the author first (IN CAPITAL

LETTERS) and then name of the author; then all the other information of the sources shall be included as done in the references.

REFERENCES SAMPLE:

REFERENCES

Archival Sources (If available)

The referencing rules of the relevant archive should be taken into account.

Published Works

AVCI Engin (2019). “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, (ed.) Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, *Uluslararası Güvenlik Kongresi*, Kuram, Yöntem, Uygulama, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 429-444.

GRISSOM Adam (2006). “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 905-934.

KALELİOĞLU Uğur Berk (2022). “Alman Askerî Sosyolojisi: Gelişim, Kurumsallaşma ve Sınırlılıklar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18: 41, 201-224,

MEARSHEIMER John J. ve WALT Stephen M. (2008). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, 1st edition, New York.

ÖZ Tolga (2007). Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

SHELLING Thomas C. (2008). *Arms and Influence*, Yale University Press, Revised edition, New Haven.

YILDIZ Gültekin (ed.) (2017). *Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792 – 1918*, Timaş Yayınları, İstanbul.

İNALCIK Halil (2002). “Barbaros’tan İnebahtı (Lepono)’ya Akdeniz”, (ed.) Bülent Arı, *Türk Denizcilik Tarihi*, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 141-154.

Internet

KENNAN George F. (1947). “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.11.2019.

KILIÇ Kaan, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, erişim 10.05.2022.